



TÓTH NIKOLETT ÁGNES: Szemelvények a sportrendezvények biztonságának aktuális kérdéseiről

SOLTI ISTVÁN: A szürke OSINT gyanús?

VARGA SZABOLCS – SEBESTYÉN FRUZZSINA: Bántalmazás jelenségének vizsgálata az enyhén értelmi fogyatékos és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű középiskolás tanulók esetében

BUDAHÁZI ÁRPÁD: A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása

HORVÁTH IMRE LÁSZLÓ: A veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai és tapasztalatai.

Összefüggések a veszélyhelyzeti jogalkotás és a kormányzati koordinációs tevékenység között

FÓRIZS SÁNDOR: Becsületbírói ügyek a BM Határőrségnél 1960-ban

NAGY SAROLTA: A munkadiagnosztikai műszeres mérések helye a foglalkozás-egészségügyi feladatok protokolljaiban

LONTAI MÁRTON – PAMZSAV HOROLMA – PETRÉTEI DÁVID: A szakértői elfoglaltság a büntetőügyekben. I. rész

ZELENA ANDRÁS: Gyász- és veszteségfeldolgozás a rendvédelmi szervek kötelékében

KALIMAN SABRINA JUDITH: Az élethez való jog fejlődése és alakulása az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon

SAROLTA NAGY: The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks

SABRINA JUDITH KALIMAN: The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights

MÁRTON BALÁZS: Új központi hivatal felel Magyarország védelmi tervezésének összehangolásáért – Interjú Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA



72. ÉVFOLYAM

2024/12. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. Dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. Dr. Gál István László, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Hamza Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi tanár
Prof. Dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. Dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. Dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatechnika elnöke, egyetemi tanár
Prof. Dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. Dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. Dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Patyi András, alkotmánybíró, egyetemi tanár
Prof. Dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. Dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. Dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár

NEMZETKÖZI SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója (Németország)
Prof. Dr. Lam Kwok Yan, Nanyang Műszaki Egyetem (Szingapúr)
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár (Csehország)
Prof. Dr. Mathieu Deflem, Dél-Karolinai Egyetem, egyetemi tanár (Amerikai Egyesült Államok)
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ (Svájc)
Prof. Dr. Wei Changdong, Kelet-Kínai Állam- és Jogtudományi Egyetem, Shanghai, egyetemi tanár (Kína)

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Scott Donovan, a budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia (ILEA) igazgatója

Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Dr. Gömbös Sándor r. dandártábornok, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság főigazgatója
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Dr. Hegyaljai Máttyás, a Belügyminisztérium európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkára
Dr. Thomas Herko, az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium belügyi attaséja
Prof. Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlézője
Prof. Dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. Dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
MB. FELELŐS SZERKESZTŐ
OLVASÓSZERKESZTŐ
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR

FŐMUNKATÁRS
MUNKATÁRS
SZERKESZTŐSÉG

ISSN

FELELŐS KIADÓ

NYOMDA
FELELŐS VEZETŐ

Prof. Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
Krenner József r. főhadnagy, doktorandusz
Végh Zsuzsanna
Prof. Dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
Dr. Németh Viktor PhD
Luda Henrietta
2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3.
Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626
<https://belugyiszemlejournal.org>
ISSN 2062-9494 (Nyomtatott)
ISSN 2677-1632 (Online)
LXXII. évfolyam
Belügyminisztérium
www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium
1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
Duna-Mix Kft.
Szabó Bálint bv. alezredes, ügyvezető
Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	2195
	TANULMÁNYOK	
TÓTH NIKOLETT ÁGNES	Szemelvények a sportrendezvények biztonságának aktuális kérdéseiről	2197
SOLTI ISTVÁN	A szürke OSINT gyanús?	2219
VARGA SZABOLCS – SEBESTYÉN FRUZSINA	Bántalmazás jelenségének vizsgálata az enyhén értelmi fogyatékos és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű középiskolás tanulók esetében	2241
BUDAHÁZI ÁRPÁD	A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása	2267
HORVÁTH IMRE LÁSZLÓ	A veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai és tapasztalatai. Összefüggések a veszélyhelyzeti jogalkotás és a kormányzati koordinációs tevékenység között	2287
FÓRIZS SÁNDOR	Becsületbíróági ügyek a BM Határőrségnél 1960-ban	2317
NAGY SAROLTA	A munkadiagnosztikai műszeres mérések helye a foglalkozás-egészségügyi feladatok protokolljaiban	2331
LONTAI MÁRTON – PAMZSAV HOROLMA – PETRÉTEI DÁVID	A szakértői elfoglaltság a büntetőügyekben I. rész	2349
ZELENA ANDRÁS	Gyász- és veszteségfeldolgozás a rendvédelmi szervek kötelékében	2365
KALIMAN SABRINA JUDITH	Az élethez való jog fejlődése és alakulása az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon	2375
	STUDIES	
SAROLTA NAGY	The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks	2399
SABRINA JUDITH KALIMAN	The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights	2417
	INTERJÚ	
MÁRTON BALÁZS	Új központi hivatal felel Magyarország védelmi tervezésének összehangolásáért – Interjú Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével	2439
	A Belügyi Szemle 72. évfolyamának összesített tartalomjegyzéke	2445

ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

„Az emberi tudásnak megvannak a határai, de nem tudjuk, hol.”

Konrad Lorenz

Decemberi számunkban olyan tanulmányokat és elemzéseket mutatunk be, amelyek a rendészet, a biztonságpolitika, valamint a jogtudomány aktuális és egyre fontosabb kérdéseit érintik. A lapszám témái között szerepelnek a sportrendezvények biztonságának kihívásai, a modern bűnfelderítési módszerek és a bizonyítási eljárások gyakorlati alkalmazása.

Betekintést nyerhetünk a nyílt forrású hírszerzés (OSINT) jogi és etikai kérdéseibe. A kutatás arra világít rá, hogy a nyilvános adatgyűjtési technikák bizonyos esetei miként mozoghatnak a törvényesség és büntetőjog határvonalán, különösen akkor, ha személyes adatokat is érintenek. Ezen módszerek alaposabb megértése hozzájárulhat ahhoz, hogy a hazai jogi keretek jobban illeszkedjenek a nemzetközi bűnüldözési trendekhez.

Olvashatunk a büntetőeljárások során alkalmazott bizonyítási kísérletek vizsgálatáról. A szerző áttekinti a bizonyítási kísérlet hazai joggyakorlatban betöltött szerepét, valamint a végrehajtásának gyakorlati nehézségeit és hatékonyságát. A tanulmány rámutat, hogy a bizonyítási kísérlet megfelelő alkalmazása nemcsak pontosabb ítéletekhez, de gyorsabb eljárásokhoz is hozzájárulhat.

Emellett bepillantunk az 1960-as évek magyar határőrségének tisztii becsületbírósi ügyeibe. Az elemzésen keresztül megismerhetjük a korabeli fegyelmi eljárásokat és az akkori határőrségi fegyelmezési kultúrát, amely számos tanulsággal szolgálhat a rendvédelmi fegyelmezési rendszerek jelenlegi fejlesztéséhez.

Végül figyelmükbe ajánljuk a Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével készült interjút, amely részletesen bemutatja a hivatal szervezeti felépítését és feladatait a magyar védelem összehangolásában. Az interjú rávilágít arra, hogy Magyarország milyen eszközökkel reagál a globális és regionális biztonsági kihívásokra.

Bízunk benne, hogy e lapszámunk is hozzájárul olvasóink szakmai ismereteinek bővítéséhez és elmélyítéséhez. Kellemes és tartalmas olvasást kívánunk!

Szerkesztőség



Szemelvények a sportrendezvények biztonságának aktuális kérdéseiről

Extracts on current issues of security at sports events

Tóth Nikolett Ágnes

Dr. PhD, egyetemi docens, kollégiumvezető, rendőr ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem
toth.nikolett@uni-nke.hu



Absztrakt

Cél: A szerző arra vállalkozott, hogy bemutassa, melyek azok a sajátos tényezők, amelyek alapján megállapítható, hogy a labdarúgó rendezvények a világon kevésbé biztonságosak, mint hazánkban.

Módszertan: Jogszabályok, belső szabályzatok, levéltári anyagok és sportjogi, sportrendészeti kiadványok, szakmai anyagok feldolgozásával készült az írás.

Megállapítások: 2001. szeptember 11-ig a jog humanizálódásának egy töretlen folyamata zajlott, majd kezdetét vette a dehumanizálódás, amely sajnos a sportrendezvények biztonságára is nagy hatást gyakorolt.

Érték: A tanulmány olyan jogeseteket gyűjt egy csokorba, amelyek részletes elemzése elengedhetetlen a sportrendészet fejlődéséhez, amely kiegészül sportjogi vonatkozásokkal és az előzmények feltárásával.

Kulcsszavak: sportrendezvény, sportrendészet, footballhuliganizmus, Taylor-jelentés

Abstract

Aim: The author undertook to present the specific factors on the basis of which it can be concluded that football events in the world are less safe than in Hungary.

Methodology: The paper is based on legislation, internal regulations, archival material and publications on sports law, sports law and professional material.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2023. 02. 07. Átdolgozás: 2023. 03. 08.
Elfogadás: 2023. 03. 13.



Findings: Until 11 September 2001, there was an uninterrupted process of humanization of the law, and then the dehumanization began, which unfortunately also had a major impact on the security of sporting events.

Value: The study collects legal cases in a bouquet, the detailed analysis of which is essential for the development of sports policing, which is complemented by sports law aspects and the exploration of history.

Keywords: sport event, sports policing, football hooliganism, Taylor report

Bevezetés

A sport világához mindig is ezer szállal kötődtem, igaz, én csak a sporttörvény szerinti szabadidős sportoló vagyok. A sportjoggal több mint egy évtizede foglalkozom, azóta kutatom ezt a területet.

A PhD-dolgozatom (Tóth, 2014) a sportjog sajátos szakjogági jellegéről szólt, feldolgoztam benne számos magánjogi és közjogi vonatkozást is. Az évek során a figyelmem egyre inkább a sportjog közjogi vonatkozásai felé fordult (Tóth, 2019), amely csoportba sorolható a sportrendészet is, hiszen az a sportigazgatásnak egy sajátos része, és a rendészettudományt támogató tudományok rendszerében szintén elhelyezhető. Ez a szűkebben értelmezhető terület egyben szakrendészetként is egyértelműen definiálható (Tóth, 2015). A sportrendészet a rendészeti igazgatás egyfajta határterületeként is értelmezhető, így a rendészet peremterületeinek vizsgálata elengedhetetlenül fontos a téma kutatása során, ugyanis a sportrendezvények biztosításakor a magánbiztonság szereplői is a biztonságot szolgáltatják egy-egy sportesemény alkalmával.

A sportigazgatás a közigazgatási jog különös részét képező sajátos jogalkotási és jogalkalmazási szakterület, a sporttal kapcsolatos feladatokat az állam a sportigazgatáson keresztül valósítja meg, ezért egyfajta szakpolitikának is tekinthetjük (Tóth, 2016).

A rendészet, amikor helyreállítja a megtámadott közbiztonságot, veszélyhelyzeteket kezel és old meg. A rendészet speciális jogi válasz a jogsértésekre, így a sportrendészet is, amely adott esetben akár legitim fizikai erőszak alkalmazásával is – nyilván, amikor ez elengedhetetlenül szükséges – kezeli a jog, a jogszabályok megsértését.

A sportrendészet területén a közrend-magánrend, a magánbiztonság-közbiztonság szorosan egymásra épül, a jogszabályok is kötelezővé teszik az együttműködést, hiszen valójában jellemzően a rendőrségtől függetlenül működő infrastruktúrában szükséges a közbiztonságot szavatolni. Az állam elsődleges

feladata a sportrendezvényeken, illetve az azokhoz köthető helyszíneken is a közbiztonság fenntartása, illetve helyreállítása. A sportszervezetek szervezőként kötelesek megtenni vagy az illetékes hatóságnál kezdeményezni minden olyan intézkedést, amely a sportrendezvényen részt vevők személyi és vagyónbiztonságának megóvása, valamint a jogsértések megelőzése érdekében szükséges.

Tehát a sportrendészet irányítása a sportigazgatáshoz hasonlóan egyértelműen az állami szervekhez kötődik. A biztonságos lebonyolítás pedig csakis velük együttműködve biztosítható.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a rend minden társadalom számára alapvető érték, a sportrendezvények biztonságos lebonyolítása bizonyosan kiemelt feladat lesz, amíg világ a világ hazánkban és a nagyvilágban is. A százszázalékos biztonság garantálása azonban sajnos nem képzelhető el, a sportrendezvények biztosítása során a közreműködőknek mégis törekedniük kell ennek megvalósítására.

Azt vallom, hogy a tudományos eredmények és a gyakorlati tapasztalatok együttes alkalmazása nélkül nem lehetséges az előrelépés, az új kihívásokra adandó válaszok kialakítása. Örökzöld gondolat, hogy elmélet nem létezhet gyakorlat nélkül és a gyakorlat sem az elmélet nélkül.

A témáról írt kismonográfiám tananyagként szolgál a Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar alapképzésében, a Rendészettudományi Doktori Iskolában, valamint a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetemen. A nagymonográfiám pedig – amelyet a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem ad ki – *A sportrendészet elméleti alapjai* címet viseli.

A sportrendészet megjelenik a továbbképzések rendszerében is, a Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem, valamint a Nemzeti Közszerzői Egyetem közös gondozásában három éve indult el a Rendezvényszervezés-Sportbiztonság szakirányú továbbképzési szak, ezen és az alap-, valamint mesterképzésben tartok előadásokat a témában.

A 2020-as labdarúgó Európa-bajnoksághoz kapcsolódóan az UEFA Szervező Bizottságának, valamint a Belügyi Munkacsoportnak is tagja voltam. Részt vehettem a Minősítő Bizottság értekezletein is, ahol a mérkőzések minősítésével kapcsolatban számos gyakorlati tapasztalatot szereztem. A spotter kollégákkal közösen kísértem a magyar szurkolókat a Magyarország–Franciaország mérkőzésre, a Hősök teréről a Puskás Arénáig. A szurkolói zóna bejárásán is részt vettem, megtekinthettem egy mérkőzést a VIP-ből, és ugyanígy tettem a Puskás Arénában is, ahol tűzszervezési átvizsgálás is történt. Már egy évtizeddel ezelőtt felmerült bennem, hogy a VIP szektorokban is elengedhetetlen lenne a személy- és csomagátvizsgálás, amely a legutóbbi EB-n végre már megvalósult hazánkban. Rendszeresen megfordulok a stadionok vezetési pontjain,

legutóbb a Ferencváros–Monaco Európa Liga mérkőzésen volt alkalmam betekintést nyerni a biztosítás vezetési folyamatába.

Sportjogi vonatkozások

Nemrégiben látott napvilágot az *Az olimpiai sportágak versenysport-stratégiája 2022–2032* (URL1), amely 2032-ig a siker és eredményesség fenntartása érdekében határoz meg fontos fókuszterületeket, stratégiai célokat.

A magyar sportjog értékes tulajdonságának nevezi a dokumentum, hogy rendelkezünk egy komplex, a teljes sportágazatra kiterjedő, egységes jogszabálygyűjteménnyel, a sportról szóló 2004. évi I. számú törvénnyel (továbbiakban: sporttörvény). Az említett stratégia az én kutatási területemről is említést tesz, ugyanis szerepel benne, hogy a sporttörvény egy külön fejezetben szabályozza a sportrendezvények lebonyolításával és biztonságával kapcsolatos kérdéseket.

A sporttörvény felhatalmazást ad ágazati rendeletek megalkotására is, amelyek a fő szabályokat megfelelő logika mentén egészítik ki.

A sportjog léte 1996 óta tény, az első sporttörvény sportigazgatási, szervezeti törvény volt, a sportigazgatásban részt vevő szervezetek hatáskörein keresztül próbálta meghatározni a sportigazgatás tartalmát.

A sportrendészet kutatási téma szempontjából az áttörést a 2000-ben hatályba lépett módosítás hozta el, ugyanis ekkor megtörtént a sportrendezvények lebonyolításának a szabályozása. A 2000-es törvényhez végrehajtási rendeletek sora járult, így a sportrendezvények biztonságáról szóló 54/2004. számú kormányrendelet is.

A sporttörvény említést tesz arról, hogy a szövetség sportágában közreműködik a nézőtéri erőszak megelőzésében és felszámolásában, a sportrendezvények biztonságának fenntartásában, amelynek során az e törvényben, a sportrendezvények biztonságáról szóló kormányrendeletben, valamint a nézőtéri erőszakkal összefüggő nemzetközi egyezményekben meghatározottakkal összhangban jár el.

Arról is rendelkezik továbbá, hogy biztonsági szabályzatban kell rögzíteni különösen a szövetség tagságát alkotó sportszervezetek sportrendezvényeinek biztonságával összefüggő feladatokat. A sport önszabályozásának és az állami szabályozásnak az egysége kiemelten jelenik meg a sportrendezvények biztosítása során (Tóth, 2021).

Magyarországon azért is kiemeltebb jelentőségű ez a terület, mert az infrastrukturális háttér viszonylag friss, több új stadion és sportlétesítmény épült, ami – azt gondolom – egyértelmű záloga a biztonságos lebonyolításnak. Egyre több teltházas mérkőzésen játszanak a csapatok, így még komolyabb rendszeti kérdéssé is vált a biztonság szavatolása.

A jogszabályok alapján az alábbi szervezetek együttműködése elengedhetetlen a sportrendezvények szervezésével összefüggésben: rendőrség, katasztrófavédelem, ORFK Minősítő Bizottság, egészségügyi szolgáltató, stadion tulajdonosa és üzemeltetője, szervező, rendező szerv.

A sportrendezvényt sokáig nem definiálta a sporttörvény, csak a sportrendezvény helyszínét, azt a nyilvános helyet vagy a közterület meghatározott részét, ahol a sportrendezvényt megtartják és ahol néző tartózkodhat.

A jelenleg hatályos sporttörvény már meghatározza az értelmező rendelkezések sorában a sportrendezvény fogalmát: sportszervezet vagy sportszövetség által versenyrendszerben, vagy azon kívül, sporttevékenység végzése céljából tartott verseny, mérkőzés. A sportesemény sportrendezvénynek minősül.

A továbbiakban a sportrendészet témában folytatott kutatásaim eredményeiből szeretnék bemutatni néhányat.

Először is azt kellett megvizsgálni, hogy leginkább milyen sportrendezvényeken, mely sportágak esetében szükséges rendészeti eszközökkel fellépni a közrend, közbiztonság szavatolása érdekében. A látványcsapatsportágak biztonsági kérdéseit vizsgálva arra jutottam, hogy a jogellenes cselekményeket a szurkolók jelentős többsége a labdarúgó-mérkőzéseken követi el. A nemzetközi és a hazai nyilvántartásokat, adatbázisokat, információkat elemezve megállapítható, hogy a labdarúgás vált a csapatsportágak közül azon sportággá, amely esetében fokozatosan jellemzővé vált a szurkolói rendbontás, ezért a hat látványcsapatsportág közül a labdarúgást helyeztem kutatásaim fókuszába. Egyetlen más sportág sem képes egy-egy jelentősebb eseménye kapcsán rendszeresen vagy időszakonként visszatérően ennyire nagy tömeget megmozgatni, hiszen egy rangosabb mérkőzés nemritkán több tízezer ember érdeklődésére is számot tarthat, amely már önmagában is fokozott biztonsági kockázattal jár a szervezők számára. Egyetlen más sportágnál sem jelenik meg ennyire élesen a szurkolótáborok közötti ellentét, amit erősít a stadionon belüli szeparáció, amely során az azonos csapat szurkolóit egy szektorba helyezik el, ami erősíti bennük az összetartozást, erősebbnek érzik magukat, ugyanakkor meglehetősen közel is vannak az ellenfél szurkolóihoz, akikkel viszonylag kis területen vannak összezárva.

A stadionokat sokan misztikus helynek tekintik, a görögök a győzelmeiket isteneiknek ajánlották fel. Általában ezen a misztikus helyen következnek be a mérkőzés előtt, alatt és után az úgynevezett rendellenes cselekmények, amelyek kiváltó oka az indulatok elszabadulása, az indulatok elszabadulásának az indítéka pedig maga a mérkőzés, az összecsapás, a küzdelem (Tóth, 2018).

Nem melleleg a labdarúgás az életünk részévé vált, a sport, a játék, a szenvedély jellemzi a szurkolást, és a remény, hogy nyer a csapatunk. Komoly kockázatokkal jár egy sportrendezvény szervezése, önmagában már az is feszültséget

generál, hogy győztesként és veszteseként is kerülnek ki csapatok a mérkőzések végén. A tömegnek pedig sokféle reakciója lehet. Éppen ezért elmondhatjuk azt, hogy tulajdonképpen, aki a sportrendezvény helyszínére, egy stadionba belép, tudomásul veszi, hogy nem feltétlenül egy békés, nyugodt környezetben fog az adott szektorban szurkolni, és esetleg atrocitások érhetik.

A stadionok különleges akusztikával is rendelkeznek, amely a különböző technikai eszközök (hangos zene, óriási kivetítők) segítségével szintén felerősíti a mérkőzés alatt kialakult különleges atmoszférát. Ha sok ember szűk térbe van bezúfolva, akkor akár a legkisebb atrocitás is végzetes lehet.

A rendezési feladatok jogszerű és szakszerű végrehajtása érdekében a szervező a rendezvényen köteles rendező szervet megbízni. A szervező és az általa megbízott rendező felelőssége egyetemleges. Egyre többen jelennek meg a sporteseményeken, a sport nemzetstratégiai ágazattá vált, egyre több komoly nemzetközi rendezvény megszervezése a feladat, így a sportrendészet egyre inkább előtérbe helyeződött.

A footballhuliganizmus gyökerei

Eltérő korokban eltérő biztonsági kihívásokról beszélhetünk, az adott kor sportrendészeti szakemberei mindig a legmegfelelőbb szabályozó normák megalkotásával igyekeznek szavatolni a rendet és a biztonságot.

Mivel a footballhuliganizmus tömeges méretekben először Angliában jelentkezett, így ott kezdődtek az első kutatások is a témában.

A labdarúgást a 20. század első felében a fair playt figyelembe vevő úri sportként tartották számon, és ennek megfelelően a középosztály volt a törzsközönsége, majd a század második felében a sportklubok és a szurkolók közötti ellenségeskedés a sportpályákon, főként a stadionokban egyre intenzívebben jelent meg és vált jellemzővé.

A második világháború óta több mint 60 stadionkatasztrófában, 1500-an veszítették életüket, amelyek közül az egyik letragikusabb a 1985. május 29-én, a brüsszeli Heysel Stadionban, a Bajnokcsapatok Európa Kupájának döntője, a Liverpool–Juventus mérkőzésen történt szörnyű tragédia volt. Ennek részletes bemutatása előtt azonban fontos felidézni az előzményeket, már csak azért is, mert a nyolcvanas évek közepén a legvisszataszítóbb napjait élte a footballhuliganizmus, és nem kis jelentősége volt annak, hogy a két csapat korábbi találkozóit milyen hangulatban teltek. Nos, az előző Juventus–Liverpool Szuperkupa döntőről csak annyit tudunk, hogy hógolyókkal dobálta egymást a két szurkoló tábor, de akkor még komolyabb összecsapás nem történt (URL2).

A Liverpool egy évvel korábbi római látogatása viszont nem telt ilyen eseménytelenül. Akkor a Róma szurkolói többször is rajtaütöttek a városban a helyieket folyamatosan provokáló angol drukkereken, összesen legalább 15 késeles történt, egy szurkolót kővel dobtak fejbe úgy, hogy komoly sérüléseket szenvedett, több tucat szurkolót tartóztattak le, és egy végzetes esemény is adódott: egy angol drukkert halálra gázoltak a stadion közelében.

Ilyen előzmények után nem volt meglepő, hogy az egyébként is Európa legrosszabb hírű, rettegett szurkolótáboraként a liverpooli Kop alaposan felhergelve érkezett Brüsszelbe, hogy bosszút álljon az elbukott Szuperkupa döntőért és a római összecsapásokért.

Albert Marchoul, Brüsszel akkori rendőrparancsnoka a mérkőzés reggelén bejelentette, hogy az olasz szurkolóktól nem tartanak, ők szabadon járhatnak-kelhetnek Brüsszelben, viszont az angolok minden lépését figyelni fogják. Nem meglepő, hiszen a Kop egy nagyobb csoportját szállító hajó úgy kötött ki Ostendében, hogy közben az angol szurkolók vidáman ütötték-verték egymást rajta ([URL2](#)).

A rendőrfőnök mindenkit megnyugtatóan, hogy a stadionban már nem kell összecsapástól tartani, hiszen kétméteres kerítések, külön biztonsági személyzet és fémdetektoros átvilágítás biztosítja a rendet. Erre azért kellett külön kitérni, mert az UEFA helyszínekijelölését mindkét klub részéről kritizálták.

A Heysel Stadiont Phil Neal liverpooli labdarugó „építési területnek” nevezte, a falak omladoztak, a lelátó betonja töredezett volt, és a játéktér állapota is jóindulattal közepesnek volt csak mondható.

Egy órával a meccs előtt az olaszok belgiumi nagykövetétől kezdve a belga király, I. Balduin olasz származású feleségéig hírességek egész sora volt kint a stadionban. Maga a király is elindult a meccsre, de már nem jutott be a Heyselbe.

A Juventust elkísérő 15 ezer szurkoló nem fért be a nekik kijelölt és fenntartott helyekre, sokan közülük átjutottak az oldalsó szektorokba, köztük a liverpooli B-középével közvetlenül szomszédos területre is. Itt természetesen nem a Juventus kemény magja foglalt helyet, hanem családjaikkal utazó, békés szurkolók. Közöttük tört ki a pánik, ami aztán a futballtörténelem egyik legsúlyosabb katasztrófájához vezetett.

A két csapatot több tízezer szurkoló kísérte el, akik repülőn, hajón, vonaton, gépkocsival érkeztek a belga fővárosba. Közülük sokan soha nem tértek vissza otthonaikba. Az ittas és felelőtlen brit szurkolók egy csoportja ugyanis a stadionon belül megtámadta az olaszokat. A pánikba esett tömeg a brit dühöngők elől hátraszorult, és kidöntött egy téglafalat, majd sokan közülük a mélybe zuhantak. A téglafal megmaradt része ezután rájuk omlott (Kocsis, 1986).

Némi dobálózás után a liverpooli tábor nekifeszült a két szektort egymástól elválasztó kerítésnek, amely gyorsan megadta magát, a részeg angolok pedig

a menekülő olasz szurkolók után vetették magukat. A pánikban néhányan leugrottak a lelátó tetejéről, de a legtöbben a szomszédos szektor felé indultak, amelyet kerítés zárt el előlük.

Ez a kerítés döntött életről és halálról a következő percekben: aki átjutott rajta, megmenekült, aki nem, azt agyontaposta a tömeg. A nyomást nemcsak az emberi testek nem bírták, hanem a tribün fala sem. A szektor szélét lezáró falrész megadta magát, a leomló betonarabok több, már a szektoron kívül menekülő szurkolót maguk alá temettek. Mire a báméskodó belga rohamrendőrök odaértek és elkezdték visszaterelni az angolokat a saját szektorukba, már késő volt: 38 ember halt meg, 400 sérültet, köztük néhány válságos állapotban levőt kellett kórházba szállítani. Sokukon szúrt és vágott sebek is voltak.

A tragédia után az UEFA lesújtott az Európát rettegésben tartó angol futballhuligánokra. Első körben határozatlan időre kizárták az angol csapatokat az európai kupaküzdelmekből, és jelezték, ha véglegesen meghatározzák a kitiltás időtartamát, a Liverpool azon kívül még plusz egy évet kap. Nem sokkal később kiderült, az angol klubokat öt, így a Liverpoolt hat évre távolították el Európából ([URL2](#)).

Brüsszelben egyébként tapasztalt, rutinos rendezők vettek részt a sportrendezvények biztosításában. A belga belügyminiszter mozgósította a csendőrséget, a rendőrséget, a tűzoltóságot és a mentőket is. Több mint háromezer rendőr biztosította a stadiont, és készültségben állt a város teljes rendvédelmi apparátusa, hét mentőautó és egy orvosi összekötő kocsis volt a stadionnál. A mérkőzésre kétszáz angol rendőr is érkezett, hogy ismereteikkel segítsék belga kollégáik munkáját.

Egy másik tragikus esemény az 1989. április 15-én, a Liverpool és a Nottingham Forest FA-kupa elődöntő alatt és azt megelőzően a sheffieldi Hillsborough Stadionban történt katasztrófa, ahol egymástól öt független faktor – úgymint a huliganizmus, a stadion kialakítása, a biztonsági személyzet, a közlekedés és a jegyelosztás – is jelentős szerepet játszott abban, hogy a halálos áldozatok száma közel száz volt. Az 1985-ös Heysel-katasztrófából okulva 1986 nyarán korszerűsítették a Hillsborough Stadiont, amelynek legfőbb eleme az volt, hogy áttörhetetlen acélkerítéseket terveztek és emeltek a lelátókra.

A közlekedést tekintve a liverpooli szurkolóknak mindössze egy vonatot biztosítottak, hogy a mérkőzésre utazzanak, ami különösen érdekes volt annak fényében, hogy az egy évvel azelőtti elődöntőre három ilyen szerelvényt is indítottak, főként úgy, hogy jóval kevesebb jegyet biztosítottak számukra, mint amennyien útnak indultak.

1600 álló helyre több mint 3000 ember zsúfolódott be, ami úgy történhetett, hogy a rendőrparancsnok saját döntése alapján, a szurkolói rendbontás

megelőzése érdekében a belépő kapukat kinyitották, mielőtt azokat betörték volna. A mérkőzés pedig a nyilvánvaló gondok ellenére is elkezdődött. A Liverpool kapusa, Bruce Grobbelaar már az első másodpercekben látta a problémát (URL3). Több szurkoló, akiket már a pályát a szektortól elválasztó kerítéshez nyomtak, gyakorlatilag az életéért könyörgött a tehetetlen játékosnak és mindössze négy perccel a kezdés után, a liverpooli Peter Beardsley lövése a Nottingham kapufáján csattant. Ez volt a tragédia kulcspillanata. A bent lévő szurkolók felugrottak és ordítani kezdtek, mert azt hitték, hogy a labda a kapufáról a gólvonal mögé vágódott. A jegy nélkül, a stadion környékén rekedt több ezer liverpooli drukker csak a hatalmas üvöltést hallotta. Ők is azt hitték, hogy gól született.

A kíváncsiság és az idegesség a kint maradt nézőket arra sarkallta, hogy megpróbáljanak bemenni a stadionba. A bereteszelt acélpántos külső kapuk nem bírták el a több száz ember nyomását és beszakadtak. A tömeg bejutott az akkorra már teljesen tele lévő szektorokba. A szurkolók szinte összenyomták egymást, mert a hátul állók előrébb akartak jutni, hogy lássák az eseményeket, miközben a kintről jövők is folyamatosan nyomták előre a tömeget.

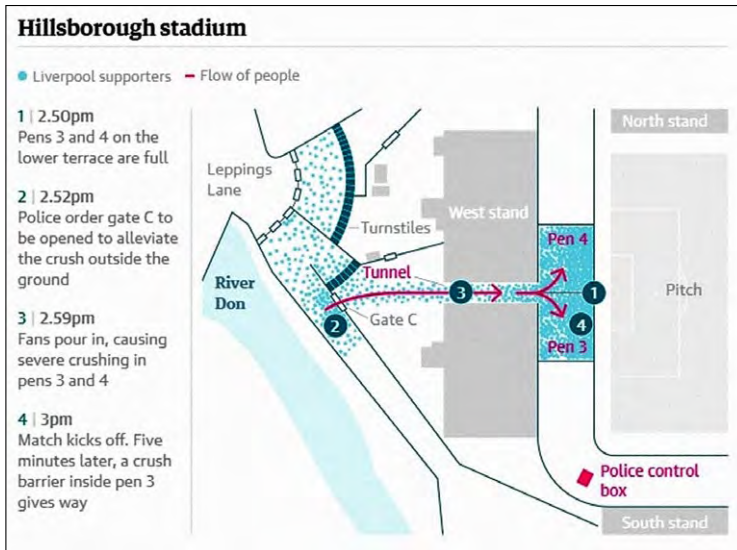
Többen ekkor már a kerítésen átmászva próbálták menteni az életüket, a rendőrség helyi erői pedig tévesen azt gondolták, hogy huligánok egy csoportja akar pályára lépni.

Az oldalvonal mellett álló Greenwood felügyelő azonban átlátta a helyzet súlyosságát, és a bíróhoz rohant.

Ray Lewis játékvezető pontosan 5 perc 30 másodperc játék után félbeszakította a találkozót, és 30 percre az öltözőkbe rendelte a csapatokat a folytatás reményében. Habár utat nyitottak a szurkolóknak a pályára és több helyen átszakadt a kerítés, ekkora a katasztrófa már régen bekövetkezett, a kapu mögött mindenfelé sebesültek, haldoklók és halottak hevertek. Aki tudott, az a magas védőrácson átmászva menekült be a pályára. Már rengeteg volt az áldozat, amikor végre megnyitották a védőrácsok szűk kapuit, hogy utat engedjenek a vaskorlátokhoz szorított embereknek. Ezrek menekültek a játéktérre, a többiek a szűk rácskapukon átnyomuló embertömeg alatt letek halálukat (URL3).

1. számú ábra

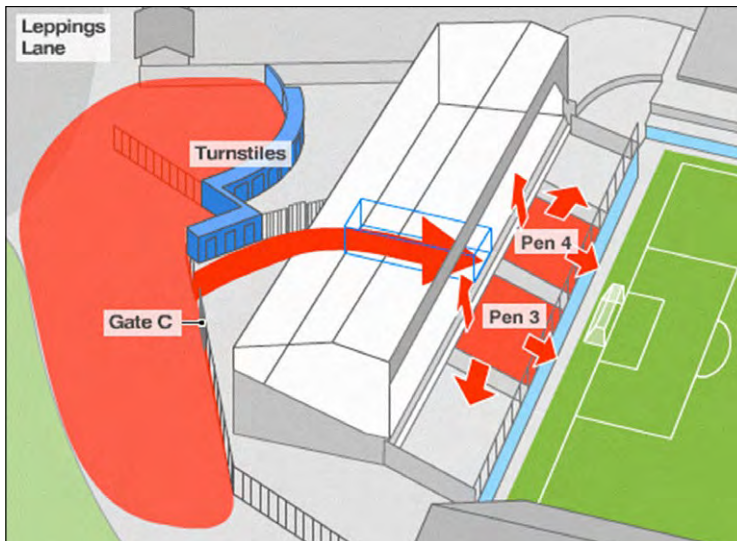
A Hillsborough Stadion nyugati oldalának alaprajza



Forrás. Guardian ([URL4.](#))

2. számú ábra

A liverpooli szurkolók bejutási útvonala



Forrás. BBC ([URL5.](#))

A BBC rajzán jól követhető, hogyan is történt a katasztrófa: a kapuk előtt feltorlódott több ezer szurkolót egy szűk csatornán keresztül terelték a kapu mögötti, akkor már zsúfolásig megtelt állószeaktorokba. A halottak száma 96, a sebesülteké pedig 200 fölött volt.

A nyolcvanas években a folyamatos rendbontások megakadályozása érdekében az angliai futballpályákat kerítésekkel vették körül, és sok helyen állóhelyekkel teli szeaktorok alakítottak ki. Margaret Thatcher kormányzása alatt közellenség lett a fociszurkolókból, ami nem is csoda, hiszen Thatcher gyűlölte a futballt. Egyszer így nyilatkozott a sportágról: „*Prolik sportja proliknak, proli stadionokban*”. A futballdrukkerek folyamatos démonizálásának egyik eredménye volt, hogy a pályákat súlyos acélkerítésekkel vették körül, amelyek Sheffieldben minden idők egyik legnagyobb szurkolói tragédiáját okozták (URL6).

A fentiek alapján elmondható és megállapítható, hogy a legjobb helyi szándéktól vagy egyedi kezdeményezéstől, korszerűsítéstől, szervezési lépéstől függetlenül megtörténtek a szörnyű tragédiák, ami rávilágította a figyelmet arra, hogy komplex, stratégiai megközelítésű, minden területre és részletre kiterjedő, generális megoldás szükséges a tragédiák elkerüléséhez, a biztonság biztosításához, annak szavatolásához. Ezt szolgálta, illetve alapozta meg az 1990-ben született Taylor-jelentés (URL7).

Peter Taylor főbíró egy bizottsággal együtt részletes elemzést készített az előbb említett katasztrófákról, és javaslatai – például kizárólag ülőhellyel ellátott, kerítés nélküli stadionok létrehozása – radikálisan megváltoztatták a modern brit (majd európai) labdarúgás képét.

Taylor már a hatvanas évek végétől vizsgálta a futballhuliganizmus társadalmi okait, hatásait. Taylor nemcsak a labdarúgó stadionokat vizsgálta, hanem számos más sportág létesítményeit is, de egyértelműen megállapította, hogy a labdarúgó stadionok biztonságának biztosítása a legfontosabb feladat, egyrészt azért, mert a futball a nemzet sportjának tekinthető, másrészt azért, mert ez mozgatja a legnagyobb tömegeket. A legfontosabb veszélyforrásnak a stadionok túlszűfoltságát tekintette, és megállapította, hogy a katasztrófák legfőbb kiváltó okai az elavult stadionok, a szegényes felszereltség, a huliganizmus, a túlzott alkoholfogyasztás és a gyenge szervezés, vezetés.

A Taylor-jelentést korábban nyolc olyan jelentés előzte meg, amelyek szintén sportrendezvényeken történt katasztrófákat követően születtek. Ezek közül kiemelendő a *Wheatley Report*, amelyet követően megalkották a *Green Guide* első kiadását 1973-ban, s ezután az angol parlament 1975-ben elfogadta a sportlétesítmények biztonságáról szóló törvényt (Tóth, 2018). Minden olyan kérdés, amelyet Taylor érintett, és amelyre megoldási javaslatokat tett,

korábban is részletes vizsgálat tárgya volt az elmúlt hatvan év vizsgálatai során. Külön foglalkozott az elkülönítéssel, ami az ellenérdekű szurkolótáborok elválasztását jelenti.

Taylor sürgette az ítélkezés felgyorsítását és a büntetési tételek emelését, új jogintézmények megalkotását, amellyel igyekezett a pályáktól távol tartani az elítélteket. A pálya védelme érdekében az úgynevezett tilos vonal segítségével határozta meg a védett területeket, amelynek átlépése automatikusan szigorú büntetéseket vont maga után. Napjainkban a képzeletbeli tilos vonalnak az átlépése, ami a nézőktől elzárt területre való belépést jelenti, bűncselekménynek minősül.

A klubkártya, vagy más néven szurkolói kártya fontosságára Taylor már 1989-ben felhívta a figyelmet.

A sportesemény rendezője (szervezője) a kiemelt biztonsági kockázatú sportrendezvényeknél beléptetőrendszert alkalmazhat, és klubkártya, bérlet, belépőjegy értékesítésekor, illetve a beléptetésnél összevetheti a néző személyazonosságát a beléptetőrendszer adataival.

Taylor arra jutott, hogy a tömeg viselkedését teljes biztonságot nyújtó módszerrel nem lehet kezelni. Ez az elképzelés éppen az innováció, a technikai, technológiai fejlődés, a modernizáció hatására megváltozott.

A szurkolói magatartás

Az eddig elmondottak alapján egyértelművé vált, hogy a sportrendezvények biztosításával összefüggő kérdések össz társadalmi, jogi, rendészeti és morális problémákat feszegetnek. A sportrendezvényeken tapasztalható verbális és fizikai erőszak, vagy közkeletű néven sporthuliganizmus jelensége összetett és bonyolult összefüggéseket rejt magában. Ennek a jelenségnek az alanyai a szurkolók.

De ki a szurkoló? Erre a kérdésre a választ a magyar sporttörvény alapján adnék választ, amely meghatározza a sportrendezvény résztvevőjének fogalmát: az a természetes személy, aki a sportrendezvény helyszínén, annak időtartama alatt, valamint a sportrendezvényt megelőzően vagy követően másfél órával tartózkodik. A néző (szurkoló) résztvevőnek minősül.

Én személy szerint csak a sportszerű buzdítás keretein belül maradó résztvevőket tekintem „igazi” szurkolónak. Itt fontosnak tartom megemlíteni azonban a Lebonizmus elméletét is, mely szerint a tömegben az egyének feloldódnak, kikerülnek a társadalmi ellenőrzés alól, úgy érzik a szurkolók, hogy anonimá válnak, a tömegben az egyének elveszítik önmagukat, ez a tömeg pszichológiája. Mivel azonos érzelem hevíti őket, a frappáns jelszavak rendkívül intenzíven hatnak rájuk, indulatokat gerjesztenek, eluralkodik rajtuk a szenvedély.

A szurkolói csoportok sok esetben kriminalizálódtak (hooligans, hooltras, ultras). Az ultrák a sportklubokat, de főként labdarúgó csapatokat támogató szurkolói csoportok egy jellegzetes stílussal rendelkező válfaja, kultúrájuk leglátványosabb része azokból és koreográfiákból, rigmusokból áll, amiket a meccs alatt a stadionokban mutatnak be.

Egy ultra szurkoló például így vélekedett: „*A futball jóval fontosabb annál, hogy csak a labdarúgókra bízunk...*”

Napjaink stadionkatasztrófái

Az utóbbi évtizedek legnagyobb katasztrófája rázta meg a nagyvilágot 2022-ben, ugyanis míg az elmúlt 25 évben összesen közel százan veszítették életüket labdarúgó-mérkőzéseken, addig 2022 októberében, csak egyetlen mérkőzés alakalmával 131 szurkoló veszítette életét egy indonéziai futballmeccs után kitört tömegverekedésben. Ehhez hasonló, világot megrengető esetek zajlottak az elmúlt félévben is.

Bár igaz az a tétel, hogy aki a sportrendezvény helyszínére, egy stadionba belép, beleegyezik abba, hogy nem feltétlenül egy békés, nyugodt környezetben fog adott szektorban szurkolni, de mindez nem jelenti és nem jelentheti azt, hogy ott életét, testi épségét veszélyeztető cselekmények történnek, történhetnek.

2001. szeptember 11-ig a jog humanizálódásának egy töretlen folyamata zajlott, a sajnálatos terrorcselekmény ugyanakkor elindította a dehumanizálódást, amely a sportrendezvények biztonságára is nagy hatást gyakorolt, hiszen a terroristák felismerték, hogy a nagy tömegek különösen a labdarúgó stadionok környékén fordulnak elő, így egy-egy mérkőzés szurkolói célponttá kezdtek válni.

2015 januárja óta a korábban biztonságosnak vélt Európában számos terrortámadás történt (Bécs, Madrid, London, Párizs, Brüsszel), az Iszlám Állam egyértelmű hadat üzent Európának, az európai városoknak, és kiemelt célponttá tették a tömegrendezvényeket és ezen belül a sporteseményeket, sportrendezvényeket is.

Ha csak a 2016-os labdarúgó EB-re gondolunk, Franciaországban abban az évben minden a terrorveszély körül forgott, nem véletlenül, hiszen a nyitónap reggelére megölték a város rendőrkapitányát és feleségét (Bács, 2017; 2020). Az EB ideje alatt összesen 135 terrorcselekményt sikerült még az előkészületi szakaszban hatástalanítani, meghiúsítani.

Folyamatosan azt tanítom és arról tartok előadást, hogy a korábban említett sajnálatos esetek, tragikus stadionkatasztrófák már nem ismétlődhetnek meg. Mindezt arra alapoztam, hogy a sportrendezvények biztonsági kérdéseit alapvetően pozitív irányba változtatták meg és egyre inkább biztonságosabbá tették

a bevezetett jogi, rendészeti, technikai és technológiai innovatív megoldások, vívmányok. De sajnos nem lett igazam, olyan halálesetekkel végződő stadion-katasztrófák történtek, amelyek azt gondolom, hogy újra alapjaiban változtatják majd meg a sportrendezvények biztosításának a rendszerét, hasonlóan, mint egykoron tette ezt a Taylor-jelentés.

Hogy miért fordulhatott elő számos sajnálatos eseménysorozat, mint ami az elmúlt században Angliában történt, okként talán a következők vehetők számba: az elmúlt 2-3 év a világ mentalitására, mentális állapotára óriási hatással volt. A COVID-járványügyi helyzet következtében kialakult bizonytalanság, a bezártság, az elszigeteltség érzése pszichológusok szerint komoly lelki traumát okozott, amit az elmúlt időszakban a háború következtében kialakult újabb bizonytalanság, társadalmi-gazdasági helyzet, körülmények, válsághelyzetek csak tovább fokoztak. Szeretnék néhány esetet bemutatni a közelmúlt történéseiből.

Liverpool–Real Madrid, Párizs, 2022

2022 tavaszán az UEFA Bajnokok Ligája párizsi döntője (Liverpool–Real Madrid) több mint fél óra késéssel kezdődött el, és komoly biztonsági problémák merültek fel a rendezvény előtt, alatt és azt követően. Nem volt megszervezve rendesen a közlekedés, ezért sok néző késve érkezett meg a stadionhoz, a beléptetésnél káosz alakult ki, sokaknak nem volt érvényes jegye, ennek ellenére bejutottak a stadionba, míg az érvényes jeggyel rendelkező békés szurkolók kint rekedtek. Az angol szurkolók beengedésére kijelölt kapukat lezárták, hogy megakadályozzák a hamis belépővel rendelkezők bejutását, több angol drukker pedig nem jutott be időben a helyére ([URL8](#)). Az UEFA független jelentése alapján megállapítást nyert, hogy az UEFA és a párizsi rendőrség, a helyi és állami hatóságok, valamint a stadiontulajdonos is felelősek voltak a kialakult káoszért. A Hillsborough katasztrófát is vizsgáló Phil Scraton irányította a munkacsoportot, öt szakértő vett benne részt és 50 szemtanút is meghallgattak. Csak a szurkolók nyugodt viselkedésének köszönhető, hogy nem vesztette az életét senki sem, azonban több ezer embert, sok gyereket is trauma ért – áll a jelentésben. Mindemellet elmondható, hogy ez a rendezvény igen komoly figyelmeztetésként szolgál a francia rendezők, hatóságok felé, hiszen Párizs a rendezője a 2023-as rögbi világbajnokságnak, valamint a 2024-es Olimpiai Játékoknak.

Nice–F. C. Köln, 2022, Nizza

Az UEFA-nak elég sok problémát okoznak a futballhuligánok, akik miatt sok ügyben folytatnak vizsgálatokat. Abban az ügyben is, hogy hogyan csaphattak

össze például 2022 szeptemberében a nizzai és kölni ultrák a nizzai stadionban. A mérkőzés egyórás késéssel kezdődött el, mert előbb a kölni drukkerok támadtak rá a francia szurkolókra, majd a franciák támadták meg a német szurkolókat. Az összetűzésben térelvlasztó elemek, székek és pirotechnikai eszközök repültek egyik szektorból a másikba, a rendőrség egyébként percek alatt rendet tett a szektorokban. Itt 32-en sérültek meg, köztük két rendőr és egy rendező, négy szurkoló pedig kórházi kezelésre szorult. Az egyik maszkot viselő párizsi ultrák közé tartozó szurkoló súlyosan megsérült, amikor a stadion egyik karéjáról több mint öt métert zuhant. A két csapatkapitány, a kölni Jonas Hector és a nizzai Dante mikrofonnal a kezében próbálta jobb belátásra bírni saját drukkerait, és mindketten közölték, futballozni akarnak, és elítélik az erőszak minden formáját ([URL9](#)).

Maccabi–Hapoel, 2022, Tel-Aviv

Egy 2022. októberi, Maccabi Tel-Aviv–Hapoel Tel-Aviv izraeli bajnoki mérkőzésen, ahol egyébként a világon az egyik legmagasabb szintű biztonsági rendszabályok vannak érvényben a terrorfenyegetettség miatt, a szurkolóknak mégis több tucat pirotechnikai eszközt sikerült bevinniük a mérkőzésre, és ezek nagy részét a játéktérre is bedobálták, emiatt 25 perccel tovább tartott a mérkőzés.

Gimnasia y Esgrima–Boca Juniors, 2022, Buenos Aires

A világ minden pontján előfordulnak problémák, szintén a közelmúltban történt Argentínában, hogy egy szurkoló meghalt, amikor a rendőrség könnygázt és gumilövedéket vetett be egy mérkőzésen, amikor megtelt a stadion, de további nézők próbáltak meg bejutni a kapukon. A beavatkozás során olyan mértékű könnygáz került a levegőbe, hogy a játékvezető a 9. percben lefújta a mérkőzést, ekkor a pályára özönlöttek a szurkolók, akik a könnygáz elől menekültek. Az esemény sajátossága, hogy az arénában csak hazai szurkolók voltak, mivel Buenos Aires tartományban 2013 óta nem engedélyezik a vendégszurkolók jelenlétét.

Stadionon kívüli rendbontások

A problémák nemcsak a stadionon belülre korlátozódnak, hiszen szintén nem is olyan régen 2022 augusztusában fordult elő, hogy Brüsszel egyik kultikus éttermét szétverték az egyik mérkőzés előtt a svájci ultrák, aki az Anderlecht-Young Boys, Konferencia Liga mérkőzésre érkeztek. Egy műemléknek nyilvánított

étteremben, a Falstaffban asztalokat, székeket dobáltak be az ablakokon keresztül, a rendőrség 23 svájci ultrát állított elő, akiknél bokszereket és maszkokat találtak. A letartóztatott személyek 12 órát töltöttek előzetes letartóztatásban, majd a belga rendőrség kitoloncolta őket ([URL10](#)).

Az indonéziai katasztrófa és következményei

Ahogy már említettem, az utóbbi évtizedek legnagyobb katasztrófája rázta meg a nagyvilágot 2022 októberében, amikor 131 szurkoló veszítette életét egy indonéziai futballmeccs után kitört tömegverekedésben. Két ősrivális csapat játszott egymás ellen, s a malangai Arema FC kikapott a szurabajai Perszeabajától, amire 23 éve nem volt példa. A szurkolótáborok tagjai a mérkőzés lefújása után azonnal a pályára özönlöttek és egymásnak estek. A rendőrség könnygázzal próbálta oszlatni a tömeget, ami után pánik tört ki. A könnygáz olyan sűrű volt, hogy többen megfulladtak, az emberek pánikba estek és halálra taposták egymást. Egyes kijáratok zárva voltak, ez is hozzájárult a tragédiához.

Jean-Louis Loubet del Bayle francia szociológus rendőrségi szociológiával is foglalkozott. Azt vallotta a tömeg pszichológiájával kapcsolatban, hogy amikor tömegzavargás érzékelhető, nem szabad bekeríteni a tömeget, hanem engedni kell őket kijutni, nem szabad a reményvesztettség érzését felkelteni bennünk.

A feldühödött szurkolók megtámadták a rendőröket is, autókat borítottak fel, az áldozatok között két rendőr is volt. A zavargások áterjedtek a stadiont övező utcákra is, rendőrautókat is felgyújtottak. A stadionból menekülő tömeg összezsúfolódott a szűk kijáratnál, ahol sokan elájultak, mások a kerítéseken átmászva próbáltak kijutni a stadionból. Az indonéz labdarúgó szövetség vizsgálatot indított, mert a hatóságok szerint a nézők létszáma 4000 fővel haladta meg a stadion befogadóképességét, 42 ezer jegyet adtak el a szervezők a 38 ezer férőhelyes stadionba.

Az elnök elrendelte, hogy az indonéz élvonalbeli bajnokság minden mérkőzését le kellett állítani a vizsgálat lezárásáig. Az a döntés született, hogy lebontják a stadiont, ahol a tragédia történt és újjáépítik a FIFA biztonsági szabályai alapján. Egyértelművé vált, hogy az országnak komolyan át kell alakítania a sportrendezvények rendszerét, már csak azért is, mert 2023-ban Indonézia lesz a házigazdája a FIFA U20-as világbajnokságnak.

A FIFA stadionbiztonsági rendszabályai értelmében a játékosok, vezetők, közönség védelme érdekében fontos lehet kiemelni, hogy a rendezők és a rendőrök a stadion helyszínén belül nem használhatnak lőfegyvert, könnygázt ([URL11](#)).

A katari labdarúgó-világbajnokság

A 2022-es labdarúgó-világbajnokság rendezvénybiztosítási tapasztalatait egy külön tanulmányban szeretném számba venni, azonban néhány fontosabb gondolatot mindenképpen összegzek.

A katari labdarúgó-világbajnokság rendezvénybiztosítási elvei kapcsán ki kell emelni, hogy rendkívül fontos volt a szervezők számára a terrorizmus elleni küzdelem, valamint az egészségügyi rendszabályok betartatása. A rendezvény-sorozat biztonságának szavatolása érdekében a szervezők hatalmas technológiai fejlesztő munkát végeztek, aminek keretében például egy olyan felügyeleti platformot alakítottak ki, amely a régió összes kamerafelvételét összefogta, elemezte. Ezen eszközök éjjellátó funkcióval is fel voltak szerelve és napelemek biztosították az energiaellátásukat. A legmodernebb arcfelismerő rendszert telepítették. Az oroszországi világbajnokság során 25 millió kisebb-nagyon kibertámadás érte a hálózatokat, ebből okulva – nemzetközi együttműködés keretében – komoly figyelmet fordítottak a kibervédelmi megoldások kialakítására is Katarban. A rendezvény nyolc stadionjában több mint 15 ezer kamerát szereltek fel. Egy egységes digitális parancsnoki központot is létrehoztak, és távolról volt vezérelhető a stadionok összes elektronikus berendezése. Egészségügyi biztosítás részeként csak érvényes negatív PCR-teszttel, vagy antigén gyorseszti igazolással utazhattak be a szurkolók.

A biztonsági rendszabályoknak a megelőzés is nagyon fontos része volt, ezért 1308 kitiltott angol és walesi szurkoló nem utazhatott a katari világbajnokságra, bevonták az útlevelüket és nem hagyhatták el az országot egy hónapig egy kormányzati intézkedés alapján. A 2018-as vb idején is hoztak ilyen szabályokat ([URL11](#)).

A pirotechnikai eszközök használata az egyik legkomolyabb problémát okozza Európa és a világ összes stadionjában, még a szigorú beléptetési rendszerek ellenére is. Az angol élvonalbeli klubok egyhangúlag megállapodtak az elmúlt hónapokban, hogy minimum egy évre kitiltják azt, aki pirotechnikai eszközöket használ, vagy engedély nélkül pályára lép.

A világbajnokság alatt a FIFA fegyelmi eljárást indított a szerb labdarúgó-szövetség ellen, miután csapata Koszovót is magában foglaló, „nagy Szerbiát” ábrázoló vitatott zászlót tűzött ki az öltözőjében. *„Az ilyen sovinizmusnak, rasszista megnyilvánulásoknak nincs helye egy sportrendezvényen, és még kevésbé azokon a létesítményeken belül, ahol a világ futballjának legnagyobb eseménye zajlik, ezért az FFK a FIFA többi tagjával egyenrangú tagjaként követeli ettől az intézménytől, hogy tegyen szankcionáló intézkedéseket a népek közötti gyűlöletet szító és az emberi értékekkel ellentétes cselekedetek ellen”* ([URL12](#)).

A nemzeti büszkeség szempontjából is kiemelkedő jelentősége van a labdarúgásnak, egy-egy győzelemnek, ezt jelzi, hogy a szaúdi uralkodó, Szalman bin Abdulaziz al-Szaud, Argentína legyőzését követően az egyik napot hivatalos munkaszüneti nappá nyilvánította. A döntés értelmében az állami alkalmazotknak és a magánszektorban dolgozóknak nem kellett munkába menniük, illetve az oktatási intézményekben sem volt tanítás ([URL13](#)).

Franciaországban pedig, sajnálatos módon huligán cselekmények zajlottak a Marokkó elleni világbajnoki elődöntőt követően, miután a francia nemzeti együttes legyőzte Marokkó válogatottját. Bár az ország számos nagyvárosában megerősítették a rendvédelmi szervek jelenlétét a mérkőzés idejére, Montpellier-ben mégis marokkói drukkerok támadtak a francia szurkolókra, s később pedig a rohamrendőrökkel is összecsaptak. Mintegy kétezer-ötszáz rohamrendőrt vezényeltek a mérkőzés előtt a párizsi Champs-Élyséesre, hogy megelőzzék a rendbontást, és Franciaország számos nagyvárosában megerősített jelenléttel járőröztek a rendfenntartó erők. A marokkói drukkerok zavargását azonban nem sikerült elkerülni ([URL14](#)).

A labdarúgás népszerűségét jelzik a világbajnoki döntő utáni esetek is. Semmiképpen sem a terveknek megfelelően alakult a világbajnok argentin labdarúgó-válogatott ünneplése Buenos Airesben, a játékosokat végül a haditengerészet helikoptereivel vitték át a városon. A szervezőket is meglepte, hogy mekkora volt az érdeklődés a világbajnoki címet szerzett csapat iránt, a Buenos Aires utcáira kivonuló négymillió rajongót egyszerűen nem lehetett kezelni.

Az aranyérmes játékosokat szállító nyitott busz ugyan elindult, de esély sem volt arra, hogy eljusson a belvárosba, így a várost átszelő autópályát választotta útvonalul. De ez sem volt eléggé biztonságos, a jármű lépésben tudott csak haladni, és amikor egy aluljárónál haladtak el, több szurkoló is megpróbálkozott azzal, hogy a hídról beugorjon a futballisták közé. A busz négy és fél óra alatt csupán 14 kilométert tudott megtenni, ezért megváltoztatta az útvonalát, majd a főváros délnyugati részébe, Villa Luganóba hajtott, ahol a haditengerészet helikoptereire szálltak fel a futballisták, így tudták folytatni az ünneplést ([URL15](#)).

Tottenham Hotspur–Arsenal, 2023, London

Azonban sajnálatos módon a negatív események a világbajnokságot követően is folytatódtak. Európában várhatóan örökre kitiltják a Tottenham Hotspur stadionjából azt a szurkolót, aki 2023 januárjában a mérkőzésen megtámadta Aaron Ramsdale-t, az észak-londoni rivális Arsenal kapusát. A 24 esztendőes Ramsdale az éllovas egyik legjobbja volt a 2–0-ra megnyert derbin, majd a mérkőzés végén összeszólalkozott az alapvonal közelében Richarlisonnal, a hazaiak

brazil támadójával, eközben pedig a kapu mögött álló drukker felugrott a reklámtáblára és hátra rúgta őt. Mind a Premier League, mind a Tottenham Hotspur hivatalos csatornáin jelezte: ez a magatartás teljességgel elfogadhatatlan, az erőszaknak semmilyen formában nincs helye a stadionokban és szorgalmazták a fiatal szurkoló örökös eltiltását ([URL16](#)).

Melbourne City–Melbourne Victory, 2022, Melbourne

Szintén a közelmúltban és megint Európán kívül, Ausztráliában történt az a kapustámadás, amelyet a labdarúgás egyik legsötétebb napjának tekintenek ezen a földrészen. Félbeszakadt a Melbourne City–Melbourne Victory rangadó az ausztrál labdarúgó-bajnokság élvonalában, miután szurkolók ellepték a játékteret és megtámadták a City kapusát, Tom Glovert. A közösségi médiában terjedő videón az volt látható, hogy dühös drukkerok a pályára rohantak, meglökték a játékost és közelről egy fehér porral teli fémvödörrel fejbe ütötték. A 24 éves Glover szédelegve és vérezve hagyta el a játékteret, miután a biztonsági emberek kimenekítették. A támadás oka – a Guardian cikke szerint – az volt, hogy a kapus visszadobott a lelátóra egy fáklyát. A meccset bő húsz perc játék után félbeszakították, ekkor a házigazda City vezetett 1–0-ra. Klubja tájékoztatása szerint a kapust ellátták az öltözőben, aki valószínűleg agyrázkódást szenvedett. Az ausztrál sportági szövetség vizsgálatot indított és súlyos büntetéseket helyezett kilátásba ([URL17](#)).

Összegzés: ellentétben a világban történt problémákkal...

Az egyik aréna vezető munkatársától hallottam, hogy Magyarországon már trendi labdarúgó-mérkőzésekre járni, mert nem kell félnie az embereknek. Ez köszönhető annak, hogy a magyar kormányzat a kezdetektől fogva kiemelten kezeli a sportrendezvények biztonsági kérdéseit, hiszen számos nemzetközi esemény rendezői is voltunk és vagyunk. Egyre többen jelennek meg a sporteseményeken, a sport nemzetstratégiai ágazattá vált, egyre több komoly nemzetközi rendezvény megszervezése a feladat, így ennek kapcsán is a sportrendészet egyre inkább előtérbe került. A biztonság szavatolásában nagyon fontos szerepe van az újonnan épült, korszerű létesítményeknek, amelyek már úgy épülnek fel, hogy megfeleljenek a legszigorúbb nemzetközi biztonsági sztenderdeknek, és számos új jogi, technikai, technológiai és rendészeti megoldást is alkalmaznak, amelyek a biztonságos lebonyolítás zálogai. Nem történtek kirívó atrocitások az utóbbi időben, s ami történt, az illeszkedik a nemzetközi trendekhez, ilyen

például a pirotechnikai eszközök használata, vagy a rasszista megnyilvánulások. A COVID pandémia miatt csak 2021. évben megrendezésre került 2020-as labdarúgó Európa-bajnokság magyarországi mérkőzéseinek lebonyolítását biztonsági szempontból az UEFA kiválóra értékelte, példaértékű volt az együttműködés a rendezvénybiztosításban részt vevő szervezetek között hazánkban.

Magyarországon továbbra is nagy biztonsággal látogathatók a sportrendezvények, a labdarúgó-mérkőzések, de meggyőződésem, hogy nincs olyan, hogy túlbiztosítás, mert mindig fel kell készülni a legváratlanabb eseményekre is, amelyet Magyarországon eddig még mindig sikerült elkerülnünk a sportrendezvények biztosítása során, a közreműködő szervezetek példás együttes munkájának és szakmai felkészültségének is köszönhetően.

Felhasznált irodalom

- Bács Z. Gy. (2020). A külső környezet és a nemzetbiztonság kapcsolata. In Ruzsonyi P. (Szerk.), *Közbiztonság: Fenntartható biztonság és társadalmi környezet tanulmányok III.* (pp. 941–949). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Bács Z. Gy. (2017). A radikalizáció és a terrorizmus kapcsolata, egyes formái, gondolatok a megelőzés lehetséges perspektíváiról. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5(1), 5–26.
- Kocsis L. M. (1986). *A halál kapujában*. Minerva.
- Tóth N. Á. (2014). A sportjog szakjogági jellege. *Gazdaság és Jog*, 23(9), 24–27.
- Tóth N. Á. (2014). *A sportjog, mint sajátos szakjog*. ME ÁJK Miskolc.
- Tóth N. Á. (2016). Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII. A határrendésztől a rendésztudományig* (pp. 291–293). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja.
- Tóth N. Á. (2018). Sport, rendészet, innováció. In Dobák I. (Szerk.), *Szakmaiság, szerénység, szorgalom: Ünnepi kötet A 65. Éves Boda József tiszteletére* (pp. 627–635). Dialóg Campus Kiadó.
- Tóth N. Á. (2019). *A sportjog mint sajátos szakjog*. Magyar Közlöny Lap- És Könyvkiadó.
- Tóth N. Á. (2021). The Application of Innovative Sports Policing Tools. *Casopis Policajna Teoria A Prax*, 1(3), 1–24.
- Tóth N. Á. (2024) *A sportrendészet elméleti alapjai*. Ludovika Egyetemi Kiadó.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: Az olimpiai sportágak versenysport-stratégiája 2022–2032. http://archiv.olimpia.hu/images/MOB/Versenysport_strategia.pdf
- URL2: Vérfürdő a BEK-döntőben: harminc éve volt a Heysel-tragédia. <https://www.origo.hu/sport/futball/20150526-heysel-juventus-liverpool-heysel-tragedia.html>

- URL3: *A tragédia, ami örökre megváltoztatta az angol futballt.* <https://www.origo.hu/sport/futball/20200414-liverpool-fc-labdarugas-tragedia.html>
- URL 4: *Hillsborough disaster: deadly mistakes and lies that lasted decades.* <https://www.theguardian.com/football/2016/apr/26/hillsborough-disaster-deadly-mistakes-and-lies-that-lasted-decades>
- URL 5: *How the Hillsborough disaster unfolded.* <https://www.bbc.com/news/uk-19545126>
- URL6: *A nap, amikor vérben született meg az újkori angol foci.* <https://www.origo.hu/sport/futball/20190415-shaffield-stadionkatasztrofa-harminc-eves-evfordulo.html>
- URL7: *The Hillsborough Stadium disaster, 15 April 1989. Inquiry by the Nquiry by the Rt Hon Lord Justice Taylor. Final Report.* <https://www.jesip.org.uk/wp-content/uploads/2022/03/Hillsborough-Stadium-Disaster-final-report.pdf>
- URL8: *A francia sportminiszter szerint az angol szurkolók a hibásak a botrányos BL-döntő után.* <https://www.origo.hu/sport/futball/20220530-bajnokok-ligaja-liverpool-real-madrid-szurkolok-parizs.html>
- URL9: *Óriási botrány Nizzában: egymást verik a francia és német szurkolók.* <https://www.origo.hu/sport/futball/20220908-labdarugas-konferencia-liga-nezoteri-rendbontas-a-nice-koln-meccs-elott.html>
- URL10: *Brüsszel egyik kultikus éttermét verték szét a meccs előtt összecsapó ultrák.* https://rangado.24.hu/nemzetkozi_foci/2022/08/25/konferencia-liga-anderlecht-young-boys-vereledes-balhe-ultrak-falstaff-etterem/
- URL11: *FIFA Stadium Safety and Security Regulations.* <https://digitalhub.fifa.com/m/682f-5864d03a756b/original/xycg4m3h1r1zudk7rnkb-pdf.pdf>
- URL12: *Több mint ezer angol huligán útlevelét vonta be a brit kormány.* <https://www.origo.hu/sport/vb/2018/20180613-a-brit-kormany-bevonta-1312-angol-futballhuligan-utlevelet-a-vilagbajnoksag-elott.html>
- URL13: *Ennyit tesz egy győzelem – Szaúd-Arábiában szerdán munkaszüneti nap lesz.* <https://sportal.blikk.hu/vb-2022/ennyit-tesz-egy-gyozelem--szaud-arabiaban-szerdan-munkaszuneti-nap-lesz/2022112216103068707>
- URL14: *Zavargások törtek ki Franciaországban a Marokkó elleni vb-elődöntőt követően.* <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/12/15/zavargasok-tortek-ki-franciaorszagban-a-francia-marokkoi-vb-elodonto-utan>
- URL15: *Hídról ugráltak a szurkolók Messiék buszába, helikopterrel mentették ki a játékosokat.* <https://focivb2022.24.hu/hirek/2022/12/20/foci-vb-2022-argentina-vilagbajnoki-unnep-les-buenos-aires/>
- URL16: *Örökre kitiltják a drukkert, aki hátba rúgta az Arsenal kapusát.* https://rangado.24.hu/nemzetkozi_foci/2023/01/16/tottenham-arsenal-aaron-ramsdale-hatba-rugta-szurkolo/
- URL17: *Melbourne-i kapustámadás: a futball legsötétebb napja Ausztráliában.* <https://telex.hu/sport/2022/12/18/melbourne-i-kapustamadas-a-futball-legsotetebb-napja-auztraliaban>

Alkalmazott jogszabályok

54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet a sportrendezvények biztonságáról
2004. évi I. törvény a sportról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tóth N. Á. (2024). Szemelvények a sportrendezvények biztonságának aktuális kérdéseiről. *Beliügyi Szemle*, 72(12), 2197–2218. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2197-2218>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Tóth Nikolett Ágnes, aki a toth.nikolett@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.



A szürke OSINT gyanús?

The gray OSINT is suspect?

Solti István

Dr. PhD, egyetemi oktató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
solti.istvan@uni-nke.hu



Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az OSINT, vagyis a nyílt forrású hírszerzés egyes vitatottabb információgyűjtő eljárásainak vizsgálata büntetőjogi megközelítésből.

Módszertan: A tanulmány több kutatási módszer párhuzamos alkalmazásán alapszik. Több tudományág eredményeinek feldolgozásával elsősorban az elméleti-logikai kutatás eszközrendszere került alkalmazásra, e mellett különböző megközelítések elemzésére és összehasonlítására, valamint a gyakorlatban megszerzett tapasztalatokkal való összevetésre került sor.

Megállapítások: A szerző arra a következtetésre jut, hogy az OSINT egyes információszerző eljárásai törvényi felhatalmazás nélkül átléphetik azt a határt, amikor a magatartások már a büntetőjog számára is értékelhetővé válnak. E magatartások egy része vitatott eljárási elem az OSINT-tal foglalkozó közösség életében, de a szerző olyan magatartásokat is elemez, amelyek a személyes adatok gyűjtésekor szintén büntetőjogi relevanciával bírhatnak.

Érték: A magyar büntetőjog egyes tényállási elemeinek tanulmányozásával mutat ki olyan elkövetési módokat, amik az információgyűjtés büntetőjogi minősítését alapozhatják meg.

Kulcsszavak: OSINT, nyílt forrású hírszerzés, megfigyelés, adatgyűjtés

Abstract

Aim: The purpose of this study is to examine some of the more controversial information gathering procedures of OSINT (open source intelligence) from a criminal law perspective.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2023. 11. 29. Átdolgozás: 2023. 12. 12.
Elfogadás: 2023. 12. 14.



Methodology: The study is based on the parallel application of several research methods. Primarily, the tool system of theoretical-logical research was applied, by processing the results of several disciplines, in addition to analysing and comparing different approaches, as well as comparing them with experiences gained in practice.

Findings: The author comes to the conclusion that some information-gathering procedures of OSINT can cross the line without legal authorization, when the behaviour becomes appreciable even for criminal law. Some of these behaviours are a controversial procedural element in the life of the OSINT community, but the author also analyses behaviours that may also have criminal law relevance when collecting personal data.

Value: By studying some factual elements of the Hungarian criminal law, it shows ways of committing crimes that can be the basis for the criminal classification of information gathering.

Keywords: OSINT, Open Source Intelligence, surveillance, data collection

Bevezetés

A tanulmány címét olvasva első gondolatként jogosan merülhet fel, hogy nonszensz az abban szereplő állítás. Fogalmilag kizárt, hogy a nyílt forrású információszerző tevékenység (open source intelligence; továbbiakban: OSINT) a büntetőjog szerint értékelhető magatartást jelentsen. Természeténél fogva nincs és nem is lehet. Az OSINT-nak pont az a meghatározott kiinduló pontja, hogy bárki által megszerzhető és szabadon kezelhető nyilvános adat megszerzésére irányul, mégpedig bárki által alkalmazható információgyűjtő eljárások keretében. Legalitását az adja, hogyha egy adat nyilvános, akkor azt bárki kezelheti külön felhatalmazás nélkül. Ha tehát valaki nyilvános adatokat gyűjt egy csoportba, akkor adatkezelési oldalról nem lehet jogszerűtlen, legyen szó személyes adatokról, különleges adatokról, vagy valamely tevékenységekre, esetleg szervezetekre vonatkozó adatokról, titkokról. Az OSINT ugyanis legalitását a nyilvános adat szabad kezelésének elvére alapozza, míg személyes adatok esetében azon jogelvre, hogy egy adott személy által történő nyilvánosságra hozatalt a személyes adatainak kezeléséhez való általános hozzájárulásának lehet tekinteni (Foulds, 2022).

A vonatkozó szakirodalom eltérő és nem teljesen koherens álláspontjait megvizsgálva azonban azt mondhatjuk, hogy nem ennyire fekete-fehér a helyzet. Az OSINT ugyanis számtalan információgyűjtési módot tekint sajátjának, kezdve

az egyszerű könyvtárlátogatástól egészen a kibertérben alkalmazott speciális keresőeljárások alkalmazásáig. Ezzel párhuzamosan számtalan adattároló platformot tekint forrásának, kezdve a nyomtatott újságtól egészen a felhőben tárolt közösségimédia-adatokig.

Mindezek következtében az OSINT sem forrás, sem eszköz oldalról nem tekinthető egységesen megítélhető tevékenységnek, ezért szükséges az az önálló vizsgálata. Ennek láthatjuk megjelenését például akkor, amikor a nyílt forrású információszerezést hivatásszerűen végző egyes csoportok és szervezetek között folyik egy folyamatos vita és gondolkodás az OSINT keretében végzhető információgyűjtő eljárások elfogadhatóságáról. Már számos szereplő felismerte, hogy a nyílt forrásból megszerzett adatok kezelése hasonló személyiségi jogi dilemmákat jelenthet (Mehandru & Koenig, 2019), mint akár a humán hírszerzés vagy a technikai hírszerzés során megszerzett adatok kezelése, különösen azon államok esetében, ahol ezen alapjogok védelme magas szinten áll. E mellett vitatható az is, hogy az információgyűjtés egyes eszközeinél magától értendő-e, hogy az valóban mindenki által jogszerűen alkalmazható eszköznek tekinthető.

Éppen ezért megítélésem szerint a kérdést két oldalról szükséges megközelíteni, mégpedig forrás oldalról és eszköz oldalról egyaránt. Forrás oldal esetében azt érdemes megvizsgálni, hogy melyek azok az adatkörök, amik már kikerülhetnek a „ha könnyen elérhető, akkor megszerezhető és kezelhető” nagy halmazból. Hiszen személyes adat esetében mindez csak addig lehet egyértelmű, amíg meg nem dől az adott személyes adat esetében a vélelem, miszerint egy platformon valaki által elérhetővé tett személyes adat kivétel nélkül csakis nyilvános és az érintett által nyilvánossá tett adat lehet, valamint addig, amíg a bárki által elérhető kitétlen azon eljárásokat is értjük, amihez már különleges ismeretek, képességek és felhatalmazások is szükségesek.

Különösen igaz az állítás az online térre. A laikus szemlélőben az a kép alakulhat ki az adatbőség időszakában az OSINT tevékenységet hivatásszerűen végzők egyes nyilvános kijelentései alapján, hogy minden OSINT tevékenységnek tekinthető, ami az online tér bármely szegletében fellelhető adat megszerzésére irányul.

Feltételezésem szerint az általános felvetés alapján, ha az OSINT tevékenységet akár hivatásszerűen, akár csak alkalmanként folytató személyek, csoportok vagy szervezetek a legalitás előbb említett alapvető követelményeit kiterjesztik, akkor az OSINT szürke zónájába tévednek. A szürke zóna kifehéritéséhez hozzájárulhatunk például azzal, ha a büntetőjog szemüvegén keresztül vizsgáljuk meg, hogy mely tevékenységek lehetnek azok, amelyek már e zónán is kívül eshetnek, vagyis olyan információgyűjtő tevékenységek, amelyek a büntetőjog

által igazoltan nem tekinthetők legálisnak. Olyan magatartások, amik büntetőjogi relevanciával bírhatnak, amelyek esetében olyan bűncselekmények kerülhetnek látókörbe, mint például a személyes adattal visszaélés, a tiltott adatszerezés, vagy az információs rendszer vagy adat megsértése.

Hipotézisem megvizsgálásához mindenekelőtt tisztázni szükséges, hogy mit jelent az OSINT, vagyis a nyílt forrású hírszerzés, és miért beszélhetünk az OSINT szürke zónáiról. Ami az első dilemmát jelenti, hogy nem rendelkezünk pontos, valamennyi alkalmazói szféra és tevékenységi funkció számára megfelelő meghatározással. Így máshova helyezi a hangsúlyt az állami szféra, azon belül is a rendészet vagy a nemzetbiztonság, valamint megint máshova a gazdasági és magánbiztonsági terület. Ennek mentén a jelenlegi tanulmánynak nem célja az OSINT határainak kijelölése, vagy az OSINT szürke zónáinak kifehéritése, csupán arra vállalkozik, hogy az OSINT felől közelítve kutasson fel a büntetőjog szerint értékelhető magatartásokat.

Az OSINT és annak szürke zónái

Az OSINT igen széles körű szakirodalommal rendelkezik, melynek köszönhetően ezen hírszerzési mód fogalma, eszközkészlete és tevékenységének tartalma meglehetősen vitatott. A legkülönbözőbb megközelítésekkel találkozhatunk. Michel Bazzell például az OSINT eszközök rendkívül kiterjedt és gyakorlati alkalmazást bemutató könyvében egyszerű megfogalmazással él, mikor azt írja, hogy „*A nyílt forráskódú hírszerzés, amelyet gyakran OSINT néven emlegetnek, sok ember számára sok mindent jelenthet. Hivatalos definíció szerint minden olyan, nyilvánosan elérhető információból előállított hírszerzési adat, amelyet egy adott hírszerzési követelmény teljesítése céljából összegyűjtenek, felhasználnak és a megfelelő közönség számára megfelelő időben terjesztenek.*” (Bazzell, 2021).

Ezzel a kérdés elméleti megalapozottságát le is zárja, majd számos ingyenes, de az általános felhasználói ismereteket jóval meghaladó informatikai szakismeretet igénylő online adatgyűjtési módszert mutat be, amiket nyíltan minősíteni forrás oldalról talán kérdéses is lehet. Számos olyan információgyűjtő eszközt találunk a leírások között, amelyben nem egy érintett által nyilvánosságra hozott adat megszerzése, hanem mögöttes rendszer-, meta- vagy másodlagos adatok kinyerése a cél. Ilyen például egy Facebook-felhasználó rendszerben tárolt másodlagos profiladatainak a megszerzése, amely során a Facebook által egy adott felhasználó saját közösségi oldalának használatáról gyűjtött adatok kinyerése a cél. Ezek kinyeréséhez a célpont felhasználói számának ismerete szükséges,

ami egyedi azonosító és nem nyilvános adat, s már a Facebook is igyekszik elrejtetni az illetéktelenek elől. Ennek begyűjtése szintén megoldható – ami már önmagában nem feltétlenül tekinthető legális tevékenységnek –, ha pedig sikerült kinyerni, akkor ennek felhasználásával alapvető rendszerismereteket igénylő eljárás útján lehet a végső sikert elérni (Bazzell, 2021).

Mind a nyilvános adat, mind pedig a legalitás kérdése több bemutatott adatszerző eszköznél visszaköszön, így például bármely másik közösségimédia-plafon folytatott adatszerzésnél, vagy a felhasználói név kinyerésénél, de említhető akár az eBay oldaláról a felhasználónév ismeretében az egyes megrendelésekhez tartozó helyadatok kinyerése is (Bazzell, 2021).

Az OSINT-ről találhatunk olyan értelmezést is, ami azt hangsúlyozza, hogy *„a tevékenység nem pusztán adott információk nyílt elérését jelenti, hanem annál sokkal szélesebb körben (például adatok célirányos gyűjtése, elemzése, felhasználása) értelmezendő. Az OSINT során egyfajta alaptételként jelenik meg, hogy – a HUMINT területtel szemben – csak nyílt forrásokból elérhető információk szerezhetők meg. A források közé sorolhatók például a közösségi oldalakon nyíltan megosztott, az egyes felhasználókhöz és a velük kapcsolatba hozható személyekhez kötött információk is, felvetve azonban számos etikai és jogi kérdéskört is.”* (Dobák & Tóth, 2021). Mint látható a hasonló szemléletet követő szerzők azt hangsúlyozzák, hogy el kell különíteni a SOCMINT (Social Media Intelligence – közösségi médiából történő információgyűjtés) tevékenységet az OSINT-től. A SOCMINT nem hagyományos, hanem digitalizált adatokra támaszkodik, amelyek magukban foglalják a közösségi médiát, a kommunikációs metaadatokat és földrajzi hely adatokat is. A digitális adatok új formáinak gyűjtése révén, amelyek mélyen érintik a magánélet védelmét, a SOCMINT túlmutat az információszerzés egyéb formáin, új típusú tudásnak tekinthető (Donohue, 2015). A közösségimédia-tartalmak kinyerését célzó eljárásokat nem lehet az OSINT részének tekinteni, mivel a célba vett adatok nem tekinthetők nyilvánosnak és bárki által jogszerűen megszerezhetőnek (Dobák & Tóth, 2021).

Hasonló következtetéseket találhatunk az OSINT nyomozásokban betöltött szerepének alapjogok szemszögéből történő vizsgálata során. A szerzők ezekben is általában elismerik, hogy az OSINT egy hasznos hírszerzési mód, amely nyilvánosan elérhető adatokon alapul, és nyilvános jellege miatt minden lényeges adatvédelmi aggálytól mentes információra vonatkozik. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy ezzel párhuzamosan a magánülethez való jogot aláásó vizsgálati módszernek is tekinthető, amely ugyan a magánéleti vonatkozásoktól mentesnek mutatja magát, mégis az eljárás keretében felhasznált információk egy része nem feltétlenül olyan információ, amelyet az emberek annyira vagy

egyáltalán nyilvánossá akarnának tenni (Hulsen, 2020). Sőt, olyan szintű megállapításra is jutottak már a kontextuális integritás elmélete alapján, miszerint az információ minden aspektusához kapcsolódik a magánélet bizonyos fogalma, ezért valódi „nyílt” források vagy „nyilvános” információk nem léteznek (Hulsen, 2020). A kontextuális integritás elmélete szerint az adatvédelmi normák öt paraméter – küldő, címzett, alany, információ típus és átviteli elv – alapján írják le az információáramlást. Mivel a magánélet megismerése egyes részadatokon keresztül történik (például egészségügy, oktatás, civil élet stb.), e paraméterek értékei a teljes környezet lételemein – az információ típusokon (vagy témák) és a szereplőkön (alanyok, feladók és címzettek) – keresztül terjednek (Nissenbaum, 2019).

Mint az előző megállapításokból is látható, a téma vizsgálatakor külön szempontként kezelendő a nyílt forrású információ (open source information; továbbiakban: OSINF) kérdésköre. Fogalmi jelentősége van, hogy az OSINF az OSINT alapját képezi, amelyet nyilvánosan elérhető, nem minősített forrásokból gyűjtenek össze. Ezek például olyan források, mint az írott médiumok, a kormányzati jelentések, a nyilvános adatok, a térképek, a tudományos oldalak, blogok, közösségi oldalak, alkalmazások és webalapú közösségek.

Újabb szempontként emelhető ki, hogy a kibertér fejlődésével rengeteg információ vált elérhetővé egyetlen egérgattintással. Ezzel párhuzamosan az online felhalmozott adatok között nagy mennyiségű személyes információt találhatunk. Az egyének rendszeresen megosztanak személyes adatokat internetes felületeken, amelyek tárolása azt követően digitális adatként történik online adatbázisokban vagy felhőben.

Márpedig, ahogy Eijkman és Weggemans megállapította, az új adattáró platformok új megközelítést igényelnek a tekintetben, hogy miként lehet ezeket a személyes adatokat biztonsági és védelmi célokra felhasználni. Sok területen az OSINF használata – például a különböző közösségi oldalak, blogok vagy alkalmazások figyelése – jelentősen növekszik. Számos állami és magán kutatóközpontot és agytrösztöt hoztak létre kizárólag azzal a céllal, hogy tanulmányozzák, koordinálják vagy új megközelítéseket dolgozzanak ki az OSINT alkalmazása területén (Eijkman & Weggemans, 2013).

Az OSINT-tal hivatásszerűen foglalkozó szervezetek körében a legalitás igazolására általánosan elfogadott értelmezés, hogy ezen hírszerzési mód *„csak azokat az információkat használja fel, amelyeket az emberek és a vállalkozások nyilvánosan közzétettek az interneten. Bár az OSINT segítségével nyomon követheti az emberek online viselkedését, ez nem megfigyelés, mert a tartalmat közzé tévő beleegyezett, hogy az információ nyilvános legyen. Ezért a nyomozók nem gyűjtenek személyes adatokat a tudtuk nélkül.”* (URL1). Ezen érvelésnek

azonban van egy gyenge pontja. Egy adatot nem az minősít nyilvánosnak, hogy az az „interneten közzétett”, hanem az, hogy azt az érdekelt saját maga tette közzé, ráadásul a közzététel köre és oka sem közömbös.

A fentiekén túl van olyan álláspont, amely megállapítja ugyan, hogy az OSINT nem tekinthető potenciálisan káros adatgyűjtési módszernek, mivel vitathatatlanul nem sérti az emberi jogokat, viszont e mellett azt is megállapítja, hogy vannak hírszerző szolgálatok, vállalatok, szervezetek, csoportok és egyének, amik néha olyan módon használják az OSINT-t, aminek törvényessége nem teljesen egyértelmű. Ezen eljárások legalitását pedig az OSINT szürke zónájában találja meg. Ezen elmélet szerint e dilemma úgy oldható fel, ha az OSINT esetében eltekintünk a klasszikus logika alkalmazásától, és a pontos érvelés helyett a közelítő érvelés kerül előtérbe. E szerint az OSINT-nál a bináris megoldási szisztéma helyett széles átmenetre van szükség, nem lehet valamiről egyértelműen kimondani, hogy teljesen legális vagy teljesen illegális. Mivel a klasszikus logikával nem lehet meghatározni az OSINT arányait, határait és jellemzőit, a fuzzy logikát olyan részhatárok meghatározására használják, amelyeket a klasszikus logika nem képes elfogadhatóan leírni. Az OSINT használatánál éppen ezért azt kell kiemelni, hogy fontos annak felismerése, hogy ugyan az OSINT nyilvános adatok feldolgozására épül, viszont az emberi jogokat nem szabad megsérteni. A kémkedés és az OSINT közötti határ nagyon vékony lehet, ezért az OSINT tevékenységet óvatosságnak kell jellemeznie és kétszeres ellenőrzésnek megelőznie (Hribar, Podbregar & Ivanusa, 2014).

Mint már fentebb megállapítottam, az OSINT megítélésekor az OSINF mellett önálló szempontként kezelendő az adatgyűjtéshez alkalmazott legális eszközök problematikája. Valóban minden offline és online információgyűjtő módszer legális, vagy legalábbis nem teljesen illegális, amit az általános ismertetőkből megadnak? Valóban lehet a kibertérben szabadon adathalász, megtévesztő és félrevezető technikákat alkalmazni? Valóban lehet személyiséget fedve vagy fedő szervezetet létrehozva és annak révén információt gyűjteni OSINT-ra hivatkozva?

Vannak olyan nézetek, amelyek szerint igen, azonban az online és a hagyományos módszerek esetében van egy jellemző különbség. A kibertérben teljes egészében elfedhető az adatgyűjtő személye, ellenben a hagyományos adatgyűjtéssel, ahol egy élő személynek fizikai valójában, arccal, viselkedéssel, külső ismertetőjegyekkel mégiscsak meg kell jelennie az információ forrásánál. Az elfedéshez pedig az internet esetében találunk számos olyan útmutató- és eszközgyűjteményt (URL2; URL3; URL4; URL5), amik az OSINT-ra hivatkozva leírásokat és kellékeket adnak például ahhoz, hogy a kereső hogyan maradhat láthatatlan és visszakövethetetlen az online térben, hogyan és milyen szempontok mellet

hozhat létre online álszemélyiséget az információ gyűjtéséhez, vagy akár ahhoz, hogyan kell hamis SMS, Facebook-, X- stb. üzeneteket létrehozni. Sőt, még az offline világban történő OSINT folytatásához is számos olyan eljárásra láthatunk leírást ezek között, amelyek az információt adó személy megtévesztésével és félrevezetésével, vagy harmadik személy közbeiktatásával valósul meg. Egy nyílt forrású hírszerzésben érdekelt szervezet a honlapján például azt emeli ki, hogy *„Ezek az OSINT eszközök több információhoz férnek hozzá, mint amennyi az átlagos keresőmotor-felhasználó számára elérhető. Az olyan keresőmotorok, mint a Google vagy a Bing, csak a Surface Webhez vagy az internet körülbelül 4%-ához férhetnek hozzá, amelyet a keresőmotorok képesek indexelni. Egyes OSINT-eszközök hozzáférhetnek a Deep Web olyan részeihez, amelyek bejelentkezés vagy fizetős szolgáltatások során érhető el. Például a Skopenow hozzáférhet a szövetségi bírósági nyilvántartásokhoz és más közösségi API-khoz, amelyekhez nehéz lehet hozzáférni. Ezenkívül számos OSINT eszköz lehetővé teszi a nyomozók számára, hogy névtelenek maradjanak keresés közben.”* (URL1).

Az OSINT szürke zónáinak kitisztítására és nemzetközi szinten elfogadott jó gyakorlat kialakítására ugyan még nem került sor, viszont különböző tudományterületek és az OSINT-ot kizárólagos információgyűjtő módszerként alkalmazó egyes szervezetek (elsősorban azok, amelyek alapfeladatként az alapvető jogok védelme érdekében dolgoznak) folyamatosan foglalkoznak a problematikával, aminek eredményeképpen tudományos alapokon nyugvó válaszok is születtek már. Egyik legismertebb példája a *Berkeley Protokoll*, ami már meghatározásában is árnyaltabban fogalmaz, mikor kijelenti, hogy *„a nyílt forráskódú vizsgálatok olyan vizsgálatok, amelyek részben vagy egészben nyilvánosan elérhető információkra támaszkodnak [...] a Berkeley Protokoll nem az egyes technológiákra, platformokra, szoftverekre vagy eszközökre összpontosít, hanem a mögöttes elvekre és módszertanokra. Következésképpen alkalmazható, még akkor is, ha maga a technológia változik. Ezek az elvek felvázolják a hatékony nyílt forráskódú vizsgálatok lefolytatásának minimális jogi és etikai normáit.”* A *Berkeley Protokoll* értelmezésében a legalitás nem magától értetődően az elérhető információból ered, hanem megítéléséhez az online térből információt gyűjtő nyomozóknak ismerniük kell azokat a jogi kereteket, amelyek között működnek. Ez magában foglalja az eljárásukra vonatkozó alkalmazandó jogrendszerek és azon joghatóságok jogi kereteinek ismeretét, amelyekben nyomozási tevékenységet folytatnak. Maga a jegyzőkönyv a nemzetközi közjog három kategóriáját külön is vizsgálja, úgymint a nemzetközi humanitárius jogot, a nemzetközi emberi jogot és a nemzetközi büntetőjogot (OHCHR & Human Rights Center, 2022).

Adatkezeléssel kapcsolatos bűncselekmények a magyar büntetőjogban

A *Berkeley Protokoll* ajánlását figyelembe véve a magyar joghatóság alá tartozó személyek, csoportok és szervezetek számára a hazai jogi környezet keretében a büntetőjog ide vonatkozó részeinek vizsgálatát kell elvégeznünk. A magyar 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) számos személyes adat kezelésével és információgyűjtéssel kapcsolatos törvényi tényállást tartalmaz. Így a Btk. az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények között nevesíti a személyes adattal visszaélés (219. §), a magántitok megsértése (223. §), a levéltitok megsértése (224. §) bűncselekményeket. Az állam elleni bűncselekmények között az ellenség támogatását (260. §), a kémkedést (261. §), kémkedést az Európai Unió intézményei ellen (261/A §) és a szövetséges fegyveres erő ellen elkövetett kémkedést nyilvánítja büntetendőnek. A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények között pedig a gazdasági titok megsértése (413. §), míg a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények között az üzleti titok megsértése (418. §) bűncselekményeket találjuk. A tiltott adatszerzés (422. §), az információs rendszer vagy adat megsértése (423. §) és az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása (424. §) a tiltott adatszerzés és az információs rendszer elleni bűncselekmények közé került.

Mint látható legalább 11 olyan bűncselekmény van a hatályos magyar jogrendszerben, amely összefüggésbe hozható adatkezelő tevékenységgel, legyen az valamilyen adat begyűjtése, rögzítése, tárolása, megismerése, feldolgozása vagy átadása. A megjelölt bűncselekmények közül a Btk. XXIV. fejezetben lévők esetében már megtörtént a büntetőjog szerint releváns lehetséges magatartások körének leszűkítése. Gál István László még csak nem is az OSINT szürke területeivel kapcsolatban, hanem már az általános OSINT tevékenység esetében arra az eredményre jutott, hogy elképzelhető a kémkedés büntetetének megállapítása, ha az elkövető rendszeres kapcsolatban állt egy idegen szervezettel, valamint folyamatosan küldött általa megszárt és elemzett információkat (Gál, 2014).

A személyes adattal visszaélés vs. OSINT

A magyar jogrendszerben a személyes adatok védelméhez való jogot az Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdése biztosítja. E jog érvényesülését az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII.

törvény (továbbiakban: Infotv.), valamint a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete (továbbiakban: GDPR) biztosítja. Az általános büntetőjogi védelmet a Btk. 219. §-ában található személyes adattal visszaélés tényállás hivatott ellátni.

A törvényi tényállás keretdiszpozíció, hiszen visszautal az Infotv. és a GDPR rendelkezéseire, ezért a lehetséges elkövetési magatartások bemutatásához ezek vizsgálatát kell elvégezni.

A bűncselekmény jogi tárgya természetes személyeknek a személyes adat megismeréséhez és biztonságos kezeléséhez, őrzéséhez fűződő joga, míg elkövetési tárgya a személyes adat (Karsai, 2021). Személyes adat az „*azonosított vagy azonosítható természetes személyre (»érintett«) vonatkozó bármely információ; azonosítható az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy testi, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó egy vagy több tényező alapján azonosítható.*”¹ Ennél az Infotv. még általánosabban fogalmaz, hiszen azt mondja, hogy személyes adat „*az érintettre vonatkozó bármely információ*”.² Ezen túlmenően az Infotv. meghatároz még fokozottabb védelmet igénylő³ két kategóriát is: a különleges adatot⁴ és a bűnügyi személyes adatot.⁵

A bűncselekmény elkövetője bárki lehet. Vagyis az 1/2012. évi Büntető Jogegységi Határozat megállapítása értelmében, amely jogértelmezés irányadó a GDPR hatályba lépését követően is (Karsai, 2021), bárki, aki OSINT tevékenységet folytat, legyen az akár csoport vagy szervezet tagja, amint egy beazonosítható természetes személyről⁶ szerez meg rá vonatkozó adatot, akkor adatkezelőként lép fel (URL6). Az adatkezelői minősége független attól, hogy

1 GDPR 4. cikk 1. pont.

2 Infotv. 3. § 2. pont.

3 Infotv. 5. § (2), (6), (7) bekezdések; 6. § c) pontja.

4 Különleges adat: a faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vagy szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, valamint a genetikai adatok, a természetes személyek egyedi azonosítását célzó biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok.

5 A büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat.

6 Infotv. 3. § 1. szerint az érintett.

az adatkezelést milyen jogcímen végzi, így a releváns jogszabályok adatkezelőkre vonatkozó előírásainak betartásával kell eljárnia.

Az adatkezelés meghatározását mind az Infotv., mind a GDPR megteszi. Adatkezelésnek minősül az adaton végzett bármely művelet, így például az adat gyűjtése, rendszerezése, tárolása, továbbítása, összekapcsolása, nyilvánosságra hozása stb.

Visszatérve a Btk. rendelkezéseire, az első tényállási alakzat szerint a bűncselekményt az követheti el, aki jogosulatlanul, vagy a céltól eltérően kezel személyes adatot.⁷

Ennek következtében első lépésként azt szükséges vizsgálni, hogy az OSINT tevékenységet végző adatkezelő rendelkezik-e az adatkezeléshez joggal. Jogalap hiányában az adatkezelés jogtalan és így tényállásszerű lesz. Az Infotv. értelmében személyes adat kezelése akkor jogszerű, ha:⁸

- a) azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben, különleges adatnak vagy bünyügyi személyes adatnak nem minősülő adat esetén – helyi önkormányzat rendelete közérdeken alapuló célból elrendeli, vagy
- b) az adatkezelő törvényben meghatározott feladatainak ellátásához feltétlenül szükséges, és az érintett a személyes adatok kezeléséhez kifejezetten hozzájárult, vagy
- c) az érintett vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez, valamint a személyek életét, testi épségét vagy javait fenyegető közvetlen veszély elhárításához vagy megelőzéséhez szükséges és azzal arányos, vagy
- d) a személyes adatot az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozta, és az az adatkezelés céljának megvalósulásához szükséges és azzal arányos.

A különleges adatok kezelésének jogalapjait az Infotv. még tovább szűkíti. Különleges adat, csak az imént említett c) és d) pontban meghatározottak szerint, vagy akkor kezelhető, ha az törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés végrehajtásához feltétlenül szükséges és azzal arányos, vagy azt az Alaptörvényben biztosított alapvető jog érvényesítése, továbbá a nemzetbiztonság, a bűncselekmények megelőzése, felderítése vagy üldözése érdekében, vagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli.

Az OSINT tevékenységet végzők esetében két olyan jogcím látható, aminek alkalmazása jellemzően kizárható. Egyrészt az OSINT tevékenység általában kizárja a b) pont lehetőségét, vagyis az érintettel meglévő jogviszony alapján

⁷ Btk. 219. § (1) a) pont.

⁸ Infotv. 5. § (1) bekezdés.

a kifejezett hozzájárulással történő adatkezelést, másrészt a c) pontra hivatkozás sem tekinthető jellemző indoknak. Így viszont az OSINT tevékenységet végzők jól elkülöníthető két kategóriába sorolhatók. Vannak olyan szervezetek – jellemzően állami szervek –, amik törvényi felhatalmazás alapján végezhetik e tevékenységet, ezen kívül viszont mindenki más a d) pontra hivatkozással szerezhethet jogosultságot. Azonban a d) pont esetében több szempont további érvényesülésére van szükség a jogszerűség megállapításához, a feltételeknek együttesen kell érvényesülniük. Mégpedig az vizsgálendő, hogy az „*érintett*” a személyes adatát „*kifejezetten*” és személyesen „*nyilvánosságra hozta*”. Vagyis a magyar büntetőjog hatálya alá eső személyek esetében téves az a szemlélet személyes adatok – még hangsúlyosabban a különleges adatok – gyűjtésénél, amely szerint elegendő arra hivatkozni, hogy az adatok nyilvános felületen elérhetők. Ugyanis, amennyiben az adatkezelő tisztában lehet azzal a körülmények alapján, hogy például az érintett:

- azt a személyes adatot nem hozta nyilvánosságra (például dark weben elérhető belépési adatok), vagy
- nem kifejezetten hozta nyilvánosságra (például zárt Facebook-csoportban, néhány másik személlyel bizalmasan közölte), vagy
- nem hozta nyilvánosságra, csak szolgáltatónak megadta ügyintézés végett (például lakcímet webáruházban történő vásárláskor), akkor az adatkezelés jogszerűtlen és tényállásszerű lehet.

A Btk. 219. § (1) a) pont második fordulata szerint szintén elkövetési magatartásnak tekintendő, ha valaki az adatkezelést a céltól eltérő módon végzi. A célhoz kötöttség értelmében „*csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas. A személyes adat csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig kezelhető.*”⁹ A törvényi felhatalmazás alapján történő személyes adat kezelése esetében a jogszabály meghatározza az adatkezelés célját is, viszont az adatkezelés csak abban az esetben jogszerű, ha mind az adatra vonatkozóan, mind a feldolgozó számára a törvény kifejezetten lehetővé teszi (Péterfalvi & Eszteri, 2017). Így olyan személy esetében is elképzelhető az elkövetői minősítés, aki rendelkezik adatkezeléshez jogalappal, viszont a felhatalmazásának kereteit túllépi. Ennek körében elkövetési mód lehet, ha az adatgyűjtő az adatgyűjtés folytatásához rendelkezik jogalappal és az adatgyűjtés elsődlegesen célszerű, viszont más tevékenységet is folytat. Például harmadik személy számára – akár térítés ellenében, akár a nélkül – átadja az összegyűjtött személyes adatokat,

9 Infotv. 4. § (2) bekezdés.

vagy olyan típusú személyes adat gyűjtését is végzi, amelyre jogszabályi felhatalmazása egyébként nem terjed ki.

Az alap tényállás b) pontjában meghatározott mulasztásos magatartás alapértelmezetten az OSINT tevékenységet folytatóknál megítélésem szerint nem jelentkezik,¹⁰ hiszen az OSINT információgyűjtő tevékenységet jelent. Ehhez természetesen kapcsolódnak további adatkezelési, azon belül adattárolási műveletek, viszont ez esetben már nem az OSINT mint meghatározó tevékenység okán jelentkezhethet büntetőjogi felelősség.

A fent vázolt elkövetési magatartások tanúsítása önmagában még nem elegendő a bűncselekmény megállapításához, ahhoz célzat (haszonszerzés) vagy eredmény (jelentős érdeksérelem) meglétét is megköveteli a jogalkotó. Célzat esetében a bűncselekmény megvalósulásához elegendő a szándék megléte, eredmény esetében azonban a bűncselekmény csak a jelentős érdeksérelem bekövetkeztével valósul meg.

E bűncselekmény akkor célzatos, ha a magatartás haszonszerzés céljából történik, ami OSINT tevékenységet folytató személyek, csoportok és szervezetek esetében nagy valószínűséggel meg is állapítható. Az OSINT ugyanis rendszerint nem öncélú. Nem arra szolgál, hogy valaki elmondhassa magáról, hogy milyen érdekes adatokat tudott összegyűjteni, mintha bélyeg- vagy képeslapgyűjteményt mutogatna. Az OSINT többnyire valamilyen folyamatnak a kezdeti szakasza, amit követően az adatok feldolgozásra, átadásra, értékelésre és elemzésre stb. kerülnek egy tájékoztató, vagy egy döntési folyamat részeként. Vagyis az adatgyűjtésnek pont az az oka, hogy vagy közvetlenül az adatgyűjtő (például ellenérték fejében történő értékesítéssel), vagy annak megbízója számára biztosítson valamilyen kézzelfogható előnyt, például információs előnyt egy versenytárral szemben.

Az eredmény bűncselekményi alakzata akkor valósul meg, ha az információgyűjtés jelentős érdeksérelemet okoz, ami szintén következhet az OSINT eljárás lényegéből. A magyar bírói gyakorlat a jelentős érdeksérelem megállapítását az emberi élet bármely területén bekövetkezett hátrány esetében elfogadhatónak tartja. Bekövetkezhet például azáltal, ha az érintett elveszíti munkahelyét vagy jövedelmének egy részét, ha családi állapotában nem kívánt változás áll be, de azzal is, ha környezetében való elismertsége csorbát szenved. Így például, ha egy munkahelyi felvételi eljárás során lefolytatott OSINT során történik olyan személyes adat begyűjtése, amelyet az adott szervezet nem kezelhetne a törvény erejénél vagy a felvételi eljárás jellegénél fogva, valamint azt az érintett

¹⁰ Btk. 219.§ (1) b) az adatok biztonságát szolgáló intézkedést elmulasztja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

sem hozta kifejezetten nyilvánosságra, és ennek eredményeként a felvételizőt hátrányos jogkövetkezmény éri, akkor a bűncselekmény megállapítható lehet. Arra tekintettel pedig, hogy az eredmény-bűncselekmények esetében a kísérlet is büntetőjogi relevanciával bír, a jelentős érdeksérelem okozó személyes adattal visszaélés vétségének kísérlete is megállapítható lehet, ha egyébként a haszonszerzési cél hiányzik.

Fontos azonban, hogy ez a bűncselekmény csak szándékosan követhető el. Az elkövető tudatának valamennyi tényállási elemet át kell fognia. Így tudatában kell lennie jogosultsága határaival és a személyes adat jellegével. Életszerű lehet a nyilvánosan elérhető személyes adat esetében a tévedésre való hivatkozás. Vagyis arra, hogy a körülmények alapján az adatgyűjtő joggal feltételezte, hogy a személyes adatot az érintett hozta kifejezetten nyilvánosságra. Természetesen számos olyan eset elképzelhető, amikor az érvelésnek lehet alapja, azonban e tanulmány keretében is említésre került már több olyan OSINT-nak minősített eljárás, amelyek esetében ezen magyarázat indokolhatósága meglehetősen vitatható.

A haszonszerzés céljából elkövetett személyes adattal való visszaélés csak egyenes szándékkal követhető el (Btk. indoklás, 2012), vagyis ha az OSINT tevékenységet végzőnek alapvető szándéka a haszonszerzésre irányul. Viszont a jelentős érdeksérelem okozása egyenes vagy eshetőleges szándékkal is elkövethető. Ehhez nem szükséges, hogy akarata az érdeksérelem okozására is kiterjedjen, elegendő, ha látja előre az érdeksérelem bekövetkeztét, és abba bele is nyugszik.

Az eddigiek alapján azt mondhatjuk, hogy OSINT tevékenység törvényi felhatalmazás nélküli folytatásakor meglehetősen elmosódott a határvonal a jogszerű és a nem jogszerű között, hiszen könnyen előfordulhat, hogy a személyes adat minősítéséhez nem rendelkezünk megfelelő támpontokkal. Ráadásul, ha egy személyes adatot valóban nyilvánosnak tekinthetünk, és ezen alapon az OSINT keretében jogosultan begyűjthető, az nem ad felhatalmazást az adat gyűjtésén túli egyéb adatkezelői (például: adatbázisba rendezés, másodlagos nyilvánossá tétel, forgalmazás stb) magatartások folytatásához. A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) számos ilyen esetben élt már a feljelentés jogával. Feljelentést tett például, amikor egyébként nyilvános személyes adatokat tematikus adatbázisba rendeztek és azt nyilvánosságra hozták, vagy amikor nagy mennyiségű összegyűjtött, ömlesztett személyes adatot hoztak forgalomba (Péterfalvi & Eszteri, 2017).

Üzleti titok megsértése vs. OSINT

A személyes adatok mellett az OSINT tevékenység másik lényeges tárgya lehet üzleti adatok gyűjtése és felhasználása, hiszen az ipari kémkedés és az üzleti hírszerzés is alapvető eszközeinek tekinti a nyílt forrású információszerezést. Ez esetben az OSINT tevékenység végzése elsősorban üzleti információk kezelésével történik. Az egyik üzleti hírszerzéssel is foglalkozó magyar magánnyomozói iroda megfogalmazása szerint, e tevékenység során törvényes forrásokból beszerezhető nyílt és bizalmas jellegű üzleti információk gyűjtése, feldolgozása, értékelése és elemzése történik (URL7). „Az információ gyűjtése elsődleges – az adott ágazat szakértői, kutatói, vásárlók, beszállítók, a konkurens vállalatok vezetői – és másodlagos – különböző adatbázisok, publikációk, szakértői és kormányzati elemzések, jelentések, ágazati hírlevelek, a versenytársak éves jelentései, vezetők által adott interjúk, technikai és szabadalmi hírek – forrásból származó adatok beszerzésre és elemzésére irányul.” (URL8).

Bemutatkozásában maga a nyomozó iroda is megemlíti, hogy a nyílt adatok megszerzése mellett bizalmas információk megszerzésére is törekednek, viszont sem az elsődleges, sem a másodlagos források között nem sorol fel illegális területeket. E ponton azonban hangsúlyos lehet, hogy az üzleti információk köréből az üzleti titok büntetőjogi védelmet kapott. A Btk. 418. §-ában kimondja, hogy „aki jogtalan előnyszerzés végett, vagy másnak vagyoni hátrányt okozva üzleti titkot jogosulatlanul megszerez, felhasznál, más személy részére hozzáférhetővé tesz vagy nyilvánosságra hoz, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvény az üzleti titok megsértése bűncselekményét a versenytársak védelmét szolgáló tényállások közé illeszti, mivel a tisztességtelen piaci magatartások egyik leggyakoribb előfordulási formája (Btk. indoklás, 2012). Az üzleti titok a gazdasági titok körébe tartozik, fogalmát szintén másik jogszabály, az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény (továbbiakban: Ütv.) határozza meg. A hatályos rendelkezések szerint a know-how is üzleti titokként minősül.¹¹

A bűncselekmény elkövetője bárki lehet. Befejezett a bűncselekmény bármely elkövetési magatartás tanúsításával, így az üzleti titok megszerzésével is. Hasonlóan az előző személyes adattal visszaélés bűncselekményéhez, ezen

11 Ütv. „1. § (1) Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos – egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető –, ennélfogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja.

(2) Védelem (know-how) az üzleti titoknak minősülő, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.”

bűncselekmény is két alakzattal rendelkezik, célzatos vagy eredmény-bűncselekményről beszélhetünk. Azonban itt az eredménynek nem érdeksérelem formájában, hanem vagyoni hátrányként kell megjelennie, ami beállhat vagyoni okozott kár vagy elmaradt vagyoni előny formájában is. Ez esetben tehát nem elegendő csupán valamilyen megítélésbéli vagy egyéb nem vagyoni hátrány bekövetkezése, viszont a szándékosság tekintetében azonos megítélés alá esik a két bűncselekmény.

Az OSINT tevékenységek szempontjából azt mondhatjuk, hogy az üzleti titok megsértése büntetnének egyes tényállási elemeit tekintve párhuzamba állítható a személyes adattal visszaélés egyes tényállási elemeivel, egyet kivéve, ami a bűncselekmény tárgya. Egyrészt az üzleti adatok szűk köre minősül üzleti titoknak, másrészt általában az üzleti adatok kezelésének és így gyűjtésének sincsenek a személyes adatokhoz mérhető jogi korlátai. A személyes adatok kezelése egészében jogalaphoz kötött és a jogosultság megállapítása több tényező egyidejű fennállása esetében lehetséges, ezért az üzleti titoknál a jogosultság kérdése is kézenfekvőbb. Üzleti információk megóvására kiadott EU irányelv szerint az üzleti titok esetében a jogosultság forrása kizárólag a titokgazda lehet, a jogosult beleegyezése vagy felhatalmazása nélkül csak jogosulatlan megszerzésről beszélhetünk.¹² Éppen ezért döntő momentum, hogy mit tekinthetünk üzleti titoknak, és meddig lesz titok a titok. A témát Sántha Ferenc egy 2019-ben született tanulmányában már részleteiben feltárta, viszont nem jutott olyan megállapításra, ami a kérdést egyértelműen megválaszolhatta volna. Ugyanis végső következtetése szerint ugyan az üzleti titok lényeges fogalmi elemei eléggé leszűkítik a lehetséges kört, viszont az üzleti titok meghatározása nem szakkérdés, hanem a bíróság feladata megállapítani, hogy a megszerzett üzleti adat az üzleti titok fogalmi kritériumainak megfelel-e vagy sem (Sántha, 2019).

Tekintettel arra, hogy az OSINT eszközrendszerének egyik meghatározó eleme az interjúkészítés, a magyar munkajogban arra is látunk példát, hogy ez mikor válhat illegális eszközzé. A 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről (továbbiakban: Mt.) értelmében egy munkáltató versenytilalmi megállapodást köthet előre meghatározott munkakörökben foglalkoztatott munkavállalójával, amiben a munkavállaló – legfeljebb a munkaviszony megszűnését követő két évig – vállalja, hogy nem tanúsít olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekét sértené vagy veszélyeztetné.¹³ A munkavállaló a megállapodás lejártja után sem nyilatkozhat szabadon, hiszen egyébként minden munkavállaló köteles a munkája során tudomására jutott üzleti titkot

12 Irányelv 4. cikk (2) bekezdés.

13 Mt. 228. § (1) bekezdés.

megőrizni. Ezen túlmenően sem közölhet illetéktelen személlyel olyan adatot, amely munkaköre betöltésével összefüggésben jutott a tudomására, és amelynek közlése a munkáltatóra vagy más személyre hátrányos következménnyel járhat.¹⁴ Vagyis ha információszerezés érdekében valaki egy volt munkavállalót arra bír rá, hogy számára üzleti titkot kiadjon, akkor esetében a felbujtói minősítés jelenhet meg, ha pedig ezt megtévesztéssel teszi, akkor maga tanúsít tényállásszerű magatartást. Amennyiben azonban a nyilatkozó az óvatlan, és ennek köszönhetően kotyog ki üzleti titkot, és a kérdező jóhiszemű, akkor részéről nem valósul meg bűncselekmény.

Az OSINT tevékenység szempontjából feltétlenül fontos lehet az üzleti titok fogalmának utolsó fordulata, vagyis, hogy a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja. Ha ezt megteszi, akkor az OSINT – a fejezet elején említett – forrásai között az üzleti titok nem fog megjelenni, azok megszerzéséhez más, jogoszerűnek nem tekinthető eszköz bevetése szükséges. Például olyan eszközök alkalmazása, amelyek büntetőjogi minősítését a tiltott adatszerzés büntettének törvényi tényállásában találjuk meg.

Tiltott adatszerzés vs. OSINT

A tiltott adatszerzés büntettének jogi tárgya az Alaptörvény VI. cikkében mindenki számára biztosított zavartalan magánélet védelméhez való jog, valamint a tisztességes gazdasági verseny biztosításához fűződő társadalmi érdek (Btk. indoklás, 2012). A Btk. a személyes adat és üzleti titok mellett elkövetési tárgyként a magántitkot és gazdasági titkot is felsorolja, jelen tanulmány szempontjából azonban a lehetséges elkövetési magatartásoknak, pontosabban az első bekezdés utolsó pontjában meghatározott elkövetésnek lehet relevanciája. Az a)-d) pontokban a törvény olyan tevékenységeket határoz meg,¹⁵ amelyek kizárhatók OSINT keretében. A titkos kutatás, a helyiségmegfigyelés, a levélenlőrés és a kommunikáció-lehallgatás mind olyan információgyűjtő módszer, amiket csak egyes állami szervek folytathatnak törvényi felhatalmazás

¹⁴ Mt. 8. § (4) bekezdés.

¹⁵ Btk. 422. § „(1) Aki személyes adat, magántitok, gazdasági titok vagy üzleti titok jogosulatlan megszerzése céljából

a) más lakását, ahhoz tartozó egyéb helyiségét vagy az azokhoz tartozó bekerített helyet titokban átkutatja,

b) más lakásában, ahhoz tartozó egyéb helyiségében vagy az azokhoz tartozó bekerített helyen történetek technikai eszköz alkalmazásával titokban megfigyeli vagy rögzíti,

c) más postai küldeményét vagy egyéb zárt küldeményét titokban felbontja vagy megszerzi, és annak tartalmát technikai eszközzel rögzíti,

d) elektronikus hírközlő hálózat vagy eszköz útján, illetve információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalmát titokban kifürkészi, és az észlelteket technikai eszközzel rögzíti.”

alapján az egyes intézkedésekre feljogosító külön igazságügy miniszteri vagy bírói engedély birtokában. Ennek következtében ezen magatartások az OSINT tevékenységet hivatásszerűen folytatók körében is elismerten jogszerűtlenek (Hulsen, 2020). Alapvetően a fenti megállapítás lehetne igaz a Btk. 422. § (1) bekezdés e) pontjára is, az információs rendszereken kezelt adatok megismerésére, viszont számos példát és leírást találunk olyan OSINT eljárásokra, amik ennek ellentmondhatnak (Hribar, Podbregar & Ivanusa, 2014).

A Btk. 422. § (1) bekezdés e) pontja szerint, aki személyes adat, magántitok, gazdasági titok vagy üzleti titok jogosulatlan megismerése céljából információs rendszerben kezelt adatokat titokban kifürkész, és az észlelteket technikai eszközzel rögzíti, az büntettet követ el.

A Btk. az információs rendszer büntetőjogi fogalmát meghatározza. E szerint „*információs rendszer: az adatok automatikus feldolgozását, kezelését, tárolását, továbbítását biztosító berendezés, vagy az egymással kapcsolatban lévő ilyen berendezések összessége.*”¹⁶ Más szóval minden digitális adathordozó függetlenül attól, hogy hálózatba kapcsolt vagy sem, online vagy offline, felhőtárhely szolgáltatásban vagy saját háttértáron tárolás történik-e stb. Információs rendszernek tekinthető manapság gyakorlatilag minden elektromos kütyü, ami a napi életünket körül veszi. Példálózó jelleggel néhány: bármely online nagyméretű háztartási gép (például hűtő), bármely online kisméretű háztartási gép (például robotporszívó), bármely szórakoztató elektronikai eszköz (például set-top-box), de ilyen a digitális fényképezőgép, e-book, laptop, asztali számítógép, tablet, mobil készülék, épület biztonsági berendezések, okos otthon rendszerek, adattárolók, felhőtárhelyek stb.

Mivel az információ források teljes spektrumát számba sem tudjuk venni, valamint modern világunkban az emberek jelentős része a mindennapjait a digitális térben tölti, ezért természetesnek vesszük a digitális platformokon elérhető adatok felhasználását. Sokkal magasabban van az ingerküszöb online tevékenység esetében. Ennek oka igen sokrétű lehet. Egyrészt bizonyos tevékenységeknél fel sem merül, hogy jogellenesen cselekednének, másrészt kevesebb energiáfordítást igényel az adatok megszerzése, harmadrészt kicsi az esélye, hogy az érintett valaha is észleli, negyedrészt a magas látencia miatt rendkívül alacsony a lelepleződés és a büntetés valószínűsége.

Az információs rendszerben elkövetett tiltott adatszerzés bűncselekménye OSINT szempontú vizsgálatánál az előzőek okán két lényeges tényállási elemet tartok szükségesnek kiemelni, amelyek elkülönítik például a személyes adattal való visszaélés bűncselekményétől. Az egyik az elkövetési magatartás (kifürkészés),

16 Btk. 459. § (1) bekezdés 15. pont.

a másik pedig az elkövetés módja (titokban), míg a technikai eszközzel történő rögzítés elemzésére nem szükséges külön kitérni, mert OSINT esetében az alaptevékenységhez tartozik, hogy a megszerzett adatok rögzítésre is kerülnek.

A kifürkészés az adatgyűjtés speciális magatartása. Olyan aktív, tevőleges, tervszerű, akaratlagos és tudatos, kutató-kereső adatgyűjtő tevékenységet jelent (Btk. indoklás, 2012), ami szándékolt, előre jól körülhatárolható ismeret vagy adat megszerzése érdekében folyik. Ilyen lehet például az OSINT szűrke zónái bemutatásakor említett álprofilal (álszemélyiséggel) folytatott megismerő tevékenység, ahol az adatokhoz való hozzáférésnek még csak nem is kell jogosulatlan belépéssel vagy speciális informatikai eljárás (például malware) alkalmazásával megtörténnie. Elegendő, ha az elkövető az adatok megszerzésére törekedve, a céljának elérésére alkalmas módon jár el.¹⁷ Vagyis a kifürkészés nem egyszerű adatgyűjtő tevékenység, hanem előre meghatározott adatok megismerése érdekében folytatott tudatos adatszerzés.

A másik tényállási kitétel, hogy a magatartását titokban tegye, vagyis az érintett és környezete elől szándékoltan rejtett módon vigye véghez. Arra hozzon intézkedéseket és a tevékenységét úgy szervezze meg, hogy ő maga és adatszerzése minden illetéktelen számára észrevétlen maradjon. Az informatikai rendszerek mint az információgyűjtés platformja ennek alkalmas terepe, hiszen megfelelő informatikai ismeretek alkalmazásával valószínűbb az adatszerző személyét és tevékenységét titokban tartani, mint egyébként erre lehetőség lenne fizikai kontaktussal történő információgyűjtés esetében. A kibertérben nincs a felek között fizikai kontaktus, az adatgyűjtő nem jelenik meg fizikai valójában az érintett környezetében, ezért a személyéről sem lehet leírást adni, hanem csupán digitális lábnyomait lehet észlelni. Vagyis azt mondhatjuk, hogy akkor beszélhetünk titokban történő kifürkészésről, ha az adatszerző mind a személyét megpróbálja elrejteni (például álprofil használatával), mind pedig digitális tevékenységét igyekszik visszakövethetetlenné tenni (például virtuális gépek és hálózatok alkalmazásával).

Konklúzió

Az eddig bemutatottak alapján azt mondhatjuk, hogy az OSINT, vagyis a nyílt forrású hírszerzés egyes információszerző eljárásai bizonyos esetekben átléphetnek egy bizonyos határt, amikor a magatartások büntetőjogi értékelése már valóssággá válhat. Ezen tevékenységek egy része eddig is vitatott eljárási elem

¹⁷ Lehetséges forгатókönyvek leírása (Hribar, Podbregar & Ivanusa, 2014).

volt az OSINT-tal foglalkozó közösség életében, viszont ezek mellett személyes adatok gyűjtése közepette előfordulhat olyan adat forrás alkalmazása is, ami szintén büntetőjogi relevanciával bírhat. Ezek szerint viszont nemcsak a szürke OSINT az, ahol az adatgyűjtőnek folyton résen kell lennie, hanem az általánosan elfogadott eljárások között személyes adatok gyűjtése alkalmával is érzékeny területekre lehet tévedni.

Mindez azt jelentheti, hogy ameddig valaki a számára meghatározott legális cél érdekében nyílt forrású információszerzéséhez valóban csak a nyilvánosan elérhető adatbázisokat és platformokat használja fel, illetve eszköz oldalon sem vesz igénybe megtévesztő vagy fürkésző kellékeket, addig vitathatatlanul a legalitás talaján áll.

Viszont egy személyiségprofil felállításánál már figyelemmel kell lenni arra, hogy az általa is tudottan csak látszólag nyilvános személyes adat kezelését érdemes elkerülni, hiszen ez esetben a jogosulatlan személyes adatkezelésének vétsége akár meg is állhat. Ami, ha az elkövetés tárgya különleges vagy bűnügyi személyes adat, akkor akár két évig terjedő szabadságvesztéssel is sújtható lehet.

Súlyosabb megítélés alá eshet, ha az információgyűjtő tevékenységét titkoltan, előre meghatározott valamilyen személyes adat, magántitok körébe eső adat, gazdasági vagy üzleti titoknak minősülő adat felkutatása érdekében fejti ki az elkövető, és a kutatása során már nyilvánosnak nem tekinthető adatbázis területeket is felkutat és áttekint, vagy az információ megszerzése érdekében az adatot szolgáltató felé megtévesztő magatartást tanúsít. Vagyis, ha nem a „mindent begyűjtünk, amit csak a témában találunk”, hanem a „nekem az az infó kell, mindegy honnan” mentalitás működik, akkor a legálistól való eltérésnek is nagyobb az esélye.

Felhasznált irodalom

- Bazzell, M. (2021). *Open Source Intelligence Techniques: Resources for searching and analyzing online information, Eighth Edition*.
- Dobák I. & Tóth T. (2020). Régi módszerek a kibertérben? (CYBER-HUMINT, OSINT, SOCMINT, Social Engineering). *Belügyi Szemle*, 69(2), 195–212. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.2.2>
- Donohue, L. (2015). The Dawn of Social Intelligence (SOCINT), *Drake Law Review*, 63(1061).
- Eijkman, Q. & Weggemans, D. (2013). Open source intelligence and privacy dilemmas: Is it time to reassess state accountability? *Security and Human Rights*, 23(4), 285–296. <https://doi.org/10.1163/18750230-99900033>
- Foulds, R. (2022). *Open Source Investigations: Legal Accountability and Ethical Labyrinths in the Dawn of a New Era of International Justice*. Berkeley Political Review.

- Gál I. L. (2014). Az OSINT (Open Source Intelligence) mint a kémkedés lehetséges elkövetési magatartása, *JURA*, 20(1), 57–62.
- Hribar, G., Podbregar, I. & Ivanuša, T. (2014). OSINT: A “Grey Zone”? *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 27(3), 529–549. <https://doi.org/10.1080/08850607.2014.900295>
- Hulsen, L. (2020). Open sourcing evidence from the internet- the protection of privacy in civilian criminal investigations using OSINT (Open-Source Intelligence). *Amsterdam Law Forum*, 12(2) 3–48. <https://doi.org/10.37974/ALF.353>
- Karsai K. (Szerk.) (2021). *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. Wolters Kluwer.
- Mehandru, N. & Koenig, A. (2019). *Open source evidence and the international criminal court*. Harvard Human Rights Journal.
- Nissenbaum, H. (2019). Contextual Integrity Up and Down the Data Food Chain. *Theoretical Inquiries in Law*, 20(1), 221–256. <https://doi.org/10.1515/til-2019-0008>
- Péterfalvi A. & Eszteri D. (2017). A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlat. In Görög M., Menyhárd A. & Koltay A. (Szerk.). *A személyiség és védelme: Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül* (pp. 405–420). ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- Sántha F. (2019). Az üzleti titok büntetőjogi védelme a nemzetközi jogfejlődés tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, (14)1, 42–64.
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights & Human Rights Center, University of California, Berkeley (2022). *Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source and Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law*.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: 8 Open Source Intelligence (OSINT) Myths. <https://www.skopenow.com/news/8-open-source-intelligence-osint-myths>
- URL2: Open Source Intelligence / OSINT / 13 / III. <https://www.uk-osint.net/index.html>
- URL3: Your Randomly Generated Identity. <https://www.fakenamegenerator.com/>
- URL4: 10 Best VPN Services 2023: Security, Features + Speed. <https://www.safetymagazine.com/best-vpns/>
- URL5: OSINT Framework. <https://osintframework.com/>
- URL6: Kúria I/2012. számú BJE határozat. <https://kuria-birosag.hu/hu/joghat/12012-szamu-bje-hatarozat>
- URL7: Üzleti hírszerzés. <https://www.barathandpartners.hu/uzleti-hirszerzes/>
- URL8: Versenyiaci hírszerzés. <https://www.barathandpartners.hu/uzleti-hirszerzes/versenyiaci-hirszerzes/>

Alkalmazott jogszabály

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/943 irányelve (2016. június 8.) a nem nyilvános know-how és üzleti információk (üzleti titkok) jogosulatlan megszerzésével, hasznosításával és felfedésével szembeni védelemről

GDPR: a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Solti I. (2024). A szürke OSINT gyanús? *Belügyi Szemle*, 72(12), 2219–2240. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2219-2240>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Solti István, aki a solti.istvan@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.



Bántalmazás jelenségének vizsgálata az enyhén értelmi fogyatékos és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű középiskolás tanulók esetében

Examining the presence of bullying in students with mild intellectual disability and typically developing secondary school students with an intellect of sound development

Varga Szabolcs

Dr. PhD, egyetemi docens
Széchenyi István Egyetem,
Gyógypedagógia Tanszék
varga.szabolcs@sze.hu



Sebestyén Fruzsina

gyógypedagógus
Győri Ménéfőcsanakai Petőfi Sándor Általános Iskola
sebestyenzsina@gmail.com

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az enyhén értelmi fogyatékos középiskolás korosztály körében esetlegesen jelenlévő bántalmazás meglétének vizsgálata. A fókuszcsoport adatait az ép intellektusú középiskolás korosztállyal (kontrollcsoport) vetettük össze. Kutatásunk arra irányult, hogy megismerjük a bántalmazás gyakoriságát, rendszerességét a vizsgált mintában. A kutatásban arra is választ kerestünk, hogy a fókusz-, illetve kontrollcsoport alanyai felismerik-e a bántalmazás tényét, azok különböző formáit, mely személyek a leggyakoribb bántalmazást elkövetők. Vizsgáltuk továbbá, hogy milyen gyakran válnak bántalmazás áldozatává és vannak-e olyan személyek a környezetükben, akiktől segítséget kérnek ezzel összefüggésben.

Módszertan: Empirikus vizsgálatunk során papíralapú kérdőíves kutatást végeztünk.

Megállapítások: Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók által alkotott fókuszcsoport tagjainak 60%-a tudta beazonosítani a bántalmazás jelenségét, a kontrollcsoport tagjainak 68%-a volt képes felismerni az abúzust. Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 36%-a, az enyhén értelmi fogyatékos tanulók szintén 36%-a fogalmazta meg az áldozattá válás lehetséges okait. Amíg

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2023. 12. 11. Átdolgozás: 2023. 12. 18. Elfogadás: 2024. 01. 08.



a fókuszcsoporthoz tartozó résztvevőinek 86%-át, addig a kontrollcsoporthoz tartozóknak 92%-át érte már valamilyen formában bántalmazás. Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 66%-a, míg az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 50%-a ismeri fel jól a verbális bántalmazást.

Érték: A kutatás rávilágít arra, hogy az oktatási intézményekben a mai napig magas számban fordul elő a „bullying” jelensége, mely nemcsak a tipikus fejlődésű kiskorú korosztályt, hanem az értelmi fogyatékosok csoportját is jelentős mértékben érinti. A kutatás irányt mutat a jövőben más fogyatékosági csoportok vonatkozásában is a fenti kérdés vizsgálatához.

Kulcsszavak: bántalmazás, értelmi fogyatékoság, áldozattá válás, viselkedési attitűd

Abstract

Aim: The aim of this study is to investigate the possible presence of bullying among secondary school students with mild intellectual disabilities. Data from the focus group were compared with data from the secondary school age group with an intellectually healthy population (control group). The aim of our study was to find out the frequency and regularity of bullying in the sample. The research also sought to find out whether the subjects in the focus and control groups recognise the fact of abuse, its different forms, and which persons are the most frequent perpetrators of abuse. We also looked at how often they suffer abuse and whether there are people in their environment to whom they turn for help in this context.

Methodology: In our empirical study we conducted a paper-based questionnaire survey.

Findings: Thirty-six per cent of typically developing pupils with an intellectually healthy child and 36 per cent of pupils with mild intellectual disabilities also identified possible causes of victimisation. 86 percent of the focus group and 92 percent of the control group had experienced some form of abuse. 66 per cent of typically developing pupils with a sound intellect and 50 per cent of pupils with a mild intellectual disability had a good recognition of verbal abuse.

Value: The research highlights the high incidence of bullying in educational institutions today, which not only affects typically developing minors, but also the group of people with intellectual disabilities to a significant extent. The research points the way for future research on this issue in relation to other disability groups.

Keywords: abuse, intellectual disability, victimisation, behavioural attitudes

Bevezetés

Kutatásunk célja az, hogy több kérdésen keresztül, különböző megközelítésből megvizsgáljuk, hogy az enyhén értelmi fogyatékos tanulók (továbbiakban fókuszcsoport) milyen tudással, ismeretekkel rendelkeznek arról, hogy mi a bántalmazás, mikortól beszélhetünk erről a létező jelenségről, milyen formái vannak, hogyan nyilvánul meg. Amennyiben a vizsgált személyek voltak már bántalmazott felek, akkor annak jeleit felismerték-e, hogyan kezelték azt, meg tudják-e nevezni, hogy ki által szenvedtek el abúzust, kértek-e segítséget, és ha igen, akkor kiktől kértek támogatást. Megvizsgáltuk, hogy ezek az esetek milyen gyakorisággal történtek meg, rendszeresek-e az életükben. Kutatásunkban kitértünk arra is, hogy a kérdezett felek milyen énképpel rendelkeznek mind külső, mind belső tulajdonságaik tekintetében. A fókuszcsoport mellett ugyanezen szempontok alapján, azonos módon vizsgáltuk a tipikus fejlődésű, ép intellektussal rendelkező tanulókat (továbbiakban: kontrollcsoport) is. Kutatásunk során arra is szeretnénk választ kapni, hogy milyen mértékű eltérés van a két csoport között a bántalmazás témakörében, közel azonos mértékben élnek-e át a bántalmazást. Az elvégzett kutatás saját vizsgálaton alapuló empirikus jellegű munka, amit kérdőíves vizsgálat formájában valósítottunk meg. A kutatás nem reprezentatív, csak a vizsgált minta vonatkozásában tartalmaz megállapításokat.

Kutatásunkkal összefüggésben az alábbi hipotézisekre kerestük a választ.

H1: Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók által alkotott fókuszcsoport tagjai kisebb mértékben ismerik fel a bántalmazást, mint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű társaik által alkotott kontrollcsoport.

H2: Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű gyermekek által alkotott kontrollcsoportot kisebb mértékben érinti bántalmazás, mint az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek által alkotott fókuszcsoportot.

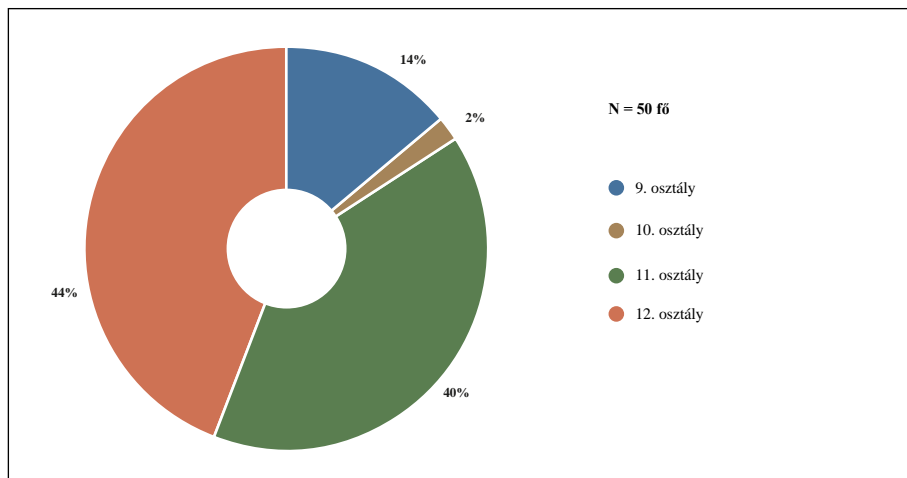
H3: Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók azonos százalékban ismerik fel a bántalmazás verbális formáját.

Demográfiai adatok

A fókuszcsoportot képező 50 fő enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 32 fiú és 18 lány volt. Az 50 fő ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók közül pedig 20 fő fiú és 30 fő lány volt (kontrollcsoport).

1. számú ábra

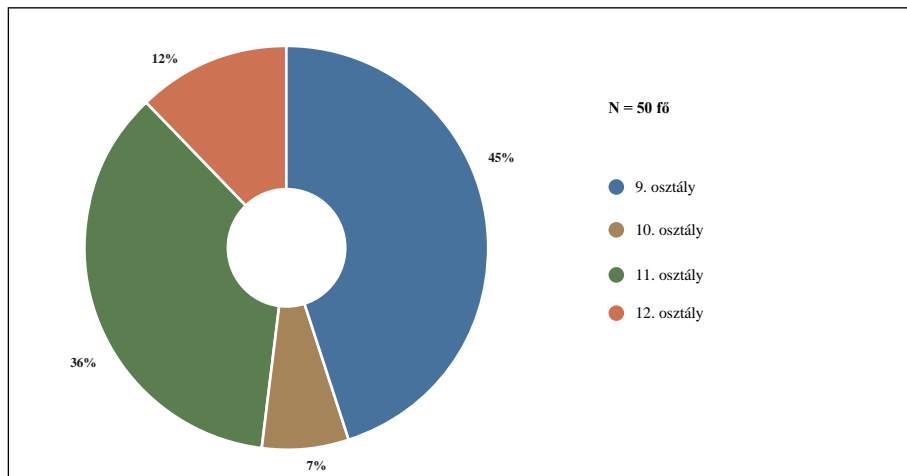
Ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók osztályfok szerinti összetétele



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

2. számú ábra

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók osztályfok szerinti összetétele



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

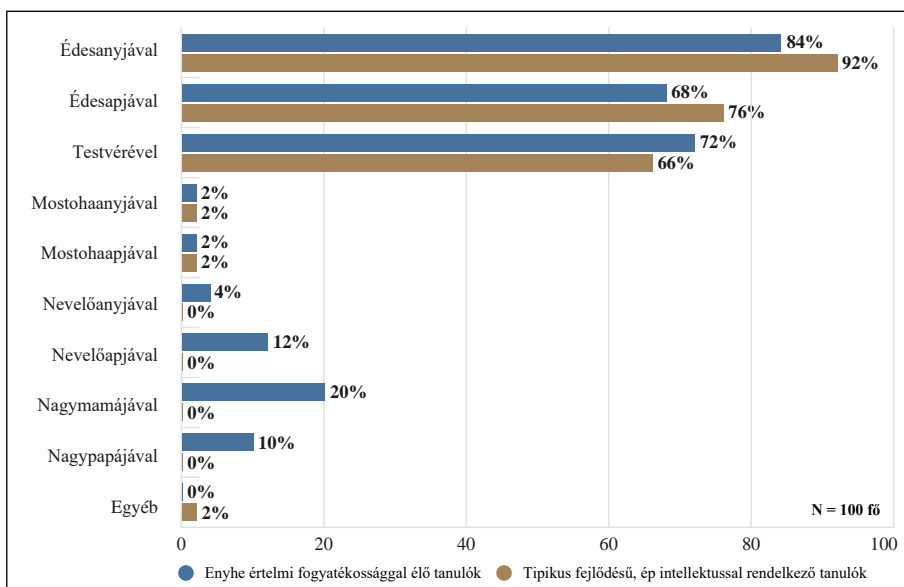
Mindkét csoportot kilenctől tizenkettedik osztályos tanulók alkották, akik közül 26 fő kilencedik osztályos (fókuszcsoport: 19 fő, kontrollcsoport: 7 fő) 4 fő tizedik osztályos (fókuszcsoport: 3 fő, kontrollcsoport: 1 fő), 35 fő tizenegyedik

osztályos (fókuszcsoport: 15 fő, kontrollcsoport: 20 fő) és 27 fő tizenkettedik osztályos tanuló (fókuszcsoport: 5 fő, kontrollcsoport: 22 fő) volt. Az intézmények, ahol a kutatás zajlott, városokban helyezkednek el. A vizsgálatban szereplő fókuszcsoport tagjait speciális szakképző iskolában (50 fő), a kontrollcsoport tagjait szakközépiskolában (25 fő), gimnáziumban (25 fő) vizsgáltuk.

A kutatásban szereplő kontrollcsoport 46 tagja (92%) él együtt édesanyjával, 38 fő (76%) édesapjával, 33 fő (66%) testvérével. 1–1 fő (2–2%) jelölte, hogy mostohaapjával és mostohaanyjával él együtt. 1 fő az „egyéb” lehetőséget választotta, de nem írt oda kiegészítést.

3. számú ábra

A fókusz- és kontrollcsoportban vizsgált személyek életterével osztozó személyek



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

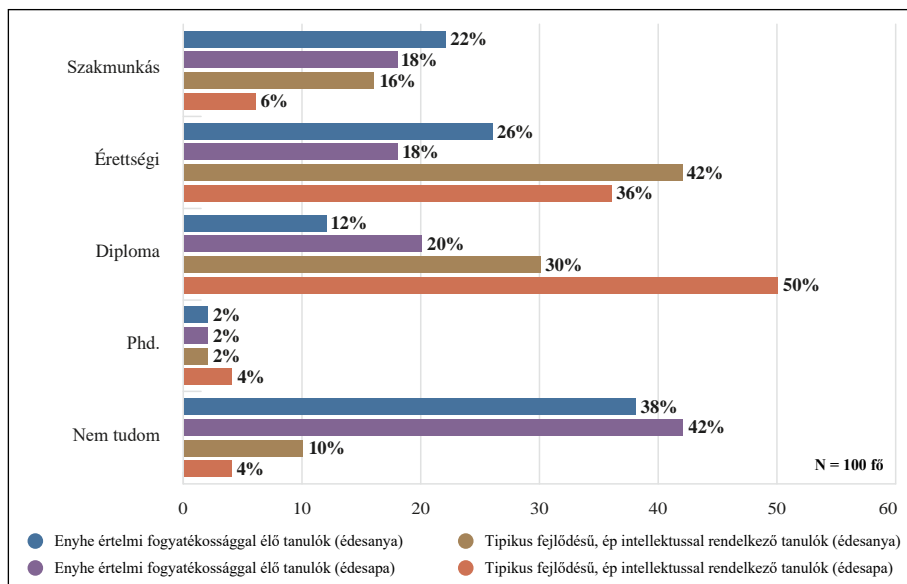
A fókuszcsoportból 42 fő (84%) él együtt édesanyjával, 34 fő (68%) az édesapjával, 36 fő (72%) testvérével, 1 fő (2%) mostohaanyjával, 1 fő (2%) mostohaapjával, 2 fő (4%) nevelőanyjával, 6 fő (12%) nevelőapjával, 10 fő (20%) női nagyszülőjével, 5 fő (10%) férfi nagyszülőjével él együtt.

A kontrollcsoportban vizsgált személyek közül 3 fő (6%) édesanyja rendelkezik szakmunkás, 18 fő (36%) érettségi, 25 fő (50%) diploma, 2 fő (4%) PhD-fokozattal. A megkérdezett tanulók közül 2 fő (4%) a nem tudom válaszlehetőséget választotta. Édesapák közül 8 fő (16%) rendelkezik szakmunkás végzettséggel,

21 fő (42%) legmagasabb végzettsége az érettségi, 15 fő (30%) rendelkezik diplomával és 1 főnek (2%) a legmagasabb iskolai végzettsége a doktori fokozat (PhD). 5 fő (10%) a nem tudom opciót jelölte.

4. számú ábra

A fókusz- és kontrollcsoportban vizsgált személyek szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A fókuszcsoporthoz tartozó tanulók édesanyja közül 9 fő (18%) szakmunkás végzettséget, 9 fő (18%) érettségit szerzett, 10 fő (20%) rendelkezik diplomával és 1 fő (2%) PhD-fokozattal. Az enyhén értelmi fogyatékossgal élő gyermekek édesapjuknál 11 főnek van szakmunkás végzettsége, 13 fő (26%) rendelkezik érettségivel, 6 főnek (12%) van diplomája és 1 főnek (2%) PhD-fokozata is. 21 fő (42%) nem tudta, hogy mi az édesanyja végzettsége, édesapáknál pedig 19 fő (38%) nem jelölt semmit.

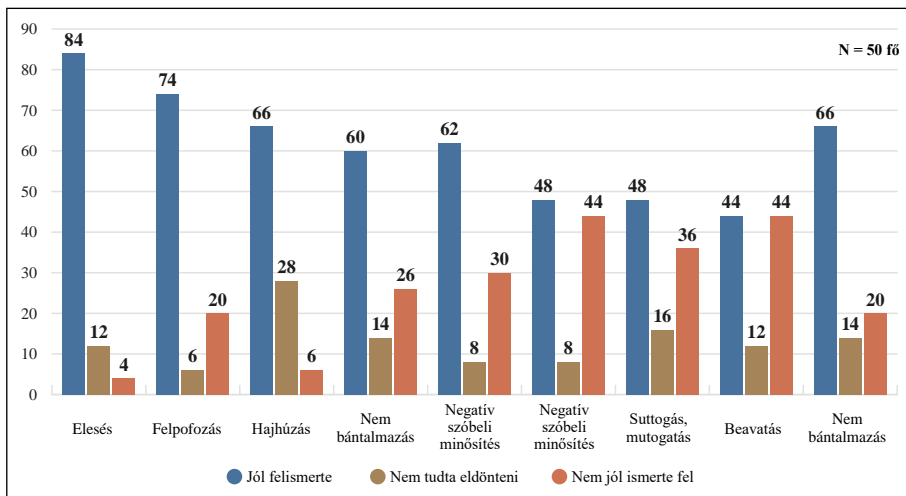
Bántalmazás felismerése

Vizsgálatunk első része arra irányult, hogy a vizsgált csoportokba tartozó egyének milyen mértékben tudják beazonosítani a bántalmazás jelenségét. A rövid, néhány mondatban megfogalmazott kilenc történetet két darab fizikai bántalmazásról,

négy darab verbális, pszichés bántalmazást tartalmazó és három darab olyan szituáció alkotta, ahol nem állapítható meg bántalmazási helyzet. Ennél a kérdésnél egytől ötig terjedő Likert-skálát alkalmaztunk, ahol az 1. és 2. értékeket úgy értékeltük, hogy az nem minősül bántalmazásnak, a skála 3. értéke jelentette azt, hogy nem tudja eldönteni a vizsgált személy, hogy abúzusnak számít-e a történet, és a 4., illetve 5. érték jelölte azt, hogy bántalmazásnak minősül a leírt eset. A fókuszcsoport és a kontrollcsoport több mint a fele, 32 fő (64%) helyesen ismerte fel a leírt történéseket (5. és 6. számú ábra). A válaszadók kevesebb mint a fele, 13 fő (26%) nem tudta jól megítélni, hogy az adott szituációt miként minősítse. Ezenkívül 7 fő (14%) nem tudta eldönteni, hogy az adott történet hova sorolható. A kontrollcsoportban szereplő tipikus fejlődésű, ép intellektussal rendelkező tanulóknál átlagosan 34 fő (68%) adott helyes választ, 8 fő (16%) nem tudta megítélni és 8 fő (16%) tévesen ismerte fel/nem ismerte fel az abúzust. A fókuszcsoport tagjai, azaz az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 30 fő (60%) jól válaszolta meg a kérdést, 6 fő (12%) nem jól ismerte fel a szituációt és 7 fő (14%) bizonytalan volt, hogy melyik kategóriába tartozik az adott történet.

5. számú ábra

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók bántalmazás felismerési gyakorisága



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Az enyhe értelmi fogyatékos tanulóknál összesen 35 fő (70%) ismerte fel a fizikai bántalmazást, míg a verbális bántalmazást 25 fő (50%). Fizikai bántalmazás közül legnagyobb százalékban a felpofozásról szóló esetet

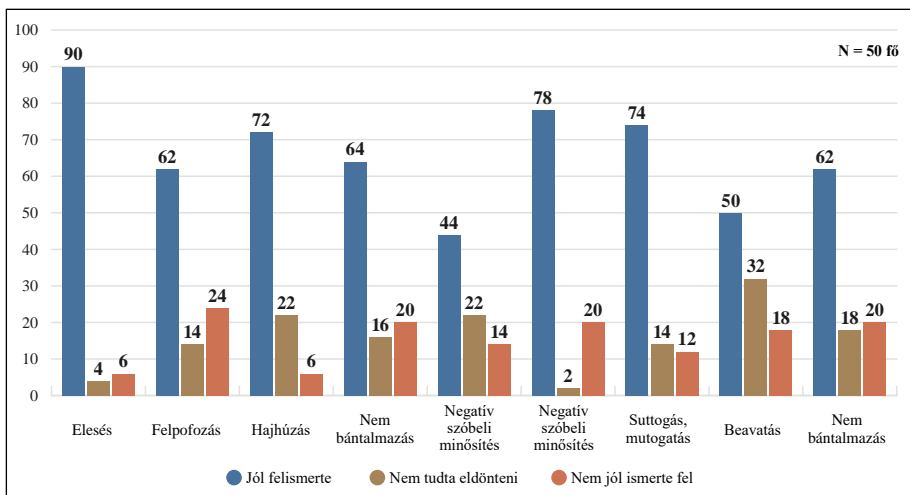
(37 fő; 74%) ismerték fel helyesen. Az érzelmi bántalmazás közül pedig 30 fő (62%) ismerte fel legmagasabb értékben a negatív szóbeli minősítést. A legtöbben eldönteni nem tudták eldönteni, hogy a hajhúzás bántalmazásnak minősül-e (14 fő; 28%).

Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulóknál a fizikai abúzust összegezve 33 fő (66%), a verbális abúzust azonosan 33 fő (66%) ismerte fel. Fizikai bántalmazások közül a hajhúzást ismerték fel a legtöbben, 36 fő (72%). A negatív szóbeli minősítést az egyik szituációnál több mint háromnegyede ismerte fel jól, 39 fő (78%). Legtöbben azt az esetet nem tudták behatárolni, hogy a baráti csapatba való beavatás abuzálásnak számít-e, 16 fő (38%).

A kapott adatok azt szemléltetik, hogy a fókuszcsoport tagjai a fizikai bántalmazást nagyobb arányban (70%) felismerték, mint a verbális formáját (50%). A kontrollcsoportnál azonos értékben ismerték fel a bántalmazások típuscsoportjait (66–66%). Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 3%-kal nagyobb mértékben ismerik fel a fizikai abúzust, mint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók, viszont az érzelmi, verbális bántalmazást 16%-kal (8 fő) többen ismerik fel a kontrollcsoport tagjai a fókuszcsoportéhoz képest. A szakirodalom is egyre többen foglalkozik a bántalmazás verbális formájával, mivel egy létező jelenség, amit a fizikai bántalmazással ellentétben nehezebb érzékelni és behatárolni.

6. számú ábra

A tipikus fejlődésű, ép intellektussal rendelkező tanulók bántalmazás felismerési gyakorisága



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

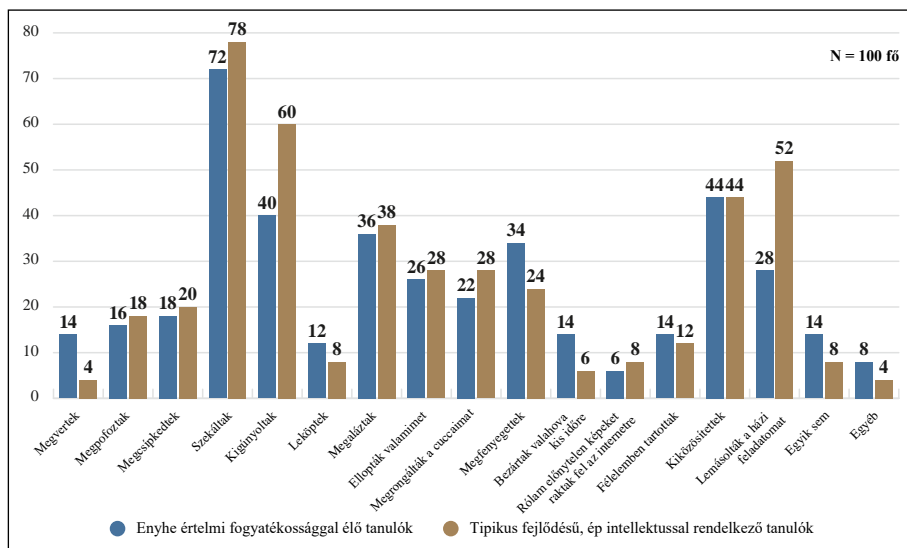
A harmadik hipotézisünk, miszerint az enyhén értelmi fogyatékos tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók azonos százalékban ismerik fel a bántalmazás verbális formáját, nem bizonyosodott be. Az abúzus szóbeli formáját az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók csoportjából 33 fő (66%) ismerte fel, míg ez a szám az enyhén értelmi fogyatékosokkal élő tanulóknál 25 fő (50%). A kapott eredmények alapján a fókuszcsoport tagjai az egyértelmű, jól látható cselekményeket ismerik fel nagyobb százalékban (például fizikai bántalmazás: 35 fő; 70%). A fenti adatok szerint az enyhén értelmi fogyatékos tanulók az absztrakt, nem egyértelmű jeleket sok esetben nem képesek adekvát módon azonosítani. Ebből adódóan a verbális bántalmazás jelenségét is nehezebben tudják felismerni, mint a tipikus fejlődésű társaik. Az eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az enyhén értelmi fogyatékos tanulók kevésbé ismerik fel, azonosítják be, tudják megfogalmazni a verbális bántalmazási formát, mint az ép intellektussal rendelkező társaik. Ezt az 5. számú ábrán szemléltetett adatok is alátámasztják, mivel a verbális abúzussal kapcsolatos történeteket kevesebb százalékban ismerték fel (50%), mint a fizikai bántalmazást (70%).

A válaszadók körében előforduló bántalmazási formák

A mintában szereplő személyek konkrét példákon keresztül több választási lehetőséget is megjelölhettek abban a kérdéskörben, hogy a bántalmazás mely formájában volt már részük. Mindkét csoport közel azonos mértékben szenvedte el az itt feltüntetett bántalmazások bizonyos formáit (7. számú ábra). A kontrollcsoport, azaz a tipikus fejlődésű, ép intellektussal rendelkező tanulók elenyészően többen jelölték meg (46 fő, 92%), hogy valamilyen abúzusnak az áldozatai voltak. A fókuszcsoport, azaz az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül összesen 43 fő (86%) jelölt meg valamilyen bántalmazó cselekvést. A kontrollcsoport tagjai közül 39 fő (78%) jelölte azt, hogy szekálták; 30 fő (60%), hogy kigúnyolták; 9 fő (18%) jelölte, hogy megpofozták, 10 fő (20%), hogy megcsipkedték már őt. 26 főnek (52%) lemásolták a házi feladatát, 14 főnek (28%) megrongálták valamilyen értékét. Ezek a számok nagyobbak, mint a fókuszcsoportnál, de nem kimagaslóan eltérők. A csoporton belül 2 fő (4%) jelölte meg az „egyéb” opciót és 4 fő (8%) azt, hogy őket nem bántalmazták. Az enyhén értelmi fogyatékos személyek közül 7 főt (14%) vertek meg, 6 főt (12%) köptek le és 17 főt (34%) fenyegettek már meg. Ezekon kívül 7 fő (14%) nyilatkozott úgy, hogy bezárták őket valahova kis időre. Ezek az adatok nem számottevően nagyobbak, mint a kontrollcsoportnál, azaz mindkét vizsgált populációnál jelen vannak ezek a történések.

7. számú ábra

A fókuszcsoporthoz és a kontrollcsoporthoz az abúzusfelismerése megadott cselekmények alapján



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Mind a fókuszcsoporthoz, mind a kontrollcsoporthoz tagjai vonatkozásában az „egyik sem” opciót 7–7 fő (14–14%), az „egyéb” lehetőséget 4–4 fő (8–8%) választotta. Alacsony mértékű eltérés (2%) mutatható ki a két csoport között a tulajdon sérelmére elkövetett cselekmények vonatkozásában (fókuszcsoporthoz: 13 fő, 26%; kontrollcsoporthoz: 14 fő, 28%), illetve arra vonatkozóan, hogy róluk előnytelen képeket raktak fel az internetre (fókuszcsoporthoz: 3 fő, 6%; kontrollcsoporthoz: 4 fő, 8%), vagy félelemben tartották őket (fókuszcsoporthoz: 7 fő, 14%; kontrollcsoporthoz: 6 fő, 12%). Mindkét csoportnál azonos arányban jelölték a válaszadók azt, hogy kiközösítik őket (22–22 fő, 44–44%). Abban az esetben, ahol az egyén ellen elkövetett cselekményeket vizsgáltuk, a kontrollcsoporthozban 22 fő (44%) jelölt olyan tevékenységet, ami verbális bántalmazásra utalt. Ez a szám az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulóknál 24 fő (48%). A kontrollcsoporthozból 28 fő (56%) élt meg fizikai bántalmazást, a fókuszcsoporthoz résztvevői közül 37 fő (74%) volt már részese fizikai abúzusnak.

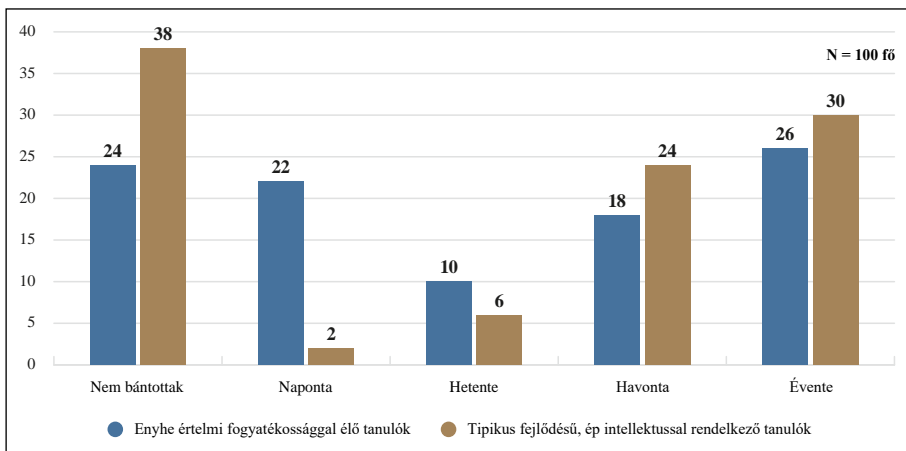
Bántalmazások előfordulási gyakorisága

Ennél a kérdéskörnél a bántalmazások előfordulásának gyakoriságát vizsgáltuk. Ez esetben a bántalmazott fél megjelölhette azt, hogy milyen időszakonként

bántják, és lehetőséget biztosítottunk az esetszámok gyakoriságának megjelölésére is. A fókuszcsoport tagjai közül 38 fő (76%) vallotta azt, hogy rendszeres abúzus áldozata. Ez a szám a kontrollcsoportnál nem figyelemfelkeltően kisebb, ugyanis 31 fő (62%) érintett a bántalmazásban. Közel azonosak a számok a két csoport között ott, ahol az évente (fókuszcsoport: 13 fő, 26%; kontrollcsoport: 15 fő, 30%), havonta (fókuszcsoport: 9 fő, 18%; kontrollcsoport: 12 fő, 24%), hetente (fókuszcsoport: 5 fő, 10%; kontrollcsoport: 3 fő, 6%) válaszokat adtak a csoport tagjai. Kiemelendő az, hogy a fókuszcsoportnál 11 fő (22%) írta azt, hogy naponta bántalmazták őket, míg ez a szám a kontrollcsoportnál 1 fő (2%) volt (8. számú ábra).

8. számú ábra

Bántalmazások előfordulási gyakorisága



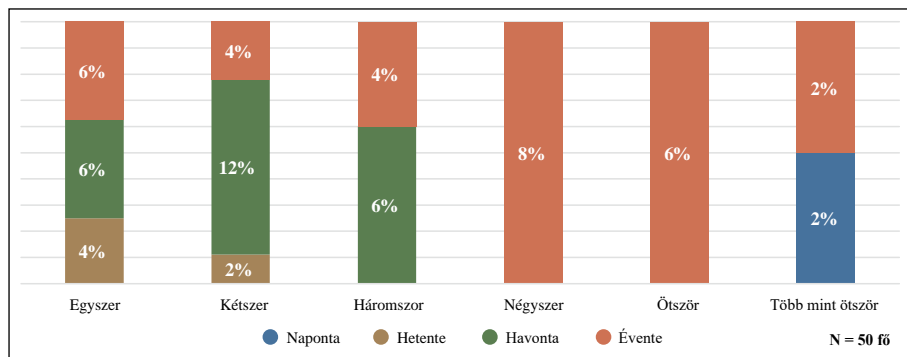
Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A fókuszcsoportban 12 fő (24%), a kontrollcsoportban 19 fő (38%) a „nem bántanak lehetőséget” választotta. Mindkét vizsgált csoportnál 50% felett van a rendszeres abúzus áldozatainak a száma. A kontrollcsoport hosszabb időközöket jelölt meg két bántalmazás között eltelt idő vonatkozásában, mint a fókuszcsoport, azaz évente éri őket valamilyen atrocitás. A fókuszcsoport többsége pedig rövidebb időintervallumban jelölte meg a bántalmazás előfordulási gyakoriságát, azaz naponta éri őket valamilyen abúzus.

A két csoportot összesítve 31 fő (31%) nem volt áldozat, 69 személyt (69%) pedig ért már valamilyen szintű bántalmazás. Az érintett személyek konkrétan számszerűsítették is a megtörtént bántalmazások mennyiségét (9. és 10. számú ábra).

9. számú ábra

A kontrollcsoportot ért abúzusok előfordulási gyakorisága

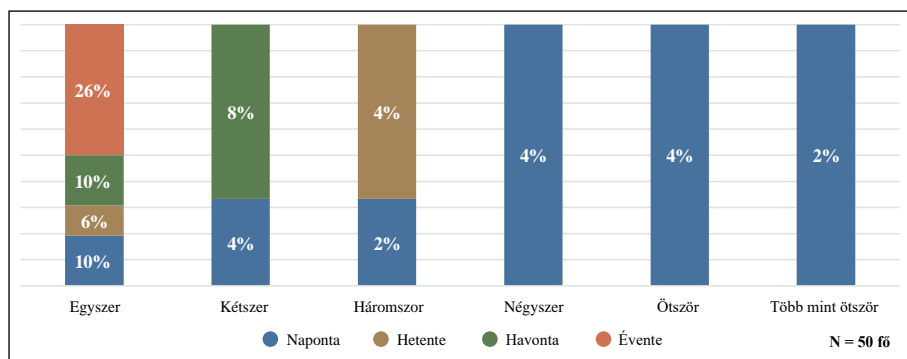


Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A fókuszcsoport tagjai közül 13 fő (26%) jelölte azt, hogy naponta bántalmazták, ebből 5 fő (10%) állította, hogy naponta egyszer, 2 fő (4%), hogy naponta kétszer, 1 fő (2%) naponta háromszor, 2 fő (4%) naponta négyszer, 2 fő (4%) naponta ötször és 1 fő (2%) írta azt, hogy naponta több mint ötször bántalmazták. A kontrollcsoportnál 1 fő (2%) állította, hogy naponta több mint ötször esik áldozatul bántalmazásnak. A fókuszcsoport 5 tanulója (10%), jelölte, hogy hetente éri őt abúzus, ebből 3 főt (6%) hetente egyszer és 2 főt (4%) hetente háromszor. A kontrollcsoport 3 diákja (6%) jelölte be a hetente opciót, abból 2 fő (4%) hetente egyszeri és 1 fő (2%) hetente kétszeri bántalmazást.

10. számú ábra

A fókuszcsoportot ért abúzusok előfordulási gyakorisága



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

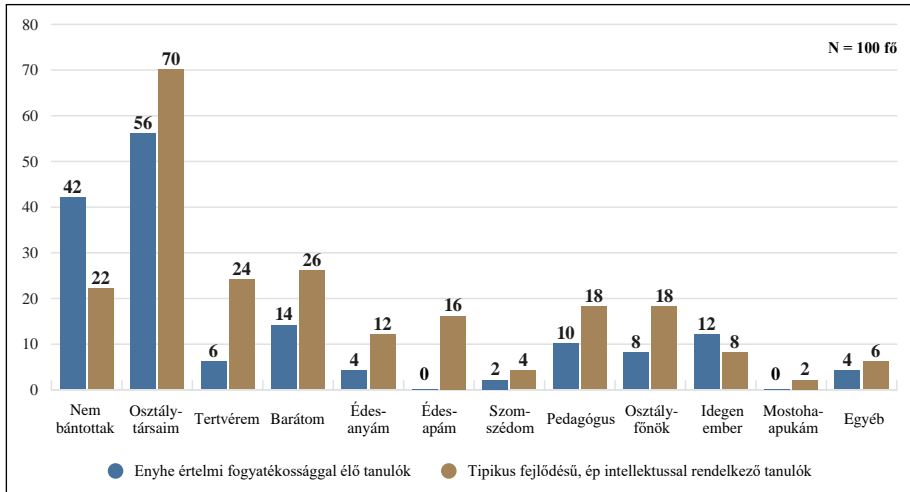
Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 9 fő (18%) jelezte, hogy havonta bántalmazták, ebből 5 főt (10%) havonta egyszer, 4 főt (9%) havonta kétszer. Ez a szám az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulóknál összesen 12 fő (24%), közülük 3 fő (6%) havonta egyszer, 6 fő (12%) havonta kétszer és 3 fő (6%) havonta háromszor szenved el valamilyen formában az abúzust. Évente egyszer 13 fő (26%) lesz bántalmazás áldozata a fókuszcsoporthoz, 15 fő (30%) pedig a kontrollcsoportból. A 15 fő (30%) közül 3 főt (6%) évente egyszer, 2 főt (4%) évente kétszer, 2 főt (4%) évente háromszor, 4 főt (8%) évente négyszer, 3 főt (6%) évente ötször és 1 főt (2%) évente több mint ötször bántalmazzák. Ennél a kérdésnél a megkapott adatok alapján arra következtethetünk, hogy azonos módon éri a két csoportot bántalmazás, viszont az enyhén értelmi fogyatékosokkal élő tanulók gyakrabban jelölték meg rövidebb időközöket e tekintetben. A fókuszcsoporthoz 26% jelölte meg, hogy naponta abúzus áldozatai, ezzel szemben a kontrollcsoport 2%-a nyilatkozott hasonlóképpen. Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók összesen 30%-a jelezte, hogy évente bántalmazták őket, az enyhén értelmi fogyatékosokkal élő tanulók 26%-a nyilatkozott azonos módon.

A bántalmazást elkövető személyek

A bántalmazást szenvedett enyhén értelmi fogyatékosokkal élő tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók lehetőséget kaptak arra, hogy nevesítsék kiktől szenvedték el a bántalmazást. Ez esetben több személyt is megjelölhettek. A fókuszcsoporthoz 21 fő (42%) nyilatkozott úgy, hogy nincs olyan személy, aki bántaná, ezzel szemben a kontrollcsoportból nagyobb arány, 11 fő (22%) jelezte ugyanezt (11. számú ábra).

11. számú ábra

A bántalmazó személyek



Forrás. A szerzők szerkesztése.

A kapott eredmények mutatják az iskolai erőszak jelenlétét. Kimagasló a kontrollcsoport körében az osztálytársak által okozott abúzus; 35 fő (70%) jelölte be ezt a lehetőséget. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók csoportjánál a bántalmazó osztálytárs jelenléte szintén magas (28 fő, 56%). Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók magasabb, 36%-ban (18 fő) jelölték meg az iskolához köthető személyeket (pedagógus, osztályfőnök), mint az enyhén értelmi fogyatékos tanulók, ahol ez a szám 24% (12 fő). A kontrollcsoportnál a pedagógust 9 fő (18%) és az osztályfőnököt is 9 fő (18%) választotta mint bántalmazó személyt. Ez a gyakoriság közel azonos az enyhén értelmi fogyatékossgal élő gyermekeknél, miszerint ott a pedagógust 5 fő (10%), az osztályfőnököt 4 fő (8%) nevesítette bántalmazóként. A családon belüli erőszakos személyek száma szintén a kontrollcsoportnál van jelen magasabb százalékban. Az ép intellektussal rendelkező tanulók közül a testvérüket 12 fő (24%), barátjukat 13 fő (26%), édesanyjukat 6 fő (12%), édesapjukat 8 fő (16%), ezenkívül mostohaapjukat 1 fő (2%) ítélte meg bántalmazó félnek. A fókuszcsoportnál ezek az eredmények alacsonyabb mértékben vannak jelen, ugyanis az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül a testvért 3 fő (6%), barátot 7 fő (14%), édesanyját 2 fő (4%) nevesítette. Az idegen személy mint bántalmazó fél a fókuszcsoportnál 12%-ban (6 fő) került kiválasztásra, a kontrollcsoportnál 8%-ban (4 fő). Ezen eredmények alapján az enyhén értelmi fogyatékos tanulókat nagyobb

százalékban érinti (12%) az idegen személy által bekövetkezett abúzus, mint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulókat (8%), de az eltérés a két adat között nem kimagasló. Ezekon kívül az „egyéb opciót” a kontrollcsoportnál 3 fő (6%), a fókuszcsoportnál 2 fő (4%) jelölte meg, de egyik csoport sem írt hozzá kiegészítést. Az eredmények alapján a kontrollcsoport tagjai könnyebben megtudják/megmerik nevezni a bántalmazót (39 fő, 78%), mint a fókuszcsoport (29 fő, 58%). Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 21 fő (42%), az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók csoportjában 11 fő (22%) nyilatkozott úgy, hogy őket nem bántalmazzák. A fenti adatok alapján felmerül a kérdés, hogy mi az oka annak, hogy az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 42%-ban nyilatkoztak úgy, hogy őket senki nem bántalmazza, azaz nem abúzus áldozatai; ezzel szemben a 7. számú ábrán látható, hogy 43 főt (86%) ért már valamilyen fajta bántalmazás, illetve a 8. számú ábrán látható adatok alapján 38 főt (76%) ér rendszeres abúzus. Okként szerepelhet, hogy a fókuszcsoport tagjai nem tudják vagy nem akarják megnevezni azt a személyt, aki által elszenvedik az abúzust. Ez a felvetés természetesen a kontrollcsoportnál is felmerülhet. A kontrollcsoport tagjai az eredmények alapján az iskolai szintérhez jelölték a bántalmazó feleket nagyobb százalékban (36%, 18 fő). Ennek oka az is lehet, hogy napjaik nagy részét az oktatási intézményekben töltik. Emellett 27%-ban a családi szintérhez köthető személyek lettek megjelölve mint bántalmazók.

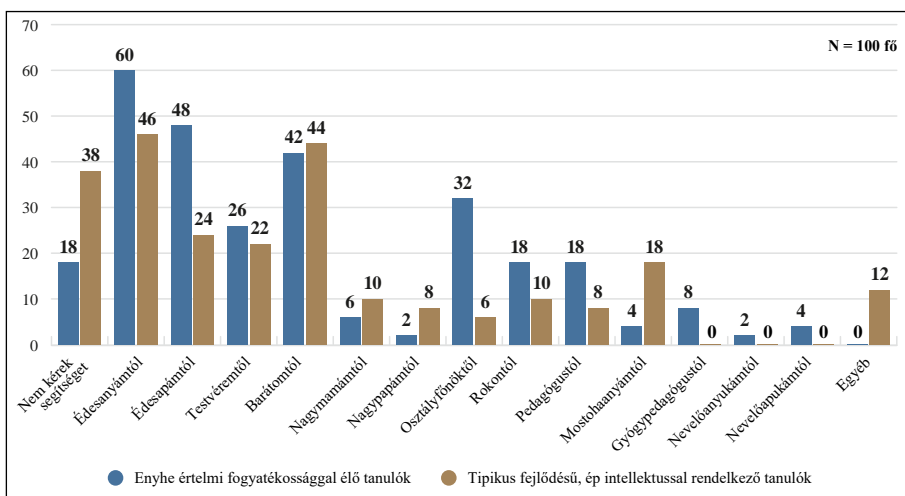
Első hipotézisünk, miszerint az enyhén értelmi fogyatékos tanulók (fókuszcsoport) kisebb mértékben ismerik fel a bántalmazást, mint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű társaik (kontrollcsoport), beigazolódott. A különbség azonban nem számottevő. A rövid történetek felismerésénél a fókuszcsoport tagjai közül 30 fő (60%), míg a kontrollcsoport tagjai közül 34 fő (68%) ismerte fel helyesen a bántalmazással kapcsolatos szituációkat. A 7. számú ábrán szemléltetett adatok azt mutatják, hogy az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók közül 46 főt (92%) ért már valamilyen atrocitás a kérdőívben felsorolt bántalmazó cselekvések közül. Ez a szám az enyhén értelmi fogyatékosággal élő tanulóknál 43 fő (86%). Ezzel szemben a bántalmazások gyakoriságát felmérve, ahogy a 8. számú ábrán is láthatjuk, az enyhén értelmi fogyatékosággal élő tanulók közül 38 főt (76%) ér rendszeresen abúzus, míg a kontrollcsoportnál 31 főt (62%). Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 42%-a (21 fő), míg az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 22%-a (11 fő) vallotta azt, hogy őket nem bántja senki. Ezek arra mutatnak rá, hogy a kérdezett tanulók nem minden esetben tudják felmérni, hogy az ellenük irányuló cselekmények közül melyek minősülnek bántalmazásnak, ki minősül bántalmazónak. Ezek az észrevételek kisebb mértékben a kontrollcsoportnál is jelen vannak.

Bántalmazás esetén segítséget nyújtó személyek

Az előzőekben megállapítottuk, hogy a kontrollcsoport tagjai nagyobb százalékban (78%) nevezték meg a bántalmazó személyeket, mint a fókuszcsoportban szereplő személyek (58%). A bántalmazás esetén segítséget nyújtó személyek vonatkozásában ez az arány megfordult, hiszen az ép intellektussal rendelkező tanulók 62%-ban (31 fő), míg az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 82%-ban (41 fő) válaszolták meg, hogy kitől kérnek segítséget, ha abúzus áldozatai lesznek.

12. számú ábra

Bántalmazás esetén a tanulók által segítségnyújtásra kért személyek



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A kontrollcsoport 19 tagja (38%) jelölte, hogy nem kér segítséget senkitől, ha valamilyen bántalmazás éri, még az enyhén értelmi fogyatékos tanulók esetében ez a szám 9 főt jelent (18%). Az ép intellektussal rendelkező tanulók közül 23 fő (46%) kér segítséget édesanyjától, 12 fő (24%) édesapjától, 11 fő (22%) mostohaanyjától, 2 fő (4%) testvérétől, 5 fő (10%) nagymamájától és 4 fő (8%) nagypapájától, rokontól 5 fő (10%). Az iskolában dolgozó személyektől kevesebben kérnek segítséget. Osztályfőnöktől 3 fő (6%), pedagógustól 4 fő (8%). 22 fő (44%) kért segítséget barátjától. Az „egyéb” opciót 2 fő (4%) jelölte meg, de nem nevezte meg pontosan a személyeket. A fókuszcsoportnál, azaz az enyhén értelmi fogyatékos tanulónál a családtól való segítségkérés 21%-ban van jelen, az iskolától való segítségkérés pedig 18%-ban. Édesanyjuktól 30 fő (60%)

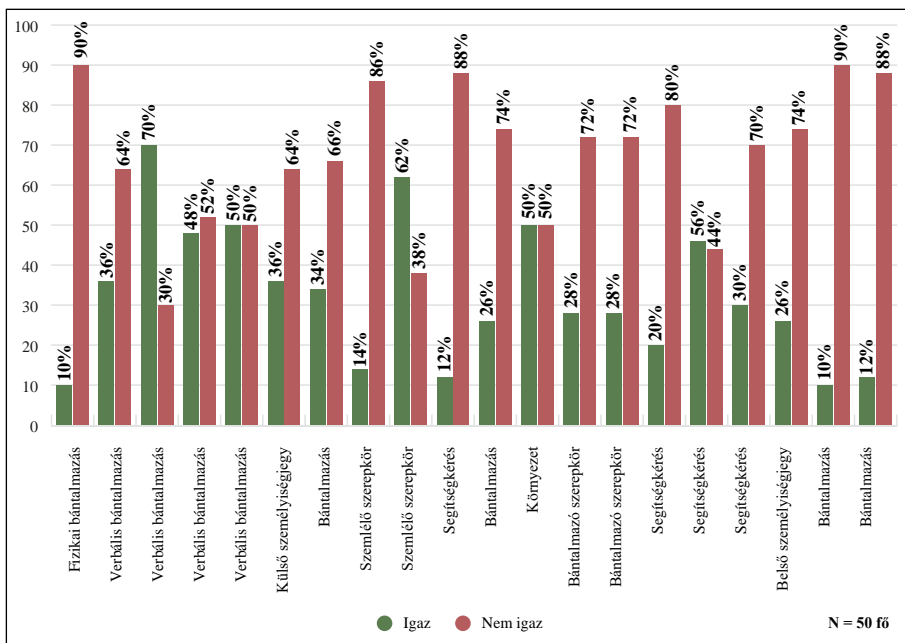
kér segítséget, édesapjuktól 24 fő (48%), nevelőanyjuktól 1 fő (2%), nevelőapjuktól 2 fő (4%), testvérétől 13 fő (26%), nagymamától 3 fő (6%), nagypapától 1 fő (2%), rokontól 9 fő (18%). Az iskolán belül osztályfőnöktől 16 fő (32%), pedagógustól 9 fő (18%), gyógypedagógustól 4 fő (9%). Az „egyéb” opciót 6 fő (12%) jelölte meg, és kiegészítette további két személlyel: pszichológussal, szociális munkással.

A bántalmazásokkal kapcsolatos viselkedési attitűd vizsgálata

A bántalmazásokkal kapcsolatos viselkedési attitűdöt egytől ötig terjedő Likert-skálát alkalmazva vizsgáltuk, ahol az állításokra adott válaszok alapján az 1. és 2. értékeket úgy tekintettük, hogy a vizsgált személyre nem igaz az adott állítás, a 3. érték megjelölése esetén az adott személy nem tudta eldönteni, hogy illik-e rá az állítás, illetve a 4., 5. skálaértékeket igaz/jellemző állításoknak fogadtuk el. Mindkét csoport esetében elmondható, hogy az állításokra a csoport közel háromnegyede (fókuszcsoport: 70%, 35 fő; kontrollcsoport: 66%, 33 fő) azt válaszolta, hogy nem jellemzők rájuk azok az állítások, melyek arra utalnak, hogy bántalmazás részesei lennének bármely szerepkör vonatkozásában (bántalmazott, bántalmazó, szemlélő). A válaszadók mintegy harmada (fókuszcsoport: 30%, 15 fő; kontrollcsoport: 34%, 17 fő) jellemzőnek találta magára nézve az állításokat. Fizikai bántalmazásra vonatkozó mondatnál az ép intellektussal rendelkező tanulók közül 45 fő (90%) vallotta, hogy nem vonatkozik rá a kijelentés, míg 6 fő (12%) igaznak találta az állítást. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulóknál ugyanezt az állítást 19 fő (38%) nem találta relevánsnak, 10 fő (20%) viszont igen. A lelki bántalmazásra utaló állításoknál (5 db) a fókuszcsoport tagjainak 62%-a nem találta igaznak magára nézve az állításokat, 8%-a nem tudta eldönteni és 31,6% igaznak vélte azokat. A kontrollcsoportnál a lelki bántalmazások vonatkozásában „nem igaz” választ 59,2% jelölte, 6,8% nem tudta eldönteni és a csoport 34%-a magára vonatkozóan adekvátnak érezte az állítások. Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű gyermekek csoportjában arra a mondatra, hogy „*Csúnyán beszéltek és kiabáltak velem mások előtt*” 25 fő (50%), azaz a csoport fele válaszolt úgy, hogy adekvát rá vonatkozóan ez az állítás. A kontrollcsoportnál 24 fő (48%), a fókuszcsoportnál ehhez közel azonosan, 20 fő (40%) válaszolta azt, hogy őket kiközösítették már társaságból (13. számú ábra).

13. számú ábra

Ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók viselkedési attitűdjeinek vizsgálata a bántalmazás, segítségnyújtás és személyiségjegyek vonatkozásában.



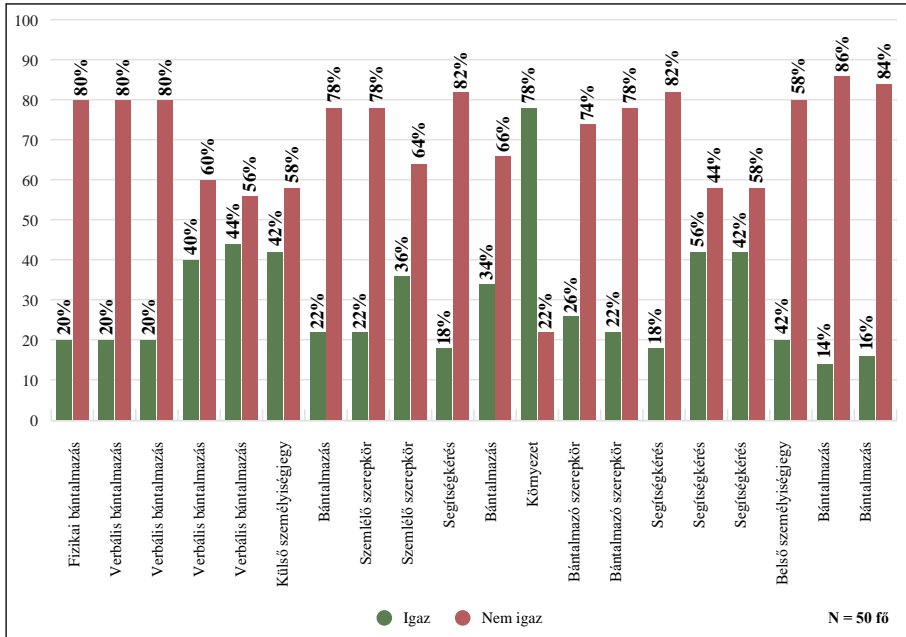
Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

A 11., verbális bántalmazással kapcsolatos állítást, miszerint „Félve mentem iskolába, mert ott mindig piszkáltak vagy csúfoltak valamiért”, az enyhén értelmi fogyatékos tanulók csoportjából 17 fő (34%) találta magára nézve igaznak, míg a kontrollcsoportból 13 fő (26%) élt át iskolai abúzust. A két vizsgálati csoportból összesen 41 fő (82%) (kontrollcsoport 28 fő, 56%; fókuszcsoport 13 fő, 26%) bántott szándékosan valakit, de ezért nem érezte magát rosszul. 25 fő (25%) úgy nyilatkozott, hogy bántott már szándékosan valakit, de rosszul érezte magát emiatt. Ebből 14 fő (28%) az ép intellektussal rendelkező tanulók csoportját alkotta, 11 fő (22%) pedig a fókuszcsoportba, azaz az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek vizsgált csoportjába tartozott. Napszakot tekintve a megkérdezett tanulókat többször bántalmazták közterületen nappal (14 fő, 28%), mint éjjel (12 fő, 24%). A kontrollcsoportból 5 főt (10%) bántalmaztak éjjel és 6 főt (12%) nappal. A fókuszcsoport tagjai közül 7 főt (14%) éjjel és 8 főt (16%) bántalmaztak nappal. Az ép intellektussal rendelkező tanulók közül 10 főtől (20%) kértek már segítséget, de ők nem cselekedtek ez ügyben semmit,

28 fő (56%) viszont segített már olyan személynek, aki segítséget kért tőle mert bántották. 15 fő (30%) jelezte családtagjainak, hogy bántalmazták az iskolában. 6 fő (12%) szólt felnőtteknek, hogy bántalmazást szenvedett, de nem vették őt komolyan. 17 főt (34%) ért már úgy abúzus, hogy azt nem mondta el senkinek, mert azt feltételezte, hogy nem tudnak rajta segíteni.

14. számú ábra

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók viselkedési attitűdjeinek vizsgálata a bántalmazás, segítségnyújtás és személyiségjegyek vonatkozásában



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 21 fő (42%) jelezte családtagjainak, hogy az iskolában abúzus érte. 21 fő (42%) nyújtott segítséget olyan emberek, aki tőle kért segítséget és 9 fő (18%) ez esetben nem csinált semmit. 9 fő (18%) jelezte már nagykorú személynek, hogy őt érte valamilyen bántalmazás, de ők komolytalanoknak tartották, és nem foglalkoztak vele. 11 fő (22%) nem szólt senkinek mikor bántalmazás áldozata lett, mert nem hitt abban, hogy bárkitől segítségben részesülhetne. A szemléltő szerepben magasabb számban volt olyan gyermek, aki cselekedni próbált, hogy az abúzus megszakadjon, mint az, aki passzívan szemlélte az eseményeket. A kontrollcsoportból 31 fő (62%) közbeavatkozott, amikor egyik barátját sértegették, 7 fő (14%) nem tett semmit.

A fókuszcsoportnál 18 fő (36%) avatkozott közbe, mikor az abúzusnak szemtanúja volt, 11 fő (22%) maradt passzív. Mindkét csoport válaszadói magas százalékban jelölték azt, hogy szeretik sok baráttal körül venni magukat (kontrollcsoport 25 fő, 50%; a fókuszcsoport 39 fő, 78%). A két csoport válaszadói azonos arányban gondolják, hogy ők nem különböznek a többiektől (23–23 fő, 46–46%). Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 21 fő (42%) azonban úgy vélekedett, hogy valamiben különbözik a többiektől, legyen szó külső vagy belső tulajdonságról. Ez a szám a kontrollcsoportnál 18 főt (36%) jelentett.

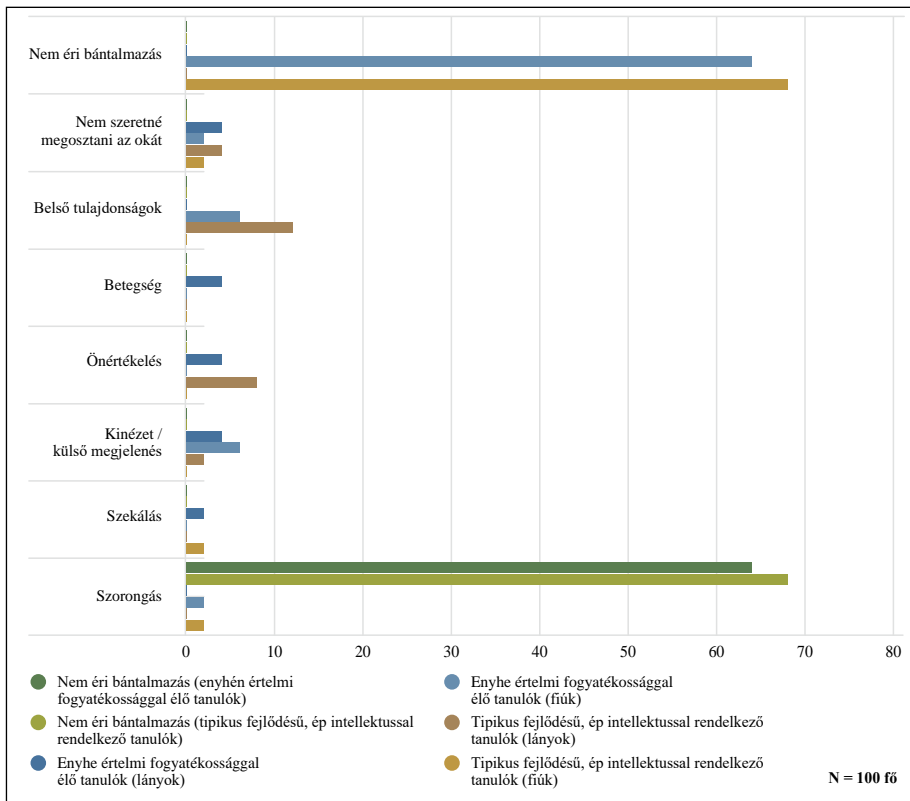
Vélemények az áldozattá válás lehetséges okairól

Az áldozattá válás lehetséges okaira vonatkozó kérdésnél fakultatív volt a válaszadás lehetősége. 66 fő (66%) nyilatkozott úgy, hogy nem éri bántalmazás (kontrollcsoport: 34 fő, 68%; fókuszcsoport 32 fő, 64%). A megkérdezett gyermekek saját véleményüket is megfogalmazhatták arról, miért bántalmazzák őket. A kontrollcsoportnál 3 fiú (15%) és 13 lány (43%) írta le, hogy milyen okai lehetnek annak, hogy bántalmazott személlyé válnak. A tipikus fejlődésű, ép intellektussal rendelkező fiúk közül 1 fő (2%) megfogalmazta azt, hogy külsőleg is látható szorongása is lehet ok – gyengébbnek tűnhet ezáltal, így áldozattá válhat. Emellett szintén 1 fő (2%) kitért arra, hogy folyamatos szexuális áldozata. A kontrollcsoportba tartozó lányok 8%-a (4 fő) önbizalommal kapcsolatos okot jelölt meg az áldozattá válás lehetséges okaként; amely egyrészt külső (1 fő, 2%) másrészt belső tulajdonságokhoz (6 fő, 12%) egyaránt volt köthető.

A válaszadók más-más szemszögből közelítették meg az önbizalom témakörét. Valaki úgy jellemezte magát, hogy az önbizalma nagyon alacsony, és ez látszódik rajta, amiért sebezhetőbbé válik, ezért gyengébbnek tűnhet társainál, ami egy bántani akaró félnek hamar feltűnik. Mások viszont az előző félelmek ellenkezőjét gondolták; az őket ért bántalmazások mögött az állhat, hogy határozottak, van önbizalmuk és önértékelésük, mernek véleményt formálni és saját tetszésük szerint öltözködni. Ezek miatt válnak célponttá, és illetik őket a „beképzelt” jelzőkkel társaik enyhébb és durvább formában. A leírt válaszok alapján nemcsak az iskolában, hanem családon belül is okoz konfliktust az, ha a megkérdezett tanulók önbizalommal rendelkeznek. A fókuszcsoportnál 32 fő (64%) jelölte azt, hogy őket nem bántják. 8 fiú (25%) és 10 lány (55%) nyilatkozott arról, mely indítékok miatt bántalmazzák őket. A fiúk közül 3 fő (6%) a fizikai megjelenést nevesítette e téren. Mások szintén a fizikai megjelenést emelték ki, melyek az arc szépségére, a túlsúlyos testalkatra, vagy az eltérő stílusra, öltözködésre vonatkoztak. A származás miatti hátrányos megkülönböztetés is megjelent a válaszok között.

15. számú ábra

Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók az áldozattá válás lehetséges okairól



Forrás. A szerzők saját szerkesztése.

Voltak olyan tanulók, akik a kedveségüket nevezték meg mint kiváltó ok. Szerintük azért éri őket abúzus, mert kedvesek társaikkal, a környezetükben élőkkel, és ezt nem nézi mindenki jó szemmel. Akadt olyan is, aki azt fogalmazta meg, hogy ő nem hódolt be egy adott társaságnak és ezért vált célponttá. Ezek mellett egy olyan gondolatmenet is előkerült, hogy az adott személyt bántalmazzák, de ő ehhez hozzájárul, mivel ő is bánt másokat. Véleménye szerint ez egy adok-kapok kapcsolat. A lányok közül 2 tanuló volt (4%), aki leírta, hogy bántalmazzák, de nem szeretnék leírni az okát. A külső tulajdonság mint ok 2 főnél (4%) jelent meg. Szintén 2 fő (4%) említett olyan külső tulajdonságokat, mint a szemüveg viselése, az arc vagy a haj megjelenése. Ezekhez társították még azt, hogy valamilyen érzékszervük rosszul működik, valamilyen betegséggel

küzdenek. Volt olyan a megkérdezettek közül, aki a személyiségét említette meg, azon belül is az őszinteségét és segítőkészségét. Indoklása szerint sokszor félreértik a kommunikációját: nem támadó, bántó dolgokat akar közölni a másik fél felé, hanem őszinteségét sokan félreértelmezik. A megkérdezettek közül volt, aki úgy fogalmazott, hogy nem érti őt meg senki; nem értik szándékait, s azt, hogy mit miért csinál.

A fiúk közül sokkal kevesebben írták le véleményüket, annak ellenére, hogy korábban többen jelölték a kérdéseknél, hogy érte már őket bántalmazás. A lányok nagyobb számban írták le részletesen, milyen okokból válnak áldozatokká; az önbizalmat, önértékelést írták le többször, más-más megfogalmazásban. A fiúk közül 3 fő (6%) nevezte meg a külső tulajdonságokat mint okot.

Szakirodalomban leírt adatok mutatják, hogy a szexuális bántalmazás gyakrabban rejtve marad a fiúknál, mint a lányoknál. Számos esetben csak akkor derül ki, hogy a fiúk is voltak már áldozatok, amikor egy másik személy (aki általában lánytestvér) zaklatása miatt vizsgálják a családtagokat (Bélteczki 2015). Az egyszülős család vagy a családnélküliség, a szülők válása, szeparáció, újraházasodás, szülők alkoholfogyasztása, kriminális viselkedése és másik családtag szexuális bántalmazottsága olyan családi tényezők, melyek megnövelhetik a fiúk szexuális traumatizációjának kockázatát is. Gyakoribb a szexuális abúzus olyan 12 éves kor alatt lévő fiúknál, akiknek a családja alacsonyabb szocioökonómiai státuszú; ahol munka vagy képzettség nélküli apa van jelen; pszichésen beteg vagy közösségi segítséget igénylő anya él. Növelheti a kockázatot az is, ha a gyermek sérült, testi vagy szellemi fogyatékossgal él (Bélteczki 2015). A szakirodalom arra is utal, hogy a férfiak a bántalmazásról ritkán számolnak be, ami összefüggésben lehet személyes tényezőkkel, szociokulturális tényezőkkel és a környezet nem megfelelő válaszkészségével. Az erőszakot elszenvedő személyeket két csoportra különíthetjük: expresszív formára, ahol a traumatizált személy beszél az erőszakról, és kontrollált formáról, ahol nem beszél róla. Ez a két csoport lányok/nők esetében 50–50%, míg fiúk/férfiak esetében az expresszív forma 20%, a kontrollált forma 80% (Bélteczki 2015).

Második hipotézisünk, miszerint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű gyermekek által alkotott kontrollcsoportot kisebb mértékben (50% alatt) érinti bántalmazás, mint az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek által alkotott fókuszcsoporthoz, nem bizonyosodott be. A kontrollcsoportot azonos módon érinti az abúzus, mint a fókuszcsoporthoz. A nyitott kérdésnél a kontrollcsoportnál 16 fő (32%), illetve a fókuszcsoporthoz 18 fő (36%) írta le, hogy miért bántalmazzák őket (lásd 15. számú ábra). Az abúzusnak minősülő cselekvéseknél a 7. számú ábrán látott eredmények is mutatják, hogy az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 92%-át, azaz 46 főt ért már valamilyen atrocitás.

Ez a szám az enyhén értelmi fogyatékossgal élő tanulók esetében 3 fővel (6%) kevesebb, azaz 43 fő (86%). Az adatok alapján az eltérés nem számottevő. A csekély eltérés mellett megfigyelhető, hogy a két csoport más bántalmazási formát jelölt meg nagyobb arányban. A kontrollcsoport 36%-ban (18 fő) az iskolát jelölte meg a bántalmazások helyszínéneként, és e helyszínen 78%-ban (39 fő) egy verbális bántalmazási formát, a székálást jelölték meg a lehetőségek közül. Ez esetben az osztálytársakat 70%-ban (35 fő) jelölték meg bántalmazó félnek. A fókuszcsoport tagjai elsősorban fizikai bántalmazási formákat jelölték meg, amelyek során megalázták (36%, 18 fő), bezárták rövid időre (14%, 7 fő), vagy megverték őket (14%, 7 fő). Ennek oka lehet, hogy a verbális bántalmazással kapcsolatos információik hiányosabbak, mint a fizikai bántalmazás vonatkozásában. Ez talán annak is köszönhető, hogy sokkal nehezebben lehet az abúzus verbális formáját megragadni.

Összegzés

Kutatásunkban kérdőív formájában arra kerestük a választ, hogy az enyhén értelmi fogyatékos tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók milyen mértékben képesek felismerni a bántalmazás jelenségét; mit tekintenek bántalmazásnak; ennek milyen formáit tudják megnevezni. Abban az esetben, ha már voltak áldozatok, milyen rendszerességgel élték át az abúzust. Nyitott kérdés formájában véleményüket is megkérdeztük az ügyben, hogy a vizsgált személyek szerint, miért estek a bántalmazó áldozatává?

Az első hipotézisünk beigazolódott, miszerint a fókuszcsoportot alkotó, enyhén értelmi fogyatékos tanulók kisebb mértékben ismerik fel a bántalmazást, mint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű társaik által alkotott kontrollcsoport. A fókuszcsoport 60%-ban (30 fő) tudta beazonosítani a bántalmazás jelenségét, a kontrollcsoport tagjainak 68%-a (34 fő) volt képes felismerni az abúzust (6. számú ábra). Emellett a 7. számú ábrán látott eredmények azt mutatják, hogy az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 92%-át (46 fő) érte valamilyen szintű atrocitás, míg az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 86%-át (43 fő).

Második hipotézisünk, mely szerint az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű gyermekek által alkotott kontrollcsoportot kisebb mértékben érinti bántalmazás, mint az enyhén értelmi fogyatékos gyermekek által alkotott fókuszcsoportot, nem igazolódott be. Míg a fókuszcsoport 86%-át (43 fő), addig a kontrollcsoport 92%-át (46 fő) érte már valamilyen formában bántalmazás (7. számú ábra). A két csoport közötti eltérés nem számottevő, mindössze 6% eltérést tapasztaltunk.

Az utolsó hipotézisünk, miszerint a vizsgált tanulók által alkotott fókusz- és kontrollcsoport közel azonos módon ismeri fel a bántalmazás verbális formáját, nem igazolódott be. Az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók 66%-a (33 fő), míg az enyhén értelmi fogyatékos tanulók 50%-a (25 fő) ismeri fel jól a verbális bántalmazást. Az eltérés 16% volt a két vizsgált csoport között (5. számú ábra).

A bántalmazás vonatkozásában a kontrollcsoport tagjai szélesebb körű ismerettel és felismeréssel bírnak, ami által könnyebben meg is tudják fogalmazni azt, ami velük történik; könnyebben felismerik, ha áldozat szerepbe kerülnek. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók a verbális bántalmazási formát kevesebb mint 50% alatti mértékben ismerik fel, mivel nagyon sok esetben normális és elfogadott jelenségnek gondolják azt, ami történik velük. A feldolgozott eredmények alapján kutatásunkban arra is választ kaptunk, hogy a vizsgálati mintában szereplő személyekkel megtörtént bántalmazások színtere átlagosan 46,5%-ban az iskola. Ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók közül 35 főt (70%) osztálytárs, 9 főt (18%) pedagógus, 9 főt (18%) osztályfőnök; enyhén értelmi fogyatékos tanulók közül 28 főt (56%) osztálytárs, 5 főt (10%) pedagógus, 4 főt (8%) osztályfőnök bántalmaz. Ennek oka az is lehet, hogy a tanulók az oktatási intézményekben töltik idejük jelentős részét, és az intézményhez köthető személyekkel nagyobb eséllyel alakulhatnak ki olyan helyzetek, ahol (verbális) áldozattá válhatnak. Az enyhén értelmi fogyatékosokkal élő tanulók csoportja a család színterét 5%-ban, az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók pedig 13%-ban jelölték meg mint bántalmazási közeget. Figyelemfelkeltő az az adat, hogy a kontrollcsoport 12%-ban jelölte meg az édesanyját mint bántalmazót, a fókuszcsoport pedig 4%-ban vallotta ugyanezt. Bántalmazó édesapát csak a kontrollcsoport jelölt 16%-ban, míg a fókuszcsoport egyáltalán nem. A nyitott kérdésre a fiúk 24%-a, illetve a lányok 46%-a adott egyéni választ (15. számú ábra). Az eredményből arra a következtetésre juthatunk, hogy a lányokat nagyobb arányban bántalmazzák (eltérés: 22%, 11 fő). Felvetődik a kérdés, ami további kutatásokat igényel, hogy a fiúkat ténylegesen kevésbé bántalmazzák, vagy ők egy nagyobb, úgynevezett társadalmi elvárás okozta szorongó érzés következtében nem mutatják fájdalmaikat, és nem hozzák az őket ért bántalmazást nyilvánosságra. Azok a fiúk, akik leírták, hogy szerintük miért bántalmazzák őket, sok esetben úgy fogalmaztak, hogy kedvesek vagy empátikusak másokkal, esetleg halkabb természetük miatt választja őket a bántalmazó áldozatnak. Ahhoz, hogy erre a kérdésre pontosabb válaszokat kaphassunk, újabb kutatásokra van szükség. A gyermekek kevesebb mint 40%-a hisz abban, hogy ha segítséget kér egy felnőttől, rokontól, barától, ismerőstől, akkor azt a támogatást, segítségnyújtást meg is kapja. Ennek (is) köszönhetően sokan meg sem próbálják a segítségkérést.

Az általunk elvégzett kutatás eredményeiből megállapíthatjuk, hogy a vizsgált mintát tekintve, az enyhén értelmi fogyatékos tanulók és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű tanulók közel azonos mértékben érintettek az abúzusban. E helyzetek elkerülése szempontjából mindkét csoport vonatkozásában nagy szerepe lehet az oktatáson belüli prevenciónak. Az iskola színtere lehet az egyik legalkalmasabb helyszín, hiszen a gyermekek itt töltik a napjaik nagy részét, és mint a 6. számú ábrán szemléltetett adatok alapján is kiderült, nagy százalékban van jelen az iskolai abúzus. Folyamatosan biztosítani kellene annak a lehetőségét, hogy az ilyen beszélgetések és programok alatt felmerülő kérdések, problémák megválaszolása, az erre felkészített szakemberek bevonásával történjen meg. Ha a bántalmazás köreit a prevenció, a tájékoztatás és a segítségnyújtás megvalósulásával megtudjuk szakítani, a gyermekek egészséges felnőttekké válhatnak, s így megfelelő értékeket képviselhetnek.

Felhasznált irodalom

Bélteczki Zs. (2015). Férfiak szexuális traumatizációja. In Kuritárné Sz. I. & Tisljár Sz. E. (Szerk.). *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna. (2., javított kiadás)* (pp. 121–136). Oriold és Társai Kiadó.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Varga Sz. & Sebestyén F. (2024). Bántalmazás jelenségének vizsgálata az enyhén értelmi fogyatékos és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű középiskolás tanulók esetében. *Belügyi Szemle*, 72(12) 2241–2266. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2241-2266>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Varga Szabolcs, aki a varga.szabolcs@sze.hu e-mail címen érhető el.



A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása

Practical Application of the Reconstruction

Budaházi Árpád

Dr. PhD, egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
budahazi.arpad@uni-nke.hu



Absztrakt

Cél: A tanulmány célja, hogy bemutassa, milyen lehetőségek rejlenek a bizonyítási kísérletben, és milyen korlátai, illetve végrehajtási hibái vannak. Szintén cél annak vizsgálata, hogy miért ritka az alkalmazása.

Módszertan: A vizsgálódás keretében a szerző ügyészekkel, nyomozókkal, vizsgálókkal, bírókkal és védőkkel konzultált, valamint aktakutatást végzett a Fővárosi Törvényszéken, továbbá áttekintette a jogintézménnyel kapcsolatban megjelent publikációkat.

Megállapítások: Bár ritkán alkalmaznak bizonyítási kísérletet, ennek ellenére helye és szerepe van a magyar büntetőeljárásban. Jellemzően a nyomozás során és az elsőfokú bírósági tárgyalás keretében alkalmazzák, de arra is van példa, hogy a másodfokú bírósági eljárásban tartásuk. Akkor veszik igénybe, amikor tisztázni szükséges, hogy valamely esemény vagy jelenség úgy megtörténhetett-e, ahogy azt a hatóság feltételezi a rendelkezésére álló adatok alapján, vagy éppen cáfolni kívánják vele a terhelt vagy a tanú által elmondottakat. A gyakorlat azt mutatja, hogy ritkán veszik igénybe, mert az ügyek csak csekély része igényli a bizonyítási kísérletet. A bizonyítási kísérlet jellemzője, hogy jelentősebb előkészítést is igényelhet, és van, mikor sok résztvevőt is, így a megszervezése nem mindig egyszerű, és gyakran időigényes. Az eredménye viszont segítheti a büntetőeljárást, amennyiben megfelelően hajtják végre, és nem vétnek hibát. Előnye a bizonyítási kísérletnek, hogy megismételhető, akár másik eljárási szakaszban is, vagyis az esetleges végrehajtási hiba orvosolható.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2023. 12. 21. Átdolgozás: 2024. 01. 09.
Elfogadás: 2024. 01. 16.



A közvélekedéssel ellentétben a bizonyítási kísérlet nem szükségszerű, hogy lassítsa a büntetőeljárást. A tanulmányban ismertetett ügyek is mutatják, a bizonyítási kísérlet számos esetben gyorsítja a büntetőeljárást azzal, hogy lényegi kérdésekre ad az ügy szempontjából fontos választ.

Érték: A tanulmány hozzájárulhat ahhoz, hogy a jogalkalmazói gyakorlat változzon, és gyakrabban kerüljön sor a bizonyítási kísérlet jogintézményének alkalmazására, továbbá csökkenjen a végrehajtási hibák lehetősége. A változások figyelemmel kísérése témája lehet újabb publikációknak.

Kulcsszavak: bizonyítási kísérlet, bizonyítási cselekmény, bizonyítás, érzelhetőségi kísérlet

Abstract

Aim: The study aims to show the potential of the proof experiment and its limitations and implementation flaws. It also aims to examine why its use is rare.

Methodology: In the study framework, the author consulted prosecutors, investigators, judges and defence lawyers, conducted a file search at the Metropolitan Court of Justice and reviewed publications on the legal instrument.

Findings: It is typically used during the investigation and in the first instance trial, but there are also examples of it being held in the second instance trial. It is used when it is necessary to clarify whether an event or phenomenon could have happened as the authorities assume based on the available data or to refute what the accused or witnesses have said. Practice shows that it is rarely used, as only a tiny proportion of cases require an attempt to prove. A characteristic of an evidentiary hearing is that it may require considerable preparation and sometimes many participants, so its organisation is only sometimes straightforward and often time-consuming. However, the result can help the prosecution if it is carried out correctly and no mistakes are made. The advantage of an evidentiary experiment is that it can be repeated, even at another stage of the proceedings, so that any execution error can be corrected. Contrary to popular perception, an attempt to take evidence does not necessarily slow criminal proceedings. As the cases presented in this study show, in many cases, an attempt at taking evidence speeds up criminal proceedings by providing answers to relevant questions.

Value: The study could change law enforcement practice to more frequently use legal instruments to prove and reduce the potential for enforcement errors. Monitoring changes could be the subject of further publications.

Keywords: reconstruction of a criminal offence, evidentiary act, evidence, attempt to detect

Bevezetés

A büntetőeljárás időszerűsége alapvető jogállami elvárás, nem véletlen, hogy az új büntetőeljárásról törvény (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról – a továbbiakban: IV. Be.) is számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely gyorsítani kívánja a büntetőeljárást. Jelen tanulmány egy olyan bizonyítási cselekmény gyakorlati alkalmazását vizsgálja meg, amely a közvélekedés szerint nemcsak, hogy nem gyorsítja, hanem gyakorta lassítja is a büntetőeljárást, de ennek ellenére jogintézménye maradt a IV. Be.-nek is. Való igaz, hogy a bizonyítási kísérlet egyes fajtái jelentős előkészítő munkát, és ezzel viszonylag sok időt igényelnek, de ennek ellenére vannak ügyek, amelyeknél megspórolhatatlan az elrendelése. A bizonyítási kísérlet mellőzése ezekben az esetekben bizonyítékvesztést okozna, illetve nehezítené az igazság feltárását. Ahhoz, hogy megfelelő döntés szülessen a bizonyítási kísérlet elrendeléséről, az eljáró hatóságnak ismernie kell a benne rejlő lehetőségeket, ugyanakkor tisztában kell lennie a korlátaival is. Egy rosszkor igénybe vett, illetve nem megfelelően végrehajtott bizonyítási kísérlet ugyanis nemcsak akadálya lehet a gyors eljárásnak, hanem még tétútra is viheti. Éppen ezért az eljáró hatóságnak ügyelni kell arra, hogy ha szükség van bizonyítási kísérletre, akkor előkészítése, végrehajtása, eredményének megállapítása és annak értékelése megfelelően történjen. Jelen tanulmány konkrét ügyeken keresztül mutatja be a bizonyítás kísérlet sokoldalúságát.

A bizonyítási kísérlet helye a büntetőeljárásban

A IV. Be. alapján „A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetve körülmények között megtörténhetett-e.”¹ A bizonyítási kísérlet a nyomozási szakaszban és a bírósági eljárásban is alkalmazható bizonyítási cselekmény.² Jentősége, hogy alkalmas az ügyben felmerült általános (például betörés vagy önbetörés történt-e) vagy részverziók ellenőrzésére és értékelésére (például hogyan nyitották ki a zárat). Az ellenőrizhető részverziók kiterjedhetnek a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okokra, körülményekre is. Szintén igénybe vehető az ügyben már felmerült bizonyítékok ellenőrzésére (például láthattak-e, hallhattak-e adott helyen és időben bizonyos eseményt), valamint új bizonyíték

1 IV. Be. 209. § (1) bekezdés.

2 IV. Be. 206. §.

szerzésére is (Fenyvesi, Herke & Tremmel, 2022). További jellemzője, hogy – eltérően a helyszíni szemlétől vagy a felismerésre bemutatástól – többször is elvégezhető. Gyakran egy-egy mozdulatsort ismételnék, és általában arra is van lehetőség, hogy az ismétlésre későbbi időpontban kerüljön sor. Akár bírósági tárgyaláson (és külső helyszínen) is elvégezhető a nyomozás során el nem végzett, vagy a rosszul, nem kellő alaposítással végrehajtott bizonyítási kísérlet. Van rá példa, hogy a bizonyítási kísérletet a másodfokú bíróság ismételteti meg az elsőfokú bírósággal, vagy tartatja meg a megismételt eljárás keretében. Az alaposan elvégzett bizonyítási kísérlet *„olyan érdemi adatokat szolgáltatathat a tényállás megállapításához, hogy a bizonyítás e részben történő mellőzése az ítéleti tényállást felderítetlenné teheti”* (Háger, 2013). Ritkán, de megesik, hogy másodfokú bírósági tárgyaláson kerül sor bizonyítási kísérletre.

Alapvető követelmény, hogy *„A bizonyítási kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetve megtörténhetett.”*³ Az „ugyanolyan körülmények” megteremtése még a nyomozási szakaszban sem biztosítható maradéktalanul, ami nem szabad, hogy problémát okozzon az eljárási cselekmény végrehajtása kapcsán, hiszen a relevancia kell, hogy iránymutató legyen (Girhiny, 2017a; Girhiny, 2017b). Az ugyanolyantól eltérő releváns körülmények bizonyítékvesztést is okozhatnak: az egyik ügyben a Szegedi Ítéltábla is arra hivatkozott az elsőfokú bíróság által tartott, hallhatóságra vonatkozó bizonyítási kísérlet eredményének a bizonyítékok köréből való kirekesztése kapcsán, hogy lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetőleg megtörténhetett.⁴ A bizonyítási kísérlet során ugyanis *„az ügyész ült az 1. sz. tanú mellé és súgott bizonyos szöveget annak fülébe, de nem azt, mint ami a cselekménykor ténylegesen elhangzott. Ugyanakkor, nem az 1. sz. tanút elővezető rendőr, hanem az egyébként tanúként kihallgatott 5. sz. rendőr tanú működött közre annak megállapítása során, hogy az ügyész által az 1. sz. tanú – akit a bizonyítási kísérlet során ő tartott vezetőszáron – fülébe súgott szöveg hallható volt-e. Úgy nyilatkozott, hogy semmit nem hallott, de erről, vagyis a bizonyítási kísérlet eredményéről a bíróság tanácsának tagjai nem győződtek meg.”*⁵

A törvény alapján a bizonyítási kísérletre a szemle szabályait értelemszerűen kell alkalmazni.⁶ Szintén jellemzője, hogy lehetőség szerint kép- és hangfelvételt

3 IV. Be. 209. § (2) bekezdés.

4 Szegedi Ítéltábla Bf.III.107/2014/4.

5 Szegedi Ítéltábla Bf.III.107/2014/4.

6 IV. Be. 213. § (1) bekezdés.

kell készíteni.⁷ A bizonyítási kísérletet általában egy időben végzik még akkor is, ha több tanú, illetve terhelt vesz rajta részt. Ha indokolt, lehetőség van rá, hogy az egyes eljárási szereplők el legyenek különítve egymástól, vagyis ne lássák a másik mozdulatsorát. A 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (a továbbiakban: Nyer.) lehetővé teszi, hogy kívülálló személyt is bevonjanak.⁸ Kívülálló személy lehet például a dublőr, aki eljátssza a terhelt vagy a tanú szerepét, ha megtagadják az aktív részvételt a bizonyítási kísérleten, vagy nincsenek jelen.

A bizonyítási kísérlet és a vallomásellenőrzés

A bizonyítási kísérlet alkalmas lehet a megtett vallomás ellenőrzésére. A vallomás igazságtartalmának ellenőrzésére szolgáló bizonyítási kísérlet egyfajta szembesülés a valósággal az azon részt vevő, korábban vallomást tett személy (akár terhelt, akár sértett-tanú) esetében (Fenyvesi, 2021). Mindkettőnél számolni kell vele, hogy eltitkolja, elferdíti a valóságot, vagy egyszerűen csak rosszul emlékszik a kérdéses eseményre, jelenségre, cselekményre (Katona, 1986). Előfordulhat, hogy a tanú a vallomásában elmondott jelenetet félreértette, nem láthatta pontosan a gyalogosgázolást a sötét miatt, vagy azért, mert gyengén lát (Bócz, 2008). A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szemtanúk magabiztossága közel sem szilárd a bűncselekmény idején, és egy látszólag ártalmatlan pozitív visszajelzés, egy egyszerű „rendben” a kihallgató részéről is képes azt jelentékeny mértékben megnövelni. Később önbefolyásoló hatásként egyre magabiztosabb abban, hogy visszaemlékezik arra, amiben korábban egyáltalán nem volt biztos (Elek, 2008).

A vallomás igazságtartalmának ellenőrzésére szolgáló bizonyítási kísérlet egyfajta szembesülés a valósággal az azon részt vevő, korábban vallomást tett személy (akár terhelt, akár sértett-tanú) esetében. A bizonyítás elméletileg értékesebb: a negatív, kizárt eredményt hozó bizonyítási kísérlet önmagában alkalmas lehet olyan hatások kiváltására, amely vallomásváltoztatást idéz elő a részt vevő személyben. A személy a kísérlet során szembesül, hogy állítása tarthatatlan, az nem felel meg a valóságnak, az eljárás során feltárt bizonyítéknak (Fenyvesi, 2021). Arra is alkalmas, hogy a vallomást tevő korigálja a vallomását, ha a bizonyítási cselekmény végrehajtása emlékeket hív elő a vizsgált eseménnyel, jelenséggel kapcsolatban. Ez történt az egyik

7 IV. Be. 213. § (4) bekezdés.

8 Nyer. 71. § (1) bekezdés.

ügyben, amikor is a tanú azt nyilatkozta a nyomozó hatósági kihallgatása során, hogy a „*férfi fölállt, a pajzsot megfogta a bal kezébe, a kardot kihúzta a táskára rögzített tokból – a tok egyébként a táskán maradt – se szó se beszéd lépett felém és megszúrt. Közben én is felálltam még mielőtt elért volna a kard és álló helyzetben ért a szúrás. A támadómmal teljesen szemben álltam, s kard köldököm fölött a bordáimnál hatolt a testembe.*” Majd így folytatta: „*amikor befelé, vagy amikor kifelé ment a kard én ráfogtam a jobb kezemmel és meg is sérült a tenyerem*”.⁹ A bizonyítási kísérleten a sértettet fenntartotta a vallomását, majd elmondta, hogy mi történt a buszon. A nyomozó megkérdezte a sértettet, hogy kézzel ráfogott a pengére? Nem, nem emlékszem rá. Lehetséges, hogy így történt – hangzott a sértett válasza. Ezt követően a sértett elé tárták a korábbi vallomását, majd az ügyész megkérdezte, hogy a karján van-e sérülés, amire a sértett nemmel válaszolt. Mivel a sértett a bizonyítási kísérleten azt mondta, hogy ülő helyzetben érte a szúrás, ezért az ügyész megkérdezte, hogy valóban ülőhelyzetben volt-e. A sértett igennel válaszolt. Ezt követően folytatólagos kihallgatásra került sor, amelynek keretében a sértett úgy nyilatkozott, hogy a bizonyítási kísérleten tett vallomását tartja fenn. Azzal indokolta, hogy a bizonyítási kísérletet megelőző tanúvallomásában még nem emlékezett minden részletre, illetve gyógyszerek hatása alatt állt. Szintén vallomásellenőrzést szolgált ugyanebben az ügyben annak bizonyítási kísérlettel történő tisztázása, hogy a busz induláskor rándul-e vagy sem. A tanúk egy része szerint rándult, mások szerint nem. A kérdés megválaszolása azért volt fontos, mivel a terhelt azzal védekezett, hogy a busz rándulása miatt botlott meg, és csak véletlenül szúrta meg a sértettet. A bizonyítási kísérlet során megbizonyosodtak, hogy nincs rángás a busz elindulásakor, így igazoltá vált, hogy a terhelt és a tanúk a buszrángás tekintetében nem mondtak igazat.¹⁰

Egy másik ügyben¹¹ a vádirat szerint a vádlott levette a gáztűzhelyről a kisebb edényt, és az abban lévő forró levest a vele szemben mintegy két m távolságra álló sértett fejére öntötte. Ezután a vádlott a gáztűzhelyen lévő nagyobb edényt is magához vette, és abból a forrásban lévő vizet szintén a sértettre öntötte. A forró víz a sértett felsőtestének jobb oldalát érte, ahonnan lefolyva megégette a jobb oldali végtagjait és nemi szervének tájékát is. A vádlott azzal védekezett, hogy baleset történt. Levette a tűzhelyről az edényt, viszont a fia vissza akarta tenni, de miközben emelte, a víz kb. ¾-e kiömlött, és ez okozta a sérülést. Elmondása szerint a hasánál érte a víz. „*Ha máshol is voltak*

9 Fővárosi Bíróság 6. Fk. 1084/2005/17.

10 Fővárosi Bíróság 6. Fk. 1084/2005/17.

11 Fővárosi Bíróság 21. B. 860/2011.

sérülései, az abból adódhatott, hogy elcsúszott a vízben, ahogy ment volna ki.” Az igazságügyi orvosszakértő azt állapította meg, hogy a fizika törvényei alapján huzakodás során nem jut víz a mellkas magasságába. Valószínűtlennek tartotta, hogy a lendülettől oda loccsanjon. A szakértői megállapítás alátámasztásául a tárgyaláson a bíróság bizonyítási kísérletet rendelt el. A tanács elnöke egy kb. 3 literes tálat megtöltött vízzel, a vádlottal szembehelyezkedett a tárgyalóban úgy, hogy mindketten fogják a tálat és rángatják, majd a vádlott elengedte az edényt. A tanács elnöke megállapította, hogy combközéptől lefelé ment rá a víz, a felső testére egyáltalán nem. A bíróság a bizonyítási kísérlet eredményével a szakvéleményt megerősítette, és maga is cáfolta a vádlott által mondottakat. Az elsőfokú bírósági ítélet indokolása perdöntő bizonyítékként említette az orvosszakértői véleményt.

Közlekedési bűncselekményes ügyekben bizonyítási kísérlettel például azt tisztázzák, hogy a baleset megtörténhetett-e úgy, ahogy a tanú, illetve a terhelt vallomásaiban elmondta, vagy egy adott gépjárművön keletkezhetett-e a sérülés úgy, ahogy az a vallomásokban elhangzott. Szintén közlekedési bűncselekményes ügyben két tanú egybehangzóan elmondta, hogy a gyanúsított irányváltoztatása nem volt indokolt, nem volt a haladását korlátozó tényező, nem kellett kikerülnie semmit, nem volt az úton akadály. Szintén tanúvallomás tartalmazta az információt, hogy a tanú látta a gyanúsítottat, ahogy a gyalogost figyel, és a kormányt elfordítja, hogy felé haladjon tovább. A bizonyítási kísérlet eredményeként a nyomozó hatóság megállapította, hogy a járművezető közvetlen veszélyhelyzetet teremtett azzal, hogy eredeti haladási nyomvonalát elhagyva, a gyalogos felé kormányozta járművét, melynek következtében azért nem történt személyi sérülés, mert a gyalogos félreugrott.¹²

Szintén vallomásellenőrzést szolgált egy rongálási ügyben a bizonyítási kísérlet, amikor azt vizsgálták, hogy a szomszéd valóban megmérgezte-e a másik szomszéd növényeit azért, hogy rálásson a várra az erkélyről. Ezt tagadta, azonban a helyszínen megállapították, hogy kizárólag azok a fák száradtak ki, amelyek takarták a kilátást az erkélyről (Budaházi, 2017). Egy másik ügyben pedig azt ellenőrizték, hogy a gyanúsított befért-e azon az ablakon, amin ő állította, hogy bemászott, és úgy tulajdonította-e el a házból az értékeket, ahogy a vallomásaiban elmondta. Szintén betöréses lopásos ügyben a helyszínen megállapították, hogy az elkövető egy 45x40 cm-es szabályos négyzet alakú, bejárati ajtó elemet berúgva, azon bemászva jutott be a házba. A későbbiek során az elkövető személyét megállapítva kiderült, hogy a gyanúsított igen nagy termetű, aki azzal védekezett, hogy akkora résen át sem fér. A bizonyítási kísérlet során

12 Fővárosi Törvényszék 20.B.1386/2017/2.

megállapították, hogy befér. Ugyanilyen negatív eredménnyel záruló bizonyítási kísérlet történt, amikor a gyanúsított azt mutatta be, hogyan jutott be az épületbe és hogyan jutott ki. A kijutásnál akadt el, akkor vált nyilvánvalóvá, hogy társa is kellett, hogy legyen, egyedül nem tudott volna kijönni (Budaházi, 2017).

Nem új keletű, hogy a bizonyítási kísérlettel vallomásellenőrzést végezzenek. Már az 1900-as évek első felében is alkalmazták e célból, amikor még szemle keretében vették igénybe, mivel nem volt önálló jogintézmény. Az egyik ügyben a sértett állítása szerint „*öltözés közben az idegen valamivel hirtelen tarkón ütötte, amitől eszméletét elvesztette, úgy, hogy a továbbiakról nem is tud semmit. A helyszínen megjelent rendőri bizottság megállapította, hogy B. Istvánt a saját fonott nadrágövével akasztották fel az ablakilincsre. A kérdéses öv ugyanabban az állapotban, ahogyan azt nyakáról leoldották, az asztalon feküdt. Egy helyen erősen begyűrt rész mutatta az övön, hogy ott volt hurokra kötve. A bizottság vezetője azonnal meg is kötötte a hurkot, majd a sértettet az ablak elé állította, nyakára illesztve az övet. Kiderült, hogy az öv szára még olyan hosszú maradt, hogy az áldozat lábai kényelmesen elérték a padlót*” (Gyakorlati nyomozástan, 1947). A bizonyítási kísérlettel cáfolni lehetett a sértett édesanyja és a tanúk vallomását, akik úgy adták elő, hogy a sértett lábai a levegőben lógtak, illetve rángatóztak. „*Ebből megállapítható volt, hogy B. István az egész fantasztikus történetet csupán kieszelte azért, hogy a német követség előtt kémek áldozatának tüntethesse fel magát, mert ilyen módon remélhette, hogy önfeláldozó szolgáltatáért megfelelő jutalomban fog részesülni*” (Gyakorlati nyomozástan, 1947).

Érzékelhetőségi kísérletek

Ebbe a körbe a jelenségek észlelhetőségének, láthatóságának, hallhatóságának, a szagok és ízek érzékelhetőségének és megkülönböztethetőségének megállapítására irányuló kísérletek tartoznak. Ezek rendszerint helyszínhez kötöttek, vagyis ott kell megtartani, ahol a kérdéses cselekmény, jelenség vagy esemény történt. Kérdőíves empirikus kutatásom (Budaházi, 2017) is megerősítette (185 nyomozó és 135 vizsgáló töltötte ki a kérdőívet) azt az általam is tapasztalt gyakorlatot, hogy tipikusak a láthatóság céljából elrendelt bizonyítási kísérletek. Olyan kérdéseket próbálnak tisztázni, hogy a tanú valóban látta-e az elkövető arcát, vagy egy közlekedési balesetnél, elsőbbség meg nem adásánál volt-e takaró hatás (például reklámtábla), ami miatt a gyanúsított nem láthatta a védett útvonalon közlekedő kerékpárost. A Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Karán is folytattak ilyen kísérletet a Kriminálisztikai Intézet oktatói, ahol az derült ki, hogy a férfiak vizuális észlelése, míg a nők auditív

érzékelése volt jobb (Angyal, Bezsényi, Bói, Farkasné Halász, Girhiny, Nyitrai & Tirts, 2017).

Szintén láthatósági kísérletet tartottak egy ügyben, amikor közvilágítással nem rendelkező lakott területen kívül közlekedő kerékpárost elütötte a gyanúsított. A kerékpáros kivilágítatlanul közlekedett, és fényvisszaverő ruházatot sem használt. Bizonyítási kísérlettel győződtek meg arról, hogy a gyanúsított láthatta-e a kerékpárost (Budaházi, 2017). Vagy egy gépjárműfeltörésnél szintén ellenőrizni kellett, hogy a tanú valóban látta-e a harmadik emeletről, hogy az elkövető egy feszítővassal kifeszíti az autó ajtaját. Azt kívánták tisztázni, hogy az esti órákban a tanú láthatta-e az elkövető arcát, illetve az eszközt, amit a bűncselekmény elkövetéséhez használt (Budaházi, 2017). Egy másik ügyben hajnalban történt a garázdaság, és kérdéses volt, hogy a tanú láthatta-e onnan a cselekményt, ahol elmondása szerint tartózkodott (Budaházi, 2017). A Magda-ügy kapcsán bizonyítási kísérlettel vizsgálták, hogy a tanú láthatta-e az ismeretlen férfit olyan alapossággal, amely annak későbbi felismerését lehetővé tette (Katona, 1986).

Egy más ügyben a vasútállomás közvetlen közelében történt a bántalmazás, és kérdésként merült fel, hogy a tanú valóban látta-e a történéseket. Felmerült ugyanis, hogy a tanú részrehajló módon tette meg vallomását. A bizonyítási kísérlet azt az eredményt hozta, hogy a tanú nem láthatta az általa megjelölt helyről a bántalmazást (Budaházi, 2017).

Időtartam megállapítás bizonyítási kísérlettel

Bizonyos műveletekhez, eseményrészletek vagy történések lefolyásához szükséges időtartam megállapítása is történhet kísérleti úton. Itt elsősorban arra kell gondolni, hogy például bizonyos távolság megtételéhez mennyi idő szükséges (Bócz & Finszter, 2008). Az időtartam megállapításra is jellemző, hogy mindig is részét képezte a bizonyítási kísérletes céloknak; már az 1900-as évek elején is szemléltető példaként szolgált annak vizsgálata a szemle keretében, hogy *„lőháton, sebesen vágatva, egyik hely milyen messze van a másiktól”* (Balogh, Edvi Illés & Vargha, 1909).

Időtartam megállapítását szolgálta a Pécsi Ítéletábla előtt lévő ügy is, amelyben a bizonyítási kísérlet keretében a másodfokú bíróság a vádlott részvételével és közreműködésével bejárta azt az útvonalat, amelyet a vádlott vallomásában megjelölt. A bizonyítási kísérlet eredményeként a másodfokú bíróság megállapította, hogy a vádlott által megjelölt útvonal – az általa megjelölt feltételek mellett – nem teljesíthető 49 perc alatt, ahhoz legalább 59-60 percre van

szükség. A másodfokú eljárásban lefolytatott bizonyítási kísérlet tehát nem igazolta a vádlott alibijét, „*ugyanakkor alapjaiban megkérdőjelezte a vádlott vallomásának valóságtartalmát, szavahihetősége megdőlt*”. Az ítéletábra szerint „*a bizonyítási kísérlet minden kétséget kizáróan bizonyította, hogy a vádlott az objektív bizonyítékok által igazoltan rendelkezésére álló időtartam alatt nem járhatta be gépkocsival azt az útvonalat, amelyet vallomásában állított*”.¹³

Szintén bírósági eljárásban ellenőriztek időtartamot Budapesten.¹⁴ Az elsőfokú bírósági tárgyaláson döntött úgy a bíróság, hogy hivatásos bírót küld ki a bizonyítási kísérlet elvégzésére. Bár a sértett jogi képviselője szakértő alkalmazását javasolta, a bíró szerint nem merült fel szakkérdés. A sértett vallomása szerint a Múzeum körútról az őt igazoltató rendőrök egy ismeretlen helyre vitték gépkocsival, ahol erőszakot követtek el vele szemben, majd visszazállították a Múzeum körútra, és innen visszakísérték a Váci útra. Mivel a sértett nem tudta megmondani hová szállították a rendőrautóval, a bíróság bizonyítási kísérletet folytatott arra, hogy a Múzeum körüti buszmegállóból kiindulva a lehető legrövidebb úton mennyi idő alatt lehet a buszmegállóba visszaérni, illetve onnan a Váci útra jutni. A bizonyítási kísérlet, amelyet a bíróság kamerával rögzített, 2009. május 23-án – egy szombati napon – 5:03:35-kor kezdődött, hogy hasonló körülményeket teremtsenek, mint amelyek a vádban szereplő bűncselekmény elkövetésekor lehettek. A bíróság személygépkocsival, a KRESZ szabályainak figyelembevételével a lehető legnagyobb tempóban haladt. A Budapest, VIII. kerület Múzeum körüti, Nemzeti Múzeum előtti buszmegállóból indult, a Múzeum körúton haladt, az Astoriánál, a Szentkirályi utcánál, majd a Bródy Sándor utcánál jobbra fordulva visszatért a Múzeum körútra. Ott balra a Kálvin tér felé haladt, és a teret megkerülve a Baross utcáról fordult rá ismét a Múzeum körútra. A megállóban 5:09:40-kor egy pillanatra megállva, továbbment a Nyugati tér, Lehel tér érintésével a Váci útra, egészen a Duna Plazáig. A felvétel alapján megállapítható, hogy a Lehel téren 5:13:58-kor volt és 5:18:24-kor ért a Duna Plázához. A bizonyítási kísérlet során végzett időmérés alapján a bíróság szerint 4 perc 56 másodpercbe bele kellene férnie annak, hogy a sértett átszáll a rendőrautóba, elviszik az ismeretlen helyre, ott kiszállnak a rendőrautóból, az általa elmondott módon megerőszakolják, visszazállnak a rendőrautóba, és a Nemzeti Múzeum előtt parkoló gépjárművéhez visszazállítják. A 6 perc 9 másodperc alatt a fentiek felül még annak is meg kellett volna történni, hogy a Nemzeti Múzeum előtti buszmegállóból a Lehel tériig mennek. A bíróság – mivel a sértett nem tudta elmondani, hogy hová vitték – a bizonyítási kísérlet során az adott helyszín

13 Pécsi Ítéletábra Bf.I.7/2014/5.

14 Fővárosi Bíróság 10.B. 263/2008/66.

figyelembevételével (egyirányú utcák) a lehető legrövidebb utat bejárva, két háztömböt megkerülve és a Kálvin téren szabályosan visszafordulva lemérte, hogy a buszmegállóba mennyi idő alatt lehet visszaérni, majd onnan a Lehel térig és a Duna Plázáig eljutni. Mivel a bizonyítási kísérletet hasonlóan kora reggeli időpontban, 5 óra körül, ráadásul hétfőn, a hétköznapihoz képest kisebb forgalom mellett végezte a bíróság, a bíróság szerint bizonyosan állítható, hogy a tényállásbeli napon sem lehetett hasonló utat a mértől lényegesen rövidebb idő alatt teljesíteni, ezért a bizonyítási kísérlet eredményét releváns bizonyítékként értékelhette. A bíróság számára a bizonyítási kísérlet alapján bebizonyosodott, hogy az igazoltatás során a vádlottak a sértettet akarata ellenére nem szállították el, „*ezért értelemszerűen azon a helyen nem erőszakoskodtak vele, majd nem is szállították vissza a rendőrautóval*”.¹⁵ A bíróság felmentő ítéletet hozott a vádlottak vonatkozásában.

Szintén időtartammal függött össze az az indítvány, amelyet a bizonyítási kísérlet tartása végett a védő nyújtott be a bíróságnak.¹⁶ A vád szerint az első rendű vádlott hivatali helyzetével visszaélve jogosulatlanul megnézte egy cég vezetőinek a bűnügyi, személyi, útiokmány- és gépjármű-nyilvántartóban szereplő, továbbá ezen személyekkel azonos lakcímre bejelentett személyek személyes adatait. A védő utalt az ügyészség álláspontjára, miszerint telefonbeszélgetés volt a negyedrendű és az ötödrendű vádlottak között, amely elindította „a láncolatot és lavinát”. A védői indítványban szerepelt, hogy a két vádlott hadd olvassa fel a tárgyaláson a védő által kreált párbeszédet, és stopper órával mérjék, hogy a dialógus meddig tart, amíg az egyik vádlott a másiktól megrendeli hat személy adatait. A védő két személyes adatot tüntetett fel személyenként: a nevet és mindenkire egy fiktív anyja nevét. A híváslista alapján a beszélgetés 17 másodpercig tartott. A bíróság elrendelte a bizonyítási kísérletet, a két vádlott pedig felolvasta a szöveget. A dialógus 39 másodpercig tartott. A védő szerint 17 másodperces beszélgetés alatt hat nevet lekérdezés vonatkozásában, megbízásuként nem lehet megfogalmazni a másik számára. Az elsőfokú bíróság felmentő ítéletének indokolásában hangsúlyozta, hogy a telefonkapcsolat nyilvánvalóan nem teszi kétségtelenné, hogy a vádlottak az adatok lekérdezése kérdéskörében beszéltek egymással. A bizonyítási kísérlet alapján a bíróság szerint nyilvánvalóan kizárt, hogy az említett beszélgetés során történt volna meg az érintett személyek vonatkozásában az adatok megrendelése. A bíróság megítélése szerint azonban az indítvány és a bizonyítási kísérlet nem támasztja alá, de nem is cáfolja, hogy a negyedrendű vádlott megkereste ötödrendű vádlottat,

15 Fővárosi Bíróság 10.B. 263/2008/66.

16 Fővárosi Törvényszék 14.B.1395/2010/14.

hogy nézzen utána az említett személyeknek a különböző nyilvántartásokban, hiszen egy rövid tartalmú beszélgetés során elégséges az abban történő megállapodás, hogy hol és mikor találkoznak. Személyes találkozásokra pedig egészen biztosan sor került, hiszen az elsőrendű vádlott által lekérdezett adatok írott formában voltak feltalálhatók a kutatás során negyedrendű vádlott irodájában.¹⁷

Valamely művelet végrehajtási lehetőségének tisztázását szolgáló kísérlet

A bizonyítási kísérlet jellemzője, hogy az eljárási cselekmény során a hatóság érzékileg ismeri meg magát a bizonyító tényt, a látványt vagy az események egymásutánját, a művi úton előidézett történést (Bócz, 2006). Művelet végrehajtási lehetőségének tisztázását szolgálja például, ha azt vizsgálják, hogy adott eszközzel milyen módon okozható sérülés (Bócz & Finszter, 2008). A sértettnek okozott sérülés keletkezhetett-e úgy, ahogy a sértett, illetve a tanúk azt elmondták. Az egyik ügyben a sértett azt állította, hogy a gyanúsított, miután sérelmére súlyos testi sértést követett el, a menekülése közben a nyerges vontatóját ráhúzta, miközben ő a földről feltápáskodott, és ezzel neki további sérülést okozott. A bizonyítási kísérlet során azt vizsgálták, hogy a szűk helyen kanyarodhatott-e úgy a nyerges vontató, hogy a sértetthez hozzáérjen, illetve láthatta-e a gyanúsított a gépjármű vezetőülésénél, hogy éppen hol van a sértett (Budaházi, 2018). Szintén a végrehajthatóságot vizsgálták bizonyítási kísérlettel, amikor azt ellenőrizték, hogy adott ágynemű huzatban, adott mennyiségű cigarettás doboz elférhetett-e abban az esetben, ha azt nem rendezetten tették bele, hanem beleszórták (Budaházi, 2018). Egy másik ügyben, betöréses lopásnál felmerült annak gyanúja, hogy a sértett bejelentése valótlan, a biztosítóhoz benyújtott kárigénye alapján szeretne nagyobb összeghez jutni. A gyanút erősítette az is, hogy a nyomozó hatóság feltételezése szerint az elkövető meneküléséhez használt ablakon keresztül az eltulajdonított tárgyak egy része ki se férhetett. A bizonyítási kísérlet azzal az eredménnyel zárult, hogy valóban voltak olyan tárgyak a házban, amelyek az ablakon át nem kerülhettek ki a házból. A sértett a bizonyítási kísérletet követően beismerő vallomást tett (Budaházi, 2018).

A cselekvés lehetőségének tisztázását szolgálta a bizonyítási kísérlet, amikor fegyverszakértő jelenlétében ellenőrizte a nyomozó hatóság a felkutatott terhelte védekezését. Kérdésként merült fel ugyanis, hogy a gépjármű hátsó ülésén felejtett és dzsekivel letakart disznóölő fegyver elsülhetett-e véletlenül

17 Fővárosi Törvényszék 14.B.1395/2010/14.

rátenyerelés következtében, illetve okozhatott-e a kiugró, nyolc centiméteres tüske olyan sérülést, amelyet a halott nő fején (fejében) találtak? A bizonyítási kísérlet során a disznóölő fegyvert működésbe lehetett hozni, ám olyan lövési (behatolási) szituációt nem lehetett létrehozni (véletlenül), amely megfelelt volna a szúracsatorna szögének, magasságának (Fenyvesi, 2017).

Szintén bizonyítási kísérlettel kívánták tisztázni, hogy a bűncselekmény elkövetését közvetlenül megelőzően a sértett és a gyanúsított egymáshoz viszonyítva hogyan helyezkedtek el, illetve a lövés pillanatában a sértett hogyan, milyen testhelyzetben volt.¹⁸ A gyanúsított szerint a sértett tőle és a pisztolytól kb. 50–100 cm távolságra volt, neki háttal állt, és az előtte található kisasztal fölé hajolt, hogy a kábítószer összeszedje. A gyanúsított azt is megjegyezte, hogy az általa bemutatott testhelyzetek nem biztosak, de erre emlékszik. A fegyverszakértő megállapította, hogy a lövés leadása így nem következhetett be, azokat a helyszíni szemle, illetve a boncjegyzőkönyv adatai nem támasztják alá. A lövés leadásának pillanatában a pisztoly csőtorkolata 20 cm-nél semmiképpen sem lehetett távolabb, legvalószínűbb a 10–15 cm-es lőtávolság. A szakértő szerint a sértett lövéskori testhelyzetét pontosan nem lehet meghatározni. Álló testhelyzetben, a lövés leadásának pillanatában a sértettnek jobban előre kellett hajolnia, a fejét is jobban lefelé kellett billentenie. Jobban előre dőlő, akár könyökkel az asztalra támaszkodó helyzetben is érthette a lövés, de akár térdelő helyzetben is bekövetkezhetett a lövés leadása.¹⁹

Bizonyos esemény vagy annak meghatározott része hogyan mehetett végbe

Ebbe a körbe tartoznak az olyan kísérletek, amelyekkel azt igyekeznek tisztázni, hogy melyik elem milyen elváltozásokat idézhetett elő stb. (Bócz & Finszter, 2008; Petrétai 2019; Petrétai 2020). A Budapest Környéki Törvényszék emberölési ügyében a nyomozás során tartott bizonyítási kísérlet alkalmával a gyanúsított úgy nyilatkozott, hogy *„a férje két kézzel fogta meg a borosüveget, ült, és húzogatta, majd felállt, mindkettlen húzták a palackot, végül ki tudta tépni a kezéből, és kiment. A sértett a huzavona közben szúródott meg, de nem szándékosan szúrta meg, nem is vette rögtön észre, hogy megszúrta.”* Ezután több ellentétes vallomás is következett a terhelttől, majd egy újabb bizonyítási kísérlet alkalmával úgy nyilatkozott, hogy *„minden egyes másodpercre nem emlékszik*

18 Fővárosi Bíróság 6.B. 1607/2010/24.

19 Fővárosi Bíróság 6.B. 1607/2010/24.

biztosan, de úgy emlékszik, hogy először a kést emelte fel, majd utána a flakont, de ezt 100%-ra megmondani nem tudja.” A bíróság arra a megállapításra jutott, hogy „a nyomozó hatóság a Be. 120. § és 121. §-ában írt rendelkezéseket teljeskörűen betartotta, az így nyert adatok aggálytalansága felől a megyei bíróságnak kétsége nem merült fel”.²⁰

Egy másik ügyben bizonyítási kísérlettel kívánta a bíróság tisztázni, hogy a kalapács elvétele, és az azzal történő bántalmazás történhetett-e a vádlott által előadott módon. A bizonyítási kísérlet során a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az ábrázolás alapján nem zárható ki, hogy a vádlott a kalapácsot elérte, de teljességgel kizárható volt, hogy azzal hátrafelé csapkodva, több ízben fejen üthette a sértettet. Ha a sértett a vádlotton feküdt és leszorította őt, akkor kissé féloldalt, jobb könyökön támaszkodva csak csuklóból mozgatható a kalapács. A bíróság szerint így viszont nem érheti el a felül lévő fejét, arról nem is szólva, hogy a felül lévő szabad kezével le tudja szorítani a vádlott kezét úgy, hogy azt mozdítani sem bírja. Ezen a módon a kalapáccsal történő bántalmazás kizárt – állapította meg a bíróság.²¹

Egyéni tulajdonságok, képességek megismerése

A bizonyítási kísérlet alkalmas lehet az események szereplői bizonyos egyéni tulajdonságainak (erejének, ügyességének, jártasságainak), képességeinek (például adaptációs képességének, látó és halló érzékelésének, egyéni ingerküszöbének stb.) megismerésére (Bócz & Finszter, 2008).

Az egyik ügyben azt vizsgálta a nyomozó hatóság, hogy lopásnál befért-e a gyanúsított azon az ablakon, amelyen ő azt állította, és úgy tulajdonította-e el a házból az értékeket, ahogy ezt vallomásában elmondta (Budaházi, 2017). Ugyanilyen típusú példa lehet, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használt zsákba mennyi kukorica fért bele, és azt a gyanúsított el tudta-e vinni magával a helyszínről (Budaházi, 2018). Az egyéni tulajdonságokból indult ki az a bizonyítási kísérlet is, amikor azt vizsgálták, hogy egy zárt telefonfülkében a fejbőlött sértett sérelmére hányan követhették el a bűncselekményt, vagyis az elkövetőn kívül más is befért-e a sértett mellett a telefonfülkébe (Budaházi, 2018).

A bizonyítási kísérlet a sorozat bűncselekmények felderítéséhez is hozzájárulhat, amikor az azonos elkövető több ugyanolyan vagy hasonló bűncselekményt követ el (Nyitrai, 2021).

20 Budapest Környéki Törvényszék B.104/2007/20.

21 Fővárosi Bíróság 14.B.110/2006.

Végrehajtási hibák, amelyek befolyásolhatják a bizonyítási kísérlet eredményét

A kriminalisztika feladata, hogy utat mutasson a felderítésben és a bizonyításban közreműködő hivatalos személyeknek abban, hogy milyen módon tudják a legjobb eredményt elérni az egyes eljárási cselekmények lefolytatásának szak-szerű végrehajtásával (Gárdonyi & Hautzinger, 2021).

A szakszerűség, a kellő tapasztalat megelőzheti a bizonyítási kísérletnél az esetleges végrehajtási hibákat. Fenyvesi Csaba „veszélyskálája” veszélyesnek nevezi, ha a bizonyítási kísérlet alapján tévesen történik a kizárás, amely azt eredményezheti, hogy az elkövető elkerüli a felelősségre vonást (Fenyvesi, 2014). Emellett a hibák azt is okozhatják, hogy tévesen erősítik meg a személyre irányuló megalapozott gyanút, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy a nem bűnöst vonják felelősségre.

Végrehajtási hibát okozhat, ha a bizonyítási kísérletet nem tervezik meg előre megfelelően, vagy a nehéz helyzetekre nem készülnek fel. Nem tekinthető váratlan helyzetnek, de előre át kell gondolni, mi a teendő, ha elered az eső. Problémát jelenthet, ha az eső ellenére megtartják a bizonyítási kísérletet, pedig száraz idő volt a vizsgált esemény bekövetkeztekor. A szemlejegyzőkönyv pontatlansága is hibákat szülhet, és az is, ha a szemle óta releváns változások történtek a helyszínen és erre nincs figyelemmel a hatóság. Szintén problémát okozhat, ha nem azzal az eszközzel hajtják végre a bizonyítási kísérletet, amivel a gyanúsított elkövette a cselekményt, és nem is hasonlít rá, amivel helyettesítették. Éppen emiatt nyilatkoztatják a gyanúsítottat is, hogy a helyettesítésre használt tárgy hasonló-e az eredeti tárgyhöz (például késhez). Szintén a hasonlósággal függ össze, hogy a dublőr nem hasonlít a helyettesített személyre (más öltözet, testalkat, magasság stb.). Hiba lehet, ha a nyomozó hatóság nem törekszik arra, hogy azonos, de legalább hasonló körülményeket teremtsen, mint amelyek fennálltak a kérdéses esemény, cselekmény vagy jelenség bekövetkeztekor. Vagy az akarat megvan, de mégsem hasonlók a körülmények. Szintén hibát szülhet, ha a bizonyítási kísérlet vezetője nem megfelelően kommunikál, nem közli érthetően, hogy kinek mit kell csinálnia, rossz helyre állítja a bizonyítási cselekmény résztvevőit, vagy a nyomozó a kelleténél jobban irányítja, befolyásolja a terhelteket, a sértetteket, a tanút. A hibázás következménye lehet, hogy tévesen erősíti meg a bizonyítási kísérlet eredménye a valótlan állítást, vagy éppen ellenkezőleg: a valóságnak megfelelő állításnál mutatja azt, hogy a bűncselekmény elkövetését tagadó vallomás nem őszinte.

A bizonyítási kísérlet alkalmazását hátráltató tényezők

A bizonyítási kísérlet ritka alkalmazásának oka lehet, hogy az ügyek többsége nem igényli a bizonyítási cselekményt. Nem merül fel olyan adat, amelyet a bűncselekmény rekonstruálása révén kellene megerősíteni vagy cáfolni, de az is előfordulhat, hogy igényelné az ügy a bizonyítási kísérletet, viszont elegendő bizonyíték áll rendelkezésre ahhoz, hogy bizonyítottnak lehessen tekinteni a tényállást, ezért felesleges az elrendelése. Az ügytípusokat tekintve jellemzően bizonyítási kísérletes ügyek lehetnek a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) XXII. fejezetében szabályozott közlekedési bűncselekmények, valamint az élet, a testi épség és az egészség elleni,²² továbbá a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények²³ és a vagyon elleni bűncselekmények²⁴. Emellett a bizonyítási kísérletes ügyekre jellemző, hogy a gyanúsított, illetve a tanú egymástól eltérő vallomást tesz, vagy az egyik vallomás ellentmond a mindennapi élet tapasztalatainak (abszurd állítás). Például a gyanúsított azt mondja kihallgatása során, hogy egyedül emelte át a kerítésen a páncélszekrényt.

Jellemző a bizonyítási kísérletre, hogy ha a helyszíni adottságoknak, a vitatott körülményeknek meghatározó a szerepe, akkor csak a valóságos helyszínen és olyan külső (időjárás, megvilágítási stb.) körülmények között van értelme a megtartásának, amilyenek a tényleges eseménykor jellemzőek voltak, egyébként a történet döntő jelentőségű összetevőit kell csak szimulálni (Bócz & Finszter, 2008). Ha például azt kell csak megpróbálni, hogy a gyanúsított egy bizonyos típusú lakatot képes-e – mint állítja – kinyitni egy meghajlított drótdarabbal, akkor nincs jelentősége az évszaknak, a napszaknak, a megvilágítási és időjárás viszonyoknak. Ha viszont azt kell tisztázni, hogy az erdősáv mögött közeledő vonat a keresztező közút egy meghatározott szakaszán észlelhető-e (láthatóság, hallhatóság), nyilvánvaló az év- és napszak, sőt számos egyéb meteorológiai tényező jelentősége is (Bócz & Finszter, 2008).

A bizonyítási kísérlet elrendelését gátolhatja az a körülmény, hogy egyes esetekben a végrehajtása viszonylag nagy személyi apparátust és speciális tárgyi feltételt igényelhet. Adott esetben szükség van segítőkre, akik berendezik a helyszínt stb., kell egy bűnügyi technikus, aki kezeli a kamerát, illetve készíti a fényképeket az eljárási cselekményről, szükség lehet egy hasonló autóra például, amelyben a baleset idején ült a terhelt, és egy kerékpárra, amellyel helyettesíthető a sértett összetört kerékpárja. Ha a sértett a baleset következtében

22 Btk. XV. fejezet.

23 Btk. XXXV. fejezet.

24 Btk. XXXVI. fejezet.

megsebesült, szükség van egy alkatilag is hasonló dublőrre, akinek a ruházata is olyan, mint a sértetté volt a baleset idején. A bizonyítási kísérlet idejére le is kell zárni az utat, és mindezt olyan időjárási körülmények, fényviszonyok mellett kell tenni, amelyek jellemezték a baleset bekövetkeztét is. Emellett gondoskodni kell az idézések (bizonyítási kísérlettelől függően terhelt, tanú, szakértő) és az értesítések (például tanú ügyvédje, terhelt védője) kiküldéséről, az időpont egyeztetéséről és a szakértők kirendeléséről. Bonyolíthatja az eljárási cselekmény szervezését, ha az ügyész, illetve rendőri vezetők is részt kívánnak venni az eljárási cselekményen. Szintén a bizonyítási kísérlet el nem rendelése mellett szól, hogy sok nyomozó, illetve vizsgáló nem rendelkezik megfelelő szakmai tapasztalattal, ezért egy általános félelem az újtól nem egyszer állja útját az elrendelésnek. Ezt csak tetőzi a tapasztalattal rendelkezők azon benyomása, miszerint gyakran történik meg, hogy ügyészségi vagy bírósági oldalról nem tulajdonítanak jelentőséget a bizonyítási kísérletnek, csupán úgy tekintettek rá, mint az esemény, cselekmény, jelenség egyik lehetséges bekövetkezési módjára.

A bizonyítási kísérlet néhány külföldi példája

A bizonyítási kísérlet, vagy ahhoz hasonló eljárási cselekmények külföldön is vannak. A cseh büntetőeljárási törvény²⁵ például nyomozási kísérletnek nevezi a bizonyítási kísérletet. A 104c szakasza szerint nyomozási kísérletet kell tartani, ha a büntetőeljárás során megállapított tényeket mesterségesen létrehozott vagy megváltozott környezetben kell ellenőrizni vagy meghatározni, illetve ha a büntetőeljáráshoz szükséges új tények megállapítása szükséges. A horvát büntetőeljárási törvény²⁶ 305. cikke alapján a bizonyítékok ellenőrzése, illetve az ügy tisztázása érdekében a bíróság indítványra elrendeli a bizonyítási kísérletet, amelyet olyan körülmények között kell végrehajtani, ahogy a vizsgált cselekmény a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megtörténhetett. Ha a tanú vagy a terhelt máshogy nyilatkozik a cselekmény megtörténtéről, mindegyikük verziója szerint el kell végezze a bíróság a bizonyítási kísérletet. A svájci büntetőeljárási törvény²⁷ röviden érinti a bizonyítási kísérletet. A 193. cikk szerint az eljáró hatóság vezetője elrendelheti, hogy a terhelt és a tanú, illetve más információt szolgáltató személy részt vegyen a bizonyítási kísérleten. A részvételük kötelező, viszont ha élnek mentességi jogukkal, joguk van a hallgatáshoz,

25 Zákon č. 141/1961 Sb. [Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)].

26 Zákon o kaznenom postupku (Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine”, broj 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 – Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17).

27 Code de procédure pénale suisse [du 5 octobre 2007 (Etat le 1er octobre 2016)].

valószínűleg nem kötelesek aktívan közreműködni a bizonyítási kísérleten. Az orosz büntetőeljárásról szóló törvény²⁸ nyomozási kísérletként nevesíti a bizonyítási kísérletet, amelyre nyomozási és bírósági szakaszban is sor kerülhet. A 181. cikk alapján a büntetőügyben jelentőséggel bíró adatok ellenőrzése, illetve megszerzése céljából a nyomozó hatóságnak joga van nyomozási kísérlettel reprodukálni a kérdéses múltbeli cselekmény, esemény megtörténtét, illetve egyéb körülményeit. A nyomozási kísérlet során ellenőrizni kell bizonyos tények fennállásának lehetőségét, meghatározott cselekmények végrehajthatóságát, vagy bizonyos esemény bekövetkezési lehetőségét. Emellett tisztázni kell a bekövetkezett események sorrendjét, valamint a nyomképződés mechanizmusát is. A törvény csak akkor teszi lehetővé a nyomozási kísérlet megkezdését, ha ez nem jelent veszélyt a részt vevő személyek egészségére. A 288. cikk alapján a nyomozási kísérletet a bíróság is elrendelheti és tarthatja. A felek jelenlétében végzi, szükség esetén tanú, szakértő, illetve szaktanácsadó részvételével. Az angol nyelvű országokban is alkalmazzák a bizonyítási kísérletet, a szemle (crime scene reconstruction) keretein belül kerülhet rá sor (Graff, 2016).

Záró gondolatok

Nyilvánvaló, hogy a bizonyítási kísérletnek helye és szerepe van a magyar büntetőeljárásban. Jellemzően a nyomozás során és az elsőfokú bírósági tárgyalás keretében alkalmazzák. Akkor veszik igénybe, amikor tisztázni szükséges, hogy valamely esemény vagy jelenség úgy megtörténhetett-e, ahogy azt a hatóság a rendelkezésére álló adatok alapján feltételezi, vagy éppen cáfolni kívánják vele a terhelt vagy a tanú által elmondottakat. A gyakorlat azt mutatja, hogy ritkán veszik igénybe, mert az ügyek csak csekély része igényli a bizonyítási kísérletet. A tanulmányban arra is rámutattam, a bizonyítási kísérlet jellemzője, hogy jelentősebb előkészítést is igényelhet, és van, mikor sok résztvevőt is, így a megszervezése nem mindig egyszerű. Az eredménye viszont segítheti a büntetőeljárást, amennyiben megfelelően hajtják végre, és nem történik valamilyen hiba, ami rossz irányba vihetné az ügyet. A nyomozási szakaszban el nem rendelt, vagy nem megfelelően tartott bizonyítási kísérlet a bírósági eljárásban megismételhető az elsőfokú tárgyalás keretében, de van rá példa, hogy másodfokú bíróság tartja. Valószínűleg a hiba orvosolható, nem úgy, mint például a helyszíni szemlénél, vagy a felismerésre bemutatásnál, amelynél az ismétlés

28 Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 27. 06. 2018).

nem lehetséges. A közvélekedéssel ellentétben a bizonyítási kísérlet nem szükségszerűen lassítja a büntetőeljárást. A tanulmányban ismertetett ügyek is mutatják, a bizonyítási kísérlet számos esetben gyorsítja a büntetőeljárást azzal, hogy lényegi kérdésekre ad az ügy szempontjából fontos választ.

Felhasznált irodalom

- Angyal M., Bezsenyi T., Bói L., Farkasné Halász H., Girhiny K., Nyitrai E. & Tirts T. (2017). Tisztjelölt hallgatók a kriminalisztikai megismerés startkövénél (egy szimulált baleset tanulmányai). *Magyar Rendészet*, 17(2), 27–66.
- Balogh J., Edvi Illés K. & Vargha F. (1909). *A Bünvádi perrendtartás magyarázata*. Második kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- Bócz E. & Finszter G. (2008). *Kriminalisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Bócz E. (2006). *Büntetőeljárás jogunk kalandjai – sikerek, zátonyok és vargabetűk*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
- Bócz E. (2008). *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Budaházi Á. (2017). A bizonyítási kísérlet egy empirikus kutatás tükrében. *Magyar Rendészet*, 17(5), 67–82.
- Budaházi Á. (2018): A bizonyítási kísérlet büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusai. *Magyar Jog*, 65(4), 202-209.
- Elek B. (2008). *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.
- Fenyvesi Cs. (2014) *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus Kiadó.
- Fenyvesi Cs. (2017). A bizonyítási kísérlet és a hit. *Iustum Aequum Salutare* 13(1), 99–106.
- Fenyvesi Cs. (2021). A felismerési kísérlet összehasonlítása más bizonyítási cselekményekkel. *Magyar Rendészet*, 21(3), 43–56. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.3.3>
- Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (2022). *Kriminalisztika*. Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Gárdonyi G. & Hautzinger Z. (2021). A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1725–1740. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.3>
- Girhiny K. (2017a). Gondolatok a helyszíni kihallgatásról a bizonyítási eljárások tükrében. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.). *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIX.* (pp. 189–196). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja.
- Girhiny K. (2017b). The relevancy of questioning on the scene in case of exhibits. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, 62(2), 95–101. [https://doi.org/10.24193/SUBBIur.62\(2017\).2.10](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.62(2017).2.10)
- Gyakorlati nyomozástan* (1947). Magyar Államrendőrség Országos Szaktanulmányi Felügyelője.
- Graff, G. W. (2016). Case Management: The Foundation for Crime Scene Reconstruction. *ACSR Journal*, 2(20), 35–44.

- Háger T. (2013). Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben. *Jogelméleti Szemle*, 14(1), 31–44.
- Katona G. (1986). Még egyszer Magda János bűnügyéről. *Belügyi Szemle*, 24(8), 96–104.
- Nyitrai E. (2021). A sorozat-bűncselekmények nyomozásának metodikája. *Belügyi Szemle*, 69(2). különszám, 31–47. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.2.2>
- Petrétei D. (2019). Azonosításmélet. In Angyal M. (Szerk.), *Kognitív kriminalisztika. Ismeret – elmélet – történet* (pp. 145–147). Dialóg Campus.
- Petrétei D. (2020). Gondolatok a kriminalisztikai azonosításmeletről. *Belügyi Szemle*, 68(2), 7–22. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.2.1>

Alkalmazott jogszabály

- 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól.
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Budaházi Á. (2024). A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2267–2286. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2267-2286>

Nyilatkozatok

Összeférhetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Budaházi Árpád, aki a budahazi.arpad@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.



A veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai és tapasztalatai

Összefüggések a veszélyhelyzeti jogalkotás és a kormányzati koordinációs tevékenység között

Specialities and experiences to state of danger legislation –
Interrelations between state of danger and governmental coordination activities

Horváth Imre László

főosztályvezető
Energiaügyi Minisztérium,
Koordinációs Főosztály
laszlo.imre.horvath@em.gov.hu



Absztrakt

Cél: A tanulmány célja a veszélyhelyzeti jogalkotás lehetséges történeti előzményeinek vizsgálata, kitekintve egyes hatalomgyakorlási elméletek bemutatására és azok esetleges érvényesülésére, illetve a fentiek kormányzati koordinációban való alkalmazhatósága.

Módszertan: A szerző a hazai szakirodalom, illetve jogszabályi alapok felhasználásával tekinti át a tárgybeli témában felmerülő kapcsolódásokat, összefüggéseket.

Megállapítások: A rendkívüli jogrendi szabályok megléte már az ókori jogfejlődés során megjelent. A középkori széttagoltságot követően a felvilágosodás korát követő időszakban, majd a reformkort követő időszakban jelen lévő intézmények modern kori alkalmazása közötti kapcsolat tetten érhető, bár a pandémia, majd a háború okozta veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai folyamatos evolúción esnek át, amely folyamatosan zajlik. A kormányzati koordinációnak pedig alkalmazkodnia kell ezekhez a folyamatokhoz.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 01. 09. Átdolgozás: 2024. 01. 15.
Elfogadás: 2024. 01. 31.



Érték: A tanulmány bemutatja a lehetséges történeti előzményeket, azokra a jelenkort illetően reflektál, továbbá kiemeli, hogy a koordináció szerepe az említett folyamatokban szükségszerűen rendkívül fontos.

Jelen tanulmányban a történeti előzmények és a hatalomgyakorlással kapcsolatos kormányzáselméleti tézisek áttekintését követően a veszélyhelyzet esete köré kerül bemutatásra, figyelemmel annak fejlődésére. A kodifikáció és koordináció szerepe alapesetben is kiemelt fontosságú, hiszen azáltal értesülnek a jogalanyok a követendő magatartásformákról, és az szabályozza életüket, mindennapjaikat. A veszélyhelyzeti jogalkotás kategóriája ettől sokkal radikálisabb: egyrészt a jogalkotási törvény szerint rendelkezései nem vonatkoznak a különleges jogrend idején hozott jogszabályokra, másrészt az alaptörvényi rendelkezések is azt a célt szolgálják, hogy a célzott joghatást a jogalkotó minél előbb, minél gyorsabban elérhesse. Jogosan merülhet fel ilyenkor a kérdés, hogy a kodifikátornak milyen szerep jut ebben a láncolatban. A téma második részében a 2020-ban elrendelt veszélyhelyzeti jogalkotás kerül áttekintésre, figyelemmel a kormányzati döntéshozatali mechanizmusokra és a jogalkotási elvárásokra.

Kulcsszavak: különleges jogrend, veszélyhelyzet, operatív törzs, koordináció

Abstract

Aim: The purpose of the study is to investigate the possible historical antecedents of emergency legislation, with a view to presenting some theories of the exercise of power and their possible application, as well as the possible applicability of the above in governmental coordination.

Methodology: The author reviews the connections and correlations arising in the subject matter by using domestic literature and legal bases.

Findings: The existence of extraordinary legal order rules already appeared during ancient legal development. After the fragmentation of the Middle Ages, the connection between the modern application of the institutions present in the period following the Age of Enlightenment and the period following the Reformation can be seen in action, although the particularities of emergency legislation caused by the pandemic and then the war undergo a continuous evolution, which is ongoing. The government coordination must adapt to these processes.

Value: The study presents the possible historical antecedents, reflects on them with regard to the present, and also highlights that the role of coordination in the aforementioned processes is necessarily extremely important.

In the study „Specialities and experiences of emergency legislation – Interrelations between emergency legislation and governmental coordination activities”, after reviewing the historical antecedents and governance theoretical theses related to the exercise of power, the scope of the emergency situation is presented, taking into account its development.

The importance of codification and coordination is also of prime importance in the basic case, as it informs legal entities about the forms of behavior to be followed and regulates their lives and everyday life. The category of emergency legislation is therefore much more radical: on the one hand, according to the on law-making act, its provisions do not apply to legislation enacted during the special legal order, and on the other hand, the provisions of the basic law also serve the purpose of allowing the legislator to achieve the intended legal effect as soon as possible. In this case, the question may legitimately arise as to what role the codifier has in this chain. In the second part of the topic, the emergency legislation ordered in 2020 will be reviewed, taking into account the governmental decision-making mechanisms and legislative expectations.

Keywords: special legal order, state of danger, operational body, coordination

Mert a nemzetnek jelszava: „patere et honora legem, quam tuleris ipse.”
(Deák Ferenc)

Bevezetés

A kodifikációs tevékenység jelentőségét mutatja egyrészt, hogy annak a jogalanyokra milyen közvetlen és közvetett hatásai vannak, másrészt az, hogy amióta az ember tudatosan nyomot kíván hagyni a világban, annak írott lenyomata is van: Hammurapi törvényoszlopa, Mózes kőtáblái, a Codex Justinianus, az Aranybulla, a Tripartitum, vagy akár a Corpus Juris Hungarici.

Nem mindegy, hogy egy jogforrás [figyelemmel az Alaptörvény T) cikk (1) bekezdésében írtakra is] a kívánt joghatást mennyire éri el, mennyiben tükrözi a jogalkotói szándékot, és ezáltal mennyire szolgálja a jogbiztonság alkotmányos alapelvét.

Magyarország történetében 2020 tavaszán – annak ellenére, hogy korábban már volt elrendelve veszélyhelyzet Magyarországon – példa nélküli feladat elé került a jogalkotó: az extrém módon megváltozott életkörülményekre és a világban végbemenő változásokra reagálni kellett, ráadásul az idő a jogalkotó ellen dolgozott. Meg kellett hát hozni azon döntéseket, amelyek a jogalanyokra kötelezőek;

a jogalanyok egészségét és a későbbiekben az ország gazdasági állapotát is meg kellett védeni, illetve újra kellett indítani.

A vizsgálat tárgya jelen publikációban a különleges jogrend lehetséges múltbéli állomásai, majd a hatalomgyakorlás elméleti alapjai és annak esetei. Ezt követően a veszélyhelyzet kerül bemutatásra, figyelemmel annak evolúciójára, amelyhez a gyakorlati tapasztalatok jelentős mértékben hozzájárultak. A téma második részében a 2020 óta elrendelt veszélyhelyzeti jogalkotás kerül áttekintésre, figyelemmel a kormányzati döntéshozatali mechanizmusokra és a jogalkotási elvárásokra.

Történeti és jogelméleti áttekintés az ókortól 2020 márciusáig

A rendkívüli jogrenddel kapcsolatos intézményrendszer már az ókori Rómában is megfigyelhető. Egyes magisztrátusok (azaz állami főhatalmat – impériumot – gyakorló tisztviselők) csak rendkívüli esetben, kinevezés (és nem választás) útján működtek, csak meghatározott időre és meghatározott feladat ellátására. Közülük a legjelentősebb magisztrátus a diktátor volt, akit az egyik consul (impériummal felruházott főhivatalnok) jelölt ki a szenátus egyetértésével, azonban a népgyűlés véleményének kikérése nélkül (Földi & Hamza, 1996). További kritérium volt, hogy a diktátort legfeljebb hat hónapra lehetett kijelölni, viszont ezen időtartamra a teljes impérium illette meg. Viszont diktátor csak consul viselt személy lehetett, és az egyes tisztségek viselése között legalább két évnek el kellett telnie.

Vizsgálható, hogy rendkívüli körülmények esetén milyen hatalomgyakorlást választott a hatalom letéteményese. Ahogy a római jog a rendkívüli eseményekre a diktátor intézményével reagált, úgy a magyar jogtörténetben is kereshetünk példákat.

Kiinduló tételként említhető, hogy *„az alkotmányos állam olyan állam-, illetve alkotmányveszélyeztető helyzetekkel szembesülhet, amelyeket az alkotmány által biztosított keretek között nem, vagy nem a szükséges gyorsasággal lehet elhárítani, ezért az ilyen helyzetekre külön szabályokat kell felállítani”* (Trócsányi & Schanda, 2012).

Szent István király uralkodása idején a királyi birtokokra támaszkodott, illetve a fejedelmi törzs vagyonán kívül a lázadó nagyurak birtokai is ennek részét képezték. Miután megszilárdította hatalmát, területi alapon szervezte újra az államot. *„Szent István két ránk maradt decretuma alapján megállapítható, hogy egy egységes jogrendszer megteremtését tekintette feladatául. Ezért az egységes állam szétforgácsolódásához gyakran nem kis mértékben hozzájáruló, a jogi*

partikularizmus, szétagoltság veszélyeit elkerülendő, egy egységes jogrendszer létrehozását szorgalmazza.” (Hamza, 2017). Árpád-házi királyaink alatt a központi hatalom – egy-egy rövidebb időszakot leszámítva – „olyan markáns hatalmi struktúrát hozott létre és tartott működésben, amelyhez fogható csak kevés nyugati országban figyelhető meg” (Balogh, 2021).

Az Árpád-ház kihalását követő időszakban a királyi birtokszerkezet felbomlása, illetve egy új köznemesi rend létrejötte volt megfigyelhető. A decentralizáció irányába sodródó magyar állam – figyelemmel arra, hogy a háborúk, török hódoltság a mindennapok részévé váltak – új kihívásokkal szembesült, amelynek csupán egyik része volt az újonnan kialakuló politikai és társadalmi erő, a későbbi kis- és középbirtokos nemesség elődjének tekinthető királyi szolgálók (servientes regis) széles rétege. Magyarországon a királyi hatalom bennük igazi történelmi szövetségesre lelt, és attól függően, hogy ennek milyen mértékben volt tudatában, támogatta is mozgalmukat. A magyar Aranybullát tehát úgy is tekinthetjük, mint a királyi hatalom és a társadalom vele szövetséges politikai erőinek első, bátortalan és erősen burkolt szerződését. Kiemelten fontos, hogy ez a „szövetség” biztosította a nemzet fönntmaradását és fejlődését: *„fönntmaradását azokban a századokban, amelyekben a tatárral (mongollal), törökkel vívott harcban a túlélés volt a cél, és ebben a küzdelemben a főurak inkább törődtek saját biztonságukkal, vagyonuk védelmével, mint az ország sorsával” (Balogh, 2021). Az állandósult zavarodott helyzetben „a 16. század első évtizedeire aktuálissá érett háborús helyzet újabb bűncselekményi kategóriák meghatározását követelte, mint az idegen dúlók vagy zsoldosok behozása, saját uruk várainak elárulása, magyar honos várának, kastélyának bevétele, végvárak feladása a töröknek; ellenségnek fegyver, élelem szolgáltatása” (Mezey, 2014).*

Felmerül tehát a kérdés, tekinthető-e rendkívüli jogforrásnak az 1526. évi XXXVIII. törvénycikk, amely rendelkezései szerint a még be nem szedett hadi segílyt be kell hajtani: *„Ezenkívül a szorongató szükség és fenyegető veszély miatt határozták:*

1. § Hogy mivel a segíly, melyet az országlakosok ő felségének a mult esztendőben felajánlottak, még felerészben sincs beszedve: azért azt most minden megyéből és mindazoknak javaiból, a kiktől még be nem szedték, haladéktalanul szedjék be és szolgáltatassák hűségesen a királyi kincstárnok kezéhez.”

További, a téma szempontjából különös jogtörténeti jelentőségű rendelkezésnek tekinthető az 1655. évi VI. törvénycikk, amely szerint *„azokon a helyeken, a hol legszükségesebb, három élésházat kell beállítani és az ország szükségletére megtölteni. Minthogy pedig a végvidékek, különösen veszedelmek idején, nem lehetnek el elegendő élelmiszer nélkül, azért elrendelték, hogy Magyarország*

felső részei számára Szendrőn egy élésházat kell beállítani és fõntartani; továbbá a dunáninnen i részekben egy másodikat, és a dunántuliakban egy harmadikat.

1. § A melyek, Ő felsége kegyes elhatározása értelmében, a közeledõ aratás után, nemcsak a határõrök mindennapi használatára, hanem a fenyegetõ veszély eseteire is megtöltendõk és megtöltve tartandók.”

Járványügyi szempontból említést érdemel az 1831-es kolerajárvány,¹ illetve az azzal kapcsolatos állami reakciók. „1830 decemberében katonai kordon felállításával próbálták megakadályozni a járvány Magyar Királyság területére történõ áttérjedését – eredménytelenül. Továbbá a hatósági intézkedések sem vezettek eredményre, valamint nagyfokú társadalmi elégedetlenséget és feszültséget okoztak, amelyek további konfliktusokhoz vezettek (1831. júliusi pesti és 1831. augusztusi északkelet-magyarországi koleralázadások).” (Tóth, 2021).

A reformkor idõszakát követõen a rendkívüli jogrend szempontjából fontos testület volt az Országos Honvédelmi Bizottmány, amely a végrehajtó hatalom legfelsõ szerve volt Magyarországon az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején (Diós & Viczián, 2010). A rendkívüli intézmény létrejöttének oka egyértelmûen egy, a mai terminológiának is megfeleltethetõ ok volt: a szuverenitás védelme. A magyar országgyûlés szeptember 16-án Kossuth javaslatára úgy döntött, hogy egy bizottságot hoz létre a nádor mellé azzal a kikötéssel, hogy Batthyány kormányának mozgási szabadsága nem sérül. Különlegessége volt, hogy a testület felhatalmazást kapott az országgyûléstõl a miniszterelnök távollétében „minden olyan intézkedésnek megtételére, melyeket jelenleg az ország állapota megkíván” (Mezey, 1998).

A fenti hatáskörgyakorlás módja és a római diktátor jogkörei közötti párhuzam tettenérhetõ tehát. Azonban mivel Batthyány október 2-án ismét lemondott, az Országos Honvédelmi Bizottmány tényleges értelemben véve is kormány szervé vált. Ezt a törvényhozás is szentesítette: kimondták, hogy ameddig a király által kinevezendõ kabinet nem ül össze, az Országos Honvédelmi Bizottmányt ruházzák fel „mindazon hatalommal, mellyel az ország kormányának bírnia kell” (URL1). Így – többek között – „az Országos Honvédelmi Bizottmány nevezte ki a katonai vezetõket, bízta meg az állami tisztviselõket. A Honvédelmi Bizottmányt az országgyûlés választotta és lényegében csak neki volt felelõs” (Mezey, 1998).

Partikuláris példaként kiemelhetõ különös jogtörténeti jogforrás az 1871. évi XXIII. törvénycikk a közbiztonság helyreállítása végett tett rendkívüli intézkedésekre szükséges póthitelrõl, amely arról rendelkezik, hogy „az ország némely részében, s fõleg a Tisza alsó vidékén rablók által megzavart közbiztonság

1 1830 végére terjedt át Oroszországon keresztül az 1817-ben Bengáliából származó kolerajárvány, amely a Magyar Királyság területére 1831-re datálható.

helyreállítása céljából eddig tett rendkívüli intézkedések végbefejezésére szükséges költségek fedezése végett a belügyminister rendelkezésére a folyó 1871-ik évre póthitelképen 140,000 frt szavaztatik meg.”

További jogtörténeti forrás lehet az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk 13. §-ának módosításáról szóló 1920. évi XVII. törvénycikk 2. §-a, amely szerint *„az 1920:I. törvénycikk 13. §-ának ötödik bekezdése második mondatként a következő rendelkezéssel egészítették ki: Közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar ősszminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívül alkalmazását elrendelheti.”*

A Horthy-korszakban a dualizmushoz hasonló közigazgatási rendszer működött, így a kormány a hatalmat a közigazgatási szervezetrendszeren keresztül gyakorolta, a folyamatos centralizáció irányába. Jelentős újítása a kornak a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. törvénycikk, amely többek között külön alcímben rendelkezett a szakszerűség képviseléről.

A szocialista időszakban a korábbi jogintézmények eltűntek (vagy átalakultak); a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényben fel sem merülhetett, hogy a munkások és dolgozó parasztok államában valamilyen ok miatt rendkívüli döntéshozatali mechanizmust kellett volna életbe léptetni.

Magyar szabályozás a rendszerváltozást követően

Az 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított 1949. évi XX. törvény (a Magyar Köztársaság Alkotmánya) (a továbbiakban: régi Alkotmány) szerint egyes alapvető jogokat (így többek között az élethez, emberi méltósághoz való jog, ártatlanság védelme, a nullum crimen sine lege elve, a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága, a törvény előtti egyenlőség, a nemzeti és nyelvi kisebbségek védelme) még rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem lehet korlátozni vagy felfüggeszteni.

A régi Alkotmány a veszélyhelyzet egyes esetei közül az Országgyűlésről szóló fejezetben tartalmaz rendelkezéseket:

„19/A. § (1) Ha az Országgyűlés e döntések meghozatalában akadályoztatva van, a köztársasági elnök jogosult a hadiállapot kinyilvánítására, a rendkívüli állapot kihirdetésére és a Honvédelmi Tanács létrehozására, továbbá a szükségállapot kihirdetésére.

(2) Az Országgyűlés e döntések meghozatalában akkor van akadályoztatva, ha nem ülészik, és összehívása az idő rövidsége, továbbá a hadiállapotot,

a rendkívüli állapotot vagy a szükségállapotot kiváltó események miatt elháríthatatlan akadályba ütközik.

(3) Az akadályoztatás tényét, továbbá a hadiállapot kinyilvánításának, a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésének indokoltságát az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a miniszterelnök együttesen állapítja meg.

(4) Az Országgyűlés a hadiállapot, a rendkívüli állapot vagy a szükségállapot kihirdetésének az indokoltságát az akadályoztatásának megszűnése utáni első ülésén felülvizsgálja, és dönt az alkalmazott intézkedések jogszerűségéről. E döntéshez az országgyűlési képviselők kétharmadának a szavazata szükséges.”

A régi Alkotmány Kormány feladatköreit taxáló része szerint a Kormány az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát veszélyeztető elemi csapás, illetőleg következményeinek az elhárítása (a továbbiakban: veszélyhelyzet), valamint a közrend és a közbiztonság védelme érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket.² A régi Alkotmány a rendkívüli állapot, a szükségállapot, a hadiállapot, illetve a veszélyhelyzet esetköreit nevesítette.

A régi Alkotmány szerint a különleges jogrend egyes esetköreiben eltérő szereplők (aktorok) felhatalmazása és intézkedési jogosultsága szerint alakult a jogrend – köztársasági elnök, Honvédelmi Tanács, Országgyűlés, Kormány.

Magyarország Alaptörvénye az elfogadásakor új alapokra helyezte a különleges jogrenddel kapcsolatos szabályozást: egy önálló részben („A különleges jogrend”) határozza meg a rendkívüli állapotra és a szükségállapotra vonatkozó közös szabályokat, illetve mutatja be az egyes esetköröket (rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet), illetve a különleges jogrendre vonatkozó közös szabályokat.

Fontos állomás Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22.), melynek 11. cikke módosította Magyarország Alaptörvényét, méghozzá – többek között – a különleges jogrendre vonatkozó szabályozást, az alábbiak szerint:

„11. cikk: Az Alaptörvény az »A KÜLÖNLEGES JOGREND« része helyébe a következő rész lép: Különleges jogrend a hadiállapot, a szükségállapot és a veszélyhelyzet.”

A módosításhoz fűzött előterjesztői indokolás (URL2) szerint „a javaslat rendszerszintű célja, hogy a különleges jogrendi szabályozás átláthatóbb legyen, a normál jogrendi működés és válságkezelés szabályaihoz igazodva illeszkedjen a fokozatosság elvéhez és ezáltal a legsúlyosabb kihívásokra és fenyegetésekre fókuszáljon, de mindezt korszerű módon, a változó biztonsági környezethez

2 Régi Alkotmány 35. § (1) bekezdés i) pont.

igazodva és a hatályos szabályozáshoz mérten további garanciák beiktatásával valósítsa meg. A javaslat egyik fő iránya – számos külföldi példát is alapul véve – az, hogy a különleges jogrendi rendeletalkotás címzettjévé minden esetben a Kormányt teszi. Ennek oka, hogy a különleges jogrend kihirdetését követően gyors, operatív és mind politikai, mind jogi értelemben felelős döntéshozatal biztosítása szükséges, amire a magyar alkotmányos rendszerben a Kormány mutatkozik alkalmasnak.”

„Fontos garanciális kritérium, amelyet az indoklás is tartalmaz, hogy a szabályozás a különleges jogrendi döntéshozatalt továbbra is az országgyűlési képviselők kétharmadának döntéséhez köti. Az új szabályozási rendszerben a hadiállapot idején – a Honvédelmi Tanácsra vonatkozó hatályos felhatalmazáshoz hasonlóan – az Alaptörvény a Kormány számára lehetővé teszi az Országgyűlés által rá átruházott jogkörök gyakorlását és döntést minden releváns katonai mozgást érintő kérdésben.”

Meglátásom szerint további paradigmaváltást jelent a módosítás kapcsán – ahogy az előterjesztői indoklás is rámutat –, hogy „az Alaptörvény tervezett 53. cikkének egyik fő iránya az, hogy a szabályozás a különleges jogrendi rendeletalkotás címzettjévé minden esetben a Kormányt teszi. Ennek oka az, hogy a különleges jogrend kihirdetését követően gyors, operatív és mind politikai mind jogi értelemben felelős döntéshozatal biztosítása szükséges, amire a magyar alkotmányos rendszerben a Kormány mutatkozik alkalmasnak. Kiemelendő továbbá, hogy a rendeletalkotási jog Kormányra telepítése egyértelműen a Kormányra telepíti a felhatalmazással járó felelősséget is, valamint a felhatalmazás gyakorlását beilleszti a Kormány törvényhozásnak való felelősségi rendszerébe. Ez garanciális felelősségi megközelítést tükröz, hiszen a Kormány működését az Országgyűlés, az Alkotmánybíróság és a köztársasági elnök is kontrollálhatja mind a normál jogrend különleges jogrendben is alkalmazandó alaptörvényi szabályai, mind pedig a sajátos különleges jogrendi felhatalmazások folytán. Ezzel megszűnik az a szabályozási megoldás, amely rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanácsot, szükségállapot idején pedig a köztársasági elnököt hatalmazta fel a rendeletalkotás jogkörével, ami mind a köztársasági elnök felelőssége, mind pedig a köztársasági elnök által gyakorolható alkotmányos kontroll tekintetében sajátos megoldást képviselt. A módosítás továbbá fenntartja a Kormány tájékoztatási kötelezettségére vonatkozó garanciális szabályt (a köztársasági elnök és az Országgyűlés elnöke, az Országgyűlés bizottságai felé).”

A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Vbö.) kimondja, hogy „Magyarország védelme és biztonsága nemzeti ügy, amelyen a nemzet fennmaradása és fejlődése,

*a közösségi és az egyéni jogok érvényesülése alapszik, ezért a magyar nemzet védelmével és biztonságának fenntartásával és fejlesztésével összefüggő jogszabályi rendelkezéseket e törvényre figyelemmel kell meghatározni.*³

A hatalomgyakorlás módjai és a különleges jogrend esetei

Polgári államokban a diktatórikus hatalomgyakorlás megelőzése érdekében – Montesquieu hatalommegosztási elméletének alapul vételével – az állami szervek közötti hatalommegosztás elve érvényesül: törvényhozó, végrehajtó és bírói (vagy egyes terminológiák szerinti igazságszolgáltatási ág). Ezekon túl működnek további, a kormányzattól független, ám az állami hatalomgyakorlást befolyásoló, Kilényi Géza professzor terminus technicusának alapul vételével úgynevezett alkotmányos hatalmi tényezők; ezeknek tekinthető az alkotmánybíróság, az ügyészség, az ombudsman, és a számvevőszék.

A téma szempontjából külön említést érdemel John Locke, aki *Második értekezés a polgári kormányzatról* című művében külön kitér a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyára, amely szerint „*a törvényhozó hatalmi ág hozza a döntéseket, a végrehajtói hatalmi ág pedig a törvényhozói hatalomgyakorlás által elfogadott törvények végrehajtásáért felel. Azonban míg a törvényhozói hatalom nem működhet folyamatosan, csak akkor, amikor tagjai összeültek döntéshozatal céljából, a törvények végrehajtására folyamatosan szükség van, ezért a végrehajtói hatalom nem lehet időszakos, hanem annak állandó jelleggel működni kell*” (Locke, 1986). Ez még megegyezik a magyar alkotmányos jogrendben az ügyvezetés intézményével (ügyvezető kormány). Viszont előfordulhat, hogy a régi törvényhozó testület már feloszlott, az új pedig még nem alakult meg, összehívhatja a testületet „saját belátására” támaszkodva, ha a „*körülmények vagy a közösség szükségletei régi törvények módosítását vagy újak meghozatalát kívánják meg, vagy pedig az embereket sújtó vagy fenyegető bajok orvoslását vagy megelőzését teszik szükségessé*” (Pap, 2021). Ebben az esetben a végrehajtó hatalomhoz kerül a másik hatalmi ág gyakorlása, kiindulva azokból a társadalmi elvárásokból, amelyek indokolttá teszik akár rendkívüli intézkedések megtételét is.

A téma szempontjából vizsgálandó kormányzástani oldalról fontos annak áttekintése, hogy az állam hogyan tekint a hatalomhoz való viszonyára, illetve az „alattvalóira”, akik felett gyakorolja a közhatalmat. Így már „*az ókori görögöknél is lehet párhuzamot vonni a »diktatórikusabb« (Spárta) és a »demokratikusabb«*

3 Vbö. 1. §.

jellegű (Athén) hatalomgyakorlás között. Ez a párhuzamosság a középkorban is tettenérhető (centralizáció c. decentralizáció – más megközelítésben központi hatalomgyakorlás c. feudalizáció). A modern demokráciákra a polgári kormányzás jellemző hatalomgyakorlási mód, ahol a népszuverenitásra történő visszavezethetőség és elszámoltathóság kiemelt legitimációs kritérium. Sőt, a jóléti államnak megfelelően a folyamatosan változó lakossági igényeknek növekvő kormányzati kapacitással kell működnie” (Sárközy, 2017).

Paczolay Péter *A király igazsága. A hatalom gyakorlása és korlátai Werbőczy művében* című elemzésében arról ír: „a hatalom jogi korlátozásának klasszikus toposza a »törvények uralma« az emberek uralma helyett. [...] ez a munka önmagában is az önkény és a hatalom korlátja; nem a modern értelemben természetesen, de a jobbiztonságot és a joguralmat szolgálta. [...] A királyi hatalom korlátozása szempontjából jelentősek a műben említett igazságosság toposzok, II. András említése vagy épp a királyi pecsétek osztályozása.” (Paczolay, 2014).

Petrétei József a kormányzás és a jogalkotás összefüggései kapcsán arról ír, hogy a „demokratikus jogállamban a parlamenti többség és kormánya számára a cselekvési lehetőségek egyik legfontosabb módja a jogalkotás, így ez minősül a kormányzás egyik leglényegesebb eszközének is. E normaalkotó tevékenységre – alaptörvényi felhatalmazás alapján – különböző szervek jogosultak. Alapvetően a jogalkotás során keletkezett normák túlnyomó többségét a kormányzati (parlament, Kormány) és végrehajtó (államigazgatási, önkormányzati) szervek politikai, kormányzati céljaik realizálása érdekében alkotják meg” (Petrétei, 2020). Petrétei szerint „a jogpolitika keretében kell felmérni, és mérlegelni, illetve eldönteni, hogy mely életviszonyok rendezésére milyen jellegű jogi szabályozás látszik alkalmasnak, vagyis milyen társadalmi célokat, milyen jogi eszközökkel és milyen jogi úton lehet elérni. Az állami feladatok, funkciók és a szerepvállalás meghatározása a mindenkori kormányzati politika döntésének a kérdése.” (Petrétei, 2020).

Kérdés, hogy mi történik, amikor felborul a „normál rend”, és különleges helyzetre történő reagálásnak, vagy válságkormányzásnak kell történnie; mi történik, amikor a hagyományos jogalkotási eljárásra, annak megszokott rendjére nincs elég idő, hogy a jogalkotó megfelelően reagáljon, reflektáljon a körülötte zajló folyamatokra [a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 1. § (2) bekezdés b) pontja alapján e törvény rendelkezéseit a különleges jogrendben alkotható jogszabályra a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni].

Fontos, hogy a hatalomgyakorlás oly módon történjen, hogy az ne forduljon át egyoldalú, ellenőrzésmentes és saját magát kiszolgáló, autoriter jellegű modellbe. A dilemma: hazai és nemzetközi trendeknek megfelelően szükséges, hogy

a modell mindig megmaradjon a szükségesség-arányosság koordináta-rendszer mentén. Ez az egyes esetek vonatkozásában a védendő jogi tárgy szempontjából különíthető el. Így más a védett jogi tárgy és mások a fennálló körülmények egy hadiállapot, egy szükségállapot vagy egy veszélyhelyzet között. De szélesebb spektrumban mások a feltételek és a körülmények egy egészségügyi válsághelyzetben vagy tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet idején.

„A különleges állapotok jogának egyes szabályait két csoportba sorolhatjuk: vagy a hatékonyság alapelve vagy a visszaéléstől való félelem kategóriájába (ezeknek logikusan a szabályozásuk is részletesebb). Megállapítható továbbá, hogy a különleges jogrend egyes állapotai lázítják a cselekvés alkotmányos kötöttségeit, továbbá védelmet is biztosítanak az »lazításokkal« kapcsolatos visszaélésekkel szemben” (Trócsányi & Schanda, 2012).

Az Alaptörvény szerint „az Országgyűlés háborús helyzet kinyilvánítása vagy háborús veszély, külső fegyveres támadás, hatásában külső fegyveres támadással egyenértékű cselekmény, valamint ezek közvetlen veszélye, vagy kollektív védelemre irányuló szövetségi kötelezettség teljesítése esetén hadiállapotot hirdethet ki, amelyhez az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges. Hadiállapot idején pedig a Kormány gyakorolja az Országgyűlés által átruházott jogokat, valamint dönt a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazásáról, békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységéről, külföldi állomásozásáról, valamint a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról és magyarországi állomásozásáról.”⁴ Ezzel szemben „a szükségállapotot az Országgyűlés az alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, vagy az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény esetén szükségállapotot hirdethet ki (harminc napra, amelyet az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával harminc nappal meghosszabbíthatja, ha a szükségállapot kihirdetésére okot adó körülmény továbbra is fennáll), amelyhez szintén az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”⁵

Közös szabály, hogy különleges jogrendben az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható. A Kormány különleges jogrendben köteles minden olyan intézkedést megtenni, amely az Országgyűlés, illetve az Alkotmánybíróság folyamatos működését szavatolja. Továbbá a különleges jogrendben alkalmazandó részletes szabályokat sarkalatos

4 Alaptörvény 49. cikk.

5 Alaptörvény 50. cikk.

törvény (Vbö.) határozza meg.⁶ „A Vbö. részletes indokolása szerint a javaslat szerinti keretszabályok nem jelentik az ágazati válsághelyzeti vagy veszélyhelyzeti szabályok megszüntetését, azonban lehetőséget teremtenek arra, hogy az ágazati szabályozás körében egy szakmaspecifikus szabályozás jelenjen meg, amihez a közös, ágazatokon átívelő háttérrel az összehangolt védelmi tevékenység szabályai tudják biztosítani arra az esetre, ha az adott esemény kezelése ágazatokon átívelő fellépést tesz szükségessé. A javaslat garanciális eleme, hogy az intézkedések célhoz kötöttek, alapjogot nem korlátozhatnak és csak az eredményes fellépéshez elengedhetetlen mértékben alkalmazhatók.”⁷

Az Alaptörvény 53. cikk (1) bekezdése alapján a Kormány különleges jogrendben rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. Fontos jogállamiságot biztosító kritérium, hogy a Kormány a különleges jogrend idején a különleges jogrendre vonatkozó szabályok szerint alkotott rendeletről folyamatosan tájékoztatja a köztársasági elnököt, az Országgyűlés elnökét és az Országgyűlés tárgykör szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságát, illetve az, hogy az Országgyűlés a Kormány által különleges jogrend idején a különleges jogrendre vonatkozó szabályok szerint alkotott rendeletet hatályon kívül helyezheti.

A hatályon kívül helyezett rendeletet a Kormány azonos tartalommal nem alkothatja meg újra, kivéve, ha azt a körülmények jelentős változása indokolja. A Kormány az így megalkotott rendeletről és megalkotásának indokairól haladéktalanul tájékoztatja a köztársasági elnököt, az Országgyűlés elnökét és az Országgyűlés tárgykör szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező állandó bizottságát. A Kormány által különleges jogrend idején a különleges jogrendre vonatkozó szabályok szerint alkotott rendelet a különleges jogrend megszűnésekor hatályát veszti.⁸ Mindazonáltal külön kiemelés érdemel, hogy a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) alapján e törvény rendelkezéseit a különleges jogrendben alkotható jogszabályra a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.⁹

A válságkezelés kapcsán kiemelendő, hogy „a válságfogalmak közösek abban, hogy valamiféle nem várt változást, működési zavart vagy fenyegető körülmény

6 Alaptörvény 52. cikk.

7 2021. évi XCIII. törvény végső előterjesztői indokolása a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról (a 74–76. §-hoz).

8 Alaptörvény 53. cikk.

9 Jat. 1. § (2) bekezdés b) pont.

beálltát feltételezik, amely gyors beavatkozást igényel, és amelyek hiányában a kialakult helyzet még rosszabbra fordulhat.” (Kádár & Hoffmann, 2021).

A veszélyhelyzet

A szükségrendetokről elmondható, hogy *„azok az állam létérdekét közvetlenül fenyegető, sürgős veszély elhárítása céljából törvényt módosíthattak, felfüggeszthettek vagy törvény hiányában olyan ügyekben is rendelkezettek, amelyeket csak törvény szabályozhatott” (Mezey, 1998).*

„A hatalommegosztás a hatalmon osztozkodó intézmények egymásmelletti sége, amely alapján az említett intézmények rendelkeznek elegendő hatalommal ahhoz, hogy megakadályozzák a hatalommegosztási rendszer többi intézményét abban, hogy hatásköreiken túlterjeszkedjenek” (Lapsánszky, 2020). Ez azonban az alapeset. Elengedhetetlen alkotmányossági alapelvárás a súlyok és ellensúlyok (checks and balances) elvének alkalmazása nem alapesetben (is), vagyis az olyan időszakokban, amikor valamely külső körülmény (járvány, háború, természeti vagy ipari katasztrófa stb.) miatt a hagyományos rend felbomlik, és egyes szereplőknél több hatalom koncentrálódik.

A veszélyhelyzet további sajátossága, hogy *„veszélyhelyzetben a katasztrófa elhárításához szükséges mértékben a Kormány rendeleti úton az említett intézkedéseket csak az adott területre vonatkozóan is bevezetheti” (Kilényi & Hajas, 2008).*

A veszélyhelyzet fogalma és a válságkezelés

Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) 51. cikke rendelkezik a különleges jogrend egyik esetköréről, a veszélyhelyzetről, amely szerint *„a Kormány szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény – különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség – esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdethet ki. A veszélyhelyzet harminc napra hirdethető ki. A Kormány a veszélyhelyzetet az Országgyűlés felhatalmazása (amelyről az Országgyűlés a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával dönt) alapján meghosszabbíthatja, ha a veszélyhelyzet kihirdetésére okot adó körülmény továbbra is fennáll.”¹⁰*

10 Magyarország Alaptörvénye 51. cikk (1)–(4) bekezdés.

A válságkezelési intézkedések alapvetően gyorsan reagálnak, és azonnali intézkedések megtételére vonatkoznak, hogy a fennálló rendkívüli helyzet mielőbb elháruljon, illetve az abban jelentkező, nem szokványos helyzetekre történjen mielőbbi reakció a válságkezelő részéről.

„Békeidőben” is található példát arra, hogy bizonyos esetekben a testületi döntés helyett egyszemélyi döntés történik. Ilyen a Kormány ügyrendjéről szóló 1352/2022. (VII. 21.) Korm. határozat 77. pontjában szabályozott eset, amely alapján *„a miniszterelnök a Kormány ülései között – kivételesen indokolt esetben – feladatok kijelölése, nemzetközi tárgyalások lebonyolítása és megállapodások aláírása, jóváhagyása, látogatások szervezése, egyes kinevezések és felmentések ügyében, kitiüntetések adományozása céljából kormányhatározatot, továbbá más esetben a Kormány felhatalmazása alapján kormányrendeletet és kormányhatározatot adhat ki.”*

Stumpf István arról ír, hogy *„válság idején minden politikai rendszer kivételes felhatalmazást ad a végrehajtó hatalomnak, hiszen a hatályos törvények keretein belül nem lehetséges szembenézni az új és gyorsan változó kihívásokkal”* (Stumpf, 2021). Felhívja egyúttal a figyelmet arra, hogy az alkotmányos demokrácia akkor kerül veszélybe, ha a rendkívüli helyzet elmúltával sem áll helyre a jogállami rend.

A magyar jogrendszerben több, a válságkezeléssel összefüggő eset létezik (Kádár & Hoffmann, 2021), ezek közül néhány csupán felsorolásképpen:

- az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvény szerinti nukleáris veszélyhelyzet;
- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény szerinti egészségügyi válsághelyzet (a kormány 2020. június 18-ától megszüntette a koronavírus-járvány miatt elrendelt veszélyhelyzetet, és egyúttal elrendelte az egészségügyi válsághelyzetet);
- a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény szerinti tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet;
- a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény szerinti villamosenergia-ellátási válsághelyzet;
- a földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény földgázellátási válsághelyzet;
- a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény szerinti katasztrófaveszély;
- a behozott kőolaj és kőolajtermékek biztonsági készletezéséről szóló 2013. évi XXIII. törvény szerinti kőolaj- és kőolajtermék-ellátási válsághelyzet;
- a NATO Válságreakálási Rendszerével összefüggő döntéshozatal és feladatellátás, valamint a Nemzeti Intézkedési Rendszer alkalmazásával összefüggő szabályokról szóló 399/2022. (X. 21.) Korm. rendeletben szereplő intézkedések.

Veszélyhelyzetek Magyarországon 2020 előtt és után

A fentiekben írtak szerint, a különleges állapotok jogának egyes szabályai két csoportba sorolhatóak: a hatékonyság alapelve vagy a visszaéléstől való félelem kategóriájába. A 2020 előtti veszélyhelyzeti szabályokról megállapítható, hogy azok territoriális hatályukat tekintve nem általánosak voltak, hanem a veszélyhelyzet kiváltó okához (természeti katasztrófa, árvizek, illetve egy esetben ipari katasztrófa) kapcsolódtak, így lényegük is csupán ezen egy szituáció mielőbbi rendezését szolgálták, és a helyzet elhárultával hatályukat veszítették. „*A veszélyhelyzetre okot adó körülmény 15 alkalommal az árvíz és a belvíz volt, egyszer pedig – a 2010-es kolontári iszapkatasztrófa nyomán – ipari baleszt miatt kellett veszélyhelyzetet hirdetni*” (Horváth, 2020).

A 2020 előtti veszélyhelyzetek területi hatálya – ahogy azt korábban írtam – minden esetben egy-egy körülhatárolt földrajzi egységre (többnyire egy vagy több megyére vagy járásra) terjedt ki, azonban „*a COVID–19 miatti veszélyhelyzet országos hatállyal került kihirdetésre, azaz egyfajta »általános veszélyhelyzet« volt*” (Horváth, 2020).

A 2020-ban a koronavírus-világjárvány miatt elrendelt veszélyhelyzetnek, illetve az azt követő időszakban hozott veszélyhelyzeti rendeleteknek egyfajta evolúciója is megfigyelhető. Jogelméleti szempontból is érdekes adalékként figyelhető meg az a korábban is hivatkozott jogpolitikai elméleti tézis, amely szerint a jogalkotó saját céljait (választási ígéretek végrehajtása, politikai ígéretek, kormányzati célkitűzések stb.) viszi végre a jogalkotási tevékenysége során. Azonban összehasonlítva a korábbi időszak jogalkotással, új elemek és egyfajta evolúció figyelhető meg, hogy a jogalkotó (jelesül veszélyhelyzetben a fő aktor, a Kormány) miként reagált a világban zajló radikális, sokszor tragikus változásokra.

A COVID–19-fertőzés okozta humánjárvány megelőzésére, illetve következményeinek elhárítására elrendelt veszélyhelyzet

A Kormány 2020 januárjában fogadta el a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról szóló 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozatot. A SARS-CoV-2 koronavírus által okozott COVID–19-járványra történő jogalkotói reakció jogalkotási és jogtörténeti szempontból is kiemelkedő jogforrása a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet, amellyel első ízben, a kihirdetése napján 15 órakor történt hatálybalépésével a Kormány Magyarország egész területére az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek

elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében kihirdette a veszélyhelyzetet.¹¹

Megjelentek új terminusok is a jogrendben, mint kijárási tilalom, operatív törzs, vagy maszkviselési kötelezettség. Így a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet kimondta, hogy a Kormány a veszélyhelyzet elhárításáért felelős kormánytagként a miniszterelnököt jelöli ki, akit e feladatának ellátásában a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs segíti. További magyarázatul szolgált a rendelet 3. §-a, amikor deklarálta, hogy a veszélyhelyzettel kapcsolatos rendkívüli intézkedésekről külön kormányrendeletek rendelkeznek. További atipikus rendelkezésnek tekinthető azon jogszabályi rendelkezés, amely kimondta, hogy a Kormány az állampolgárok együttműködését kéri a különleges jogrenddel járó intézkedések végrehajtásában.

A koronavírus elleni védekezés kapcsán szükséges további intézkedésekről szóló 1101/2020. (III. 14.) Korm. határozat alapján a Kormány az elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedések mind hatékonyabb végrehajtása érdekében az alábbiakról intézkedett:

- Az Emberi Erőforrások Minisztériumának köznevelésért felelős államtitkára vezetésével megalakult a Koronavírus Oktatási Akciócsoport, amelynek feladata a digitális távoktatáshoz szükséges szakmai és infrastrukturális feltételek biztosítása volt.
- A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka vezetésével megalakult a Mobil Járványkórház Létrehozásáért Felelős Akciócsoport, amelynek feladata a mobil járványkórház felállítása érdekében szükséges azonnali intézkedések végrehajtása volt.
- A honvédelmi miniszter vezetésével megalakult a Létfontosságú Magyar Vállalatok Biztonságáért Felelős Akciócsoport, amelynek feladata az ország működéséhez létfontosságú állami és nem állami gazdasági társaságok azonosítása, és a felügyelet esetleges átvételéhez szükséges előkészületek megtétele volt.
- A Külgazdasági és Külügyminisztérium tájékoztatásért és Magyarország nemzetközi megjelenítéséért felelős államtitkára vezetésével megalakult a Nemzetközi Koordinációért Felelős Akciócsoport (feladata valamennyi koronavírus által érintett állam védekezési és intézkedési gyakorlatának vizsgálata, illetve nemzetközi tudásbázis létrehozása volt).
- A Miniszterelnöki Kabinetiroda nemzetközi kommunikációért és kapcsolatokért felelős államtitkára vezetésével megalakult a Kommunikációs Akciócsoport.

11 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet 1. §.

- A Miniszterelnökséget vezető miniszter vezetésével megalakult a Rendkívüli Jogrendi Szabályozásért Felelős Akciócsoport (a továbbiakban: RJSZFA), amelynek feladata a koronavírus-világjárvány és negatív hatása elleni hatékony fellépés érdekében szükséges veszélyhelyzeti jogi szabályozás megalkotása volt. Az RJSZFA az igazságügyi miniszter és a Miniszterelnökséget vezető miniszter vezetésével a veszélyhelyzet alatti jogalkotási tevékenység koordinációjáért felelt.
- A pénzügyminiszter vezetésével megalakult a Koronavírus Pénzügyi Akciócsoport, amelynek feladata a védekezés és a koronavírus-világjárvány miatt szükséges új államháztartási rend kialakítása volt.
- A nemzeti vagyon kezeléséért felelős tárca nélküli miniszter vezetésével megalakul a Gazdasági Újrarendelési Akciócsoport, amelynek feladata a koronavírus-világjárvány magyar gazdaságra gyakorolt hatásainak ellensúlyozása volt.
- Az országos rendőrfőkapitány vezetésével megalakult a Határellenőrzési Akciócsoport, amelynek feladata Magyarország határátkelőhelyeinek koronavírus-világjárvány okozta helyzetnek megfelelő működtetése volt.

Újdonságként volt értékelhető a magyar jogrendben a kijárási tilalom intézményének bevezetése, amely a kijárási korlátozásról szóló 71/2020. (III. 27.) Korm. rendeletben manifesztálódott.

Megjegyzendő, hogy a veszélyhelyzeti jogszabályok fogalom meghatározásai számos esetben további pontosítást igényeltek, további értelmező rendelkezéseket tartalmaztak.

Jogalkotási szempontból kiemelt jelentőségű a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény, amely preambuluma kimondja, hogy *„az Országgyűlés annak érdekében, hogy a Kormány a COVID-19 fertőzés okozta tömeges megbetegedést okozó, 2020. évben bekövetkezett humánjárvány megelőzésére, illetve következményeinek elhárítására valamennyi szükséges rendkívüli intézkedést megtehesse, szem előtt tartva különösen annak lehetőségét, hogy az Országgyűlés ülésezése a humánjárvány következtében szünetelhet, annak tudatában, hogy vészes időkben felelős döntéseket kell hozni, és hogy az eddig megtett – és a potenciálisan előttünk álló – intézkedések szokatlan és idegen korlátozásnak tűnnek, de ezek betartása, az összefogás és a fegyelmezett magyarság legfontosabb erőtartaléka lehet, a közös cselekvés, a nemzeti összefogás, az egészségügyben és a rendfenntartásban dolgozók, illetve valamennyi érintett áldozatos munkája elismerésével, a Kormány veszélyhelyzetben alkotott rendeletei hatályának meghosszabbítására vonatkozó felhatalmazás megadására és kereteinek meghatározására a következő törvényt alkotja.”*

A hazai politikai vitát az váltotta ki, hogy a koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény nem tartalmazott konkrét időbeli korlátot, (Stumpf, 2021), azonban az Alaptörvény akkor hatályos 54. cikk (3) bekezdése szerint „*a különleges jogrendet a különleges jogrend bevezetésére jogosult szerv megszünteti, ha kihirdetésének feltételei már nem állnak fenn.*”

Az Alkotmánybíróság tanácsa a 3537/2021. (XII. 22.) AB határozat rendelkezései alapján alkotmányjogi panasz tárgyában a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről szóló 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelet, valamint a koronavírus elleni védőoltás kötelező igénybevételéről szóló 449/2021. (VII. 29.) Korm. rendelet alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló alkotmányjogi panaszokat elutasította.

A koronavírus-járvány miatt elrendelt veszélyhelyzeti intézkedésekben közssek, hogy jogalkotási szempontból az aktuális életviszonyoknak megfelelően a jogalkotói szándék a válságmenedzselést tartotta fő szempontjának, figyelemmel a hazai és nemzetközi járványhelyzetre, az azzal járó gazdasági, jogi, közösségi következményekre, hatásokra.

Továbbá a koronavírus miatt elrendelt veszélyhelyzeti szabályoknak egyfajta „evolúciója” is megfigyelhető. Az RJSZFa pontosan arra jött létre, hogy a jogszabályok megszővegezése egyfajta szakmai-kormányzati elvárás mentén történjen, hogy az megfeleljen egyes alaptörvényi, jogállamisági és jogbiztonsági, továbbá jogalkotási kritériumoknak is.

Az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása és kezelése érdekében elrendelt veszélyhelyzet

A jogalkotónak újabb kihívással kellett szembenéznie 2022-ben, az orosz–ukrán háború kitörésekor, amikor ismét meg kellett hoznia azt a döntést, hogy veszélyhelyzetet rendel el, immáron az új alaptörvényi-jogszabályi környezetben.

Az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról szóló 180/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 1. §-a alapján a Kormány 2022. május 25-ei hatállyal az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki. A jogalap az Alaptörvény 51. cikk (1) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet, humanitárius katasztrófa volt, figyelemmel arra,

hogy „2022. február 21-én az Ukrajna és Oroszország közötti feszültség elérte csúcspontját, ugyanis aznap Vlagyimir Putyin elnök bejelentette, hogy az Orosz Föderáció elismeri a kelet-ukrajnai szeparatista entitások, az ún. Donyecki és Luganszki Népköztársaságok függetlenségét, és orosz békefenntartó csapatokat küld területükre, ami egyértelművé tette a két állam közötti fegyveres konfliktus elkerülhetetlenségét. 2022. február 24-én hajnalban az orosz hadsereg inváziót indított Ukrajna ellen és ezt a »különleges katonai műveletet« Putyin az orosz néphez intézett televíziós beszédében számos indokkal kísérelte meg alátámasztani” (Hoffmann, 2022).

A veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről szóló 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelettel kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló 181/2022. (V. 24.) Korm. rendelet rendelkezései alapján a Kormány 2022. június 1-jei hatállyal az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó SARS-CoV-2 koronavírus-világjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére kihirdetett veszélyhelyzetet megszüntette.

A jogalkotásban egy addig szokatlan terminológia jelent meg, amikor a Kormány egy veszélyhelyzeti rendeletben kérést fogalmaz meg a jogalanyok felé: „a Kormány az állampolgárok együttműködését kéri a veszélyhelyzettel kapcsolatos rendkívüli intézkedések végrehajtásában.”¹²

A kormányzati döntéshozatal működése különleges jogrend esetén és annak tapasztalatai

„Minden különleges jogállapot alapvető dilemmája abban az ellentmondásban áll, hogy amíg a speciális alapjog-korlátozásokra, hatáskörökre és eljárási mentességekre irányuló felhatalmazás szükséges lehet a közveszély elhárítására, a kivételes hatalom természeténél fogva súlyos kockázatot jelent a személyes szabadságra és a demokráciára, azaz a jogállamiságra. A különleges jogrend alkotmányos, illetve jogi szabályozásának ezért a speciális felhatalmazás és az azt keretek közé szorító intézményes garanciák közti egyensúly megteremtése a legfontosabb kérdése, azaz hogy hogyan egyeztethető össze egyrészt a rendkívüli felhatalmazás általi hatékony fellépés biztosításához, illetve az e

12 Az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról szóló 180/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 3. § (3) bekezdés.

felhatalmazással való visszaélés megakadályozásához fűződő érdek.” (Szente, 2020). Szente Zoltán álláspontja szerint a „különleges jogrendnek a következő jogállami követelményei vannak: célhoz kötöttség, ideiglenesség, arányosság, valamint a fenntartott alapjogok és jogállami elvek védelme, továbbá a kivételes hatalom feletti kontroll biztosítása” (Szente, 2020); ő az alkotmányossági problémát abban látja, hogy a veszélyhelyzet kihirdetésére alaptörvény-ellenes módon került sor, a 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet az Alaptörvénnyel ellentétes rendelkezéseket tartalmaz. Ebből következően – az alkotmányos jogalap hiányában – a veszélyhelyzet során kiadott valamennyi kormányrendelet szintén alaptörvény-ellenes (Szente, 2020). Ezzel szemben Stumpf István megjegyzi, hogy „a vírusválság az eddigi legkomolyabb tesztje a politika stressztűrő képességének, illetve az alkotmányos jogállam alapjogvédelmi rendszerének” (Stumpf, 2021).

A (korábban közzétett, azóta az új Ügyrenddel visszavont) Kormány ügyrendjéről szóló 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozat (a továbbiakban: régi Ügyrend)¹³ rendelkezései alapján a kormányzati döntéshozatal általános hatáskörű szakmai döntés-előkészítő fóruma a Közigazgatási Államtitkári Értekezlet, míg különös hatáskörű szakmai döntés-előkészítő fóruma a Fejlesztéspolitikai Koordinációs Bizottság és a Nemzetbiztonsági Munkacsoport, általános hatáskörű politikai döntéshozó fóruma a Kormány, különös hatáskörű politikai döntéshozó fóruma pedig a Stratégiai és Családügyi Kabinet, a Gazdasági Kabinet, a Nemzetbiztonsági Kabinet, valamint a Nemzetpolitikai Kabinet. Vagyis az RJSZFA rendszertanilag atipikus kormányzati döntéshozatali fórumnak tekinthető, amelyet egy, az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet okán hozott létre a kormány.

A Rendkívüli Jogrendi Szabályozásért Felelős Akciócsoport (RJSZFA)

A koronavírus elleni védekezés kapcsán szükséges további intézkedésekről szóló 1101/2020. (III. 14.) Korm. határozat alapján a Miniszterelnökséget vezető miniszter vezetésével megalakult az RJSZFA, amelynek feladata a koronavírus-világjárvány és negatív hatása elleni hatékony fellépés érdekében szükséges veszélyhelyzeti jogi szabályozás megalkotása. Az RJSZFA a Miniszterelnökséget vezető miniszter vezetésével és a kodifikációért felelős igazságügyi

13 A Kormány ügyrendjéről szóló 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozatot a Kormány ügyrendjéről szóló 1352/2022. (VII. 21.) Korm. határozat 137. pontjával 2022. július 22. napjával visszavonta.

miniszter társelnöklésével a veszélyhelyzet alatti jogalkotási tevékenység koordinációjáért felelt. Az akciócsoport 2020. március 16-án kezdte meg működését.

Az RJSZFA jogalkotást elősegítő tevékenysége és működése – hasonlóan a kormányzati döntés-előkészítő fórum működési módszertanához – a Miniszterelnöki Kormányiroda központi koordinációjában valósult meg, a Miniszterelnökséget vezető miniszter és az igazságügyi miniszter társelnöklésével.

„Az akciócsoportok felállítása kijelölte a további kodifikációs munka kereteit: a Rendkívüli Jogrendi Szabályozásért Felelős Akciócsoport feladata a koronavírus-világjárvány és negatív hatása elleni hatékony fellépés érdekében szükséges veszélyhelyzeti jogi szabályozás kidolgozása volt. Ez a jogszabály-előkészítési munkát alapjaiban változtatta meg: a kormányzati jogalkotási feladatokat továbbra is folyamatosan el kellett látni (a régi Ügyrendben szereplő kormányzati döntéshozatali fórumok ülésezését illetően), viszont a koronavírussal összefüggő jogszabályok esetén nem engedhetők meg a Kormány ügyrendjében meghatározott véleményezési és döntéshozatali határidők, bizonyos esetekben nemcsak a napok, hanem az órák is fontosak voltak, ezért a Rendkívüli Jogrendi Szabályozásért Felelős Akciócsoport minden kormányzati döntés-előkészítési fórumot helyettesített. A Rendkívüli Jogrendi Szabályozásért Felelős Akciócsoport már rögtön működésének első napjaiban, még az első ülése előtt megoldhatatlan feladattal találta szembe magát: az Országos Bírósági Hivatal elnöke, a Kúria elnöke és a legfőbb ügyész kezdeményezték a miniszterelnöknél az igazságszolgáltatási szervek működésében a rendkívüli igazgatási szünet elrendelését, amely rendes jogrendben teljes mértékben elképzelhetetlen lenne, viszont rendkívüli jogrendben a megváltozott körülmények miatt azonnal reagálni kellett. Ekkor bebizonyosodott, hogy a katasztrófavédelmi törvény nem alkalmas a járványügyi válság hatásainak teljes kezelésére. A kérelmezők személyére figyelemmel a Kormány elrendelte a rendkívüli igazgatási szünetet a bíróságokon, egyúttal feladatul is szabta az igazságügyi miniszternek egy olyan új törvényjavaslat kidolgozását, amely alkalmas arra, hogy annak segítségével a koronavírus-járvány terjedésének megakadályozása, továbbá hatásainak enyhítése érdekében a Kormány azonnal reagálni tudjon” (Salgó, 2020).

„A szabályozás során felmerült kiemelt jogalkotási kérdések tisztázása vonatkozásában említendő a veszélyhelyzet kihirdetésének szükségessége, ugyanis a koronavírus-járvány magyarországi megjelenését követően az első jogi kérdés az volt, hogy a védekezés milyen jogi formában történjen. Az Eütv. ismerte az egészségügyi válsághelyzet fogalmát, amely esetében az országos tisztifőorvos bizonyos egészségvédelmi célú korlátozó intézkedéseket tehet. Az egészségügyi válsághelyzet a klasszikus egészségvédelmi intézkedések megalkotására biztosított szabályokat, más intézkedésre viszont nem adott felhatalmazást,

tehát a Kormány eszköztelen maradt volna a járvány gyors terjedése esetén, és végső soron vagy mégis veszélyhelyzetet kellett volna hirdetni, vagy a törvényalkotást igénylő kérdéseket az Országgyűlésnek kellett volna meghoznia, ami a járvány terjedése szempontjából kockázati tényező lett volna.” (Salgó, 2020). Ezért született 2020. március 11-én az a kormánydöntés, hogy ki kell hirdetni a veszélyhelyzetet.

Az RJSZFA 2020 márciusa és 2021 ősze között tartotta üléseit, és a megtárgyalni javasolt jogszabályok jegyzéke alapján állapította meg napirendjét, amelyet a Miniszterelnöki Kormányiroda küldött meg a tárcák kapcsolattartói részére. Tekintettel arra, hogy az RJSZFA – ahogy a testület elnevezése is mutatja – veszélyhelyzeti jogszabályok megalkotására jött létre, így a Jat. rendelkezései alól ezen jogszabályok is kivételt képeztek.

Salgó László Péter¹⁴ tanulmánya szerint „a koronavírus-járvány hazánk jogrendszerét, egészségügyi és államigazgatási intézményrendszerét, valamint a teljes lakosságot is olyan új kihívások elé állította, amelyekre elméletben ugyan felkészültünk, hiszen szabályozásunk volt rá, azonban azt a gyakorlati életben eddig nem kellett alkalmaznunk. Ezen új kihívásokhoz az egészségügyi dolgozók, az államigazgatás és a lakosság mellett a jogszabály-előkészítőknél is alkalmazkodniuk kellett. A feladat nem volt egyszerű, hiszen a humánjárvány miatt elrendelt veszélyhelyzetre kellett jogszabályokat előkészíteni, a rendes kodifikációs eljárásokhoz képest lényegesen rövidebb időtartam alatt. Először meg kellett teremteni a jogi kereteket ahhoz, hogy a Kormány meghozhassa a járványhelyzet által megkövetelt egészségvédelmi és gazdaságvédelmi intézkedéseket, majd a járványhelyzet javulásával az egészségvédelemhez kapcsolódó korlátozások fokozatos feloldásához kellett szabályozást kialakítani. Az enyhítések kodifikációs szempontból éppen több munkát jelentettek, hiszen elő kellett készíteni a veszélyhelyzet megszüntetése érdekében szükséges szabályokat: kodifikálni a rendes jogrendbe történő visszatéréshez szükséges átmeneti rendelkezéseket, a veszélyhelyzetben született új jogintézmények beépítését a rendes jogrendszerbe. Továbbá elő kellett készíteni a járványügyi készültségre vonatkozó szabályokat is annak érdekében, hogy a Kormány a jövőben felmerülő bármilyen humánjárvány esetén azonnal, akár veszélyhelyzet kihirdetése nélkül az emberi egészséget védő intézkedéseket hozhasson.” (Salgó, 2020).

A veszélyhelyzet megszűnését követően az RJSZFA feloszlásra került, azonban a jogalkotó a szabályozási tapasztalatokat továbbfejlesztette.

14 Korábban az Igazságügyi Minisztérium, jogszabály-előkészítés összehangolásáért és közjogi jogalkotásáért felelős helyettes államtitkára volt.

A Gazdaság Újraindításáért Felelős Operatív Törzs

A Gazdaság Újraindításáért Felelős Operatív Törzs létrehozásáról és feladatairól szóló 324/2021. (VI. 9.) Korm. rendelet alapján a Kormány a koronavírus-világjárvány nemzetgazdaságot érintő hátrányos hatásainak enyhítése, illetve a gazdasági élet újraindítása érdekében Gazdasági Élet Újraindításáért Felelős Operatív Törzset hozott létre, amely feladatául kapta a gazdasági élet újraindítása, a pandémia által okozott gazdasági károk elhárítása érdekében meghozott kormányzati intézkedések és azok végrehajtásának figyelemmel kísérését, valamint a Kormány részére szabályozási javaslatot azon körülmények tekintetében, amelyek akadályozzák a gazdasági élet újraindítását, a gazdasági folyamatok normalizálódását, illetve a gazdaság működése, a gazdasági szereplők helyzete szempontjából releváns kezdeményezések véleményezését.

A Gazdasági Élet Újraindításáért Felelős Operatív Törzset a külgazdasági és külügyminiszter vezeti, további tagja pedig a pénzügyminiszter által delegált államtitkár, a (2018–2022-es kormányzati ciklusban az akkori terminológia szerinti) innovációért és technológiáért felelős miniszter által delegált államtitkár, a nemzeti vagyon kezeléséért felelős tárca nélküli miniszter által delegált államtitkár, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, a Magyar Turisztikai Ügynökség Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatója, a HIPA Nemzeti Befektetési Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatója. Továbbá az ülések állandó meghívottjai a kormányzóvivő, a Magyar Nemzeti Bank elnöke által delegált tag, az MFB Magyar Fejlesztési Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatója, a Magyar Export-import Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság elnöke, a Miniszterelnökséget vezető miniszter által delegált államtitkár, a (2018–2022-es kormányzati ciklusban az akkori terminológia szerinti) emberi erőforrások minisztere által delegált államtitkár, a HEPA Magyar Exportfejlesztési Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatója. A Gazdasági Élet Újraindításáért Felelős Operatív Törzs az ügyrendjét maga állapítja meg, továbbá a feladatkörébe tartozó egyes részfeladatok ellátására akciócsoportokat hozhat létre, és elsősorban a tagok személyes részvételével ülésezik.

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzsről szóló 1336/2022. (VII. 15.) Korm. határozat rendelkezései alapján a Kormány a háborús veszélyhelyzet okozta drasztikus energiaár-emelkedés és a nyugat-európai energiahiány miatt energia-veszélyhelyzetet hirdetett; erre figyelemmel a kormányzati döntéshozatal

különös hatáskörű szakmai döntés-előkészítő fórumaként – a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 10. §-a szerinti testületként – Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzsöt hozott létre, amelyet kezdetben a Miniszterelnökséget vezető miniszter vezetett, az új kormányzati struktúrában pedig az energiaügyi miniszter.¹⁵

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs tagja a Miniszterelnökséget vezető miniszter által delegált személy, a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter által delegált személy, a Miniszterelnöki Kormányiroda közigazgatási államtitkára által delegált személy, az igazságügyi miniszter által delegált személy, a pénzügyminiszter által delegált személy, az energiaügyi miniszter által delegált személy, a gazdaságfejlesztési miniszter által delegált személy, a külgazdasági és külügyminiszter által delegált személy, a belügyminiszter által delegált személy, a rezsicsökkentés fenntartásáért felelős kormánybiztos, továbbá az MVM Energetika Zártkörűen Működő Részvénytársaság vezérigazgatója által delegált személy. A további részvételre a Kormány felkéri a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal elnökét, a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága elnökét, és az Országos Atomenergia Hivatal elnökét, hogy az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs munkájában tagként – személyesen vagy az elnök által delegált személy képviseletében – vegyen részt.

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs – hasonlóan az RJSZFA működési módszertanához – javaslattevő, véleményező, illetve tanácsadói tevékenységet végző testületként segíti a Kormány munkáját, az energia-veszélyhelyzetre reflektálva veszélyhelyzeti jogszabályok megalkotására és elfogadására tesz javaslatot a Kormány részére az érintett szakágazatok, szakértők részvételével.

Kiemelendő továbbá a téma szempontjából, hogy a Kormány az energia-veszélyhelyzettel összefüggő egyes szükségszerű intézkedések megtételéről szóló 1335/2022. (VII. 15.) Korm. határozatában a háborús veszélyhelyzet okozta drasztikus energia-áremelkedés és a nyugat-európai energiahiány miatt energia-veszélyhelyzetet hirdetett ki, és ennek elhárítása érdekében több feladatot határozott meg:

- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy a gazdaságfejlesztési miniszter és a pénzügyminiszter bevonásával tegyen javaslatot a kedvezményes lakossági villamosenergia és földgáz egyetemes szolgáltatás fenntartásához szükséges intézkedések megtételére;

15 Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzsről szóló 1336/2022. (VII. 15.) Korm. határozat és a Kormány ügyrendjéről szóló 1352/2022. (VII. 21.) Korm. határozat módosításáról szóló 1587/2022. (XI. 30.) Korm. határozat 1. pont a) alpontja módosította.

- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a lignit tüzelőanyag kitermelésének növelése érdekében;
- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a Mátrai Erőmű mind a négy blokkja újra termelésbe álljon, és a termelése folyamatos legyen;
- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a hazai földgázkitermelés 1,5 milliárd m³-ről 2 milliárd m³-re való emelése érdekében;
- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy tegye meg szükséges intézkedéseket a Paksi Atomerőmű üzemidejének meghosszabbítása érdekében;
- felhívta a külgazdasági és külügyminisztert és a technológiai és ipari minisztert, hogy a pénzügyminiszter és a gazdaságfejlesztési miniszter bevonásával a következő téli magyar földgázellátás biztosításához szükséges földgázkészlet betárolásáról gondoskodjon a szállítási és betárolási kapacitások mértékéig;
- felhívta a technológiai és ipari minisztert, hogy az agrárminiszter és a gazdaságfejlesztési miniszter bevonásával tegyen javaslatot az energiahordozókra vonatkozó exportkorlátozás bevezetésére;
- felkérte a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága elnökét, a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal elnökét és az Országos Atomenergia Hivatal elnökét, hogy egyes feladatok végrehajtása során működjön közre.

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs tevékenysége során a kormányzati működésben javaslattevő szervként működik, speciális hatáskörébe hazánk energiabiztonsággal és energiaellátással kapcsolatos kérdések tartoznak. Döntéseiről az elnöklést ellátó miniszter beszámol a Kormánynak, aki az Ügyrend alapján azt jóváhagyja.

Az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzs által megtárgyalt előterjesztések, illetve jelentések a kormányzati döntéshozatal szerves részét képezik, és betagozódnak a „klasszikus” előterjesztések sorába.

Befejezés

Álláspontom szerint a jogalkotásnak minden esetben különös figyelmet kell szentelni arra, hogy az elérendő joghatások a jogalanyok részére követhetők, betarthatók és – hogy az előző két kategória teljesíthető legyen – érthetőek legyenek.

A jogállamiság tesztje tehát annak határaihoz közeledve a legélesebb és a legégetőbb, hogy a jogalkotó (és ezen keresztül a kodifikátor) hogyan „vizsgálja” ezekben a nehéz helyzetekben. Mindezeket persze – közhelyek nélkül – az utókor fogja igazolni, de beszélni kell róla és elemezni kell, hogy a kezdeti, tragikus hirtelenséggel jött pandémia okán elrendelt veszélyhelyzeti jogalkotás hogyan alakult, milyen fejlődésen ment keresztül.

El kell mondani, hogy a folyamat még zajlik, annak vége pedig a szereplők részéről továbbra is ismeretlen, de a jogalkotó szervek immáron ezen, különleges jogrendi tapasztalatok birtokában vágnak neki az újabb kihívásoknak, és mint mondtam, ebben kiemelt szerep jut a jövőben is a kodifikáció és a koordináció területének, hogy a legfőbb elvárás, a jogbiztonság alkotmányos alapelvének mindenkori érvényesülése biztosított legyen. A szereplők közötti együttműködés és hatékony munka összehangolásában pedig a koordinációs szakterületnek kiemelt feladata és szerepe van.

Felhasznált irodalom

- Balogh E. (2021). Az európai jogtörténelem fősodrában: a magyar Aranybulla. In Mezey B. (szerk.) *Az Aranybulla a jogtörténelemben* (pp. 19-54). Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. https://doi.org/10.47079/2022.mb.aranybulla.1_2
- Diós I. & Viczián J. (2010). *Magyar Katolikus Lexikon*. Szent István Társulat.
- Földi A. & Hamza G. (1996). *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hamza G. (2017). Szent István törvényei európai összefüggésben. *Polgári Szemle*, 13(1–3), 269–279. <https://doi.org/10.24307/psz.2017.0923>
- Hoffmann T. (2022). *Az orosz-ukrán konfliktus nemzetközi jogi dimenziói I. – Az államközi erőszak alkalmazásának nemzetközi jogi kérdései*. Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely Eötvös Loránd Kutatási Hálózat.
- Kádár P. & Hoffman I. (2021). A különleges jogrend és a válságkezelés közigazgatási jogi kihívásai: a „kvázi különleges jogrendek” helye és szerepe a magyar közigazgatásban. *Közjogi Szemle*, 14(3), 1–11.
- Kilényi G. & Hajas B. (2008). *Fejezetek az alkotmányjog köréből – A magyar államszervezet*. Szent István Társulat.
- Lapsánszky A. (2020). *Közigazgatási jog. Szakigazgatásaink elmélete és működése*. Wolters Kluwer Hungary.
- Locke J. (1986). *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Gondolat Kiadó.
- Mezey B. (2014). A Hármaskönyv büntetőjoga. In Máthé G. (Szerk.). *A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 év múltán*. (pp. 291–314). Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.

- Mezey B. (1998). *Magyar alkotmánytörténet*. Orisis Kiadó.
- Paczolay P. (2014). A király igazsága: A hatalom gyakorlása és korlátai Werbőczy művében. In Máthé G. (Szerk.). *A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 év múltán*. (pp. 38–42). Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.
- Pap M. (2021). Alkotmányos felhatalmazás és kivételes állapot: John Locke a prerogatív hatalomról. In Koltay A. & Török B. (Szerk.). *Járvány sújtotta társadalom: A koronavírus a társadalomtudományok szemüvegén keresztül*. (pp. 123–138). Ludovika Press.
- Petrétei J. (2020). *Kormányzás és alaptörvény*. Dialóg Campus.
- Salgó L. P. (2020). A hazai veszélyhelyzeti jogalkotás a kodifikátor szemével. *Fontes Iuris*, 6(2), 8–18.
- Sárközy T. (2017). *Kormányzástan (Adalékok a viszonylag jó kormányzáshoz)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Stumpf I. (2021). Kormányzati cselekvés és alkotmányos korlátok járványban. In Koltay A. & Török B. (Szerk.). *Járvány sújtotta társadalom: A koronavírus a társadalomtudományok szemüvegén keresztül*. (pp. 58–80). Ludovika Press.
- Szente Z. (2020). *A 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet alkotmányossági problémái*. MTA Law Working Papers.
- Tóth K. (2021). Az 1831-es kolerajárvány politikai eszmetörténeti tanulságai. Koltay A. & Török B. (Szerk.), *Járvány sújtotta társadalom. A koronavírus a társadalomtudományok szemüvegén keresztül* (pp. 96-110). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Trócsányi L. & Schanda B. (2012). *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Alkalmazott jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

1526. évi XXXVIII. törvénycikk a még be nem szedett hadi segílyt be kell hajtani
1871. évi XXIII. törvénycikk a közbiztonság helyreállítása végett tett rendkívüli intézkedésekre szükséges póthitelről
1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről
1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről
1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról
1987. évi XI. törvény a jogalkotásról
1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
1996. évi CXVI. törvény az atomenergiáról
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról

2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról
2008. évi XL. törvény a földgázellátásról
2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
2013. évi XXIII. törvény a behozott kőolaj és kőolajtermékek biztonsági készletezéséről
2020. évi XII. törvény a koronavírus elleni védekezésről
2020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készületségről
2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról
2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet a kijárási korlátozásról
- 324/2021. (VI. 9.) Korm. rendelet a Gazdaság Újraindításáért Felelős Operatív Törzs létrehozásáról és feladatairól
- 180/2022. (V. 24.) Korm. rendelet az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek magyarországi következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról
- 181/2022. (V. 24.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről szóló 27/2021. (I. 29.) Korm. rendelettel kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről
- 399/2022. (X. 21.) Korm. rendelet a NATO Válságreakálási Rendszerével összefüggő döntéshozatal és feladatellátás, valamint a Nemzeti Intézkedési Rendszer alkalmazásával összefüggő szabályokról
- 1144/2010. (VII. 7.) Korm. határozat a Kormány ügyrendjéről
- 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról
- 1101/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus elleni védekezés kapcsán szükséges további intézkedésekről
- 1335/2022. (VII. 15.) Korm. határozat az energia-veszélyhelyzettel összefüggő egyes szükségszerű intézkedések megtételéről
- 1336/2022. (VII. 15.) Korm. határozat az Energia-veszélyhelyzeti Operatív Törzsről
- 1352/2022. (VII. 21.) Korm. határozat a Kormány ügyrendjéről

Egyéb jogforrások

Alkotmánybírósági ügyszám: IV/1093/2021. Közzétéve a Magyar Közlöny 2021. évi 200. számában.

Alkotmánybíróság veszélyhelyzetben történő folyamatos működésével kapcsolatos szervezeti, működtetési, ügyviteli és döntés-előkészítési intézkedésekről szóló Alkotmánybíróság elnökének 3/2020. (III. 31.) elnöki utasítása

Alkotmánybíróság 27/2021. (XI. 5.) AB határozata

Alkotmánybíróság 3537/2021. (XII. 22.) AB határozata

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Bizottmány váltotta ki a formális kormányt.* <https://honvedelem.hu/hatter/multidezo/bizottmany-valtotta-ki-a-formalis-kormanyt.html>

URL2: *T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról* <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Horváth I. L. (2024). A veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai és tapasztalatai – Összefüggések a veszélyhelyzeti jogalkotás és a kormányzati koordinációs tevékenység között. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2287–2316. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2287-2316>

Nyilatkozatok

Összeférhetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Horváth Imre László, aki a laszlo.imre.horvath@em.gov.hu e-mail címen érhető el.



Becsületbírósi ügyek a BM Határőrségnél 1960-ban

Court of honour cases at the Border Guard of the Ministry of the Interior in 1960

Fórizs Sándor

Prof. Dr., egyetemi tanár, rendőr dandártábornok
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
drforizsdandor@invitel.hu



Magyar
Tudomány
Akadémia



Absztrakt

Cél: A publikáció egy sajátos fegyelmező eszköz, a tisztí becsületbírósi tárgyalás 1960. évi határőrségi működését mutatja be, és ezen keresztül az olvasó számára feldolgozza az akkori fegyelmi viszonyok egy részterületét, az alkalmazott eljárásokat és előírásokat.

Módszertan: Eredeti, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában fennmaradt határőrségi dokumentumok, ezekhez kapcsolódó belügyminiszteri szabályozás és korabeli magyar néphadseregi szabályzatok segítségével a felsőszintű elvárások és lezajlott becsületbírósi tárgyalások elemzése.

Megállapítások: A tisztí állomány fegyelmi helyzete jelentős mértékben megerősítésre szorult. Ennek volt egyik lehetséges eszköze a becsületbírósi tárgyalás, amelyhez bizonyos helyzetekben a határőrség vezetése nagy reményeket fűzött.

Érték: Az érdeklődő számára a sajátos jellegű fegyelmező eljárás lefolytatására vonatkozó előírások, a lebonyolítás rendje, a konkrét történések bemutatása betekintést nyújt az akkori viszonyokba.

Kulcsszavak: becsületbírósi, tárgyalás, tisztí állomány, társadalmi vádló

Abstract

Aim: The publication describes the operation of a specific disciplinary instrument, the officer's court of honour trial in the Border Guard in 1960, and through

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 06. 12. Átdolgozás: 2024. 07. 08.
Elfogadás: 2024. 07. 18.



this it provides the reader with a subset of the disciplinary relations of the time, the procedures and regulations applied.

Methodology: Analysis of the top-level expectations and honour court trials with the help of original border guard documents preserved in the National Archives of the Hungarian National Archives, related Ministry of the Interior regulations and contemporary Hungarian People's Army regulations.

Findings: The disciplinary situation of officers needed to be significantly strengthened. One possible means of this was the honour court trial, which in certain situations was highly anticipated by the Border Guard leadership.

Value: The rules governing the conduct of disciplinary proceedings of a specific nature, the way in which they were conducted, and the description of specific events will provide an insight into the conditions prevailing at the time for the interested reader.

Keywords: court of honour, trial, commissioned officers' staff, social accuser

Bevezetés

A Belügyi Szemle 2021. évi 3. száma két szerző tollából mutat be egy igen érdekes, informatív publikációt becsületbírószági témakörből (Lippai & Kardos, 2021). Az írásban szereplő absztrakt összefoglalása szerint „A tanulmány bemutatja a rendvédelmi szerveknél 2016-tól bevezetett Becsületbírószág feladatkörét, rendszerét, valamint a szerzők – személyes szakmai tapasztalataik alapján – értékeli a jogintézmény első időszakának működését.” (Lippai & Kardos, 2021). Az 1970-es években magam is mint határőr tiszt hasonló becsületbírószági tárgyalás kirendelt résztvevője voltam mint néző, máig ható vegyes észrevételekkel. A megjelent tanulmány témájához kívánok kapcsolódni az általam vizsgált régi dokumentumok feldolgozásával. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi a határőrség országos parancsnoksága fennmaradt okmányait.¹ Ezek közül az 1960. év 11. számú dobozában több irat is ilyen témával foglalkozik. Az év a kérdéskört érintően azért jelentős, mert tavasszal újjáavasztották a becsületbírószágok tagjait, működésükre vonatkozóan szabályozást adtak ki, és néhány határőr kerület esetében (regionális szervek) fennmaradtak a működés éves értékelésére vonatkozó összesítő jelentések, illetve egyes problémás esetekhez kapcsolódó levelezések. Mindezeket keresztül betekintést nyerhetünk a korabeli fegyelmi viszonyok egy sajátos részterületébe.

¹ Levéltári jelzetük MNL OL HOP XIX-B-10.

Mi is az a becsületbíróság?

A fogalom magyarázatáért több forráshoz is fordulhatunk: „*becsületbíróság: a katonai szervezetekben választás útján létrehozott testület. Feladat- és hatásköre a hivatásos és továbbszolgáló állomány tagjainak, a szolgálatot teljesítő tartalékos tábormokoknak, tiszteknek, zászlósoknak és tiszthelyetteseknek becsületbeli ügyét kivizsgálni, és ezzel összefüggésben javaslatot tenni az állományilletékes parancsnoknak. A -ok működése az 1873., ill. az 1885. évben kiadott »Szabályzat a m. kir. honvédségnél és csendőrségnél alkalmazható becsületügyi eljárásról« című szabállyal vette kezdetét. A -ok működése 1991-ben megszűnt.*” Hadtudományi Lexikon A–L. (Szabó, 1995). Az 1991-es megszűnést mutatja, hogy sem a *Hadtudományi lexikon. Új kötet* (Krajnc, 2019), sem pedig a *Rendészettudományi szaklexikon* (Boda, 2019) nem említi a fogalmat. Nyilvánvalóan a lexikon katonai jellege miatt szűkíti le az alkalmazást a katonai szervezetekre, és nem gondol a rendőrségre, ahol akkor ilyen testület nem működött, a határőrséget viszont kettős rendeltetésénél fogva mint a fegyveres erők részét, az előzőekhez sorolta.

Megnézhetünk két „polgári” megközelítést is: „*becsületbíróság főnév (1945 előtt) Olyan alkalmi, választott v. megbízott bíróság, amelynek feladata a vizsgálat és döntés v. ítékezés vkinek (rendszer, amely testület, közösség tagjának) becsületbeli, de nem szorosan jogi ügyében.*” (URL1). Azt már láthattuk az előző lexikon meghatározásából, hogy becsületbíróságok 1945 után is működtek.

Illetve: „*becsületbíróság, főnév, amely testület, közösség becsületét érintő ügy kivizsgálására alakított, a testület becsületének, jó hírének megóvását szolgáló, nem hivatásos bíróból álló bizottság.*” (URL2).

Egyes okmányok használják a „becsületügyi bíróság” fogalmazást is.

A második világháborút követően már az 1949-es évből ránk maradt egy honvédelmi miniszteri szabályzat,² a határőrség ekkor még honvédségi alakulat volt, amely *IV. Fejezet Tiszti becsületügyi bíróság* címszóval, 122–144. pontjaiban foglalkozik ezzel a területtel. Az 1960-as határőrségi anyag ennek jelentős részeit módosítás nélkül tartalmazza.

1951-ben újabb szabályzatot adtak ki.³ A 16. fejezete, 114–144. pontok, *A tiszti becsületbíróságok* címet viseli, és az 1960-as határőrségi anyag több helyen is hivatkozik erre a fejezetre. A feltalálható könyvtári példányban később az egész fejezetet tollal kihúzták és beírták „1960. 8. sz. HH-val hatálytalanítva”.⁴

2 A-32./c. Ideiglenes Szolgálati Szabályzat III. rész (sz. sz. III) Fegyelmi Szabályzat. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „A Honvédelmi Minisztérium 33.000/eln. 1949. sz. körrendeletéhez”, NKE archív kv. H7456/III.

3 Szolgálati szabályzat fegyelmi utasítás. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „1951. évi június hó 1-én” NKE archív kv. H6156/II.

4 Szolgálati szabályzat fegyelmi utasítás. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „1951. évi június hó 1-én” NKE archív kv. H6156/II.

A becsületbíróóságok jogkörével kapcsolatban az Elnöki Tanács adott ki határozatot 1959-ben (URL3). A honvédelmi miniszter fűzött hozzá végrehajtási utasítást, és a határozat, valamint az utasítás egységes szerkezetben olvasható. Mivel a szabályozás a „néphadsereg hivatásos állományának szolgálatáról” szól, a belügyminiszternek saját területére szintén intézkednie kellett hivatásos állománya szolgálati helyzetére. Ez a dokumentum az 1959. évi 16. számú miniszteri parancs (URL4). A parancs bevezető sorai: „A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1959. évi 106. számú határozatának 64. §. -a alapján a Határőrség, a BM Karhatalom és a Légoltalom hivatásos személyi állományának szolgálatát az alábbiak szerint szabályozom.”⁵ Mindkét dokumentum lényegében a mai szolgálati törvénynek felel meg, és jogosultságokat tartalmaz a tiszti becsületbíróóságokkal kapcsolatban.

A honvédelmi miniszteri parancsok interneten megtalálható listáján két esetben szerepel *Tiszti becsületbíróóságok újraválasztása* címszó 1957. 12. 03. és 1959. 01. 06. dátummal (URL5). A becsületbíróóságok tagjait két évente választották újra. Feltételezem, az 1959-es honvédségi választás példáját követte az 1960-as határőrségi.

Mindezekből láthatjuk, hogy a katonai szervezeteknél, Magyar Honvédség, majd Magyar Néphadsereg és 1949–1960 között az egymást követően több néven futott határőrség (Honvéd Határőrség, Államvédelmi Hatóság Határőrség, BM Határőrség) megszakitásokkal ugyan (például 1956–1957), de működtek tiszti becsületbíróóságok több alkalommal módosított dokumentumok alapján.

Az országos parancsnok 1960. évi intézkedése

1960. január 20-án adta ki a parancsnok intézkedését⁶ a tiszti becsületbíróóságok megválasztására. A regionális szintű szervezetek, 1–10. határőr kerületek, a győri önálló zászlóalj, a híradó zászlóalj és maga az országos parancsnokság volt köteles egy-egy bíróságot megválasztani. Az intézkedés szervezési kérdéseket tartalmaz. Főtiszti becsületbíróóságot egyet hoztak létre országos hatáskörrel. Március 31-ig kellett befejezni a választásokat, felterjeszteni az eredményt. A választást követő tíz napon belül főtiszti, illetve tiszti parancsban meg kellett jelennie a megválasztottak névsorának.

Az okmány bevezetőjében az eddigi helyzetet értékelik. A becsületbíróóság „*jelentősen hozzájárul a tisztek fegyelmi helyzetének megszilárdításához*”,⁷

5 Szolgálati szabályzat fegyelmi utasítás. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „1951. évi június hó 1-én” NKE archív kv. H6156/II.

6 Tárgy: Intézkedés a tiszti becsületbíróóságok megválasztására. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 66. folyószám.

7 Tárgy: Intézkedés a tiszti becsületbíróóságok megválasztására. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 66. folyószám.

hangsúlyozzák. A parancsnokok egy része nem becsüli meg eléggé az általa nyújtott lehetőségeket. Elhanyagolják az éves újraválasztást, nem igénylik kellő mértékben az ilyen jellegű segítséget, általában csak a legsúlyosabb esetekben veszik igénybe, amikor az eljárás már nem képes betölteni a szerepét.

A főtisztí, illetve tisztí becsületbíróóság megválasztásához az állomány 2/3-ának jelenléte szükséges. Az eljárás titkos szavazás útján zajlik, nyílt szavazással öttagú jelölőbizottságot és háromtagú szavazatszedő bizottságot választanak. A hivatalos jelölőlistán kívül minden résztvevő tehet javaslatot, akinek felkerülését a jelölőlistára egyenként meg kell szavazni. Kedvező megoldás a vezető számára, hiszen az első hét fő jelölt személyére ő tehet javaslatot.

A főtisztí és tisztí gyűléseket elnök vezeti le, személyét az országos parancsnokságon a törzsfőnök, a kerületeknél a politikai osztály vezetője jelöli ki. A született eredményt a gyűlésen ki kell hirdetni, hét főt választanak, a sorban legkevesebb szavazatot kapott két fő póttag lesz.

Amennyiben a későbbiekben valaki kikerül a becsületbíróaságból, például más szolgálati helye lesz, az előző módon új tagot szükséges választani. A parancsnok nem lehet a becsületbíróóság tagja. A beosztott tisztí becsületbíróóság tagjai főtiszték és századosok lehetnek, kötelező legalább egy főtiszt tag.

A kerületparancsnokok és az országos parancsnokság osztályvezetői ügyeit főtisztí becsületbíróóság vizsgálja, amelyet esetenként neveznek ki. A kerület törzsfőnök, politikai osztályvezető, zászlóaljparancsnok ügyeit a parancsnokság főtisztí becsületbíróasága tárgyalja, még akkor is, ha beosztott tiszték és nem főtiszték. Ez a szabályozás nyilvánvalóan az érintett személyeknek bizonyos védelmet biztosított.

Az intézkedés mellékleteként kiadták a *Tisztí Becsületbíróóságok Működési Szabályzata* megnevezésű anyagot. Az intézkedés a levéltárban másik nyilvántartási számon is megtalálható, de ahhoz nem kapcsolódik a szabályozási melléklet.⁸

A határőrségi szabályozás

A levéltárban megtalálható a *A határőrségnél megválasztott tisztí becsületügyi bíróságok működési szabályzata, 1960* című anyag bekötött példánya.⁹ A dokumentum lényegét az alábbiakban mutatom be, esetenként az akkori szóhasználatokat és fogalmazásokat felhasználva. Bevezető sorai egyértelművé teszik a bíróság feladatait. „*A Magyar Néphadsereg Szolgálati Szabályzatának Fegyelmi*

8 Tárgy: Intézkedés a tisztí becsületbíróóságok megválasztására. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 67. folyószám.

9 A határőrségnél megválasztott tisztí becsületügyi bíróságok működési szabályzata, 1960. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 70. folyószám.

Utasításában meghatározott tiszti becsületbíróóságok célja a tiszti rendfokozat becsületének és tekintélyének megvédése. „A tiszti becsületbíróóságok feladata és hivatása a parancsnokok segítése.” „A tisztnek az általa is megválasztott becsületbíróóság előtt kell számot adnia cselekedeteiről, azt részletesen és minden takargatás nélkül fel kell fednie és állást kell foglalnia vele kapcsolatban.”¹⁰

A tiszti becsületbíróósági eljárás alá tartozó ügyek. „A Fegyelmi Utasítás 115. pontja szerint annak eldöntése, hogy egy ügy becsületbíróóság elé tartozik-e, annak a parancsnokának a joga, akinek alárendeltségébe van a becsületbíróóság.”¹¹

A becsületbíróóság hatáskörébe a tiszti becsületet és a szocialista erkölcs szabályait sértő cselekmények tartoznak. „Általában milyen esetek: többszöri le-részegezés, sorozatos pontatlanság, durvaság, az olyan kötekedő magatartás, amely a legtöbb esetben a Határőrség és a határmenti dolgozók közötti jogviszonyt és összhangot rontja. Továbbá olyan tettek, amelyek erkölcsi lazaságból adódnak, pl. családi élet elhanyagolása, züllött társasággal való kapcsolattartás, más családi életének feldúlása, vagy pl. eladósodás, kölcsönök kérése alárendeltekől és egyéni haszon hajszolása stb.”¹²

A becsületügyi eljárást a szabályzat több szakaszra osztja:

a) A tényállás kivizsgálása

Mielőtt a parancsnok egy ügyet átad a becsületbíróóságnak, azt egy főtiszttel ki kell vizsgáltatnia, az illetőt ő jelöli ki, az nem lehet a bíróság tagja, az érintettel azonos vagy magasabb rendfokozatú legyen. A kivizsgáló tiszt munkájához mások segítségét igénybe veheti, például ügyészség, politikai szervek, személyügy, pártbizottság stb. A kivizsgálás során a tanukat jegyzőkönyvileg meg kell hallgatnia, keletkező okmányok: vizsgálat alá vont vallomása, tanú jegyzőkönyvek, katonai pályafutás elemzése, dicséreti és fenyítési lap másolata. Optimális esetben 15 nap áll rendelkezésre a vizsgálat lefolytatására. Fontos a titoktartás.

b) Az ügy átadása a becsületbíróóságnak

A kivizsgáló tiszt a keletkezett okmányokat felterjeszti a parancsnoknak, az dönt a további eljárásról, élhet fegyelmi fenyítő jogkörével is az eljárás helyett. Ebben a munkafázisban nagyon alaposan mérlegelni szükséges, milyen hatással lesz az állományra egy esetleges nyilvános tárgyalás. Az előjáró tiszti parancsban rendeli el a becsületbíróósági tárgyalást, a parancs egy példányát és a keletkezett okmányokat átadja a becsületbíróóság elnökének. Az elnök a „terhelttel” szóban

10 A határőrségnél megválasztott tiszti becsületügyi bíróságok működési szabályzata, 1960. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 70. folyószám.

11 A határőrségnél megválasztott tiszti becsületügyi bíróságok működési szabályzata, 1960. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 70. folyószám.

12 A határőrségnél megválasztott tiszti becsületügyi bíróságok működési szabályzata, 1960. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 70. folyószám.

vagy írásban ismerteti a vizsgálat eredményét, annak joga van okmányok, bizonyítékok beszerzésére, újabb tanúk meghallgatásának kérésére. A kérésnek az elnök helyt adhat, vagy határozatot hoz az elutasítására.

c) A tisztii becsületbírószági tárgyalás előkészítése

Mozzanatai: az időpont kitűzése, tisztii állomány részvétele kötelező, csak az azonos vagy magasabb rendfokozatú tisztiek lehetnek jelen, főtiszt esetében csak főtisztii becsületbírószág működhet. Több tiszt esetében először a magasabb rendfokozatút kell meghallgatni, alacsonyabb rendfokozatúakat addig kiküldeni, tanúkat meghallgatni nem szükséges, az írásos vallomásuk a mérvadó. Polgári személyt meghallgatni nem szabad. Társadalmi vádlót jelölnek ki, aki a vádat képviseli. Társadalmi védő vesz részt a tárgyaláson, őt az eljárás alá vont személy kéri fel, és az ő érdekeit képviseli. Az elnök a vádlottat írásban megidézi.

d) A becsületbírószági tárgyalás menete

Ha a vádlott nem jelenik meg és nincs méltánylást érdemlő ok, távollétében le kell folytatni az eljárást. A tárgyalás megnyitása, megkérdezik az érintettet, van-e személyekkel szemben kifogása. A bírószág tagjai is kérhetik felmentésüket a részvétel alól személyi okok miatt. A bírószágnak mindig öt tagból kell állnia, elnapolás vagy felfüggesztés lehetséges. A lefolyás menete: az ügy ismertetése, terhelt meghallgatása, kérdések és válaszok, részt vevők hozzászólásai. Fontos pillanat a társadalmi vádló vádbeszéde és a társadalmi védő védőbeszéde. A döntéshozatalt megelőzően a terhelt lehetőséget kap észrevételei hozzáfűzésére. A tárgyalást ezt követően felfüggesztik, és a bírószág visszavonul döntéshozatalra.

Az akkori időeknek megfelelően a becsületbírószág az előljáráson az ítélettel javaslatot tett, az nem volt kötelező érvényű, a parancsnok attól eltérően is dönthetett.

A legsúlyosabb két lehetséges büntetés a nem tényleges viszonyba helyezés, illetve a lefokozásra vonatkozó javaslat volt. Ez esetenként meghaladta az országos parancsnok hatáskörét is. Ilyen esetben a javaslatot a belügyminiszter helyetteséhez terjesztették fel.

Javaslat lehetett még: felmentés beosztásából, megintés, megfeddés, szigorú megfeddés, soron következő előléptetés elhalasztása, alacsonyabb rendfokozatba vagy beosztásba történő visszavetés, más egységhez áthelyezés, tartalékállományba helyezés és rendfokozattól történő megfosztás. A javaslatról a bírószág határozatot hozott és azt írásba foglalta, minden tagja aláírta. A kihirdetést követően három napon belül lehetett panaszt tenni kizárólag az eljárás formai megsértése miatt. Ha a tárgyalás folyamán esetleg súlyosabb cselekmény

elkövetése derült ki, a bíróság kimondhatta illetéktelenségét. Formai hibák miatt lehetséges volt újbóli tárgyalás megtartása.

e) Teendők a becsületbírósági tárgyalás után

A tárgyalást követően a keletkezett okmányokat felterjesztették a parancsnoknak, aki döntött a további teendőkről, a bíróság javaslatának elfogadásáról, esetleg más megoldásról.

A becsületbíróság által meghozott és lényegében a parancsnok útján kiszabott, kirótt büntetés törlésére is lehetőség nyílt. Legalább hat hónapot követően a beosztott kérhette, a vezető is kezdeményezhette, mindkettő írásban. Ebben az esetben a becsületbíróságot ismételten összehívták, az döntött a törlésről vagy a kérés elutasításáról, az eredményt határozatba foglalták.

Statisztika, egyedi esetek

Az 1960-as év becsületbírósági eseteiről nem lehet átfogó statisztikát készíteni, mert a 13 regionális szervezettől csupán hatnak maradt meg felterjesztett okmánya, összesen 16 darab. Ezek között található éves összesítést, illetve egyes ügyeket. Valamennyi beosztott tiszti szint, 1 hadnagy, 20 főhadnagy, 19 százados szerepel az érintettek között. Főtiszt, például őrnagy esetéről nincs anyag. Nem ismerjük minden esetben a bíróság állásfoglalását. A kerületek hozzáállása a tiszti becsületbíróságok alkalmazásához nem mutat egységes képet. Nyírbátorban¹³ az évben egy eset sem volt. Más kerületek egyszerre hat tárgyalásról is jelentettek. Különösen szigorúnak tűnik az 1. kerület, Csorna módszere.¹⁴ Itt egy év alatt tíz fő tárgyalása zajlott. Két tiszttel szemben pedig egy év alatt kétszer indítottak eljárást. A tíz javaslatból négy irányult a szervezetből történő eltávolításra.

A becsületbíróságok fennmaradt javaslatai:

- feddés egy eset,
- megintés három eset,
- szigorú megfeddés négy eset,
- soron következő előléptetés egy évi elhalasztása öt eset,
- egy rendfokozattal történő visszavetés öt eset,
- alacsonyabb beosztásba helyezés egy eset,

13 Tárgy: Az 1960-ban történt becsület és hadbírósi eljárásokról jelentés. Nyírbátor, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 75. folyószám.

14 Tárgy: Az 1960-as évben hadbírósi, illetve Tiszti Becsületbíróság elé állítottokról jelentés felterjesztése. Csorna, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 80. folyószám.

- tartalékállományba helyezés hat eset,
- fegyelmi úton történő leszerelés két eset,
- még nem történt meg a tárgyalás két eset.

Néhány egyedi okmány betekintést nyújt az eljárások rendjébe, módszereibe.

- A csornai kerület parancsnoka öt fő becsületbíróági tárgyalásáról tett jelentést.¹⁵ Egy századosra vonatkozó javaslattal, „Szigorú megfeddés”, nem ért egyet, kevesli. Felterjesztésében kéri annak beosztásából történő leváltását.
- Különösen érdekes az országos parancsnok levele, amelyet a Kaposvári Katonai Ügyészség vezetőjének címzett.¹⁶ Megküldi egy százados fegyelmi ügyének iratait. Megítélése szerint az elkövetett cselekmények meghaladják a tiszti becsületbíróság jogkörét, ügyési eljárást, kivizsgálást igényelnek, ebben kér állásfoglalást. A problémák „*sorozatós törvénysértések, parancsnoki hatalommal való visszaélés, társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett felelőtlen, hanyag kezelés azzal való visszaélés, korrupt magatartás*”.¹⁷
- Egy határőr főhadnagy a politikai csoportfőnökhöz felterjesztett kérelmében¹⁸ a vele szemben indított becsületbíróági eljáráshoz kéri „társadalmi védő” biztosítását az országos parancsnokságról. A kérelem mellett található válaszában a politikai csoportfőnök elutasítja annak teljesítését. Hivatkozik a szabályozásra, mely szerint az eljárás alá vontnak saját magának kell ilyen személyt felkérnie.
- Felterjesztésében¹⁹ a győri önálló zászlóalj parancsnoka egy főhadnagy korábbi becsületbíróági határozatának törlésére tesz javaslatot.
- A nagykanizsai határőr kerület parancsnoka jelentése²⁰ az országos parancsnoknak. Korábban feljelentést tett a Kaposvári Katonai Ügyészségnél egy főhadnagy ügyében „*a KtBK. 85. §.-ba*²¹ *ütköző szolgálati hatalommal való visszaélés, valamint a KtBK. 79. §.-ba ütköző alárendelt anyagi megrovódításának*” gyanújával. Az ügyészség a vizsgálatot követően az eljárást visszaadta parancsnoki hatáskörbe, ezt követte egy becsületügyi tárgyalás,

15 Tárgy: Tiszti Becsületbíróági anyag felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 64. folyószám.

16 Levél, Katonai Ügyészség Vezetőjének, Kaposvár, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 65. folyószám.

17 Levél, Katonai Ügyészség Vezetőjének, Kaposvár, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 65. folyószám.

18 Kérelem, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 69. folyószám.

19 Tárgy: Becsületügyi Bíróság határozatának felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 63. folyószám.

20 Tárgy: Tiszti Becsületbíróóság döntésének felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 72. folyószám.

21 Katonai büntetőtörvénykönyv.

amelynek javaslata „tartalék állományba helyezés” lett. Az érintett három napon belül panasszal élt a társadalmi vádló elfogultságára hivatkozva. A kerületparancsnok kéri az országos vezetőt a becsületügyi bíróság határozatának elfogadására, mivel az az ő hatáskörét meghaladja.

- Különösen sajnálatos az országos parancsnokság állományából két tiszt bűnügye, illetve becsületbírósági ügye.²² Ellenük már folyt az ügyészégi eljárás amikor a határőrség értesítette az ügyészséget, hogy november 26-án mindkét tiszt ügyében becsületbírósági tárgyalásra került sor, súlyos döntéssel: K. G. „tartalékállományba való helyezés” és L. S. „rendfokozatából egy évre történő visszavetés főhadnaggyá”. Az általuk elkövetett anyagi jellegű problémáról nem szól a tájékoztatás, de azt tartalmazza, hogy K. G. százados korábban szolgálatban aknarobbanástól egyik lábát elveszítette, és ez bizonyára nehéz helyzetbe hozta a döntéskor a bíróság tagjait.
- Arra is van példa az okmányok között, hogy a kerület parancsnoka egy tiszttel szemben indított eljárást írásban visszakér az ügyészségtől parancsnoki hatáskörbe.²³ Mint írja, a becsületbíróság eljárt ebben az esetben és javasolta az érintett „főhadnaggyá való visszavetését 2 évre”. Felterjesztésére még nem született meg a miniszterhelyettesi döntés, kéri az eljárás visszavonását parancsnoki hatáskörbe.

Zárógondolatok

Tiszti becsületbírósági, egyes okmányokban becsületügyi bírósági anyagok a levéltárban csupán elvétve találhatók. Alkalmazásuk a fegyelmi munka részét képezte, egy meglehetősen ritkán alkalmazott lehetőség volt. Lényegesen több adatunk van nyilvános, helyszínen, azaz szolgálati helyen lefolytatott bírósági tárgyalásokról, kimondottan sorkatonák esetében. Mindkét megoldásban fontos szerepet játszik a példa statuálása, az elrettentés, a további hasonló esetek ilyen módon történő megelőzése. Mi volt a lényege a 60-as évek még megtalálható eseteinek? A tiszti becsületbírósági tárgyalásokra a zártkörűség, a más állománykategóriák kizárása, a sajátos szabályok szerinti lefolytatás a jellemző. Két meghatározó személyiség tevékenykedett az eljárás folyamán (természetesen az öttagú bíróságon kívül), a társadalmi vádló és a védő, akiknek esetenként nem irigylésre méltó fontos szerepük lehetett a végső döntés

22 Tárgy: KG hór szds. és LS hór. szds. fegyelmi ügyében intézkedés. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 74. folyószám.

23 Tárgy: DS szds. lopási ügye. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 79. folyószám.

formálásában. A társadalmi vádlónak az eljárás sajátosságai miatt a közösség elítélő magatartását szükséges kifejeznie, és meg kell győznie a kirendelt hallgatóságot, valamint a bíróságot az eljárás alá vont személy helytelen, a szervezet rossz színben feltüntető magatartásáról. A hallgatóság alapvetően nem önszántából figyeli az eseményeket, fegyveres szervezet tagjaként írásban kiadott parancs alapján kötelesek megjelenni. Mindenesetre az eljárás második felében minden tisztnek lehetősége volt pró és kontra hozzászólni, véleményét kifejezteni. A társadalmi vádló személyét a becsületbírósági tárgyalás elrendelésére jogosult vezető jelölte ki, és elvárta tőle a felkészült ténykedést, a vezetés által megkívánt elítélő hangulat kialakítását, majd ennek alapján az azt tükröző végső becsületbírósági javaslat megszületését. Javaslatról van szó, amely a vezetőt egy az egyben nem kötelezi, attól enyhébb, illetve súlyosabb döntést is hozhat. Mindenesetre a parancsnok számára az volt a legkedvezőbb, ha a tárgyalás eredménye és az ő elvárása egybeesett. Ilyenkor hivatkozhatott a becsületbírósági támogatottságra. A társadalmi védőt az érintett kérte fel, hogy nyilvánosan segítse az eljárás folyamán. Feladata szintén nem volt irigylésre méltó, amennyiben valóban érzékelhető támogatást kívánt nyújtani és nem csak mint statisztika szerepelt. Egyes esetekben rá kellett mutatnia az alakulat vezetése és a becsületbíróság által elkövetett szakmai, formai, személyi hibákra (amennyiben voltak ilyenek), és ez nem kevés bátorságot, következetességet kívánt, de elvezethetett egy enyhébb fegyelmi javaslatához, vagy formai hiba miatti tárgyalás ismételtségéhez.

Mindezek miatt teljesen érthető, hogy a levéltárban található adatok szerint volt olyan határőr kerület, amelynél egész évben nem került sor ilyen eljárásra. Teljesen parancsnok függő lehetett a kérdés, mivel egy másik kerületnél pedig tíz tárgyalás is történt egy lényegesen keményebb vezetési stílus folyamán.

Az eljárás alá vont esemény és személy kiválasztásánál a körülményeknek, a látható negatív jellemzőknek a részt vevő állomány számára igen meggyőzőnek kellett lenniük. A vezető semmiképpen sem kerülhetett abba a helyzetbe, hogy végül a részvét, az elhangzottak a vádolt tiszt felé hajlítsák a közhangulatot. A dokumentumok egy ilyen eredményt nem tükröznek, de néhány esetben a felterjesztések szerint a kerületparancsnok szigorúbb javaslatot várt a bíróságtól, és ez már azt tükrözi, elégedetlen volt a történetekkel.

Összességében azt mondhatjuk, a tisztibecsületbírósági tárgyalásoknak megvolt a helye a fegyelmi eljárások rendszerében, de szükségesnek mutatkozott a nagyon körültekintő, megalapozott eljárás lefolytatása.

Felhasznált irodalom

- A határőrségnél megválasztott tisztii becsületügyi bíróságok működési szabályzata. 1960. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 70. folyószám.
- Boda J. (Szerk.) (2019). *Rendészettudományi szaklexikon*. Dialog Campus Kiadó.
- Kérelem. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 69. folyószám.
- Krajnc Z. (Szerk.) (2019). *Hadtudományi lexikon. Új kötet*. Dialog Campus Kiadó.
- Levél, Katonai Ügyészség Vezetőjének, Kaposvár. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 65. folyószám.
- Lippai Zs. & Kardos S. (2021). A becsületbíróság működésének helye és szerepe a fegyelemkezelés rendszerében. *Belügyi Szemle*, 69(3), 469–485. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.3.7>
- Szabó J. (Szerk.) (1995). *Hadtudományi Lexikon A–L*. Magyar Hadtudományi Társaság.
- Tárgy: 1960-as évben bíróság elé állítottokról és a TBB. által tárgyalat személyekről jelentés. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 76. folyószám.
- Tárgy: Az 1960-as évben hadbíróóság, illetve Tisztii Becsületbíróság elé állítottokról jelentés felterjesztése. Csorna, MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 80. folyószám.
- Tárgy: Az 1960-as évben katonai bíróság elé utaltak és a Tisztii becsületügyi bíróság előtt letárgyalat cselekményekről jelentés felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 78. folyószám.
- Tárgy: Az 1960-ban történt becsület és hadbíróósági eljárásokról jelentés. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 75. folyószám.
- Tárgy: Becs. Bir. jav. felt. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 73. folyószám.
- Tárgy: Becsületügyi Bíróság határozatának felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 63. folyószám.
- Tárgy: DS szds. lopási ügye. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 79. folyószám.
- Tárgy: Intézkedés a tisztii becsületbíróságok megválasztására. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 66. folyószám.
- Tárgy: jelentés felterjesztése az ügyészi eljárásokról. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 57. folyószám.
- Tárgy: TBB-döntések felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 71. folyószám.
- Tárgy: Tisztii Becsületbíróság döntésének felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 72. folyószám.
- Tárgy: Tisztii Becsületbírósági anyag felterjesztése. MNL OL HOP XIX-B-10 1960. év 11. sz doboz III/1-2. tárgykör 64. folyószám.

Alkalmazott jogszabályok

A-32./c. Ideiglenes Szolgálati Szabályzat III. rész (sz. sz. III) Fegyelmi Szabályzat. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „A Honvédelmi Minisztérium 33.000/eln. 1949. sz. körrendeletéhez” NKE archív kvt. H7456/III.

Szolgálati szabályzat fegyelmi utasítás. „A Honvédelmi Minisztérium kiadása”, „1951. évi június hó 1-én” NKE archív kvt. H6156/II.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Arcanum. Kézíkönyvtár. A magyar nyelv értelmező szótára.* <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/b-1EF8E/becsuletbirosag-1F979/>

URL2: *A magyar nyelv nagyszótára.* <https://nagyszotar.nytud.hu/dictsearch.html?entryid=6043>

URL3: *A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 106. sz. határozata és annak végrehajtási utasítása A néphadsereg hivatásos állományának szolgálatáról.* https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/sz_n_HM_ET_1959.pdf

URL4: *A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 16. sz. parancsa. Budapest 1959 július 3-án.* https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10_21_16_1959.pdf

URL5: *Honvédelmi miniszteri parancsok listája.* https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fmilitaria.hu%2Fadatb%2Fleveltariuj%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2FHFM_parancsok_0.xls&wdOrigin=BROWSELINK

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Fórizs S. (2024). Becsületbírósi ügyek a BM Határőrségnél 1960-ban. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2317–2330. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2317-2330>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Fórizs Sándor, aki a drforizsdandor@invitel.hu e-mail címen érhető el.



A munkadiagnosztikai műszeres mérések helye a foglalkozás-egészségügyi feladatok protokolljaiban

The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks

Nagy Sarolta

Dr., főorvos, osztályvezető
Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ,
Munkahigiénés és Foglalkozás-egészségügyi Főosztály
nagy.sarolta@nngyk.gov.hu



Absztrakt

Cél: Munkadiagnosztikai vizsgálatokat alkalmasság megítélése, munkakörre kiválasztás, rehabilitáció előtti állapotfelmérés és utókövetés, pályaalkalmasság, pályaorientációs tanácsadás céljából végeznek. Munkadiagnosztikai vizsgálatra képességteszteket, különböző kérdőíveket, munkapróba teszteket és műszeres vizsgálatokat használnak. Műszeres vizsgálatra hordozható munkapszichológiai vizsgáló műszereket, illetve úgynevezett „munkaminta-teszteket”, munkaszimulátorokat lehet használni. Munkaszimulátorokat nagy figyelmet igénylő, fokozott baleseti veszéllyel járó munkakörökre kiválasztás, alkalmasság megítélése, betanítás céljából régóta használnak. A szerző véleménye szerint a munkadiagnosztikai műszeres, munkaszimulátoros (például ErgoScope) vizsgálatok a foglalkozás-egészségügyi alapellátás és szakellátás feladatainak protokolljába jól beilleszthetők.

Módszertan: Magyarországon dolgozó foglalkozás-egészségügyi szakorvosok körében online kérdőíves felmérés keretében vizsgálta a szerző, hogy használnak-e, és ha igen, milyen munkadiagnosztikai képességmérő eszközöket, és hogy szívesen küldenének-e műszeres képességvizsgálatra munkavállalókat. 272 másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat dokumentációját tekintette át a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok beilleszthetőségének szempontjából.

Magyar nyelvű utánközlés. Jelen cikk angol változata megjelent a Belügyi Szemle 2024. évi 12. számában. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2399-2415>



Megállapítások: A kérdőívre adott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy nagyon kevés foglalkozás-egészségügyi szakorvosnak van lehetősége munkája során igénybe venni munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatokat, viszont 60,62%-uk szívesen küldene műszeres képességvizsgálatra pácienseket. A másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok dokumentációjából a szerző kiválogatta azokat, ahol történt képességvizsgálat, és azokat, ahol a véleményezést segítette volna a műszeres képességvizsgálat.

Érték: Megállapítható, hogy a foglalkozás-egészségügy feladatai közül, a másodfokú munkaköri/szakmai orvosi alkalmassági vizsgálat mellett, az elsőfokú munkaköri/szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatok, a pályaválasztási tanácsadás és a foglalkozási rehabilitációs eljárás során könnyen beilleszthetők a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok a vizsgálati protokollokba, és jelentősen segítenék a munkaegészségügyi szakemberek munkáját.

Kulcsszavak: munkadiagnosztika, munkaszimulátor, ErgoScope, foglalkozás-egészségügy

Abstract

Aim: Work diagnostic examinations are carried out to assess aptitude, job selection, pre-rehabilitation assessment and follow-up, career guidance. Work diagnostic tests include aptitude tests, various questionnaires, work practice tests and instrumental examinations. For instrumental testing, portable work psychology testing instruments or so-called ‘work-simulators’ can be used. Work simulators have been used for selection, assessment of aptitude, training for jobs requiring a high level of attention and with an increased risk of accidents. In the author’s opinion, work diagnostic instrumentation, work simulator tests (e.g. ErgoScope) can be well integrated into the protocol of primary and specialised occupational health care tasks.

Methodology: The author conducted an online questionnaire survey among occupational health specialists working in Hungary to find out whether they use work diagnostic tools, and if so, which ones, and whether they would be willing to send workers for instrumental work diagnostic tests. 272 second-level medical fitness for work examinations were reviewed for their inclusion in the instrumental work diagnostic tests.

Findings: It is clear from the questionnaire responses that very few occupational health specialists have the opportunity to use occupational diagnostic instrumentation in their work, but 60.62% of them would be happy to send patients for instrumented skills testing. From the documentation of the second level medical fitness for work examinations, the author selected those where aptitude

tests had been carried out and those where an instrumental aptitude test would have assisted the assessment.

Value: It can be concluded that, in addition to the second level occupational/professional medical fitness tests, instrumental occupational diagnostic tests could be easily integrated into the examination protocols of occupational health, in the first level occupational/professional medical fitness tests, in career counselling and in the occupational rehabilitation process, and would significantly assist the work of occupational health professionals.

Keywords: occupational diagnostics, work simulator, ErgoScope, occupational health

Bevezetés

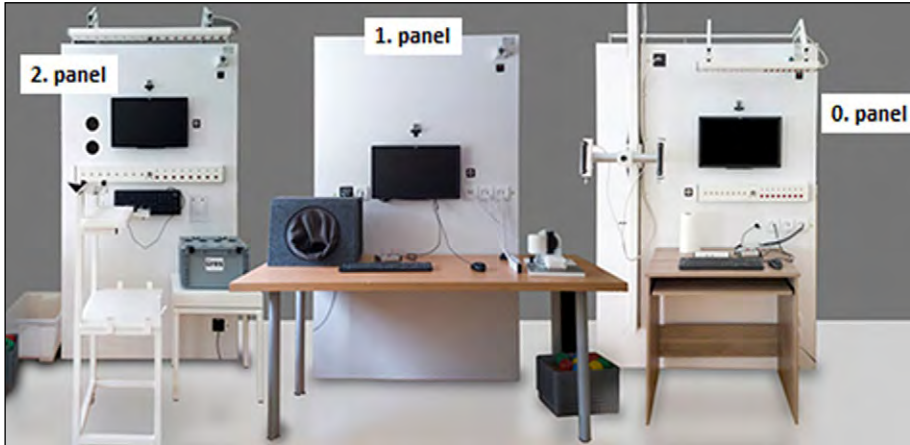
Magyarországon a munkavállalóknak joguk van a biztonságos, egészséget nem veszélyeztető munkavégzés feltételeihez, munkakörnyezethez, melyeket a munkáltató köteles biztosítani. Ebben a feladatában a foglalkozás-egészségügyi szolgálat segíti a munkáltatót (1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről). A munkáltató köteles foglalkozás-egészségügyi alapszolgáltatást biztosítani munkavállalói számára. A foglalkozás-egészségügyi szolgálatok mindhárom szintjén (foglalkozás-egészségügyi alapellátás, szakellátás, központ) munkaegészségügyi szaktevékenységet végeznek. A foglalkozás-egészségügyi alapszolgálatok végzik a munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatokat, a krónikus betegségben szenvedő munkavállalók gondozását, és a munkavállalók munkakörülményrel, egészséggel, munkabiztonsággal kapcsolatos felvilágosítását végzik. A foglalkozás-egészségügyi alapszolgálatok közreműködnek a munkáltatóval az egészségkárosodások megelőzésében, az egészséget nem veszélyeztető, biztonságos munkakörnyezet kialakításában. Mindez a kockázateértékelésben és a foglalkozási rehabilitációs intézkedésben való részvétellel valósul meg. A foglalkozás-egészségügyi szakellátó helyek főbb feladatai közé tartozik a másodfokú munkaköri és szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatok elvégzése, foglalkozási megbetegedések kivizsgálásában közreműködés, szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatok végzése. A foglalkozás-egészségügyi központban klinikai, munkapszichológiai, toxikológiai, ergonómiai részlegek találhatóak, a foglalkozási megbetegedések kivizsgálása, szakértések végzése mellett az alap- és szakellátásban dolgozó foglalkozás-egészségügyi szakemberek munkáját segítik konzultációs lehetőséggel és szakmai útmutatókkal [1993. évi XCIII. tv. és 27/1995. (VII. 25. NM rendelet a foglalkozás-egészségügyi

szolgáltatásról]. A foglalkozás-egészségügyi rendelők kötelező műszeres felszereltségét rendelet szabályozza, mely szerint a foglalkozás-egészségügyi alap- és szakellátást végző szolgálatok rendelőinek nem kötelező felszerelése a hordozható munkapszichológiai vizsgálóeszközök és munkaszimulátorok sem [60/2003. (X. 20.) ESZCSM rendelet az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről. 1.sz. melléklet Szakmakód: foglalkozás-egészségügyi alapellátás és szakellátás 2501 és 2502].

Munkadiagnosztikai vizsgálatokat számos esetben végeznek alkalmasság megítélése, munkakörre kiválasztás, rehabilitáció előtti állapotfelmérés és utókövetés, pályaalakalmasság, pályaaorientációs tanácsadás céljából. Az általános munkadiagnosztikai vizsgálat során a munkaképességet befolyásoló általános képességeket, szellemi és fizikai állapotot mérjük fel. A célzott munkadiagnosztikai vizsgálat során egy munkakör, egy részfeladat elvégzéséhez szükséges képességek vizsgálata a cél. Munkadiagnosztikai vizsgálatra képességeteszteket, különböző kérdőíveket, munkapróba teszteket és műszeres vizsgálatokat használnak. A munkapszichológiai vizsgáló műszerekkel meghatározott részképességeket lehet mérni az úgynevezett „munkaminta-tesztekkel”, a munkaszimulátorokkal egy vizsgálat alkalmával több képességet, feladatsorokat lehet vizsgálni. Munkaszimulátorokat régóta használnak oktatásra, alkalmasság megítélésére, adott munkakörre kiválasztásra (repülőgép szimulátor, atomerőmű vezérlőterem szimulátora, feszültség alatti munka gyakorló pályája, anyagmozgatógépek szimulátora, orvosi, sebészeti szimulátorok), képességek fejlesztésére, szórakoztatásra. Munkaalakalmasság megítélésére, a nemzetközi irodalom szerint leggyakrabban a Blankenship FCE system, ERGOS worksimulator, Ergo-Kit, Valpar Work Samples, Metriks Education, Isenhagen Work System munkaszimulátorokat, illetve egy Lengyelországban kifejlesztett négy paneles munkadiagnosztikai eszközt használnák. A Magyarországon kifejlesztett ErgoScope munkaszimulátort (1. számú ábra) a kormányhivataloknál kezdték el használni, de mára már a Pécsi Tudományegyetem és egy biztonsági szolgálati cég is rendelkezik ErgoScope munkaszimulátorral (Izsó, 2012; [URL1](#); Juhász, 2019; Tokarski, 2022; [URL4](#); Gouttebauge, Wind, Kuijer & Frings-Dresen, 2004; Rustenburg, Kuijer & Frings-Dresen, 2004; Izsó, Székely & Dános, 2015; Dévényi & Tibold, 2022).

1. számú ábra

ErgoScope munkaszimulátor



Forrás. URL2

Az ErgoScope telepített munkaszimulátor három panelből áll (0. panel, 1. panel, 2. panel) és 36 feladat, munkafolyamat végezhető el és 203 rész képesség mérhető vele. Az ErgoScope 0. paneljén dinamikus és statikus erő kifejtés vizsgálható (tolás, húzás vízszintesen, függőlegesen, illetve emelés székmagasságra) (lásd 2. számú ábra). Az 1. panelen ülve végezhetőek a feladatok (csuklószorítás, ujjal fogás, tapintás, billentyűhasználat egy kézzel, két kézzel, ceruza használata) (lásd 3. számú ábra). A 2. panelen minden feladatot állva kell végezni, a szem-kéz koordinációt, figyelmet, komplex feladatok, monotonitás tűrését és a munkabírást vizsgálhatjuk (kapcsolók sorrendben beállítása, nyomógombok gyors kezelése, feladatok megfelelő sorrendben, válogatással, rendezéssel és gyorsan elvégzése) (lásd 4. számú ábra). Az ErgoScope munkaszimulátor pszichológiai és funkcionális valóság hűsége megfelel a szimulált munkafeladatoknak (Juhász, 2019; Rustenburg, Kuijer & Frings-Dresen, 2004; Jókai, 2018).

2. számú ábra

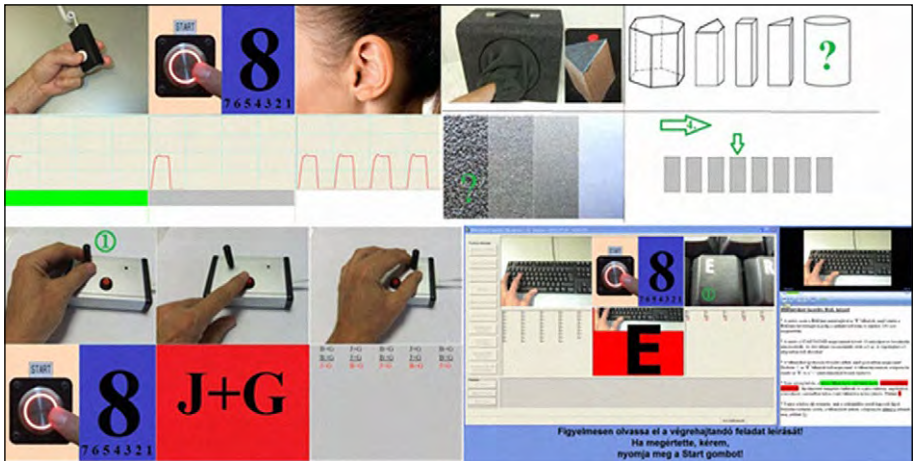
ErgoScope 0. panel, emelés székmagasságra és statikus nyomás vízszintesen két kézzel



Forrás. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

3. számú ábra

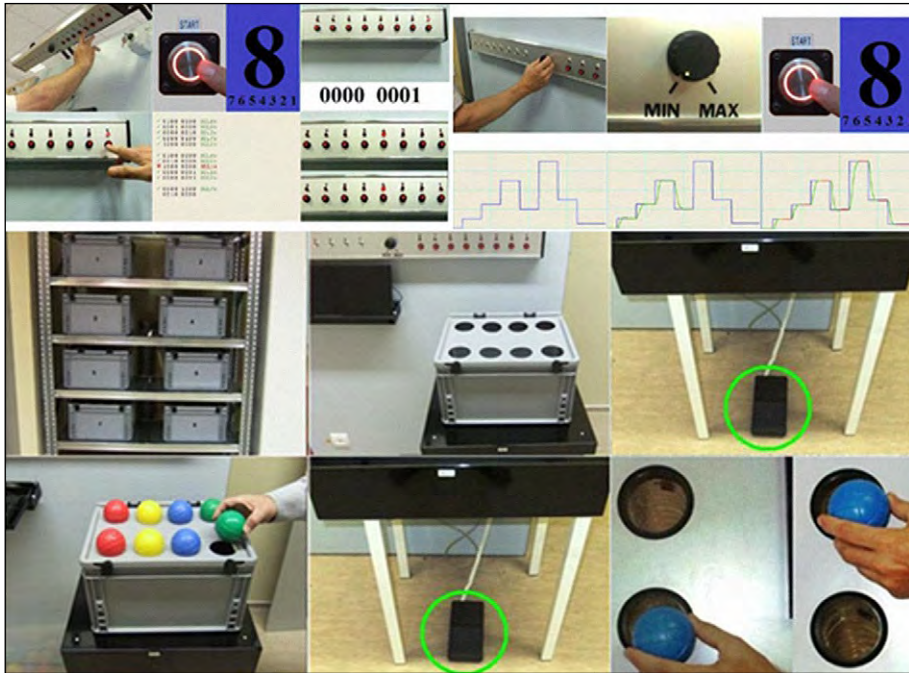
ErgoScope 1. panel, ujjfogás, tapintás, ceruzahasználat és billentyűzetkezelés



Forrás. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

4. számú ábra

ErgoScope 2. panel, nyomógombok, kapcsolók használata, munkabírás feladatsor



Forrás. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

2018–2019-ben módszertan kidolgozása céljából végeztünk vizsgálatokat ErgoScope munkaszimulátoron és hordozható munkapszichológiai vizsgáló eszközökön a Piarista Kilátó Központnak. Ezen kutatás során fogyatékos személyekkel és pályaválasztás előtt álló tanulókkal végzett munkadiagnosztikai vizsgálatok során megfigyeltük, hogy az ErgoScope munkaszimulátor és a hordozható munkapszichológiai vizsgáló eszközök jól használhatóak pályaválasztási tanácsadás során. Az ErgoScope és a hordozható munkapszichológiai vizsgáló eszközök jól használhatóak fogyatékos személyek képességvizsgálatára is, de egyes feladatokat akadálymentesíteni kell, illetve nem minden feladatot tudnak minden fogyatékosági csoportba tartozó személyek elvégezni (URL3; Nagy & Jókai, 2019; Jókai & Nagy, 2020). A Piarista Kilátó Központnak elkészítettük a munkadiagnosztikai eszközök használati protokollját pályaválasztási tanácsadáshoz. Ennek a módszertannak a keretében elkészítettük a munkadiagnosztikai eszközök által mérhető képességek és 30 szakma gyakorlásához szükséges képességek listáját táblázat formájában, lásd 5. számú ábra (Jókai, 2018).

5. számú ábra

ErgoScope munkaszimulátorral vizsgálható képességek – részlet

Table 2. Capabilities measured on the ErgoScope work simulator. This is a self-made table.

CAPABILITIES MEASURED ON THE ERGOSCOPE WORK SIMULATOR				Physical abilities					Cognitive abilities						Personal competences			
				Dynamic loading			Fine motor skills, sensorimotor performance		Sensation, perception, attention, memory, thinking						Qualities, personality traits			
				Static loading and body position														
Part No. I.	Part No. II.			Dynamic force	Static force management	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force	Static force
Part No. I.	Part No. II.	Measuring axes forces																
		Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed	Two-handed
x		x		x		x		x		x		x		x		x		x
x																		
x		x		x		x		x		x		x		x		x		x

Forrás. Jókai, 2018.

A szakirodalom áttekintése és a műszeres képességvizsgálatok során szerzett tapasztalatok alapján a foglalkozás-egészségügyi feladatok közül az elsőfokú és a másodfokú munkaköri/szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatok és foglalkozási rehabilitációs intézkedés protokolljába is beilleszthetők a munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatok. A munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatok elősegítik a véleményezést, javaslatok elkészítését, mivel objektív adatokat szolgáltatnak.

Célkitűzés

A foglalkozás-egészségügyi alapellátás és szakellátás feladatok vizsgálati protokolljaiba úgy szeretnénk beilleszteni a munkadiagnosztikai műszeres méréseket, hogy azok a leghatékonyabban segítsék a foglalkozás-egészségügyi szakemberek munkáját. A vizsgálati protokollok átnézése előtt kíváncsiak voltunk a Magyarországon foglalkozás-egészségügyi alapellátásban dolgozó szakorvosok véleményére a munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatokkal kapcsolatban.

Módszer

2020-ban a Magyarországon dolgozó foglalkozás-egészségügyi szakorvosok körében online kérdőíves felmérést végeztünk *Igény a munkadiagnosztikai mérőeszközök használatára a foglalkozás-egészségügyi alap- és szakellátásban – Felmérés* címmel. A kérdőív linkjét a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) Munkahigiénés és Foglalkozás-egészségügyi Főosztálya számára szakmai levelezés céljára megadott foglalkozás-egészségügyi szakorvosok e-mail címlistájára küldtük ki. A kérdőív a beleegyező nyilatkozaton felül húsz kérdést tartalmazott, melyek között 12 egyszerű választásos, négy többszörös választásos, kettő többválasztós jelölő négyzetrács és kettő véleménykifejtő kérdés volt. A kitöltött és elküldött kérdőívek Excel-táblázatban érkeztek meg és semmilyen azonosításra alkalmas adatot nem tartalmaztak, így az online kérdőíves felmérés során biztosítva volt a teljes anonimitás. A kérdések a foglalkozás-egészségügyi szolgálatok által ellátott nemzetgazdasági ágakra, a szolgálatok által használt, illetve ismert munkadiagnosztikai vizsgáló eszközökre, a segítőtechnológiák ismeretére vonatkoztak.

Az online kérdőíves kutatás szerint a munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatokat szívesen fogadta a szakma, ezért már elvégzett alkalmassági vizsgálatok példáin keresztül elemeztük a műszeres képességvizsgálatok beilleszthetőségét.

A műszeres képességvizsgálatok létjogosultságának alátámasztására az NNK Foglalkozás-egészségügyi Szakellátó Helyén 2019 és 2021 között elvégzett másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok dokumentumait elemeztük. Az átnézett esetek közül kiválasztottuk azokat, ahol történt műszeres képességvizsgálat és elemeztük, hogy befolyásolta-e a képességvizsgálat objektív eredménye a döntést az alkalmasságról.

Eredmények

A kérdőívet tartalmazó link 1307 címre lett kiküldve, összesen 88 kitöltött kérdőív érkezett be, ebből három esetben a beleegyező nyilatkozatra nemleges választ adtak, így ezeket a kérdőíveket kizártam a feldolgozásból. Végül 85 kérdőívet dolgoztam fel.

A kérdőívet kitöltő foglalkozás-egészségügyi alapszolgálatok a nemzetgazdasági ágazatok mindegyikéből látnak el munkavállalókat. Egy foglalkozás-egészségügyi alapszolgálat több céggel is szerződhet, így több nemzetgazdasági ágazatból is láthat el munkavállalókat.

A kérdőív 3. kérdésére *Milyen egészségi elváltozások/betegségek miatt kért leggyakrabban II. fokú munkaköri/szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatot?* adott válaszok szerint a kutatásban részt vevő foglalkozás-egészségügyi szakorvosok leggyakrabban pszichiátriai megbetegedés, szív- és érrendszeri és mozgásszervi elváltozás miatt utalják II. fokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatra a munkavállalókat (lásd 6. számú ábra). Az ábrán belül azok az elváltozások, melyek esetében az alkalmasságról való döntésben segítettek volna a munkadiagnosztikai műszeres mérések (zöld színnel megjelölt elváltozások) 56 említést jelentenek, melyek az összes említés 36,1%-a. Ez azt jelenti, hogy több mint egyharmadában a kérdőívet kitöltő orvosok által kért II. fokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok esetében a műszeres képességvizsgálatok segítettek volna a döntésben.

1. számú táblázat

*Az online kérdőíves kutatás alapján azon egészségi elváltozások százalékos megoszlása, melyek miatt leggyakrabban kérnek II. fokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatot.**

Elváltozás	Megemlítések száma	Megemlítések százalékos megoszlása
Pszichiátriai betegségek	25	16,13%
Mozgásszervi elváltozás	21	13,55%
Szív- és érrendszeri elváltozás	16	10,32%
Epilepszia	15	9,68%
Stroke utáni állapot	13	8,39%
Szemészeti elváltozások	12	7,74%
Zajártalom	12	7,74%
Diabetes mellitus	11	7,10%
Egyéb neurológiai elváltozás	8	5,16%
Fogyatékoság: mozgáskorlátozottság	6	3,87%
Fogyatékoság: hallásérültség	5	3,23%

Elváltozás	Megemlítések száma	Megemlítések százalékos megoszlása
Daganatos megbetegedések	4	2,58%
Egyensúlyzavar	3	1,94%
Endokrinológiai elváltozás	2	1,29%
Fogyatékoság: értelmi akadályozottság	1	0,64%
Autoimmun betegségek	1	0,64%
Fogyatékoság: látássérülés	0	0%
Fogyatékoság: autizmus spektrumzavar	0	0%
Összes megemlítés	155	100%

* Azokat az egészségi elváltozásokat, melyek esetében az elváltozás jellegétől függően munkadiagnosztikai műszeres mérés elvégzése indokolt lehetett volna, zöld színnel jelöltem.

Forrás. A szerző saját szerkesztése.

A kérdőív 10–19. kérdéseiben a munkadiagnosztikai mérőműszerek ismeretére voltunk kíváncsiak, illetve arra, hogy szívesen küldenének-e vizsgálatra munkavállalókat a foglalkozás-egészségügyi szakorvosok. A válaszadók 60,62%-ának nincs tapasztalata, de küldene. 3,61%-uknak van tapasztalat és továbbra is küldene műszeres képességvizsgálatra páciens. A legnagyobb százalékban egyensúlyvizsgálatra (stabilométer) (URL5), emlékezőképesség vizsgálatra (tachiszoszkóp) (URL6), figyelemképesség vizsgálatra és munkaszimulátoros vizsgálatra (ErgoScope) (URL2) küldenének munkavállalókat. A 85 kutatásban résztvevőből 76 (91,57%) foglalkozás-egészségügyi szakorvosnak nincs lehetősége képességvizsgáló műszert használni.

Az NNK Foglalkozás-egészségügyi Szakellátó helyén 2019 és 2021 márciusa közötti időszakból 272 másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat dokumentációját néztem át. A három leggyakoribb egészségi elváltozás, amely miatt sor került a II. fokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatra, ugyanazok voltak, mint az online kérdőíves kutatásom szerint, a mozgásszervi, pszichiátriai és szív- és érrendszeri elváltozások. Az átnézett másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok közül 29 esetben segített volna az alkalmasság megítélésében a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálat. A 29 esetből csak hat munkavállaló esetében volt lehetőség műszeres képességvizsgálatra.

Néhány érdekesebb eset a 23 másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat, amelyek során nem volt lehetőség munkapszichológiai műszeres képességvizsgálat elvégzésére:

- Stroke miatti bénulás maradványtüneteként jobb felső végtag gyengébb. Munkája során számítógépet kell használnia, az ujjak és kezek meglévő

- képességeit kellett volna vizsgálni. A vizsgálatához az ErgoScope munkaszimulátor 1. panelen ([URL2](#)) a klaviatúra használata lett volna ideális.
- Sclerosis Multiplex betegségben szenvedő beteg felső végtag kis ízületei is érintettek voltak. Munkája során feladata nagy részét számítógépen kell végeznie, kis része könnyű kézi anyagmozgatás. Az ujjak, kezek, karok mozgását, ujjak és kezek fogási erejét kellett volna vizsgálni. A vizsgálatához az ErgoScope munkaszimulátor 1. panelen ([URL2](#)) a klaviatúra használata, kulcsfogás, ceruzahasználat és marokszorítás feladatok elvégzésére lett volna szükség.
 - Konyhai kiegészítő munkakörben dolgozó személy bal oldala bénulás miatt gyengébb. A fogás kézzel, kéz- és karstabilitás, csukló- és kezek forgatása, állás, kézi anyagmozgatás képességek vizsgálatára lett volna szükség. Ezeket a képességeket az ErgoScope munkaszimulátor 0. panelen emelés székmagasságra és az 1. panel marokszorítás, csukló hajlítás és a 2. panelen a munkabírás feladatsorokkal ([URL2](#)), Ricossay ujjügyesség vizsgálóval ([URL7](#)) lehetne vizsgálni.
 - Kézujj amputáció miatt vizsgált munkavállaló raktáros munkakörben dolgozna. A fogás kézzel, kéz- és karstabilitás, csukló és kezek forgatása, kézi anyagmozgatás képességek felmérésére lett volna szükség. Ezeket a képességeket az ErgoScope 0. panele emelés székmagasságra és az 1. panel marokszorítás, csuklóhajlítás és a 2. panelen a munkabírás feladatsorokkal ([URL2](#)), illetve a Ricossay ujjügyesség vizsgálattal ([URL7](#)) lehetne vizsgálni.
 - Takarítóként dolgozott a munkavállaló koponyasérüléséig, mely maradvány tünete látáskiesés és bénulás. Ebben az esetben a következő képességeket kell felmérni: fogás kézzel, kéz- és karstabilitás, csukló és kezek forgatása, kézi anyagmozgatás, mozgáskoordináció, állás, közellátás. Ezeket a képességeket az ErgoScope 0. panel dinamikus emelés székmagasságra, 1. panelen marokszorítás, csuklóhajlítás és -nyújtás, a 2. panelen forgatás szemből, munkabírás feladatsor ([URL2](#)), Ricossay ujjügyesség vizsgáló ([URL7](#)), Crawford munkapróba ([URL8](#)), tremorméter ([URL9](#)) vizsgálatokkal lehet mérni.
 - Elektrotechnikusként dolgozó fiatalember keze balesetben sérült, és az ujjak kontraktúrája visszamaradt. A vizsgálandó képességek: fogás ujjakkal, fogás kézzel, kéz- és karstabilitás. A szükséges képességek vizsgálatához használható munkadiagnosztikai eszközök: ErgoScope 1. panel kulcsfogás, ceruzahasználat, marokszorítás, 2. panel forgatás szemből ([URL2](#)), Ricossay ujjügyesség vizsgálat ([URL7](#)), Crawford munkapróba ([URL8](#)).

A hat másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat, amelyek során volt lehetőség munkapszichológiai műszeres képességvizsgálat elvégzésére:

- 1. eset. Fogorvosnak agyi infarktus miatt memória zavara alakult ki. Az alkalmassági vizsgálat során tachisztozkóppal memória vizsgálatot ([URL6](#)), figyelemvizsgálatot ([URL10](#)), és a Ricossay ujjügyesség vizsgálóval ([URL7](#)) kéz- és ujjügyesség, szem-kéz koordináció vizsgálatot végeztünk. A vizsgálatok során az értékei a referencia értékeken belül voltak, megfigyelhető volt a jó kézügyesség. Tovább dolgozhatott.
- 2. eset. Fegyveres biztonsági őr vállsérülés után felkarját korlátozottan tudja mozgatni. A vizsgálatkor tremorméterrel vizsgáltuk ([URL9](#)), nem tudta célra tartásban megtartani a tremormétert. A munkavállaló elfogadta, hogy fegyveres munkakörben nem dolgozhat, szeretne új szakmát tanulni.
- 3. eset. Fegyveres biztonsági őr nem domináns kéz IV. és V. ujj balesetes amputációja miatt volt kérdéses az alkalmassága. Tremorméterrel vizsgáltuk ([URL9](#)), nem tudta célra tartani a tremormétert, így elfogadta, hogy nem alkalmas fegyveres munkakörben, a munkáltató át tudta helyezni másik munkakörbe.
- 4. eset. Folyamatosan romló látása miatt, gyengénlátó, húsz éve szakácsként dolgozó munkavállaló alkalmasságának megítélésé céljából a kézkoordináció ([URL11](#)) és Ricossay ujjügyesség ([URL7](#)) vizsgálatot végeztünk. Megfigyelhetők voltak a pontos kéz- és ujjmozgások, a biztos fogás ujjakkal és a jó szem-kéz koordináció, ezek alapján engedték tovább dolgozni szakácsként.
- 5. eset. Mechanikai szerelőnek progreidiáló idegrendszeri betegség következményeként mozgásszervi panaszok miatt vizsgálatuk az alkalmasságát. Stabilométer egyensúly ([URL5](#)) és Ricossay ujjügyesség vizsgálóval ([URL7](#)) vizsgáltuk a munkavállalót. A munkavállaló a referencia értékek alsó határához közeli értékeket ért el, így engedték továbbdolgozni. Néhány hét munka után gyorsan fáradt, és a kifáradás miatt a mozgása bizonytalaná vált, ezért nem foglalkoztatták tovább. Ebben az esetben, ha lett volna lehetőségünk ErgoScope munkaszimulátor 2. paneljén ([URL2](#)) elvégezni a vizsgálati sorokat, kiderült volna a könnyű fizikai munka közben kialakuló túlzott fáradékonysága.
- 6. eset. Kéményseprő rejtett kancsalság miatt jelentkezett II. fokú munkaköri alkalmassági vizsgálatra. Munkája során háztetőre nem kell kimennie. Stabilométerrel ([URL5](#)) vizsgáltuk az egyensúlyérzékét, jó eredményt ért el. A munkavállalót engedték továbbdolgozni.

Megbeszélés

A kevés (1307 kiküldöttből, 85 beérkezett érvényes kérdőív) kitöltött, érvényes kérdőív ellenére a kapott válaszok alátámasztották a munkadiagnosztikai műszeres mérések foglalkozás-egészségügyben és ezen keresztül a munkavédelemben való szélesebb körű használatának fontosságát. A válaszadók több mint fele ellenére, hogy nem használ képeességmérő műszereket, szívesen küldenének pácienseket vizsgálatra. A 18 egészségi elváltozás csoportból, melyek esetében másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatra küldik a munkavállalókat, hat betegcsoport esetében (a mozgásszervi elváltozás, stroke utáni állapot, szemészeti elváltozás, mozgáskorlátozottság, egyensúlyzavar, értelmi akadályozottság), a funkció kieséstől függően, érdemes lehet elvégezni a munkadiagnosztikai méréseket, ez a kérdőívre adott válaszokban a II. fokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatkéresek egyharmada.

A másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok dokumentációinak elemzése rávilágított, hogy a műszeres képességvizsgálatoknak jelentős szerepe van a másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok során az alkalmasság véleményezésében. Abból a hat esetből, amikor volt lehetőségünk műszeres képességmérést végezni, öt esetben a döntésben segített, alátámasztotta a vizsgálat a végső véleményt. Egy esetben az elvégzett műszeres munkapszichológiai vizsgálat eredménye még elfogadható volt, de a későbbiekben mégis az alkalmatlanság igazolódott. Ebben az esetben egyértelműen további műszeres képességvizsgálatok segítettek volna a korábbi döntést az alkalmatlanságról, csak eszközhiány miatt erre nem volt lehetőségünk. Az ErgoScope munkaszimulátorral lehetett volna elvégezni a munkabírás, monotonitástűrés vizsgálati sorokat, annak érdekében, hogy a munkavállaló fáradékonysága kiderüljön.

A kielemezett másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok során a rutin orvosi vizsgálatkor realizálódott, hogy szükséges elvégezni a munkadiagnosztikai vizsgálatokat. Így hosszú idő telt el az elsőfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat és a másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vélemény kiadása között. Amennyiben az alapszolgálatoknál dolgozó foglalkozás-egészségügyi orvosok számára elérhető, azaz beutalhatnak munkavállalót műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatra, abban az esetben lerövidíthető a folyamat ideje. Az alkalmasságról való döntésre szánt rövidebb időnek köszönhetően a munkavállaló rövidebb időre esik ki a munkából, a munkáltatónak nem kell helyettesítést, távolléti díjat fizetnie. A munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok sémájára a foglalkozási rehabilitációs eljárás során, már a megváltozott egészségi állapot miatt elvégzett munkaköri alkalmassági vizsgálat részét képezhetnék a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok, és így

azonnal javaslatot tehetne a foglalkozás-egészségügyi szakorvos a munkakör, munkakörnyezet adaptálásra, az új munkakörre. A foglalkozási rehabilitációs eljárásnál is fontos az időfaktor a munkavállaló és a munkáltató szempontjából is. A munkadiagnosztikai vizsgálatok használatára a pályaválasztási tanácsadás során jó példa a Piarista Kilátó Központban folyó pályaválasztási és munkaerőpiaci tanácsadás és fejlesztés hátrányos helyzetű fiataloknak (Török, 2019; Glied, Nagy & Lázár, 2021).

Összefoglalás

A foglalkozás-egészségügyi szakorvosokat megkérdezve egyértelműen kiderült, hogy a foglalkozás-egészségügyi alapszolgálatban dolgozó szakorvosok támogatják annak a lehetőségét, hogy munkadiagnosztikai műszeres vizsgálatokra küldhessék az általuk vizsgált munkavállalókat. Másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok dokumentációinak elemzésével bebizonyosodott, hogy sok esetben alátámasztanak, vagy segítenének a döntésben a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok. Leggyakrabban az ErgoScope munkaszimulátor használatára lett volna szükség.

A foglalkozás-egészségügy feladatai közül, a másodfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálat mellett, az elsőfokú munkaköri orvosi alkalmassági vizsgálatok, a szakmai orvosi alkalmassági vizsgálatok, a pályaválasztási tanácsadás és a foglalkozási rehabilitációs eljárás során jelentenének a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok nagy segítséget. A szakmát tanuló, egészségi elváltozással bíró, vagy fogyatékossgal élő fiatalok esetében nagyon fontos, hogy a képességeiknek megfelelő szakmát tanuljanak, mert csak így lesz esélyük a munkaerő piacon munkát vállalniuk. A foglalkozási rehabilitációt csak a munkavállaló képességeinek ismeretében és a cégnél lévő munkakörök közzé tartásának, betöltésükhöz szükséges képességek ismeretében lehet sikeresen elvégezni. A foglalkozási rehabilitáció akkor sikeres, ha a megváltozott munkaképességű, krónikus betegségben szenvedő, vagy fogyatékossgal élő munkavállaló újból munkába tud állni, és teljes értékű munkát tud végezni.

Napjainkban, amikor egyes nemzetgazdasági ágazatok munkaerőhiánnyal küzdenek, nagyon fontos, hogy minden, munkavállalás szempontjából aktív korú személy megtalálja a képességeinek megfelelő munkát. Csak így lehet optimalizálni a munkaerő eloszlását a munkaerőpiacon. Mindezt elősegítené, ha a foglalkozás-egészségügyi szolgálatok számára elérhetőek lennének a műszeres munkadiagnosztikai vizsgálatok, az ErgoScope munkaszimulátoron, illetve a hordozható munkapszichológiai képességvizsgáló eszközökön végezhető

vizsgálatok. Ez megoldható lenne, ha legalább a foglalkozás-egészségügyi központ, illetve ideális esetben a foglalkozás-egészségügyi szakellátó helyek egy része rendelkezne hárompanelos ErgoScope munkaszimulátorral és hordozható munkapszichológiai képességvizsgáló eszközökkel.

Felhasznált irodalom

- Dévényi R. E. & Tibold A. (Szerk.) (2022). *ErgoScope: a munkaképesség objektív vizsgálatának elméleti kérdései és jó gyakorlatai*. Pécsi Tudományegyetem. https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/ergoscope_kotet.pdf
- Glied H., Nagy Z. É. & Lázár L. (2021). Kibontakozást és tanulást segítő szolgáltatások sajátos nevelési igényű fiataloknak a gödi orientációs évben. In Molnár Gy. & Tóth E. (Szerk.), *Új kutatások a neveléstudományokban 2021. A neveléstudomány válaszai a jövő kihívásaira* (pp. 208–221). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága. https://konferencia.pte.hu/sites/konferencia.pte.hu/files/UKN_2021.pdf
- Goutteborge, V., Wind, H., Kuijjer, P. P. F. M. & Frings-Dresen, M. H. W. (2004). Reliability and validity of Functional Capacity Evaluation methods: a systematic review with reference to Blankship system, Ergos work simulator, Ergo-Kit and Isernhagen work system. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 77(8), 527–537. <https://doi.org/10.1007/s00420-004-0549-7>
- Izsó L. (2012). Munkaszimulátorok alkalmazásának lehetőségei a munkavégzés biztonságának javításában. *Munkavédelem és Biztonságtechnika*, 24(4), 10–16.
- Izsó, L., Székely, I. & Dános, L. (2015). Possibilities of the ErgoScope high fidelity work simulator in skill assessment, skill development and vocational aptitude tests of physically disabled persons. In Sik-Lányi, C., Hoogerwerf, E.-J., Miesenberger, K. & Cudd, P. (Eds.), *Assistive Technology: Building Bridges* (pp. 825–831). IOS Press.
- Jókai, E. & Nagy, S. (2020). The raison d’être of work diagnostic tests in the work safety of disabled employees. *Biztonságtudományi Szemle*, 2(SI1), 15–23. <https://biztonsagtudomanyi.szemle.uni-obuda.hu/index.php/home/article/view/89/85>
- Jókai E., Smudla Sz. & Pálosi A. (2018). *Mérésvezetői instrukciók az ErgoScope munkaszimulátoros vizsgálatsorozat levezetéséhez – módszertani kézikönyv*. Scope Instruktor Kft.
- Jókai E. (Szerk.) (2018). *Munkadiagnosztika, Kutatási jelentés és Módszertani kézikönyv*. Scope Instruktor Kft.
- Juhász I. (2019). Pályaalkalmassági vizsgálatok és alkalmazásuk az emberi erőforrások kiválasztásában – különös tekintettel a személyiségtesztekre. *Munkaügyi Szemle*, 62(5), 65–74.
- Nagy S. & Jókai E. (2019). Pályaorientációs központ fejlesztése során végzett pilot vizsgálat munkadiagnosztikai méréseinek tapasztalatai és módszertana. In Németh K. (Szerk.), *Tava-*

szí Szél 2019 Konferencia. Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia (pp. 454). Doktoranduszok Országos Szövetsége.

Török R. (2019). Pályaorientációs fejlesztés sajátos nevelési igényű fiatalok számára – egy modellkísérlet kutatási eredményeinek bemutatása. In Farkasné Gönczi R., Gereben Ferencné & Lénárt Z. (Szerk.), *Rehabilitáció – életkorok, intézmények, szükségletek és lehetőségek a szolgáltatások hazai rendszerében* (pp. 269–273). Magyar Gyógyneveléstudományok Egyesülete és ELTE Bárczy Gusztáv Gyógyneveléstudományi Kar.

Rustenburg, G., Kuijter, P. P. F. M. & Frings-Dresen, M. H. W. (2004). The concurrent validity of the ERGOS Work Simulator and the Ego-Kit with respect to maximum lifting capacity. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 14(2), 107–118. <https://doi.org/10.1023/B:JO-OR.0000018327.27554.58>

Tokarski, T. (2022). Narzędzia do oceny funkcjonalnej zdolności do wykonywania wybranych czynności pracy. *Ergonomia*, 11, 17–19. <https://doi.org/10.54215/BP.2022.11.29.Tokarski>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Alkalmasság vizsgálati eszközök Magyarországon*. <https://prezi.com/cw18epgjzidh/alkalmassagvizsgalati-eszkozok-magyarorszagon/>

URL2: *Innomed Medical's weboldala*, <https://www.innomed.hu/munkaszimulatorok>

URL3: *Munkaköri alkalmasság - vizsgálatok megváltozott munkaképességű és sérülékeny dolgozói csoportok körében*. https://www.dsge.hu/met/subsites/enye31/JokaiErika_ENYE31.pdf

URL4: *Ocena zdolności do pracy z zastosowaniem narzędzi do oceny funkcjonalnej oraz testów e-kompetencji*. https://m.ciop.pl/CIOPPortalWAR/file/96348/Ocena_zdolnosci_do_pracy.pdf

URL5: *Stabilometer leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/stabilometer.html>

URL6: *Tachisztozkóp leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/dtc.html>

URL7: *Risossay ujjügyesség vizsgálat leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/ricossay.html>

URL8: *Crawford munkapróba leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/crawford.html>

URL9: *Tremorméter leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/mtr.html>

URL10: *Figyelemteszt leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/aat.html>

URL11: *Kéz koordináció vizsgálati eszköz leírása*. <http://www.strukturainstruments.hu/hct.html>

Alkalmazott jogszabályok

1993. évi XCIII. törvény a munkavédelemről

27/1995. (VII.25.) NM rendelet a foglalkozás-egészségügyi szolgáltatásról

60/2003. (X. 20.) ESzCsM rendelet. az egészségügyi szolgáltatások nyújtásához szükséges szakmai minimumfeltételekről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Nagy S. (2024). A munkadiagnosztikai műszeres mérések helye a foglalkozás-egészségügyi feladatok protokolljaiban. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2331–2348. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2331-2348>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Az adatokat kérésre rendelkezésre bocsátják.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Nagy Sarolta, aki a nagy.sarolta@nngyk.gov.hu e-mail címen érhető el.



A szakértői elfogultság a büntetőügyekben

I. rész

Forensic Expert Bias in Criminal Justice Part I

Lontai Márton

főigazgató
Nemzeti Szakértői és Kutató Központ
lontaim@nszkk.gov.hu



Pamzsav Horolma

Dr. DSc, igazságügyi genetikus
szakértő
Nemzeti Szakértői és Kutató Központ
pamzsavh@nszkk.gov.hu



Petrétei Dávid

Dr., osztályvezető
Nemzeti Szakértői és Kutató Központ
Daktiloszkópiai Szakértői Intézet
petreteid@nszkk.gov.hu



Absztrakt

Cél: A kétrészes tanulmány szerzői ismertetik a *Science* cikkét Itiel Dror munkásságáról, majd ebben az első részben részletesen elemzik a daktiloszkópiával kapcsolatos tanulmányait, összevetik más szócikkkel, részletesen bemutatják az ujjnyomszakértői munka legnagyobb tévedését, illetve ismertetik saját kísérletüket.

Módszertan: A tanulmány a *Science* cikk első felének ismertetése után számos külföldi szócikk és néhány releváns hazai szócikk feldolgozásával azok szintézisét végzi el. A Mayfield-ügyet – a széles körben feldolgozott USA kormányzati jelentések mellett – a kevésbé közismert polgári bírósági ítélet felhasználásával mutatják be a szerzők. Saját empirikus kísérletük tapasztalatait a tanulmány végén összegzik.

Megállapítások: A szakértők kognitív elfogultsága komoly hatással lehet az igazságszolgáltatásra, mégis a téma részletes kutatása az ezredforduló utáni hírhedt justizmordok után indult csak meg. Itiel Dror szerepe ebben úttörő és megkerülhetetlen, bár egyes állításait a tanulmányban pontosítják a szerzők, illetve más szerzőkkel egyetértve vitatják. A hírhedt Mayfield-ügyben a jogtalanul őrizetbe vett jogász által indított per kevésbé közismert iratait egybevetve a többször feldolgozott kormányzati jelentésekkel, gyanú merült fel a szerzőkben arra vonatkozóan, hogy az ügy nem a szakértők kognitív elfogultságáról szólt,

A szerzők a kéziratot magyar nyelven nyújtották be. Benyújtás: 2024. 03. 27. Átdolgozás: 2024. 05. 21.
Elfogadás: 2024. 05. 27.



hanem klasszikus koncepció per volt. Saját empirikus kísérletük az IAI által lefolytatott kísérlettel egyezően, Dror eredményeivel ellentétben, nem támasztotta alá a kontextuális elfogultság érdemi hatását a daktiloszkópiai azonosításra. **Érték:** A tanulmány átfogó képet nyújt Itiel Dror munkásságán keresztül a szakértői elfogultság problémájáról, továbbá használható megoldási javaslatokat kínál.

Kulcsszavak: forenzikus tudományok, igazságügyi szakértő, kognitív elfogultság, kontextuális elfogultság

Abstract

Aim: In the two-part study, the article from Science about Itiel Dror's work is summarized, and then in this first part, his studies related to friction ridges are examined in detail, compared to other scientific papers. The most famous false positive identification in the fingerprint field is also covered, and the authors' experiment is presented.

Methodology: After summarizing the first half of the Science article, the study synthesizes of numerous international papers and some relevant Hungarian articles. The Mayfield case is presented using the lesser-known civil court decision, in addition to the widely studied US government reports. The experiences of the authors' empirical experiment are summarized at the end of the study.

Findings: The cognitive bias of forensic experts can have a serious impact on the judiciary, yet detailed research on the topic only began after the infamous mistaken identifications around the turn of the millennium. Itiel Dror's role in this is pioneering and undoubted, although this paper clarifies some of his statements, and discusses them in agreement with other authors. In the infamous Mayfield case, comparing the less well-known documents of the trial initiated by the unlawfully detained lawyer, with the government reports that have been extensively analysed, this paper suggests that the case was not about the cognitive bias of the experts, but rather an attempt to hold a classic conceptual (pre-determined) trial. The authors' empirical experiment, in agreement with the experiment conducted by the IAI, in contrast to Dror's results, did not support the substantial effect of contextual bias on fingerprint comparison.

Value: The study provides a comprehensive picture of the problem of expert bias through the work of Itiel Dror, and also offers useful solutions to mitigate it.

Keywords: forensic sciences, expert, cognitive bias, contextual bias

Bevezető

Az igazságügyi szakértők a tevékenységüket a szakértői törvény és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységükre irányadó szakmai szabályok és esküjük megtartásával, legjobb tudásuk szerint kötelesek végezni. Mivel azonban a szakértők is emberek, az emberi mivoltunkból származó kognitív elfogultságok befolyásolják vagy befolyásolhatják az objektív szakértői vélemény megalkotását. A kétrészes cikkben bemutatásra kerülnek – Itiel Dror, a kognitív idegtudomány szaktekintélye által készített – olyan kutatási eredmények, amelyek az ujjnyomat szakértőktől az igazságügyi orvosszakértőn keresztül az igazságügyi genetikus szakértőig érintik a tevékenységüket.

De vajon a szakértők ki tudják-e kapcsolni az érzelmi és kognitív „részhajlásukat”? Itiel Dror – a szerzők egyikének LinkedInről ismerőse – egy linket posztolt a következő megjegyzéssel: „*Megtisztelő és hálás vagyok, hogy a Science magazin úgy döntött, közzétesz egy 5 oldalas cikket a kutatásomról*”. A linkre rákattintva az alábbi cikk jelenik meg: *The bias hunter*, azaz *Az elfogultságvadász* (URL1; Starr, 2022).

A cikk elgondolkodtatott minket. Munkánk során az objektív és kategorikus azonosításra képes klasszikus daktiloszkópiával foglalkozunk, illetve „*a bűnüldözés arany standardja*” (Lynch, 2003) jelzővel illetett DNS-profil vizsgálattal. Mégis okozhatnak meglepetést, ahogy bárkinek, aki elhivatott a szakértői szakma iránt, és kétséget kizáróan bízik a természettudomány vívmányaiban, büszkén és bátran alkalmazva nap mint nap a tudományok kínálta vizsgálati módszereket.

Ártatlan személy elítéltetése vagy bűnös személy szabadon engedtetése a törvényszéki tudományterületek művelőinek olyan lelki traumát okozhatnak, amin túllépni képtelenség. Természetesen mi, szakértők minden olyan külső és belső tényezőt figyelembe veszünk, amelyek a vizsgálati eredményt befolyásolhatják, de mégis, az emberi tényező kikerülhetetlen.

Mi, szakértők, mint mindenki más, emberek vagyunk, nem pedig robotok, amelyek vezérlő szoftverének az „érzelem és elfogultság” menüpontjában az alapértékek (default values) nullára vannak beállítva, és ezáltal kikapcsolódnak a kognitív részhajlások. Ráadásul az agyunkban tárolt pozitív/negatív emlékek, amelyek az életünk során a környezeti és társadalmi hatások révén keletkezettek, sajnálatosan nem mérhetők műszerekkel, nem figyelmeztetnek minket arra egy kiugró hibaüzenetben, hogy „bias error”, azaz „elfogultsági hiba”!

A fentieket figyelembe véve ismertetjük az alábbi angol nyelvű cikket, hogy ösztönözzük és figyelmeztessük a szakértő kollégákat arra, hogy próbáljunk meg beépíteni az agyunkba egy „hibaüzenetet”, amely vészjelzést adhat annak, aki rendelkezik „adó-vevő” készülékkel! Reméljük, hogy minden szakértő

kollégának van adó-vevő készüléke. Lehet, hogy a cikk a magyar szakértői társadalomban is nagy felháborodást fog kelteni, ahogy világszerte, de ha mi kivételek lennénk, akkor próbáljuk meg jobbra, szebbé, aggálytalanná tenni a szakmai módszertanokat.

Douglas Starr: Az elfogultságvadász

Itiel Dror, a University College London (UCL) kognitív pszichológus kutatója évtizedek óta tárja fel az elfogultság szerepét a törvényszéki tudományokban, még akkor is, ha ez nagy felháborodást vált ki a szakértői társadalomban. (Starr, 2022) Munkásságában valós esetek és adatok felhasználásával mutatja be, hogy a kórházi ellátáshoz és a légi közlekedéshez hasonló szakterületek szakértői hogyan képesek megváltoztatni véleményüket, ha ugyanazokkal az adatokkal különböző kontextusban találkoznak. Legismertebb munkái azonban a törvényszéki-igazságügyi tudományokat érintették, amikben arról számolt be, hogy a terület „tudománytalan” eszközöket használt. 2009-ben a Nemzeti Kutatási Tanács (National Research Council) egy úttörő jelentést¹ tett közzé, amely szerint a legtöbb kriminalisztikai szakterület – beleértve a lövedékek, szörszálak, harapásnyomok és még az ujjnyomok összehasonlító vizsgálatát is – inkább a hagyományon, mintsem a számszerűsíthető tudományon alapul. Dror kimutatta, hogy a legtöbb kriminalisztikai probléma nem egy-egy (az egész kosár almát tönkre tevő) „rothadt alma” szakembertől származik, akik bekerültek a bűnügyi laboratóriumokba. Inkább ugyanabból a tudatalatti elfogultságból származik, ami mindnyájunk napi döntéseire hatással van – azokból az egyszerűsítésekből és általánosításokból, amelyekre agyunk a valóság feldolgozása során támaszkodik.

Dror egyik munkája azt vizsgálta, hogy a légierő pilótái miként használják fel a mentális képalkotást a nagy sebességgel haladó ellenséges repülőgépek felismerésére. A projekt felkeltette David Charlton brit ujjnyomozás-kértő figyelmét, aki szakterületét illetően kételkedni kezdett saját kognitív elfogulatlanságában. Ehhez táptalajt adott két, szakmai berkekben közismert és nagy port kavart téves daktiloszkópiai azonosítás. Az Egyesült Királyságban 1997-ben robbant ki botrány, amikor brit ujjnyomozás-kértők tévesen azonosították Shirley McKie skót rendőrtiszt nyomait egy gyilkosság helyszínén. Később amerikai szakértők kizárták, hogy az ujjnyom tőle származott volna. Az Egyesült Államokban

1 National Research Council of the National Academy of Science: Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward ([URL2](#)).

pedig 2004-ben az FBI őrizetbe vette Brandon Mayfieldet a március 11-i madridi vasúti robbantás elkövetőjeként. Az FBI daktiloszkópiai adatbázisában valóban szerepelt Mayfielt, és a rendszer valóban felkínálta őt az ügynevezett kandidátusi listán, amit a későbbiekben részletesen is kifejtünk. Starr cikke (Starr, 2022) kissé hatásvadász módon ezt úgy tálalja, hogy „hús közeli találat is volt”, köztük Mayfield ujjnyomata, ez viszont nem teljesen állja meg a helyét. Tény viszont, hogy az FBI innentől Mayfieldre összpontosította a figyelmet, aki (ugyancsak tény) áttért az iszlám hitre, és korábban jogi védelmet nyújtott egy tálib kapcsolatokkal is rendelkező, portlandi (Oregon állam) lakosnak. Hetekkel később, amikor a spanyol hatóságok megtalálták a valódi robbantót, Mayfield kiszabadult, majd beperelte az Egyesült Államok kormányát.

Starr cikke (Starr, 2022) szerint e két botrány hatására Charlton felvette a kapcsolatot Drorral, és hamarosan közös kutatásba fogtak. Ennek keretében felkerestek öt ujjnyomatszaktörőt, akik tudtak a Mayfield-ügyről, de addig nem látták az ujjnyomokat. Dror és Charlton mindegyik szakértőnek küldött egy-egy olyan nyomot és nyomatot, amit az adott szakértő korábban beazonosított a saját ügyében. A kísérlet során azt mondták nekik, hogy a megküldött nyom és nyomat a hírhedt Mayfielt-ügyből származnak, ahol az ujjnyomatok közismerten nem egyeztek meg a helyszíni nyommal. Az öt szakértő közül négy elmentmondott saját korábbi döntésének: hárman jutottak arra a következtetésre, hogy a nyom és a nyomat nem egyezik meg, egy szakértő pedig úgy érezte, hogy további információra van szüksége a megalapozott döntéshez. A kutatás hipotézisei szerint az idő múlása, illetve főleg a külső információk befolyásolták őket.

Egy következő vizsgálat során Dror és Charlton hat szakértőnek adott általuk korábban megvizsgált nyomokat, továbbá elfogult információkat: néhányuknak azt, hogy a gyanúsított beismerte az elkövetést, néhányuknak viszont azt, hogy igazolt alibije volt. A hat szakértő közül négy megváltoztatta korábbi megállapításait. A kutatások eredményeinek publikálása Charlton ellen fordította számos ujjnyomatszaktörő kollégáját, egészen odáig, hogy már fontolóra vette karrierje feladását.

Dror más befolyásoló tényezőket is megvizsgált az ujjnyom-azonosítás során. Úgy találta, hogy a szakértők még azután is az AFIS kandidátusi lista elejére koncentrálnak, hogy összekeverték nekik a sorrendet. Feltételezése szerint a számítástechnikában túlzottan bízó tudatalatti hajlam miatt.

„Sokan vélik úgy, hogy az ujjnyomok nem hazudnak – véli Dror – de az is igaz, hogy nem beszélnek. Mindig a vizsgáló személy hozza meg a döntést, és minden ember tévedhet.” (Starr, 2022)

A cikk ismertetését a tanulmány második részében folytatjuk.

Elfogultság a daktiloszkópiában?

Dror és szerzőtársainak cikke az AFIS-rendszer által okozott elfogultságról (Dror, Wertheim, Fraser-Mackenzie & Walajtys, 2012) valójában arra a következtetésre jut, hogy a szakértők sokkal több időt szentelnek a kandidátusi lista élmezőnyének, mint a lista végének, a vizsgálatra fordított idő pedig csökkenti a téves kizárás vagy a tévesen eldönthetetlennek minősítés esélyét. A tanulmány legfontosabb eredménye tehát az, hogy nem maga a nyomat a döntő, hanem a nyomat kandidátusi listában elfoglalt helye. Ezzel kapcsolatban azonban megjegyzésre érdemes, hogy a valódi AFIS-rendszerek azért rangsorolják a nyomatokat a kandidátusi listán, mert az algoritmus szerint egyes nyomatok „hasznosabbak” az összehasonlítani kívánt nyomhoz vagy nyomathoz, mint más nyomatok. Minden valódi szakértő tisztában van azzal, hogy nem mindig a kandidátusi lista első helyezettje kerül azonosításra (ha ugyan egyáltalán sor kerül azonosításra), ugyanakkor a tapasztalatok szerint igen ritka, hogy a kandidátusi lista utolsó eleme lenne a valódi találat. Dror és szerzőtársai a kísérlet során véletlenszerű sorrendbe keverték a nyomatokat, és azokat rangsorolt kandidátusi listaként mutatták be a résztvevőknek, akik valóban a lista élén lévő nyomatokra koncentráltak.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a kandidátusi lista által okozott elfogultság mennyiben befolyásolja a daktiloszkópiai azonosítás egészét vagy végeredményét. Ezért két kiegészítést le kell szögeznünk. Egyrészt az AFIS-adatbázisban végzett keresés önmagában nem azonosítás. Ha a kandidátusi lista egyik elemével azonosnak találja a nyomot, a szakértők (hazánkban legalábbis) mindig elvégzik a nyom és nyomat közvetlen, számítógép nélküli összehasonlítását is. Majd ezt követi (a világon gyakorlatilag mindenhol) az ACE-V módszertan szerinti megerősítés vagy igazolás (legalább) egy másik igazságügyi szakértő által. Ez a minőségbiztosítási eljárás alapvető része az akkreditált munkafolyamatnak, olyan kötelezően beépített kontrollmechanizmus, ami az egyes szakértők tévedését vagy elfogultságát igyekszik megelőzni. A téves kizárásokat illetően pedig azt kell leszögeznünk, hogy az AFIS-rendszerek mindig és folyamatosan kínálják fel azonosításra a beléjük rögzített, hasonlóknak ítélt nyomatokat és nyomatokat. Ha egy szakértő átsiklik egy lehetséges azonosítás felett, az nem jelenti azt, hogy a nyom törlődik; semmi sem zárja ki, hogy aznap, másnap, vagy egy hét múlva egy másik szakértő végrehajtsa az azonosítást.

Dror és munkatársainak kísérlete során a szakértőknek kötelező volt a kandidátusi lista valamennyi elemére egyenként nyilatkozni az „azonos”, a „kizárt” vagy az „eldönthetetlen” megállapításokkal. Az „eldönthetetlen” megállapítást a kísérlet akkor vette hibának, ha azonosítás helyett választotta azt a szakértő.

Érdekes kérdést vet fel ez a válaszlehetőség egy nyomatokra is kiterjedő összehasonlítás esetén – a magyar eljárás szerint az azonosításra alkalmas nyomot azonosítani vagy kizárni lehet. Az „eldönthetetlen” leginkább nyom-nyom összehasonlításakor képzelhető el (például az egyik nyom a tenyér egyik fele, a másik nyom a tenyér másik fele), vagy ha a nyomat nem tartalmazza azt a területet (például ujjhegy, tenyérél stb.) mint a nyom, vagy ha a nyomat minősége nem megfelelő (a releváns területe elmosódott stb.). Az idézett tanulmányból nem derül ki, hogy mikor és miért lehetett „eldönthetetlen” opciót jelölni, sem pedig az, hogy ez mennyire része az adott szakértő módszertanának. (Azaz lehetséges, hogy azt gondolta: bizonytalan esetben nyugodtan „passzoljon”.) Dror és szerzőtársa az „eldönthetetlen” kategóriát csak egy későbbi tanulmányában járja körül (Dror & Langenburg, 2018), bár nem foglalnak egyértelmű állást abban, hogy mikor és milyen értelemben engedhető meg az „eldönthetetlen” nyilatkozat.

A Mayfield-ügy

Vegyük górcső alá Brandon Mayfield említett ügyét! Nevezett oregoni ügyvéd, gyakorló muszlim, felesége egyiptomi menekült. Katonaviselt személy, egy családtag perben képviselt olyan férfit, akit terrorizmussal vádoltak, rajta kívül is tartott kapcsolatot olyan személyekkel, akiket terrorizmus gyanúja miatt megfigyelés alatt tartottak. A 2004. március 11-én csaknem kettőszáz halálos áldozatot követelő, Madridban történt pokolgépes merényletet követően a spanyol rendőrség egy gépkocsiban megtalálta és lefoglalta a detonátorokat, az azokat tartalmazó műanyag zsákon ujjnyomtörödékeket rögzített, és azokat megküldte az Interpolon keresztül az FBI laboratóriumába is. Az FBI ujjnyomatszakértői tévesen azonosították Mayfieldet, aki május során három hetet töltött letartóztatásban. Az eset rendkívül nagy felháborodást keltett, a daktiloszkópia rendkívül ritka tévedéseinek egyike, aminek azonban megítélésünk szerint semmi köze a szakértői elfogultsághoz.

A világhálón nyilvánosan hozzáférhető az FBI hivatalos „kincstári” magyarázata (URL3), amiben leírják, hogy a szakértő az IAFIS (Integrated AFIS), az FBI AFIS-rendszere által felkínált „lehetségesen azonos” ujjnyomatok közül azonosította Mayfield ujjnyomatát, majd ezt egy második szakértő is megerősítette. Később, mikor a spanyol hatóságok kétségüket fejezték ki az azonosítást illetően, két FBI szakértő utazott Madridba, és megállapították, hogy a téves azonosítás a rossz minőségű digitális kép miatt történt, tudniillik a spanyol rendőrség által megküldött digitális képen az ujjnyomot alkotó sajátossági pontok

a rossz minőség miatt „szokatlanul hasonló” voltak a Mayfield nyomatában lévő sajátossági pontokhoz.

A világhálón nyilvánosan elérhető továbbá az amerikai szövetségi Igazságügyi Minisztérium Főszemléltői Hivatalának (US DOJ OIG) 330 oldalas jelentése (URL4), ami 12–13. oldalán kategorikusan cáfolja, hogy a fénykép rossz minősége, vagy az eredeti bűnjel hiánya hozzájárult volna a tévedéshez. Cáfolja továbbá az FBI olyan korabeli védekezését is, ami ma már nem található meg a szövetségi nyomozóhivatal honlapján, miszerint a nyom valójában nem is volt azonosításra alkalmas.

2004 júniusában az FBI Akadémián úgynevezett nemzetközi panelt hívtak össze külsős ujjnyomszakértőkből, hogy megvitassák a félreazonosítás lehetséges okait. A „nemzetközi panel” (mert a hét főben van egy kanadai és egy angol) véleménye szerint a tévedés oka az volt, hogy az elsőként eljáró szakértő nem követte az ACE-V módszertan lépéseit, azaz egyből az összehasonlítással kezdett, ami miatt elkerülték a figyelmét a nyom és nyomat közti különbségek. Másrészt a két másik szakértőt jelentősen befolyásolta az, hogy ismerték az elsőként eljáró szakértő véleményét az azonosságról (Stacey, 2004). Harmadrészt a szakértő túlságosan bízott az IAFIS-rendszerben, egy rendkívüli tárgyi súlyú ügyben, érthető nyomás alatt. Ez utóbbi érvet az OIG-jelentés lényegében ugyancsak elvetette, de a szakirodalomban ettől még fel-fel bukkan (Dror & Mnookin, 2010; Kassin, Dror & Kukuczka, 2013; Czebe & Kovács, 2015; Cuellar, Luby & Mauro, 2021).

Az OIG-jelentés részletesebben és aprólékosan veszi sorra a nyom és Mayfield nyomatának hasonlóságát. Közrejátszott ugyanakkor (az OIG-jelentés szerint) a fordított összehasonlítás, azaz amikor nem következetesen a nyomot hasonlítják össze a nyomattal, hanem néha a nyomatot is a nyommal – ennek eredménye általában az, hogy a szakértő „bele kezdi látni” a jó minőségű nyomatban élesen kivehető jellemzőket a nyomba is. Ezen kívül közrejátszott a „harmadik szintű jellemzőkre” (fodorszál pereme, pórusok, lesüllyedt fodorszálak) való téves támaszkodás, és a „második szintű jellemzők” (az egyes minúciák, azaz sajátossági pontok) tekintetében kétségtelenül fennálló különbségek nem megfelelő magyarázata. Tudniillik az FBI szakértőinek véleménye az volt, hogy a különbségeket egy másik ujjal történt ráfogás magyarázza, ami a gyűrődő anyag (műanyag zsák) miatt látszik ugyanazon nyom részének.

Mind az FBI máig hozzáférhető „kincstári válasza”, mind az OIG részletes jelentése azt a magyarázatot kínálja, hogy a szakértő sajnálatos módon tévedett, amikor a rendkívül hasonló ujjnyomot azonosította, majd a „sikeres találat” a kiemelt tárgyi súlyú ügyben az ellenőrzésre hivatott szakértőket úgy befolyásolta, hogy rábólintottak az eredményre. Innentől kezdve pedig mintegy

kényszerpályán mozogva ragaszkodtak a téves véleményhez. Ez a hivatalossá vált, köztudatba beivódott, szakirodalomban széles körben hivatkozott nézet nem vet túl jó fényt sem a szakértőkre, sem a daktiloszkópia megbízhatóságára (Cole, 2005; Mnookin, 2008). A világhálón – sokkal több utánjárással – megtalálható azonban a Mayfield által az állam ellen indított per ítélete (URL5), aminek megállapított tényállása sokkal ijesztőbb lehetőséget villant fel. Igaz, a daktiloszkópia módszerét és a dolgukat szabályosan végző szakértőket felmenti.

A Mayfield által indított per a mi fogalmaink szerint leginkább alkotmányjogi panasz, de témánk szempontjából fontosabb, hogy a történeti tényállás megállapításai néhány pontban ellentmondanak az OIG-jelentésnek. Ezek közül a legfontosabb, hogy az FBI az első pillanatoktól fogva hozzáfért az IAFIS kandidátusi listán szereplő „nyomatok” valamennyi személyes adatához, ezért a jó minőségű digitális fénykép március tizenötödikei megérkezését követően a kandidátusi listán szereplő valamennyi személyről azonnal környezettanulmányt (az ítélet szóhasználata szerint „háttérelővizsgát”) készítettek. Ezt két nappal követően, 17-én (ami szerdai nap volt) azonosítja az FBI eljáró szakértője a helyszíni nyomot Mayfield nyomatával. Ezt követően az ellenőrzést egy harmincöt év tapasztalattal rendelkező „független” szakértő végezte, aki azonban az FBI-tól ment nyugdíjba, nyugdíjából foglalkoztatják időnként vissza. Karrierje során legalább háromszor rótták meg félreazonosítás miatt, a felperes szerint kifejezetten azért vették őt igénybe, mert szakmai előélete miatti bizonyítási vágyból lelkesen igazol minden elvégzett azonosítást. A felperes szerint ráadásul átadták neki nemcsak azt az információt, hogy Mayfieldet már azonosították, hanem a rá vonatkozó személyi körülményeket, például azt, hogy gyakorló muszlim. A következő igazolást a részleg egyik vezetője végezte el az FBI-nál, aki az OIG-jelentés szerint nem végzett valódi elemző és összehasonlító vizsgálatot, az „igazolás” a két szakértő munkája utáni adminisztratív aktus volt csupán. Az eredmények március 20-i közlését követően másnap (vasárnap) megindult Mayfield ellen a titkos nyomozás megfigyelésekkel, lehallgatásokkal, titkos házkutatásokkal.

Az OIG-jelentés szerint a spanyol rendőrség először március 22-én fejezte ki kételyeit az ügyben, akkor még nyomozati adatokra támaszkodva, amikbe nem illik bele egy, az Egyesült Államok nyugati partvidékén élő fehér ügyvéd. Az ítélet szerint április 2-án kapták meg Mayfield nyomatait a spanyolok, a jelentés ezt nem említi, azt viszont igen, hogy április 13-án írásban tájékoztatták az FBI-t, hogy Mayfield nyomatait kategorikusan kizárták. Ha ez az ügy valóban a szakértői elfogultságról szólna, vagy a daktiloszkópia megbízhatatlanságáról, akkor nagyjából itt véget kellett volna érnie. Ehelyett az FBI küldöttsége április 21-én Madridba utazott, hogy alaposan kifejtsék a szakvélemény helyességét.

Az OIG-jelentés szerint az FBI és a spanyolok eltérően érték meg az értekezletet, az FBI szerint a spanyolokat sikerült lenyűgözni és meggyőzni, a spanyolok szerint az FBI aprólékos előadása valóban lenyűgöző volt, de nem győzte meg őket. Ezt követően az Egyesült Államok madridi nagykövete folyamatosan „érdeklődött” a spanyol rendőrségtől, hogy mikor igazolják végre az FBI azonosítását. Május elején a nagykövetségen a spanyol sajtó érdeklődni kezdett a lehetséges amerikai szál iránt, amivel az FBI lépéskényszerbe került: május hatodikán Mayfieldet őrizetbe vették és letartóztatták; ennek során még csak utalás sem történt arra, hogy a spanyol rendőrség kategorikusan kizárta a gyanúsítottat. Május 19-én „a védelem ujjnyomatszakértője” ugyancsak azonosítja Mayfield nyomát – az idézőjeleket az indokolja, hogy az FBI által kijelölt három ujjnyomatszakértő közül kellett a védőnek egyet választani a független azonosításhoz. Ugyanezen a napon a spanyolok azonosították az elhalt Daoud nevű terroristát a műanyagzsákon lévő három ujjnyomtöredék nyomhagyójaként, közte annak a nyomnak a nyomhagyójaként, amit az FBI azonosított.

A másik személy beazonosításának tényéről az eljáró bírót a kormányzati szervek úgy tájékoztatták, hogy bizonyos spanyolországi minősített adatok alapján kételemek merültek fel az FBI által megállapított azonosságot illetően. A bíró erre közölte, hogy ez nem olyan súlyú információ, ami miatt azonnal szabadítani kellene a gyanúsítottat. Május 20-án tájékoztatták a bírót – immár tényszerűen –, hogy a spanyolok valaki mást azonosítottak, de hozzátették, hogy szerintük akkor is Mayfieldé az ujjnyom. Később egy FBI-szakértő úgy nyilatkozott, hogy a nyom azonosításra alkalmatlan, mert mind Mayfield, mind Daoud nyomátával megegyezik, ami lehetetlen. Az FBI végül június 15-én azonosította Daoudot.

Mindezek alapján erős gyanú fogalmazódik meg bennünk, hogy itt nem „szakértői tévedés” történt, főleg nem „kognitív elfogultság” miatti tévedés. Minden tiszteletünk mellett, Dror demokratikus jogállamokban nőtt fel, tanult és dolgozik – érthetően előbb jut eszébe az „elfogultság” kifejezés, mint a „konceptió per”. Erős a gyanúnk, hogy az első pillanatokban pontosan tudták, hogy a kandidátusi lista egyetlen elemével sem azonos a helyszíni nyom. A kandidátusi listán szereplőkről környezettanulmányt készíteni tökéletesen szakmatlan megoldás; utána a muszlim terrorizmussal távolról összefüggésbe hozható személy nyomát kettő nappal később azonosítani, majd ezt igazoltatni egy álfüggetlen szakértővel pedig ijesztő lehetőséget vet fel. A spanyol kételemek folyamatos figyelmen kívül hagyása, a spanyol rendőrségre történő finom nyomásgyakorlási kísérlet mind arra utal, hogy itt bizony a gombhoz kerestek kabátot: Mayfield érintettségét eldöntötték, csak éppen a hasonló ujjnyomaton kívül semmi más adat nem volt ellene. (Jellemző, hogy mivel hosszú évek óta dokumentáltan nem hagyta el az Egyesült Államokat, április végén az FBI

jelentései szerint vagy eddig kiderítetlen álnéven utazott Spanyolországba, vagy még az Egyesült Államokban hagyta az ujjnyomait a zsákon, amit terrorista kapcsolatai vittek Madridba.)

A szakértői kognitív elfogultság

Dror (és Charlton) már említett elfogultságot vizsgáló kísérleteit négy szakcikkben ismertették szerzőtársaikkal (Dror, Peron, Hind & Charlton, 2005; Dror & Charlton, 2006; Dror, Charlton & Peron, 2006; Dror & Rosenthal, 2008). Ezek hatására három, a forenzikus tudományokat gyakorlatban is művelő szakember szervezésében az IAI (International Association for Identification) 91. nemzetközi konferenciáján negyvenhárom ujjnyomatszaktörtő bevonásával kísérletet hajtottak végre a kontextuális elfogultság vizsgálata céljából, az eredményeket publikálták (Langenburg, Champod & Wertheim, 2009). Az általuk végzett kísérletben a szakértőket három csoportra osztották, az egyik csoport kommentár és plusz információ nélkül kapta meg a feladatokat, a második csoport esetében a feladatlapon rajta voltak „egy kompetenciafelmérést végző” szakértő megoldásai, a harmadik esetben pedig „egy nemzetközileg ismert szaktekintély” megoldásai voltak a feladatlapon. A szakértők után az ujjnyomat-azonosításról csak elméleti alapismeretekkel rendelkező egyetemisták három csoportjával is elvégezték a kísérletet. A szakértők körében történt egy téves azonosítás és három téves kizárás. Valamennyi tévedés abban a csoportban történt, amelyik nem kapott semmiféle kontextuális információt. A téves azonosítás az egyik „könnyű” nyomnál, a három téves kizárás az egyik „közepes” nyomnál történt; a legnehezebb nyom esetében nem történt hiba. Az egyetemisták csoportja sokkal rosszabbul szerepelt, és esetükben kimutatható volt a kognitív torzítás hatása (28 főből kilencen tévesen azonosították a „nehéz” nyomot annak hatására, hogy azt egy szaktekintély azonosnak jelölte; tizenketten nem tudtak dönteni, és csak heten döntöttek a kizárás mellett).

2023 szeptemberében a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Daktiloszkópiai Szakértői Intézetében 18 igazságügyi ujjnyomatszaktörtő részvételével kísérletet szerveztünk a kontextuális információk befolyásoló hatását felméréndő. A feladat során szándékosan rossz minőségű tenyérnyomok összehasonlítását kellett elvégezni. A szakértők egyik csoportja azt az információt kapta, hogy ez egy nemzetközi kompetenciateszt, ami érdekes kihívást jelent, az észak-európai országok kifejezetten nehéznek tartották. A másik csoport azt az információt kapta, hogy Moldovában őrizetbe vett férfi és nő azonosítását végezték el az ot-tani szakértők egy fegyveres rablás ügyében, és a gyanúsítottak védője fordult

az ENFSI ujjnyomatszakértői munkacsoportjához, mert véleménye szerint az azonosítás nem lett volna lehetséges a nyomok minősége miatt.

Az eredmények meglehetősen szórást mutattak. Volt két olyan nyom, amit egyöntetűen nyilvánítottak alkalmatlannak, és volt olyan, amit egyöntetűen azonosítottak. A többi öt nyom esetén volt szórás; egy esetben fordult elő téves kizárás, kilenc esetben nem nyilatkoztak, számos esetben pedig olyan jelzéssel éltek, hogy a nyomot alkalmatlannak nyilvánítják ugyan, de észlelik, hogy az nagyon hasonló valamelyik nyomathoz. Ennek legékezebb példája az volt, ahol a két képen ugyanaz a nyom szerepelt – ezt többen még úgy is jelezték, hogy egyébként mindkét nyomot alkalmatlannak nyilvánították.

A legfontosabb megállapításunk a kísérletünk kapcsán, hogy a kontextuális információ semmilyen mértékben nem befolyásolta a szakértők munkáját. A szakértők között különbség volt megfigyelhető, például a „nem nyilatkozó” kilenc válaszból nyolc két szakértőhöz köthető, akik a nem egyöntetű megítélésű nyomok nagy részére nem nyilatkoztak, de egyikük azonosította a két utolsó fényképen szereplő nyomot (és felismerte, hogy ugyanaz a nyom), a másikat alkalmatlannak minősítette. Tehát megfigyelhető volt a különbség a szakértők között, de annak semmilyen korrelációja sem volt a feladathoz kapott kontextuális információval.

Összegzés az első részhez

Bármely forenzikus bizonyíték, bármely szakértői szakvélemény csak egy elem a bizonyítási eszközök sorában. Ráadásul önmagában tipikusan közvetlen bizonyíték: egy helyszínen talált ujjnyom nem „a bűnösséget” bizonyítja, hanem azt, hogy az a kéz ahhoz a nyomhordozó felülethez valamikor hozzáért. Minden más további bizonyítékok zárt láncát igényli. Veszélyesen leegyszerűsítő lenne az a hozzáállás, ami a szakértői elfogultságot (tévedést, pontatlanságot) jelöli meg az igazságszolgáltatás tévedéseinek fő okaként. A szakértő nem ítéletet hoz; nem az ügyet kell „megoldania”, hanem a kompetenciahatárain belül, a kirendelő kérdéseinek megválaszolásával kell segítenie az ügy megoldását.

Kovács és Czebe az ujjnyomatszakértőkre leselkedő kognitív torzítások között említi a kontextushatást, azaz „*az emberi percepció nem csupán a vizuális ingerek karakterisztikáitól, hanem összetett módon a megismerés alanyának belső paramétereitől, továbbá a megfigyelés kontextusától is függ.*” Mindezt illusztrálják is a számnak látszó betű, arcnak látszó emberalak stb. képeivel (Kovács & Czebe, 2017). Még szemléletesebb talán a szín érzékelése, ha más színek jelenlétében történik (Edmond, Tangen, Searston & Dror, 2015). Nem vitatva az

érzékelés kontextusának kiemelt jelentőségét a kriminalisztikai megismerésben (Petrétei, 2020), fontosnak tartjuk leszögezni, hogy éppen a daktiloszkópiában, éppen a bőrfodorszálok absztrahált rajzolatának vizsgálata során vajmi kevés hatása lehet. Az egyébként orvosszakértő és jogász szerzőpáros által felvetett problémák közül az általuk megerősítési heurisztikának nevezett kognitív folyamat valódi veszélyt jelent. Ide tartozik ugyanis az, amikor a szakértő az ACE-V módszertan szerinti összehasonlítás során nem egy irányban dolgozik, tehát nemcsak a nyomot hasonlítja össze a nyomattal, hanem fordítva is, a nyomatot a nyommal. (Ebben az esetben az általában sokkal jobb minőségű nyomat általában sokkal gazdagabb sajátosságait könnyen felfedezni vélheti a nyomban is, előbb-utóbb.) Ezt a fenyegetést a módszertan úgy igyekszik csökkenteni, hogy élesen elhatárolja egymástól az elemzés és az összehasonlítás lépéseit; az elemzés lezárultát követően „új”, addig nem észlelt sajátosságot nem túl szerencsés felfedezni a nyomban. Ezt egyébként a 2004-es hazai daktiloszkópiai kézikönyv is leszögezi, még hozzá úgy, hogy „*a nyomban található egyedi jellegzetességek összehasonlítása történik*” (Romanek, Solymosi & Tauszik, 2004), tehát nem a nyomtatban.

Az azonosítási folyamat átláthatóságára javasolt GYRO-rendszer színekkel használja a minúciák megjelölésére; zöld a tiszta és egyértelmű, sárga a nem túl jól látható, piros pedig a problematikus minúcia. Ezeket a jelöléseket az elemzés során kell a képre rajzolni; az összehasonlítás folyamán a nyomtat tanulmányozását követően a nyomban „felfedezett” új minúciát (vagy a pirossal jelölt minúciát) narancssárgával kell jelölni. Ez utóbbi átláthatóvá és mások számára is ellenőrizhetővé teszi a szakértő szakmai döntéseit. A GYRO betűszó, a színek angol nevének kezdőbetűiből ered (Langenburg & Champod, 2011).

Dror egy átfogó cikkében bemutatja a szakértői ténymegállapítási és döntési folyamatokat befolyásoló hat téveszmét és az elfogultság nyolc forrását (Dror, 2020). A források közül az ötödik a szervezeti tényező; a szerző azt a példát hozza, hogy ha egy szaktekintély kinyilatkoztat egy vizsgálat kapcsán, a szervezetben dolgozók hajlamosak lehetnek azt írni, amit a szaktekintély olvasni szeretne, és nem mernek majd más szakmai következtetésre jutni. Vagy ha a szervezetben kialakul a szokás, hogy a kollégák érdemi vizsgálat nélkül úgyis mindig jóváhagyják egymás azonosítását, az ugyancsak elfogultság forrása lehet (Kunkler & Roy, 2023). Ez pedig kiüresítené az akkreditált munkafolyamatokba kötelezően beépített olyan kontrollmechanizmusokat, amik a második szakértő vizsgálata révén az első szakértő esetleges hibáit, tévedéseit hivatottak kiküszöbölni. Rövidre zárva ezt az érvelést, erős és indokolatlan eufemizmusnak tartjuk az ilyesmit „kognitív elfogultság” jelzővel illetni; ezek az esetek büntetőjogi megítélés alá esnének (Petrétei, 2023).

Felhasznált irodalom

- Cole, S. A. (2005). More than zero: Accounting for error in latent fingerprint identification. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 95(3), 985–1078.
- Cuellar, M., Luby, A. & Mauro, J. (2021). A probabilistic formalization of contextual bias in forensic analysis: Evidence that examiner bias leads to systemic bias in the criminal justice system. *CrimRxiv*. <https://doi.org/10.21428/cb6ab371.db951e6a>
- Czebe, A., Kovács, G. (2015). The impact of bias in latent fingerprint identification. *6th IEEE International Conference on Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*, (pp. 569–574). <https://doi.org/10.1109/CogInfoCom.2015.7390656>.
- Dror, I. E., Peron, A. E., Hind, S. L. & Charlton, D. (2005) When emotions get the better of us: the effect of contextual top-down processing on matching fingerprints. *Applied Cognitive Psychology*, 19(6), 799–809. <https://doi.org/10.1002/acp.1130>
- Dror, I.E. & Charlton, D. (2006). Why experts make errors. *Journal of Forensic Identification*, 56(4), 600–616.
- Dror, I. E., Charlton, D. & Peron, A. E. (2006). Contextual information renders experts vulnerable to making erroneous identifications. *Forensic Science International*, 156(1), 74–78. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2005.10.017>
- Dror, I. E. & Rosenthal, R. (2008). Meta-analytically quantifying the reliability and biasability of forensic experts. *Journal of Forensic Sciences*, 53(4), 900–903. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2008.00762.x>
- Dror, I. E. & Mnookin, J. L. (2010). The use of technology in human expert domains: challenges and risks arising from the use of automated fingerprint identification systems in forensic science. *Law, Probability and Risk*, 9(1), 47–67. <https://doi.org/10.1093/lpr/mgp031>
- Dror, I.E., Wertheim K., Fraser-Mackenzie P. & Walajtys J. (2012). The impact of human-technology cooperation and distributed cognition in forensic science: biasing effects of AFIS contextual information on human experts. *Journal of Forensic Science*, 57(2), 343–352. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2011.02013.x>
- Dror, I. E. & Langenburg, G. (2018) “Cannot decide”: the fine line between appropriate inconclusive determinations versus unjustifiably deciding not to decide. *Journal of Forensic Sciences* 64(1), 10–15. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.13854>
- Dror, I.E. (2020). Cognitive and Human Factors in Expert Decision Making: Six Fallacies and the Eight Sources of Bias. *Analytical Chemistry*, 92(12), 7998–8004. <https://doi.org/10.1021/acs.analchem.0c00704>
- Edmond, G., Tangen, J. M., Searston, R. A. & Dror, I. E. (2015). Contextual bias and cross-contamination in the forensic sciences: the corrosive implications for investigations, plea bargains, trials and appeals. *Law, Probability and Risk*, 14(1), 1–25. <https://doi.org/10.1093/lpr/mgu018>
- Kassin, S. M., Dror, I. E. & Kukuczka, J. (2013): The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2(1), 42–52. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2013.01.001>

- Kovács G. & Czebe A. (2017). Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértővélemény-alkotásban. *Belügyi Szemle*, 65(10), 89–103. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.10.7>
- Kunkler, K. S. & Roy, T. (2023). Reducing the impact of cognitive bias in decision making: Practical actions for forensic science practitioners. *Forensic Science International: Synergy* 5(7), 100341. <https://doi.org/10.1016/j.fsisy.2023.100341>
- Langenburg, G., Champod, C. & Wertheim, P. (2009). Testing for Potential Contextual Bias Effects During the Verification Stage of the ACE-V Methodology when Conducting Fingerprint Comparisons. *Journal of Forensic Sciences*, 54(3), 571–582. <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2009.01025.x>
- Langenburg, G. & Champod, C. (2011). The GYRO System – A Recommended Approach to More Transparent Documentation. *Journal of Forensic Identification*, 61(4), 373–384.
- Lynch, M. (2003). God's signature: DNA profiling, the new gold standard in forensic science. *Endeavour*, 27(2), 93–97. [https://doi.org/10.1016/S0160-9327\(03\)00068-1](https://doi.org/10.1016/S0160-9327(03)00068-1)
- Mnookin, J. L. (2008). The Validity of Latent Fingerprint Identification: Confessions of a Fingerprinting Moderate. *Law, Probability and Risk*, 7(2), 127–141. <https://doi.org/10.1093/LPR/MGM022>
- Petrétei D. (2020). Gondolatok a kriminalisztikai azonosításméletről. *Belügyi Szemle* 68(2), 7–22. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.2.1>
- Petrétei, D. (2023). The Siege of the Fingerprint Comparison. In Czenczer, O., Kovács, G. & Mészáros, B. (Eds.), *I. Ludovika International Law Enforcement Research Symposium Conference Proceedings*. (pp. 165–173). Hungarian Association of Police Science.
- Romanek J., Solymosi J. & Tauszik N. (2004). *Daktiloszkópia 1904-2004*. BM Duna Palota Kiadó.
- Stacey, R. B. (2004). A Report on the Erroneous Fingerprint Individualization in the Madrid Train Bombing Case. *Journal of Forensic Identification*, 54(6), 706–720.
- Starr, D. (2022). The Bias Hunter. Itiel Dror is determined to reveal the role of bias in forensics, even if it sparks outrage. *Science*, 376(6594), 686–690. <https://doi.org/10.1126/science.adc9480>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *The bias hunter – Itiel Dror is determined to reveal the role of bias in forensics, even if it sparks outrage*. <https://www.science.org/content/article/forensic-experts-biased-scientists-claims-spark-outrage>
- URL2: *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>
- URL3: *Statement on Brandon Mayfield Case*. <https://archives.fbi.gov/archives/news/pressrel/press-releases/statement-on-brandon-mayfield-case>
- URL4: *A Review of the FBI's Handling of the Brandon Mavfield Case*. <https://oig.justice.gov/sites/default/files/archive/special/s0601/final.pdf>
- URL5: *Case 6:04-cv-01427-AA in the United States District Court*. <https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.ord.70527/gov.uscourts.ord.70527.150.0.pdf>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Lontai M., Pamzsav H. & Petrétei D. (2024). A szakértői elfogultság a büntetőügyekben. I. rész. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2349–2364. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJA.2024.v72.i12.pp2349-2364>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerzők nem jelentettek összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerzők nem kaptak pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Petrétei Dávid, aki a petreteid@nszkk.gov.hu e-mail címen érhető el.



Gyász- és veszteségfeldolgozás a rendvédelmi szervezetek kötelékében

Grief and loss processing at the police

Zelena András

Dr. PhD., egyetemi docens, tanszékvezető
Budapesti Gazdasági Egyetem
Külkereskedelmi Kar
zelena.andras@uni-bge.hu



Absztrakt

A rendvédelmi szervezetek tagjainak sérelmére elkövetett életellenes bűncselekmények során a családtagok, bajtársak mellett a közösségi gyász is megjelenik a honi társadalomban. A bajtársak gyászfeldolgozása során detektálható a halál társadalmi tabuja és stigmatizáltsága, valamint a gyással kapcsolatban tapasztalható általános elhárító mechanizmusok jelenléte is. E szakmai és tudományelméleti téziseket, gyakorlati tapasztalatokat összegző tanulmány arra tesz kísérletet, hogy összefoglalja: hogyan, milyen gyakorlatok szerint lehet segíteni a munkatársát elvesztő kollégák e rendkívüli traumát követő életszakaszában, s a hazai gyakorlat miképpen teremt erre lehetőséget, mi a segítő lehetőségek jelenleg hozzáférhető struktúrája.

Cél: A rendvédelmi szervezetek kötelékében dolgozók mentális támogatási spektrumának bemutatása, a szakmai guideline-ok és jógyakorlatok megismertetése.

Módszertan: A tanulmány deskriptív módszertannal, leíró jelleggel vázolja a veszteségfeldolgozás szervezeti kereteit, az egyéni segítségnyújtás szakmai keretrendszerét, s a praxismunka jógyakorlatait ütközteti a honi lehetőségek keretrendszerével.

Megállapítások: A fegyveres testületek tagjai gyakorta találkoznak veszteségélménnyel, s a bajtársak erőszakos halálával szembesülve reflexíven saját életükre is vonatkoztathatják a szakmai traumáikat, ezért nemcsak a veszteségfeldolgozás különösen fontos, hanem a burning out prevenció is.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2023. 02. 06. Átdolgozás: 2023. 02. 26.
Elfogadás: 2023. 03. 13.



Érték: A munkahelyi vezetők számára megfogalmazott ajánlás kiváltképp fontos, hiszen a szervezetben dolgozó segítő szakembereknek figyelemmel kell lennünk az inkubációs szakaszra, valamint a kezdeti időszakban tapasztalható hárítás jelenségére.

Kulcsszavak: gyász, kiegészés, stigmatizált gyász

Abstract

In addition to family members and colleagues, community grief also appears in domestic society during the anti-life crimes committed against members of the police. During the grief processing of colleagues, the social taboo and stigmatization of death can be detected, as well as the presence of general coping mechanisms associated with grief. In this study summarizing today's professional and scientific theoretical theses and practical experiences, The author attempt to summarize: how and according to what practices it is possible to help colleagues. The author will explain how domestic practice creates opportunities for this, what is the currently available structure of assistance opportunities.

Aim: The goal of this presentation is to discuss the mental support spectrum available to professionals working within law enforcement organizations, as well as introduce professional guidelines and best practices.

Methodology: The study utilizes a descriptive methodology to outline the organizational framework for grief processing, the professional framework for individual assistance, and compares practical work best practices with local possibilities.

Findings: It was found that members of armed forces often experience loss and may apply their professional traumas to their own lives when faced with the violent death of their comrades. As a result, it is crucial to not only focus on grief processing, but also prioritize burnout prevention.

Value: The recommendations made for workplace leaders are particularly important, as professionals within the organization must be aware of the incubation process and pay attention to the phenomenon of prevention.

Keywords: grief, burning out, stigmatization

Bevezetés

A fegyveres testületek tagjait ért erőszakos és életellenes cselekményeket a honi közvélemény, a teljes magyar társadalom rendkívüli érdeklődéssel és kitüntetett

médiafigyelemmel kíséri. Sajnos az elmúlt esztendőben több alkalommal is a média homlokterébe került a fegyveres testületek tagjait ért életellenes támadások sora, e cselekmények szomorú egymásutánisága miatt. A gyász- és veszteségfeldolgozást kutatási témájaként választott egyetemi docensként és praxisban dolgozó szakemberként vizsgálom a munkahelyi kollektívát ért trauma feldolgozásának lehetőségdimenzióit. Bár egy tudományos szövegben kevésbé lenne helye e kiegészítésnek, de a téma érzékenysége és a publikálás helye ezt megkívánja: édesapám bűnügyi területen dolgozó ny. rendőr főtitest, ekként a tudományos érdeklődés és kapcsolódás mellett detektálható személyes bevonódásom, s a téma iránti érzékenysémem is. Ha történelmi kontextusba helyezzük a címben megjelölt kérdést, akkor Balogh Attila 2018-as, a *Magyar Rendészetben* megjelent cikkének megállapításai lesznek segítségünkre, mely ekként summázza az 1931-es, Sinkó József sérelmére elkövetett rendőrgyilkosságot: „*A rendőr temetését még az 1932-es januári filmhíradó is leadta.*” (Balogh, 2018). Amikor közfeladatot ellátó személy válik áldozattá, akkor a személyes ismeretségből, családi és munkaköri kapcsolatokról álló gyászoló kör mellett a más szolgálati helyen dolgozó bajtársak, továbbá a társadalmi-közösségi gyász kölcsönös egymásba foglaltságával ismeretlen emberek is belépnek a gyászfolyamatba. Kiváltképp igaz ez akkor, ha a közfeladatot ellátó áldozat fegyveres testület tagja, ugyanis ilyen esetben a társadalom szembesül azzal, hogy nem csak üres frázis a Hszt. 1. sz. mellékletének tételmondata, hanem valóság: „*Esküszöm, hogy hazám alkotmányos és törvényes rendjét, nemzetünk biztonságát, ha kell, életem kockáztatásával is hűségesen megvédem.*”¹

A pszichés támogatás lehetőségalmaza

E komplex jelenséget vizsgáló tanulmány a terjedelmi korlátok figyelembevételével kizárólag arra próbál rámutatni, hogy a traumatizáltság hatásfunkcióit felszabadítva milyen segítő lehetőségek állnak a rendvédelmi szerveknél dolgozók és felsővezetőik rendelkezésére, hogy a veszteségfeldolgozásban a segítő aktivitások megjelenhessenek, azaz ne egyedül, hanem értő és szakmai segítséget tudjanak igénybe venni munkatársaink.

A praxismunkát és az intézményi ellátórendszeri gyakorlatokat elemezve megállapítható, hogy az efféle traumát átélt gyászolókkal dolgozó szakemberek munkájuk során mind gyakrabban találkoznak a komplikált gyász legkülönbözőbb hiány- és veszteségtapasztalatainak megjelenéseivel. Továbbá fontos

1 1. számú melléklet a 2005. évi CLXXIX. törvényhez.

szakmai és társadalmi kihívás, sőt inkább komplex feladat- és problémakör e fájdalomteher kezelése, mely a fegyveres testületknél is tetten érhető burning out (kiégés), irodai munkahelyre helyezési kérelmek vagy szolgálatihely-váltás prevenciója szempontjából is fontos. Bevezetem a tanulmány e pontján a közösségi emlékezés fogalmát, melynek pozitív hatásáról és a Polcz Alaine-i halálritusokról Kárpáthy Ágnes a következőket írja: „*Veszteségeink feldolgozásában a halál elfogadását segítő szocializáció mellett fontosak a veszteségélmény megosztásának lehetőségei is a rítusok, hagyományok, a közös emlékezés által. A gyász közösségi megélésének, az itt maradottak találkozásának igen fontos lelki integratív funkciói vannak, hiszen a halál nem »csak« az egyéni, hanem a társas lét »szövetében« is szakadást, sebet okoz. E »seb« pedig a feldolgozás egyéni folyamataiból mintegy társadalmi intézményt hoz létre azáltal, hogy előírja, milyen cselekvésformák, milyen alkalmakkor és meddig szükségesek ahhoz, hogy e sérülés begyógyuljon.*” (Kárpáthy, 2022). Ezen megállapításokat összegszegendő kijelenthető tehát, hogy a közvetlen környezetnek és a tágabb értelemben vett társadalomnak tehát kulcsszerepe lehet abban, hogyan dolgozzák fel kollégáink a gyásztraumát.

Komplikált gyász a munkahelyi közösségekben

A rendőrgyilkosságok kapcsán következetesen használom tanulmányomban a komplikált gyász (Wolfelt, 1991) fogalmát is. Számos hazai és nemzetközi kutató árnyalta, gazdagította e fogalomkör használatát. Lindemann *Az akut gyász tünettana és kezelése* című írásában összefoglalta a gyászfolyamat állomásait, s használta a gyászmunka megnevezést (Lindemann, 1944), mellyel a bajtársaknak valóban dolgozniuk kell egy támogató szakember közreműködésével, olykor mediációjával, hiszen számos pszichoszomatikus tünet háttérben sejlik fel a fel nem dolgozott gyász lehetősége. Kiss Kitty 2003-as PhD-értekezésében leírja a veszteség tagadásának jelenlétét, az érzelmek tagadási vagy kifejezési képtelenségét is mint tünetet (Kiss, 2003), amellyel szintén számos bajtársát elvesztett rendvédelmi dolgozónál találkozhatunk.

A tünetcsoportok között megjelenhet az alváshigiénié változása, valóságérzékelési zavarok, depresszió, önsértő fantáziák vagy tevékenységek a generalizált szorongást oldandó gesztusként, ugyanis a feldolgozatlan gyásztehernél a veszteség fájdalma úgy hatalmasodik el az egyénen, hogy az konstans fájdalomteherré válik. A nemzetközi szakirodalom ezen elfojtott tartalmak folyamatos felszínre törését acting out-ként definiálja (Stern, Rohner & Sacks-Stern, 2007), melynek során a gyászoló kollégában – minden tiltakozása ellenére – egyre inkább

tudatosul, hogy elvesztette bajtársát, s felsejlik tudatában a saját életének kockáztatása, ennek szorongást kiváltó érzése is. Rendkívül szupportív a pszichológus vagy mentálhigiénés munkatárs csapatba integrálása, hiszen a gyászoló kollégák személyes vagy akár online, anonim segítségkérése is tetten érhető. A szolgálati helyek szakpszichológusi ellátottsága szenzitív adat, ám jó gyakorlatként megemlítem, hogy mind nagyobb teret kap az egyházi segítők jelenléte és létjogosultsága is, ahol felekezeti hovatartozástól függetlenül, olykor több felekezet lelki segítője is fogadóórai időszínt és helyiséget kap, akiket egyre többen keresnek fel munkaidőben és pihenőidőben egyaránt.

Komoly szakmai kihívás, sőt inkább komplex feladat- és problémakör a segítő szakembernek és munkahelyi vezetőknek teammunkában megtalálni azt a megfelelő időpillanatot, amikor a veszteséget átélt dolgozók készen állnak az akár egyéni, akár csoportos segítségnyújtás igénybevételére. Van egy inkubációs szakasz, amely szerint a traumatikus esemény bekövetkezése után egy ideig meg nem értés tapasztalható, s csak bizonyos lappangási idő után kezdődik meg a trauma feldolgozása, azaz a veszteség visszafordíthatatlansága egy ideig nem érződik a testület tagjainál, sokak munkába temetkeznek, feladatterhetet vállalva izolálják a gyász érzését. Praxismunkám során tapasztalom, hogy a gyászoló személyek e jelenséget sokszor álommetaforaként írják le; mint ha egy rossz álom részesei lennének, s azt remélik, az álmuknak vége szakad, s felébrednek. Cathy Caruth az „awakening” kifejezést használja annak modellezésére, hogy milyen módon támad fel a traumatapasztalat újra és újra az elmében, azaz a flashbackek rémálmokban, szomatikus tünetek megjelenésében öltönek testet (Caruth & Esch, 1995).

Egyéni terápiás lehetőségek

Az egyéni segítő beszélgetés és csoportfoglalkozás előnyeinek, módszertanának megkülönböztetése a nemzetközi szakirodalom által is élénken tárgyalt kérdés. A munkahelyi gyászfeldolgozó csoportok szervezése a nemzetközi gyakorlatok szerint (különösen a fegyveres testületeknél) rendkívül terhelt a stigmatizációval, azaz a segítségkérés mások általi negatív megítélésével. Ha pedig létre is jön a csoport, nehéz és koncentrációt igénylő folyamat a csoportdinamika ívét fenntartó foglalkozást tartani úgy, hogy eltérő egyéni gyászhabituussal, rendfokozattal és szolgálati múlttal rendelkező személyek alkotják a csoportot. Komplexebbnek tűnő gyásztrauma esetén klinikai szakpszichológusok és gyászterapeuták vagy pszichiáter szakorvosok foglalkoznak a gyászolókkal, de a kompetenciahatárok betartására különös hangsúlyt kell fektetni. *A pszichoterápiás módszerek*

szakmai protokollja című könyv tartalmazza az ülések és konzultációk ideális időkeretét, melyet 60 percben jelölnek meg, s csak néhány speciális kritérium esetében ajánlják a dupla vagy tripla ülések tartását (Harmatta, Bagotai, Kurimay, Pintér & Vértes, 2005). Mivel sajnos a honi gyakorlatban ritkán alkalmazott az irodalomterápia gyászban való alkalmazása, fontos hangsúlyozni ennek egyéni előnyeit, hiszen egy háritó gyászoló szívesen végzi akár titokban, a stigmatizációt elkerülve e tevékenységet. A Magyar Irodalomterápiás Társaság honlapján közzétett tartalmak szerint jó gyakorlattá válhat azon személyek esetében, akik elutasítják az egyéni vagy csoportos feldolgozást mint segítő folyamatot. „Az irodalomterápia (biblioterápia) művészetterápiás módszer, amely a személyiségfejlődést támogatja, szövegek élményszintű felhasználásával. A biblioterápia alkalmazása egyéni vagy csoportos formában valósulhat meg, segítő szakember vezetésével. [...] A szépirodalmi művek gyógyító hatását évszázadok óta szinte minden kultúrában elismerik. A biblioterápia pszichoterápiás irányzatként a 19. század óta létezik. Napjainkban a terápiás folyamatban két tevékenységi formát alkalmaznak: a receptív terápia a művek élményszintű, élőszóban történő feldolgozására összpontosít, aktív terápiában pedig a kliensek, páciensek maguk írnak verset, naplót, emlékiratot stb.” (URL1).

Néhány szöveg, melynek alkalmazása hatékony lehet:

- A gyógyító halál. Magyar írók novellái az elmúlásról és a gyászról. Palatinus Kiadó, Budapest, 2000.
- Élni nélküle. Antológia. Élő Irodalom – Élő Könyv Műhely, 2017. 1. kötet, 256. o.
- Judy Tattelbaum: Bátorság a gyászhoz. Pont Kiadó, Budapest, 1998.
- Polcz Alaine: A halál iskolája. Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
- Polcz Alaine: Együtt az eltávozottal. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005.
- Polcz Alaine: Élet és halál titkai. Mit mondjunk a gyermekeknek? Pont Kiadó, Budapest, 2001.
- Polcz Alaine: Gyászban lenni. Pont Kiadó, Budapest, 2000.
- Verena Kast: Kötés és oldás. Európa Kiadó, Budapest, 2000.

1. számú ábra

Hősi halottá nyilvánították a meggyilkolt rendőrt



Forrás. URL2

Összegezés

Praxismunkám során az adatközlők jelentős része arról számolt be, hogy a segítségnyújtási lehetőséget a veszteséget követő első néhány napon vagy héten belül mindenképpen elhárította, vagy ha akkor találkozik vele, bizonyosan elhárította volna. Azaz a munkahelyi vezetőknek, segítő szakembereknek figyelemmel kell lennünk az inkubációs szakaszra, valamint a kezdeti időszakban tapasztalható háritás jelenségére, így a segítő lehetőségekre való figyelemfelhívásnak ismétlődőnek kell lennie. A közösségi gyászban ugyanúgy helye van az emlékezés keretei kialakításának, mint az egyéni segítő beszélgetéseknek (Zelena, 2017). A munkahelyi emlékfal, „Mártírjaink, elhunyt bajtársaink” felirattal rendelkező emlékhely kialakítása számos előnnyel jár, hiszen a végző búcsú földrajzi helyétől függetlenül bármikor lehetőség van az emlékezésre, kegyeletgyakorlásra.

Felhasznált irodalom

- Balogh A. (2018). A decemberi rendőrgyilkosság és a rendőrség fegyverhasználati jogának szabályozása (1931—1932). A meggyilkolt Sinkó József törzsrösmester emlékére. *Magyar Rendészet*, 18(1), 39–52.
- Caruth, C. & Esch, D. (1995). *Critical encounters: Reference and responsibility in deconstructive writing*. Rutgers University Press.
- Harmatta J., Bagotai T., Kurimay T., Pintér G. & Vértes G. (Szerk.) (2005). *A pszichoterápiás módszerek szakmai protokollja*. Klinikai Pszichológiáért Alapítvány.
- Kiss K. (2003). *Depresszió és gyász-reakció. A tüneti kép összehasonlítása, különös tekintettel a szuicid viselkedésre* (Doktori értekezés). Semmelweis Egyetem Doktori Iskola. <https://dok-si.net/hu/get.php?lid=19211>
- Lindemann, E. (1944). Symptomatology and management of acute grief. *Am. J. Psychiatry*, 101(141), 155–160. <https://doi.org/10.1176/ajp.101.2.141>
- Stern, S. B., Rohner, R. P. & Sack-Stern, B. J. (2007). Relations of Self-Reported Maternal Acceptance and Behavioral Control with Acting-Out Aggressive Behavior in Children Diagnosed with ADHD. *Psychological Reports*, 101(3), 675–684. <https://doi.org/10.2466/pr0.101.3.675-684>
- Wolfelt, A. D. (1991). Toward an understanding of complicated grief: A comprehensive overview. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 8(2), 28–30. <https://doi.org/10.1177/104990919100800215>
- Zelena A. (2017). A komplikált gyász felismerése az orvos szemszögéből. *Orvosi Hetilap*, 158(36), 1431–1436. <https://doi.org/10.1556/650.2017.30840>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Mi az irodalomterápia (biblioterápia)?* <http://www.irodalomterapia.hu/>

URL2: *Hősi halottá nyilvánították a meggyilkolt rendőrt.* <https://hu.euronews.com/2023/01/13/hosi-halotta-nyilvanítottak-a-meggyilkolt-rendort>

Alkalmazott jogszabály

2005. évi CLXXIX. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény módosításáról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Zelena A. (2024). Gyász- és veszteségfeldolgozás a rendvédelmi szervek kötelékében. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2365–2373. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2365-2373>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Zelena András, aki a zelena.andras@uni-bge.hu e-mail címen érhető el.



Az élethez való jog fejlődése és alakulása az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon

The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights

Kaliman Sabrina Judith

doktorandusz
Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
kalimansabrina@gmail.com



Absztrakt

Cél: A tanulmány célja, hogy megvizsgálja az élethez való jog fejlődésének és alakulásának különböző aspektusait az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon belül. Emellett elemzi az e jog megsértésével kapcsolatos egyes eseteket, valamint azok eljárásjogi és tartalmi vonatkozásait.

Módszertan: A cikk módszertani megközelítése a dokumentumelemzés és az esettanulmány. A kutatás során a dokumentumelemzés módszertani technikáját alkalmazzák. A célkitűzések elérése a dokumentumok vizsgálatával, olvasásával és kritikai elemzésével történik. A módszer lehetővé teszi, hogy a dokumentáció megfigyelése és elemzése révén visszatekintsünk, megértsük és értelmezzük a jelenlegi valóságot. A tanulmány tárgya az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (IACHR). A fő források a bíróság működésére és az élethez való jogra vonatkozó doktrinális szövegek, valamint a bíróság jogérvényesítési esetjoga.

Megállapítások: A tanulmány elméleti fogalmakat határoz meg, továbbá megpróbálja értelmezni az erőszakos eltűnés bűncselekményét, amely nagyon fontos volt az élethez való jog fejlődése szempontjából az IACHR-ben, és amely emberiség elleni bűncselekménynek minősül. A tanulmány további fontos ismérve, hogy vizsgálja a nyomozási kötelezettséget, az élethez való jog eljárási szempontjait, az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 4. cikkének (Élethez való jog) értelmezését, és a rendvédelmi szervek erőszak-alkalmazásának arányosságát az élethez való jog megsértésével összefüggésben.

Magyar nyelvű utánközlés. Jelen cikk angol változata megjelent a Belügyi Szemle 2024. évi 12. számában. DOI link: <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2417-2438>



Érték: Az élethez való jog tanulmányozásával kapcsolatos fontos fogalmak ismertetése, esettanulmányként véve e jognak az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon történő fejlődését és alakulását.

Kulcsszavak: élethez való jog, Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága, arányosság, Emberi Jogok Amerikai Egyezménye

Abstract

Aim: To examine different aspects of the evolution and development of the right to life in the Inter-American Court of Human Rights. Moreover, to analyse certain cases related to the violation of this right and its procedural and substantial aspects.

Methodology: The methods chosen for this article are Documental Analysis and Case Study. To conduct the research, the methodological technique of documental investigation will be used. The objectives will be reached through the examination, reading, and critique analysis of the documents. The methodological technique selected allows through the observation and the analysis of documentation to look back, understand, and interpret the current reality. The subject of study is the Inter-American Court of Human Rights (IACHR). The main documents are going to be texts of doctrine about this tribunal and the right to life and the case-law of contentious cases of this Court.

Findings: This text establishes theoretical definitions. Furthermore, tries to define the crime of enforced disappearances that have been very important for the development of the right to life in the IACHR and which is a crime against humanity. Other important characteristic of this paper is that it examines the obligation to investigate, the procedural aspect of the right to life, the interpretation of Article 4 of the American Convention of Human Rights (Right to Life) and the proportionality of the use of the force of security forces in relation with the violation of the right to life.

Value: To give important concepts about the study of the right to life taking as case study the evolution and development of this right in the Inter-American Court of Human Rights.

Keywords: Right to Life, Inter-American Court of Human Rights, Proportionality, American Convention of Human Rights

A tanulmány néhány jellemzője

Azért választottam ezt a témakört a tanulmányhoz, mert ez a kérdés fontos egy olyan világban, ahol az élethez való jogot tömegesen megsértették és sérítik. Fontos e témakör kutatása és az általam megszerzett ismeretek közzététele.

E munka kapcsán fontos hangsúlyozni az élethez való jog és a személy biztonságához és szabadságához való jog közötti összefüggéseket; valamint a kínzás, megalázó vagy embertelen bánásmód, vagy büntetés tilalmát, amelyet az emberi jogokról szóló amerikai egyezmény 5. cikke tartalmaz. Ezek a jogok mind különböző módon kapcsolódnak egymáshoz.

Fontos hangsúlyozni, hogy az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (IACHR) ítéletei az ügy érdemi és tartalmi kérdéseire vonatkoznak, és nem terjednek ki az ideiglenes intézkedésekre és az eljárási akadályokra.

Az élethez való jog az emberi jogok legfontosabb dokumentumaiban

Számos egyezmény, szerződés vagy nyilatkozat rendelkezik az élethez való jog védelméről. Ezek közül a legfontosabb emberi jogi dokumentum az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Ezeknek az egyezményeknek az alapja az élet önkényes megfosztásának tilalma. Az élethez való jog védelmének radikális változása, amely ezt a jogot integráns, egyetemes és oszthatatlan módon kívánta értelmezni, az 1993. évi Bécsi Egyezmény védelmi eszközeiből ered.

A személyek erőszakos eltűnésével kapcsolatos Amerika-közi egyezmény

A nők elleni erőszak megelőzéséről, szankcionálásáról és felszámolásáról szóló Amerika-közi egyezmény, más néven *Belém do Pará-i egyezmény* (Costa Rodrigues, 2005).

Jelenleg az emberi jogokat egymástól elválaszthatatlannak tekintik. Az emberi jogok védelmét megalapozó első dokumentum az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata volt. Ennek III. cikke meghatározza: „*Mindenkinek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.*” Lényeges kiemelni, hogy ez a cikk azt mutatja, hogy az emberi jogok általában véve oszthatatlanok, és leginkább ezt a három jogot – az életet, a szabadságot és a biztonságot – általában együttesen sérítik. Ez a nyilatkozat nem volt kötelező érvényű, ezért a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kötelező jelleget ad e jog védelmének.

Az élethez való jog védelmét az emberi jogokról szóló amerikai egyezmény 4. cikke rögzíti. Ez a norma az első alszakaszban rögzíti az élethez való jog védelmét és az élethez való jog önkényes megfosztásának tilalmát. A következő alfejezetek azonban a halálbüntetéssel foglalkoznak, amelyet az Amerika-közi Emberi Jogi Egyezmény részes államai betiltottak.

Costa Rodrigues elismeri az emberi lény veleszületett méltóságát. A szerző ezt a cikket a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 9. cikkével is összefüggésbe hozza, amely az önkényes letartóztatás vagy száműzés tilalmát rögzíti (Costa Rodrigues, 2005). Az élethez való jog megsértésének legtöbb, ebben a munkában vizsgált esete az önkényes fogva tartáshoz kapcsolódik, akárcsak az erőszakos eltűnések esetei. Más esetek az erőszak önkényes alkalmazásával vagy kínzással kapcsolatosak. Costa Rodrigues megállapítja, hogy valamennyi emberi jog érvényesülésének alapfeltétele az élethez való jog biztosítása, és ez minden állam pozitív kötelezettsége (Costa Rodrigues, 2005).

Cecilia Medina Quiroga *Az amerikai egyezmény: élet, személyes integritás, személyes szabadság, tisztességes eljárás és bírósági jogorvoslat* című könyvében megállapítja, hogy az élethez való jog védelmének érvényességi köre és tartalma összetett feladat. Ez összefügg azzal a vitával, hogy hogyan garantálják ezt a jogot, és nehéz összeegyeztetni a különböző álláspontokat (Medina Quiroga, 2005).

Ami az élethez való jog és annak más jogoktól való megkülönböztetését illeti, vita folyik arról, hogy ez csak jog-e, vagy az életben maradás az emberek kötelessége is, amelyet az államnak kell biztosítani. Az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 4. cikkének értelmezése nagyon összetett. Emiatt további kutatókra van szükség annak meghatározásához, hogy az IACHR mit próbál megállapítani ítéleteiben, és mit nyilvánít nemzetközi jogként.

Az élethez való jog témakörének igen gazdag irodalma van, amely e jog számos aspektusát tárgyalja. Mint fentebb említettük, az élethez való jogról és annak jelentéséről, jellemzőiről, sőt az élethez való joggal kapcsolatos vitákról (abortusz, eutanázia stb.) is vannak írások. Mindezek nagyon hasznosak a téma bemutatásához. Ily módon lehetővé válik az élethez való jog holisztikus szemlélete az IACHR eseteinek elemzése előtt.

Medina Quiroga nem az élethez való jog méltóságának fontosságával foglalkozik, elemzése egy másik nézőpontból érdekes, amely az állam azon kötelezettségével kapcsolatos, hogy kivizsgálja az élethez való jog megsértését („*tisztességes eljárás*”), valamint a különböző jóvátételi formákkal, amelyek az élethez való jognak egy nagyon fontos aspektusát képezik.

Az élethez való jog fogalom meghatározásai és fogalmai

Renata Cenedesi Bom Costa Rodrigues az IACHR kapcsán megállapítja a méltóságnak mint az emberi lét nemtől, fajtól, vallástól, nemzetiségtől, társadalmi helyzettől vagy bármely más sajátosságtól független alapvető tulajdonságának fontosságát (2005). Az ember méltóságának fontosságát Hannah Arendt alapozta meg és dolgozta ki, amikor meghatározta az emberi jogok fontosságát még azelőtt, hogy azokat így nevezték volna el. Arendt több, az emberi jogokkal kapcsolatos problémával foglalkozik, de elméletet nem dolgoz ki. Politikai elméletének középpontjában azonban azok a problémák állnak, amelyek az emberi méltóságot biztosító jogok kudarcában gyökereztek (Isaac, 1996).

Costa Rodrigues célja annak megállapítása, hogy miért van szükség az élet jogi védelmének kiterjesztésére, kezdve az IACHR által hozott ítéletekkel. Fontos kiemelni, hogy Costa Rodrigues be akarja bizonyítani, hogy az IACHR joggyakorlata kiterjesztette az élethez való jog fogalmát. Javaslatára szerint elemezni kell az IACHR szerepét az élethez való jog védelmében. Az Emberi Jogok Amerika-közi Rendszerének két szerve van: Az Emberi Jogok Nemzetközi Bírósága és az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága (Costa Rodrigues, 2005).

Ez az emberi jogok és a méltóság oszthatatlansága elvének megőrzését és újbóli megerősítését jelenti. Ez az a két elv, amely a jog átformálásának tengelyeként értelmezhető. Az elképzelés lényege, hogy az élethez való jog olyan kibővített koncepcióját kínáljuk fel, amely a polgári és politikai jogok, például a gazdasági, szociális és kulturális jogok szempontjait is magában foglalja (Costa Rodrigues, 2005).

Az élet elleni bűncselekmények elemzéséhez fontos meghatározni, hogy mit tekintünk életnek. Costa Rodrigues megállapítja, hogy a Spanyol Királyi Akadémia szótára szerint a „Vida” (spanyolul élet) a latin Vita ([URL1](#)) szóból származik. Ez olyan erőt vagy tevékenységet jelent, amely jelentős mértékben belső, és amely révén az azt birtokló személy működik. Emellett pontosabb fogalom lehet még az is, hogy ez az a tér, amely egy ember, állat vagy növény születésétől annak elhunytáig tart. Egy tisztán naturalista felfogás szerint nyugodtan mondhatjuk, hogy az élethez való jog a saját fiziológiai és biológiai léthez való jog (Costa Rodrigues, 2005).

Megállapítható: az itt vizsgált szerzők számára az élethez való jog – García Huidoboro kivételével (García-Huidoboro, 2014) – minden emberi lény méltóságával elválaszthatatlanul egyesül. Arendt és Costa Rodrigues gondolatait követem a személy méltóságának az élethez való jogban betöltött szerepéről.

Az élethez való jog elleni bűncselekmény megértéséhez figyelembe kell venni e jog bizonyos sajátosságait:

- 1) Az összes többi jog ontológiai alapja.
- 2) Ennek a jognak a megsértése visszafordíthatatlan, az emberi életet nem lehet visszaadni, és ez azt jelenti, hogy ezen jog címzettje már nem létezik.
- 3) Az élet meghatározása konfliktusokat generál az etikai, erkölcsi és vallási fogalmak között, ami vitákat szül az abortuszról vagy az eutanáziáról (García-Huidoboro, 2014).

Ez a tanulmány nem fog vitába szállni az abortuszról, az eutanáziáról vagy a halálbüntetésről szóló véleményekkel, még akkor sem, ha ezek az élethez való jogról szóló természetes vita részét képezik.

E cikk számára létfontosságú, hogy elismerjük az élet jogi védelméhez való jog létezését, amelyet mind nemzeti, mind nemzetközi szinten emberi jogként ismernek el. Ez azt jelenti, hogy minden ember e jog címzettje, pusztán emberi mivolta miatt.

Az élethez való jog különböző koncepciói

Fontos, hogy megállapítsuk García-Huidobro gondolatait az élethez való jog öt különböző felfogásáról. A szerző azt állítja, hogy az élethez való jog öt koncepcióját lehet azonosítani:

- 1) Az egyik azt állítja, hogy az élethez való jog az emberi méltósággal éléshez fűződő jogból áll.
- 2) A másik azt állítja, hogy ez a jog a megfelelő élethez való jogból, vagy a méltósággal éléshez való jogból áll.
- 3) Egy harmadik azt a felfogást javasolja, hogy az élethez való jog abból a jogból áll, hogy megkapjunk mindent, ami minimálisan szükséges ahhoz, hogy ne haljunk meg azonnal.
- 4) A negyedik elgondolás azt javasolja, hogy az élethez való jogot egyszerűen úgy értsük, mint a jogot arra, hogy ne öljenek meg.
- 5) Egy ötödik álláspont azt az elképzelést vallja, hogy ez a jog abban áll, hogy nem ölnek meg minket önkényesen (García-Huidoboro, 2014).

A szerző művének első részében rögzítette a jogot arra vonatkozóan, hogy ne lehessen önkényesen gyilkolni. Ez a felfogás abból az alapból indul ki, hogy az élethez való jog tárgya nem az élet mint fenomenális valóság, hanem egy harmadik fél magatartása, amely önkényesen megöl egy másik személyt. E

koncepció különbözik az élet biológiai fogalmától, mely a születéstől a halálig terjedő időszakot érti (García-Huidoboro, 2014).

Az élethez való jog és az élet közötti különbségtételnek és annak megértésének, hogy az élethez való jog tárgya nem maga az élet, több oka is van.

Az élethez való jog tárgyának meghatározásához egy általános gondolatmenettel kell kezdeni. A jog olyasvalami, ami jogi kapcsolatot feltételez más alanyokkal. A jog tárgya nem lehet dolog vagy entitás, mert a jog a titulus és a dolog közötti kettős viszonyként fog strukturálódni. A diadikus viszony nem bír jogi relevanciával, mert nem szabályozza harmadik személyek magatartását.

Egy másik ok, amiért elvethetjük, hogy az élethez való jog tárgya az élet lenne, az az, hogy valaki elveszítheti az életét mint fenomenális valóságot (vagy biológiai támogatást) anélkül, hogy az élethez való joga sérülne. Valójában egy személy meghalhat anélkül, hogy önkényesen megölnék. Ennek ellentéte az, hogy minden haláleset emberölés útján történik.

Az alkotmányos joggyakorlat fejlődését az élethez való jog fejlődésével összehasonlítva García-Huidoboro (2014) meghatározza az élethez való jog különböző felfogásait. Az első felfogás fenntartja, hogy az élethez való jog az élethez, az életben maradáshoz vagy a további élethez való jogból áll.

García-Huidoboro kritikusan nyilatkozott erről a hozzáállásról, mondván:

- a) Egyrészt, az élethez vagy életben maradáshoz való jog magában foglalja a nem meghaláshoz való jogot. A szerző szerint ez abszurd, hiszen ez egy múlandó fiziológiai állapot. Valójában minden ismert életforma meghal egy adott pillanatban. Az élethez való jognak ez a felfogása halhatatlanságot feltételez.
- b) Másrészt számos tényező járulhat hozzá ahhoz, hogy egy személy nem tud tovább élni vagy életben maradni. A szerző szerint a legfőbb példa erre az, amikor egy ember gyógyíthatatlan betegségben szenved és meghal. A jogokat nem tudjuk úgy felfogni, hogy azok akkor is megsértettnek értelmezhetők, ha sem az embernek, sem az államnak nincs köze hozzájuk.
- c) García-Huidoboro szerint úgy kell értelmeznünk a jogokat, mintha azokat az állam biztosítaná, legalábbis bizonyos értelemben. Ezért az élethez való jogot nem érthetjük úgy, mint az életben maradás jogát, mert az állam nem tudja biztosítani az életet, mivel az ember nem halhatatlan. Fontos megállapítani a különbséget aközött, hogy azt mondjuk, hogy az élethez való jog az élethez való jogot jelenti, és aközött, hogy az élethez való jog magában foglalja azt a jogot, hogy ne lehessen önkényesen ölni. A különbség abban rejlik, hogy az utóbbi gondolat nem követeli meg a halhatatlanságot (García-Huidoboro, 2014).

García-Huidoboro bírálja a második felfogást is, amely szerint az élethez való jog nemcsak az életben maradás jogát jelenti, hanem a jó és méltóságteljes élethez való jogot is. Megállapítja, hogy a jól élni egy homályos fogalom. Emellett az emberi lét méltósága, anyagi és szellemi feltételei nem lehetnek összefüggésben az állammal és annak magatartásával (García-Huidoboro, 2014). Nem érték egyet a szerző ezen álláspontjával, figyelembe véve, hogy a szerződések és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának értelmezése megállapította, hogy a méltósággal való élet anyagi feltételeit az államnak kell biztosítania. Ezeknek a normáknak az a lényege, hogy az ember teljesítheti a méltóságteljes élethez szükséges minimális feltételeket, mint például az élelem, a lakás vagy az oktatás. Ugyanez az érvelés alkalmazható az élethez való jog harmadik felfogására, amely megállapítja, hogy az élethez való jog magában foglalja azt a jogot, hogy az embernek megadják azt, amire minimálisan szüksége van az élet folytatásához (García-Huidoboro, 2014).

A negyedik felfogás szerint az élethez való jog magában foglalja azt a jogot, hogy ne öljenek meg minket. A szerző szerint ez a felfogás azért nem elfogadható, mert ha nem tartalmazza az önkényesség záradékát, akkor ez a jog abszolút joggá válik. A problémát ezzel a jogos védelem jelenti (García-Huidoboro, 2014). Egy személy akkor ölhet meg egy másikat, ha az a saját életét veszélyezteti. Ebben a kérdésben egyetértek a szerzővel.

Fontos tisztázni, hogy szerintem García-Huidoboronak értékes érvei vannak az élethez való jog különböző felfogásaival kapcsolatban, azonban az általa leírtakat nem tudom úgy értelmezni, ahogyan ő értelmezi, és sok esetben nem értek egyet az érveivel.

Összegzésképpen García-Huidoboro összefoglalja, hogy számára az élethez való jog csak úgy értelmezhető, mint az a jog, hogy az embereket ne öljék meg önkényesen. Szintézisként megállapítja, hogy az élethez való jog mit jelent:

- a) Az elsődleges kötelezettséget, hogy nem szabad önkényesen megölni egy másik embert.
- b) Pozitív másodlagos kötelezettséget arra, hogy megelőzzük, hogy valakit önkényesen megöljenek. E kötelezettségekből több van, és ezeket meg kell határozni.
- c) Végül a pozitív kötelezettségek a jog biztosítására és betartására irányulnak, amit meg kell határozni (García-Huidoboro, 2014).

Az utolsó részben egyetértek a kutatás tárgyát kidolgozó szerzővel az élethez való jognak az emberöléssel, azaz egy személy önkényes megölésével történő megsértésével kapcsolatban.

Két olyan szerzőt választottam ehhez a fejezethez, akik ellentétes állásponton vannak az élethez való joghoz kapcsolódó értékek tekintetében. Costa Rodrigues,

akinek a véleményét követem, úgy véli, hogy az ember eredendő méltóságának a lényegi értéke összefügg az ember élethez való jogával. García Huidoboro, bár olyan elképzeléseket állít fel, amelyek szerint az élethez való jog első és második fent említett felfogása a méltósághoz kapcsolódik, bírálta ezt a felfogást, és arra a következtetésre jutott, hogy az élethez való jog egyetlen valódi felfogása az, hogy nem szabad önhatalmúlag ölni. Úgy vélem, hogy fontos megismerni minden nézőpontot és elképzelést, és ehhez fontos olyan szerzők munkájának elemzése, akik nem azonos gondolatmenetet képviselnek.

Az erőszakos eltűnések az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság előtt

Az IACHR joggyakorlatában az egyik leghírhedtebb bűncselekmény az erőszakos eltűnés. Ez a bűncselekmény az élethez való jog súlyos megsértése, és az IACHR is elismerte ezt a bűncselekményt. A bíróság megállapította, hogy ez az állam azon kötelezettségének sérelmét jelenti, hogy az élethez való jogot hatékonyan és preventív módon garantálja. Egy személy erőszakos eltűnésének bűncselekménye az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében elismert számos jog többszörös és folyamatos megsértését jelenti. Latin-Amerikában az erőszakos eltűnések az 1970-es évtizedben kezdődtek, és sajnos ez a bűncselekmény még mindig létezik. Ezt a bűncselekményt azért követik el, hogy a társadalomban általános félelem és bizonytalanság állapotát teremtsék meg (Costa Rodrigues, 2005).

Az IACHR 1989-ben hozta meg az első ítéletet az erőszakos eltűnésről. Az 1990-es évtizedben, az erőszakos eltűnésekről szóló Amerika-közi egyezmény elfogadásával nagy változások következtek be a részes államok belső szabályozásában. Ez az egyezmény meghatározza az erőszakos eltűnés fogalmát, és megállapítja, hogy az állam nem mentesülhet a felelősség alól egy olyan személlyel szemben, aki azt állította, hogy megfelelően engedelmességet a felsőbb utasításoknak, amelyek engedélyezték vagy megállapították az erőszakos eltűnést. Továbbá ez az egyezmény megállapította: az e bűncselekményért felelős személyeket csak az illetékes általános bíróságok ítélik el, megszüntetve minden lehetőséget a különleges joghatóságra, mint például a hadsereg, és megszüntetve az e vádakra vonatkozó mentességeket (Costa Rodrigues, 2005). Ez jelentős változás volt, figyelembe véve azt, amit a diktatúrával rendelkező országok hoztak létre, amelyek lehetővé tették ezeket a mentességeket vagy bírói ítéleteket. Az egyetlen enyhítő körülmény az, ha az eltűnt személy élve kerül elő, vagy ha az elítélt információval szolgál a bűncselekményről.

Megállapítható, hogy az erőszakos eltűnések három alapvető jog megsértését jelentik. Az 5. cikk – személyes integritás, a 7. cikk – személyes szabadság, és a 4. cikk – élethez való jog. Az IACHR úgy döntött, hogy az élethez való jog akkor is sérül, ha a halál nem bizonyított. Az IACHR megállapította, hogy az élethez való jog megsértése minden olyan erőszakos eltűnése ügyben fennállt, amelyben az IACHR ítéletet hozott, és ezek mind olyan áldozatokra vonatkoztak, akiknek a holtteste nem került elő (Medina Quiroga, 2005).

Számos jog megsértése erőszakos eltűnés esetén

Az IACHR gyakorlatában az erőszakos eltűnéssel kapcsolatos első ügy a Velásquez Rodríguez V. Honduras volt. Az IACHR megállapította, hogy ez a bűncselekmény az állam azon kötelezettségének megsértését jelenti, hogy az élethez való jogot hatékonyan és preventív módon biztosítsa. Az ítéletet követően az élethez való jog jogi védelmének kiterjesztésére került sor az IACHR 1990-es években hozott határozataiban. 1994-ben elfogadták a személyek erőszakos eltűntetéséről szóló Amerika-közi egyezményt (Velásquez Rodríguez kontra Honduras ügy).

Hondurast elmarasztalták, amiért nem garantálta az egyezményben meghatározott jogok megsértésének megakadályozására vonatkozó kötelezettségét. A Velásquez Rodríguez-ügy példaértékű volt az IACHR és más bíróságok számára, és ezt az ítéletet számos későbbi határozatban idézték és használták alapul. Renata Cenedesi Bom Costa Rodríguez a következőképpen állapítja meg ennek az ügynek a jelentőségét: *„Ez az ítélet az első lépést jelenti az élethez való jog fogalmának kiterjesztése felé, hogy ezt a jogot ne korlátozó formában fogjuk fel, és az államoktól azt a pozitív kötelezettséget követeli meg, hogy minden szükséges óvintézkedést tegyenek az élethez való jog védelme és megőrzése érdekében.”* (Costa Rodrigues, 2005).

Az állam kötelezettsége, hogy az életet aktív cselekvéssel és a szükséges intézkedések elmulasztásának elkerülésével védje. Ez azt jelenti, hogy az államnak pozitív és negatív kötelezettsége is van az emberi élet védelmére.

Az emberi jogokról szóló amerikai egyezmény 4. cikkének értelmezése és az ezzel kapcsolatos esetek

Az Emberi Jogok Amerikai Egyezményének 4. cikke kimondja: *„4. cikk. Az élethez való jog.*

1. Minden embernek joga van ahhoz, hogy életét tiszteletben tartsák. Ezt a jogot törvényesen és általában a fogantatás pillanatától kezdve védeni kell. Senkit sem lehet önkényesen megfosztani az életétől.
1. Azokban az országokban, amelyek nem törölték el a halálbüntetést, az csak a legsúlyosabb bűncselekményekért és csak az illetékes bíróság jogerős ítélete, valamint az ilyen büntetést megállapító, a bűncselekmény elkövetése előtt hozott törvény alapján szabható ki. Az ilyen büntetés alkalmazása nem terjeszthető ki olyan bűncselekményekre, amelyekre ez jelenleg nem vonatkozik.
2. A halálbüntetés nem állítható vissza azokban az államokban, amelyek eltörölték azt.
3. Politikai bűncselekményekért vagy az azokkal kapcsolatos köztörvényes bűncselekményekért semmiképpen sem szabható ki halálbüntetés.
4. A halálbüntetés nem szabható ki olyan személyekre, akik a bűncselekmény elkövetésekor 18 év alattiak vagy 70 évnél idősebbek voltak; nem alkalmazható terhes nőkre sem.
5. Minden halálra ítélt személynek joga van amnesztiát, kegyelmet vagy a büntetés enyhítését kérni, amely minden esetben megadható. A halálbüntetés nem szabható ki, amíg az ilyen kérelem az illetékes hatóság határozatára vár.”

Ha csak az első alszakaszt olvassuk, úgy tűnik, hogy a jog abból áll, hogy az embert nem foszthatják meg önkényesen az életétől, hogy ez a jog minden emberi lényt megillet, és kimondja, hogy ezt a jogot törvény védi. A következő öt alszakasz rögzíti a halálbüntetést. Az egyezmény szerkesztői többnyire a halálbüntetés ellen voltak, de az egyezmény megírásakor nem történt egyeztetés az államokkal, ezért az elsődleges gondolat az volt, hogy megpróbálják minél jobban kizárni az állam azon lehetőségeit, hogy megfosszon egy személyt az életétől. Medina Quiroga megállapítja, hogy ezt a cikket úgy kell értelmezni, mint az élethez való jog tiszteletben tartását, de az államok kötelezettségének megértését is. Pozitív és negatív kötelezettség, hogy garantálják az olyan intézkedések végrehajtását, amelyek lehetővé teszik a jog hatékony érvényesülését.

A szerző megállapítja: a 4. cikk (1) bekezdése minden olyan ember élethez való jogát szentesíti, aki tiszteletben tartja saját életét, és emiatt senkit sem lehet önkényesen megfosztani az életétől. Ez azt jelenti, hogy legalábbis bizonyos körülmények között tilos, hogy az állam megfosszon egy személyt az életétől (Costa Rodriges, 2005).

Az élethez való jog nem abszolút abban az értelemben, hogy léteznek olyan helyzetek, amelyekben lehetséges megfosztani egy személyt az életétől anélkül,

hogyan az egyezmény 4. cikkének (1) bekezdését megsértenék. Ilyen lehetőség például a bíróság által megállapított halálbüntetés kiszabása (Costa Rodrigues, 2005).

Egy másik lehetőség az élet jogszerű védelme érdekében az egyén életének elvétele, akár önmaga, akár egy harmadik fél védelmében. Ez azokat a körülményeket jelenti, amelyek jogos védelemhez vezetnek, amely nem szerepel konkrétan az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 4. cikkének szövegében, de megjelenik az Emberi Jogok Európai Egyezményének 2. cikkében, amely az élethez való jogot védi. Az élet megfosztásának harmadik lehetősége a rendvédelmi szervek részéről a törvényes erőszak jogszerű alkalmazása a jogszerű cél érdekében történő üldözés során (Costa Rodrigues, 2005). Ez egy nagyon veszélyes fogalom, mivel a biztonsági erők néha túllépik a feladatukat, és visszaélnak az erejükkel, ami emberek halálát okozza. A cikk 4.1. alpontja hozzáteszi, hogy az élethez való jogot „a törvény védi”, ami az állam pozitív kötelezettségét jelenti. Ez kibővíti az állam szerepvállalásának körét. Magában foglalja az állam képviselőinek magatartását befolyásolni képes intézkedéseket, valamint az egyes személyeket. E pozitív kötelezettség révén az államnak meg kell tennie a szükséges intézkedéseket, jogalkotási vagy más jellegű intézkedéseket, hogy megelőzze az élethez való jog megsértését, illetve szankcionálja az elkövetett jogsértéseket, figyelembe véve az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében foglaltakat, és a joggyakorlaton keresztül a normák fejlődését (Costa Rodrigues, 2005).

Ahogy a szerző összefoglalta az IACHR számos határozatában megfogalmazott elveket: *„Az élethez való jog és más, az Amerikai Egyezményben rögzített jogok aktív védelme az állam azon kötelességében áll, hogy garantálja az állam joghatósága alá tartozó valamennyi ember jogainak szabad és egyértelmű gyakorlását, és megköveteli, hogy az állam meghozza a szükséges intézkedéseket az élet megfosztásának és az emberi jogok egyéb megsértésének büntetésére, valamint annak megakadályozására, hogy e jogok bármelyikét a saját rendvédelmi szervei vagy beleegyezésével eljáró harmadik fél megsértse.”* (Bulacio kontra Argentína ügy).

Emellett, ha egy személyt letartóztat a rendőrség, akkor nagyon nehéz helyzetbe kerül, mivel elveszíti a kapcsolatot a külvilággal, és más alapvető joga, például a testi épsége is veszélybe kerülhet.

Medina Quiroga szerint ez egy új cselekvési területet nyit az állam előtt, amely az állam alkalmazottainak ellenőrzésére vonatkozó megfelelő eljárási normák megfogalmazásához, egy független és pártatlan szerv létrehozásához kapcsolódik, amely az ellenőrzést és ezen intézkedések rendszeres és különbség nélküli alkalmazását végzi, azzal a céllal, hogy az esetleges jogsértőket kiszűrje.

Medina Quiroga kiemeli, hogy mit határozott meg az IACHR az élethez való jog és minden emberi jog megsértése esetén az elkövetők megbüntetésének fontosságáról, ami azzal függ össze, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága hogyan alakította ki az élethez való jogot a joggyakorlatában.

Az IACHR leszögezte: ha „*egy jogsértés büntetlenül marad egy államban oly módon, hogy az áldozat nem kapja vissza jogai teljességét*” (Bulacio V. Argentína ügy). Ezt úgy értelmezi, mint a joghatósága alá tartozó személyek szabad és egyszerű joggyakorlásának biztosítására vonatkozó kötelezettséget.

A büntetlenség nagyobb részét az élethez való jog feltételezett megsértése esetén a bíróság passzivitása okozza, amelynek feladata az élethez való jog feltételezett megsértésének ügyében való döntés. A legnyilvánvalóbb azonban az, amely az amnesztiatörvények következményeként jön létre.

Ha a halál nem feltétlenül szándékos erőszak alkalmazásának következménye, akkor a felettes szervnek kell megvizsgálnia a tényeket, figyelembe véve az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében foglaltakat. Ily módon kell eldönteni, hogy az egyezményvel összeegyeztethető emberi jog sérelméről van-e szó. Először is meg kell vizsgálni, hogy volt-e olyan norma, amely felhatalmazta az adott hivatalos személyt erőszak alkalmazására. Másodszor, hogy az erőszakot a jog által megengedett cél elérése érdekében alkalmazták-e. Végül, hogy az élet megfosztását eredményező intézkedés „szükséges-e egy demokratikus társadalomban”. Alapvető fontosságú annak vizsgálata, hogy az intézkedés alkalmas és arányos-e, és hogy nem létezik-e más alternatíva a cél elérésére.

Az IACHR gyakorlatában számos érdekes esetet lehet elemezni az élethez való jog e speciális aspektusával kapcsolatban. Az első, az IACHR által elbírált, erőszakos eltűnéssel kapcsolatos ügy: Velásquez Rodríguez kontra Honduras (Velásquez Rodríguez vs. Honduras ügy). Ez az ítélet paradigmátikus pont volt e bíróság és más bíróságok számára, és számos későbbi határozatban idézték és használták háttérként. „*Ez az ítélet jelenti az első lépést az élethez való jog fogalmának kiterjesztése felé, mivel nem korlátozó formában fogja fel ezt a jogot, és az államoktól azt a pozitív kötelezettséget követeli meg, hogy minden szükséges intézkedést tegyenek az élethez való jog védelme és megőrzése érdekében.*” (Costa Rodrigues, 2005). Ezt az ügyet az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága 1986. április 24-én terjesztette az IACHR elé. A kereset megállapította a 4. cikk (élethez való jog), az 5. cikk (személyes integritáshoz való jog) és a 7. cikk (szabadsághoz való jog) megsértését. Manfredo Velásquez Rodríguez a hondurasi állam fegyveres erőinek tagjai bírósági végzés nélkül megfosztották szabadságától, és nyomtalanul eltűnt. Hondurast elítélték az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye fent említett cikkeinek megsértése miatt. Az államot azért is elítélték, mert nem garantálta az egyezményben meghatározott jogok

megsértésének megakadályozására vonatkozó kötelezettségét. Ki kell emelni, hogy ez az állam mindkét kötelezettségét mutatja: a pozitívat, amely magában foglalja az élethez való jog sérthetlenségét, és a negatívát.

Az IACHR egy másik kritikus ügye a Panel Blanca (Paniagua Morales és társai), mert kiterjeszti az áldozat fogalmát („Panel Blanca” [Paniagua Morales y otros] vs. Guatemala ügy). Ezt az ítéletet megelőzően az áldozatnak csak azt a személyt tekintették, akit megöltek, megkínoztak vagy eltüntettek, egyéb bűncselekmények mellett. Ez a határozat a bűncselekmény közvetlen áldozatának hozzátartozóira is kiterjeszti a sértett fogalmát. A bíróság elmarasztalta az államot, hogy fizessen kártérítést az eltűnt személy testvéreinek az okozott morális sérelem miatt. A bíróság szerint ők közvetett áldozatok voltak, tehát nem kellett bizonyítaniuk az érzelmi kötődésüket az áldozathoz, elég volt a vérrokonság ténye.

A Garrido és Baigorra kontra Argentína ügyben 1996-ban hozott ítéletben megállapították, hogy *„Argentínának jogi kötelessége az eltűnéshez vezető tények kivizsgálása [...], valamint az eljárás lefolytatása és az elkövetők, vagy társaik és az eseményekben részt vevő valamennyi személy szankcionálása.”* (Garrido és Baigorra kontra Argentína ügy).

Ebben az esetben dokumentálták, hogy a garanciák kötelezettsége különbözik a helyreállítás kötelezettségétől, megállapítva, hogy az emberi jogok megsértésének áldozata lemondhat az esedékes kártérítésről, és az államnak nem kell fizetnie, de ha az adott személy megbocsát a jogsértés okozójának, ez nem mentesíti az államot a szankcionálási kötelezettség alól, kivéve az egyén kérelmére üldözhető bűncselekmény esetén (Garrido y Baigorria vs. Argentína ügy).

Az intézkedés arányosságáról, ha az intézkedés szükséges és megfelelő, és ha nem létezik más alternatíva a cél elérésére, fontos megemlíteni például a Neira Alegria és társai kontra Peru ügyet. A San Juan Bautista börtön egyik csarnokában 118 elítélt halálának jogosságát vizsgáltál. Ez annak a perui haditengerészet által kiadott parancsnak a következménye volt, amely a csarnok lerombolására szólt, miután a lázadó rabok megadták magukat. Az ítéletben úgy vélték, hogy Perunak kötelessége és joga volt végrehajtani a lázadás levezését. Ez három tisztviselő túszként való fogva tartását, négy másik tisztviselő sérülését és egy lövöldözést eredményezett, amely halálos áldozatokat követelt a lázadást felszámolni próbáló erők és a lázadók között. Az IACHR a fent említett körülményekre vonatkozóan bevezette a „demokratikus társadalomban való szükségesség” mércéjét, és hozzátette, hogy a perui jog nem teszi lehetővé a hatalom korlátlan gyakorlását. Több bizonyíték alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ügy elemei nem indokolták az alkalmazott erő mértékét (Neira Alegria és mások kontra Peru ügy).

Hasonló volt a helyzet a Durand és Ugarte kontra Peru ügyben is. Az IACHR megállapította, bizonyítható, hogy egy pavilont a perui haditengerészet erői romboltak le, akik a lázadás veszélye miatt aránytalan erőszakot alkalmaztak (Durand y Ugarte vs. Peru ügy).

Kivizsgálási kötelezettség

A kivizsgálási kötelezettségnek vannak olyan aspektusai, amelyek nem egyértelműek a 4. cikkben és annak értelmezésében. Az egyik ilyen a megsértett jog azonosítása abban az esetben, ha az nem felel meg a kivizsgálási, eljárási és szankcionálási kötelezettségnek, valamint annak meghatározása, hogy kik ismerhetők el e kötelezettség megsértésének áldozataként.

Medina Quiroga kiemeli, hogy az IACHR szerint az államnak hivatalból kell eljárnia a vizsgálat, az eljárás és a szankciók tekintetében. Ez a kötelezettsége jogi köteletség, amelyet teljesítenie kell, függetlenül attól, hogy az erőszak milyen ágensnek tulajdonítható. Ezt a kötelezettséget szabályszerűen, szükségszerűen és megkülönböztetés nélkül kell teljesíteni. A fent említettek a kivizsgálási, eljárási és szankcionálási kötelezettséggel összefüggésben az Emberi Jogok Amerikai Egyezményével való összeegyeztethetlenséget és következésképpen a büntetlenség jelenségét eredményezik. Ez a kifejezés úgy határozható meg, mint *„az amerikai egyezmény által védett jogok megsértéséért felelős személyek vizsgálatának, büntetőeljárásának, elfogásának, bírósági eljárásának és elítélésének hiánya”* (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga megállapítja, hogy a vizsgálati kötelezettség akkor szükséges, ha a halálesetet szándékosan okozták, valamint akkor, ha az nem a kívánt erőszak alkalmazásának eredménye. Az első típusú eset az, amely a jelen kutatás tárgyát képezi. A kivizsgálási kötelezettség kiegészítésének fontosságát az IACHR néhány ítéletében kiemelte, amikor megállapította, hogy *„elfogadhatatlanok az elévülés rendelkezései vagy a nemzeti jog bármely olyan akadálya, amely az emberi jogok megsértéséért felelős személyek kivizsgálásának és szankcionálásának elkerülésére irányul”* (Bulacio ügy, Trujillo Oroza ügy, Barrios Altos ügy).

Továbbá úgy tekinthető, hogy ez kötelezettség az élethez való joghoz (vagy a személyes integritáshoz való joghoz, amelyek egymással összefüggnek). Ha e kötelezettségnek nem tesznek eleget, az sérti ezeket a jogokat (Medina Quiroga, 2005).

A nyomozás, a vizsgálat, a büntetőeljárás és a szankcionálás feladatát *„komolyan kell venni, és nem egyszerű formalitásként eleve eredménytelenségre*

ítélni” (Bulacio ügy, Trujillo Oroza ügy, Barrios Altos ügy). A bírósági eljárást megelőzően komoly vizsgálatra van szükség a harmadik személy által okozott haláleset körülményeinek megállapítása érdekében. Ez szükséges annak eldöntéséhez, hogy van-e alapja annak, hogy az állam gyakorolja büntető jogkörét, a függetlenség és pártatlanság garanciáit követeli a nem bírósági szervektől, amelyek a vizsgálat első feladatait végzik (Medina Quiroga, 2005).

Ezt állapították meg a fent említett Velásquez Rodríguez kontra Honduras ügyben, ahol kimondták: „*Honduras megsértette Ángel Manfredo Velásquez Rodríguez sérelmére az amerikai egyezmény 4. cikkében elismert élethez való jog biztosításának kötelezettségét.*” (Velásquez Rodríguez kontra Honduras ügy).

Medina Quiroga megemlíti a Blake vs. Guatemala ügyet, ahol az IACHR úgy döntött, hogy ebben a kérdésben nem illetékes. Ez azért volt lehetséges, mert az IACHR megállapította, hogy az élethez való jog megsértéséről nem volt jogosult értesülni. Ugyanis az áldozat holttestét megtalálták, és megállapították, hogy Blake úr halála és elrablása megelőzte azt az időpontot, amikor Guatemala állam elismerte az IACHR joghatóságát (Blake vs. Guatemala ügy).

Ez az ítélet a Blake úr hozzátartozóinak esetleges jogai vizsgálatának hiányával kapcsolatos problémát tárgyalja. Az ítélet az Egyesült Nemzetek Szervezete a személyek erőszakos eltűnéséről szóló nyilatkozatának 8.1. cikkét idézi, amely a hozzátartozóknak mint áldozatoknak a bírósági garanciákkal való jogát foglalja magában. Ez jogot biztosít Blake úr hozzátartozóinak arra, hogy a guatemalai hatóságok érdemben kivizsgálják az eltűnést és a halálesetet. Ez magában foglalja a kártérítést is (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga szerint az IACHR nehéz helyzetbe kerülhetett volna, mivel a bíróság hatáskörébe tartozott az áldozat halálának vizsgálata, akinek a hozzátartozói az állítólagos közvetett áldozatok voltak. A hatáskör hiányának ez a problémája nem magyarázza, hogy ez az értelmezés más ügyekre is kiterjesztésre került, ahol az IACHR hatáskörrel rendelkezett, lemondva az anyagi joggal együtt járó vizsgálati kötelezettség elképzeléséről (Medina Quiroga, 2005).

A Paniagua Morales és társai (fent említett) ügyben az ítélet kimondta, hogy az állam megsértette az áldozatok élethez való jogát, mivel bebizonyosodott, hogy az állam tisztviselői voltak azok, akik több személyt megfosztottak az életüktől. De ebben a példában, a vizsgálat hiányának ellenőrzése a bizottság által az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 8. cikke alapján feltárt tényállás tekintetében történne:

„8.1. Minden embernek joga van ahhoz, hogy megfelelő garanciák mellett és ésszerű időn belül, a törvény által létrehozott, illetékes, független és pártatlan bíróság meghallgassa az ellene felhozott büntetőjogi jellegű vádak megalapozottsága, illetve polgári, munkaügyi, adóügyi vagy bármely más természetű jogainak és kötelezettségeinek megállapítása érdekében.

8.2. Minden bűncselekménnyel vádolt személynek joga van az ártatlanság vélelméhez mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint nem bizonyították. Az eljárás során minden személyt teljes egyenlőséggel megilletnek a következő minimális garanciák:

- a. a vádlott azon joga, hogy a bíróság nyelvét nem értő vagy nem beszélő vádlottnak díjmentesen tolmács vagy fordító segítsen;
- b. a vádlott előzetes és részletes tájékoztatása az ellene felhozott vádakról;
- c. megfelelő idő és lehetőség a védelem előkészítésére;
- d. a vádlott joga ahhoz, hogy személyesen védekezzen, vagy hogy az általa választott jogi képviselő segítse, és hogy szabadon és négy szemközt kommunikáljon a védőjével;
- e. elidegeníthetetlen jog, hogy az állam által biztosított ügyvéd segítségét igénybe vehesse, akár fizetett, akár nem, ahogyan azt a nemzeti jog előírja, ha a vádlott nem védekezik személyesen, vagy nem vesz igénybe saját ügyvédet a törvényben meghatározott határidőn belül;
- f. a védelem joga a bíróságon jelen lévő tanúk kihallgatására, valamint a tényekre fényt derítő szakértők vagy más személyek tanúként való megjelenésének elérésére;
- g. az a jog, hogy ne kényszerítsék arra, hogy tanúskodjon önmaga ellen, vagy hogy bűnösnek vallja magát; és
- h. az ítélet ellen magasabb bírósághoz való fellebbezés joga.

8.3. A vádlott bűnösségének beismerése csak akkor tekinthető érvényesnek, ha az bármilyen kényszerítés nélkül történik.

8.4. A nem jogerős ítélettel felmentett vádlottat ugyanezen vádpontban nem lehet új eljárásnak alávetni.

8.5. A büntetőeljárás nyilvános, kivéve, ha az igazságszolgáltatás érdekeinek védelme érdekében szükséges. A Blake-ügy néhány hónappal a Paniagua Morales előtt volt, és ennek okaként a Bíróság nem vette figyelembe a közvetett áldozatok fogalmát, amely ezzel az ítélettel született.” (Emberi Jogok Amerikai Egyezménye).

Egy másik tisztázandó szempont a vizsgálati kötelezettség természetével való kapcsolat. Medina Quiroga számára az igazság megismerése a jóvátétel fontos része. Eszerint a nyomozási kötelezettségnek két célja van: megelőzni és a megelőzés révén kielégíteni (Medina Quiroga, 2005). Megállapítja, hogy az állam nélkülözhetetlen ismérve a jog garantálása, amely magában foglalja a jóvátételt is. Az élethez való jog megköveteli, hogy az állam rendelkezzen a jóvátétel mechanizmusaival és módjaival arra az esetre, ha az élethez való jog sérül. Az igazság is a jóvátétel egyik formájának tekinthető. A jóvátétel

általában pénzbeli kártérítésből áll, de más módozatokra is szükség lehet (Medina Quiroga, 2005).

A bíróság pénzbeli kártérítést rendelt el az elhunyt áldozat hozzátartozói számára, amelyet egy későbbi szakaszban a háttérítéletben rendszerint megállapított. A kártérítés ellenére az IACHR más lehetséges jóvátételt is elrendelhet, például az eltűnés bűncselekményének tipizálását az adott ország belső jogrendszerében. A jóvátétel másik formája az áldozat maradványainak felkutatása és a hozzátartozóknak való átadása (Medina Quiroga, 2005).

A szerző szempontjából az említettek közül az a következtetés vonható le, hogy az élethez való jog védelmének kötelezettsége megköveteli az államtól, hogy visszatartó intézkedéseket tegyen, megelőzze és ellenőrizze a harmadik fél általi emberélet megvonását, és jóvátegye e jog megsértését. Ezek az intézkedések nem írhatók le pontosan minden egyes esetre, de az államoknak eleget kell tenniük a garanciakötelezettség központi célkitűzésének, és a lehető legjobb formát kell választaniuk annak érdekében, hogy csökkentsék az élethez való jog megsértésének lehetőségét, és ha az élethez való jog megsértésére sor kerül, akkor meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jogsértés ne legyen büntetlen, és hogy az áldozatot ért erkölcsi és anyagi kárt megtérítsék (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga meghatározza az eltűnések jelensége és az élethez való jog közötti kapcsolatot. Az általam hivatkozott ügyekben az IACHR azt az utat választotta, hogy az eltűnés tényét az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében foglalt emberi jogok megsértése alapján írja le, de anélkül, hogy meghatározta volna, hogy ezeket a jogsértéseket egységesen kell kezelni (Medina Quiroga, 2005).

Az IACHR kijelentette: a megsértett jogokról szólva az eltűnés *„több, az Egyezményben elismert jog többszörös és folyamatos megsértését jelenti. Az eltűnések gyakorlata magában foglalja a fogvatartottak kivégzését, titokban és ítélet nélkül, amit a holttest elrejtése követ, azzal a céllal, hogy eltöröljék a bűncselekmény minden anyagi nyomát, és arra törekedjenek, hogy büntetlenül maradjanak, akik elkövették, ami az élethez való jog durva megsértését jelenti.”* (Velásquez Rodríguez vs. Honduras ügy).

Az IACHR több ítéletet hozott az erőszakos eltűnésekkel kapcsolatban, és fenntartotta a korábban megállapítottakat. Az esetek többségében az államot találták bűnösnek.

Úgy vélem, hogy a folyamat több szempontból is fejlődést mutat, mióta az IACHR az élethez való jog megsértésével kapcsolatos ítéleteket hoz.

Az első kérdés az áldozat fogalma. Amint azt a Panel Blanca-ügyben kifejtették, az áldozat fogalma nemcsak a halott vagy eltűnt személyt jelentette, hanem a közvetlen áldozat hozzátartozói is közvetett áldozatok voltak. Egy másik szempont, mely kidolgozásra került, az erőszakos eltűnések különböző esetei voltak, melyek

kezdetben különálló bűncselekményeknek tűntek, mostanra pedig az IACHR ezeket az eseteket egységnek tekinti, vagy talán jobb, ha a rendvédelmi szervek által elkövetett élethez való jog megsértésének kategóriájaként említjük. Az IACHR 1989-től napjainkig elismerte, hogy ezek az esetek hasonlóak, és hogy ezek miatt alkotnak egységet. Egy másik fejlemény az volt, hogy az IACHR előtt nem fogadtak el több kegyelmi kérvényt. Ha a hazai jog büntetlenséget biztosított az élethez való jogot megsértő bűnözőnek, és az ügy az IACHR elé került, az alapos mérlegelés és vizsgálat után dönt arról, hogy az adott személy bűnös-e vagy sem, anélkül, hogy figyelembe venné az amnesztia vagy a büntetlenség lehetőségét. Ezek a helyzetek a hazai bíróságokon is ritkábban fordultak elő.

Egy másik előrelépés az áldozat vagy a hozzátartozók kárpótlása volt. Az ügyek evolúciója azt mutatja, hogy az IACHR komolyan vette ezt a kérdést, és ítéleteiben a károsultaknak nyújtott jóvátétel számos módját határozta meg. Végül, az IACHR csak olyan ügyeket vehet fel, amelyekről a hazai jogrendszer minden lépcsőfokán döntöttek, de jogosult felülvizsgálni, hogy az állami felek vizsgálata hatékony és pártatlan volt-e, és hogy az állam hivatalból vizsgálta, feldolgozta és szankcionálta-e a bűncselekményeket. Ha ez nem történt meg, az IACHR szankcionálja az államot a tényleges nyomozás hiánya miatt.

A rendvédelmi szervek által alkalmazott erőszak arányossága

Az arányosságot is meg kell vizsgálni, hogy ezekből az esetekből teljes képet lehessen alkotni. Ez fontos témája az élethez való jog rendvédelmi szervek általi megsértésének, amikor olyan erőszakot alkalmaznak, amely nem áll arányban az adott szituációval, amellyel szembesülnek.

Az IACHR-ben több ítéletet is találhatunk az erőszak alkalmazásának aránytalanságával kapcsolatban. Ilyen például a fent említett Neira Alegría és társai kontra Peru ügy. Azért választottam ezt az ügyet, mert ez egy jó példa a rendvédelmi szervek aránytalan erőszakhasználatára, amelyből megállapítható, hogy esetenként hogyan reagálnak túl egy adott helyzetre, és ennek eredményeképpen emberek halnak meg, miközben ezek a halálesetek elkerülhetők lettek volna. Ez az ügy az állam védelmi szervei által alkalmazott aránytalan erőszakra szól. Ebben az ügyben megállapították az állam pozitív kötelezettségét az élethez való jog védelmére vonatkozóan.

Megsértették az emberi jogokról szóló amerikai egyezmény 4. cikkében foglalt élethez való jogot. Ez az ítélet az államnak az erőszak alkalmazásához való jogával kapcsolatos, jóllehet a rend fenntartása érdekében ez az élet elvétele is magában foglalja. Annak ellenére, hogy ebben az esetben lázadás volt egy

börtönben, és a rabok nagyon agresszívak voltak, és fegyverük volt, megállapították, hogy a kormány olyan parancsokat adott, amelyek következtében indokolatlanul sok haláleset történt. Az adott helyzetben, amellyel szembenéztek, a biztonsági erők részéről aránytalan volt az alkalmazott harci potenciál és erőszak nem megfelelő mértékű használata. Az aránytalan erőszak alkalmazása tekintetében joggal vonható le az az észszerű következtetés, hogy az embereket önkényesen megfosztották az életüktől. Az IACHR megállapította, annak ellenére, hogy az államnak joga és kötelessége a törvényesség és a belső rend fenntartása, akár erőszak alkalmazása mellett is, ez a jog nem jelentheti az élet védelmére vonatkozó kötelezettség megsértését, amely minden demokratikus állam végső célja (Neira Alegria vs. Peru ügy).

Az aránytalan erőszak alkalmazásának másik példaértékű esete az IACHR Bulacio vs. Argentína ügye. Ez egy példa a rendőri brutalitásra, amikor a rendőri erők letartóztattak egy fiút, akit halálra vertek. Az IACHR megállapította, hogy ez a gyakorlat összeegyeztethetetlen az emberi jogok tiszteletben tartásával. Az IACHR megállapította, hogy az államnak meg kell akadályoznia, hogy a rendvédelmi szervek vagy a fennhatóságuk alatt eljáró harmadik fél megsértse az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében rögzített jogokat. Kijelentette, hogy a rendvédelmi szerveknek tiszteletben kell tartaniuk a joghatóságuk alá tartozó minden személy élethez való jogát (Bulacio vs. Argentína ügy).

Ezután a Massacre La Rochela vs. Colombia ügyben a kolumbiai állam elismerte a tényeket, és részben ellensúlyozta a keresetet. Az IACHR megállapította az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 4. cikkének megsértését, az állam felelős volt az igazságügyi bizottságot integráló 12 tisztviselő haláláért, és a három túlélőre vonatkozó cikk megsértése is fennállt. Az IACHR elfogadta az állam nemzetközi felelősségét az 1989. január 18-án történt eseményekért (La Rochela vs. Kolumbia mérszárlás ügy).

Egy másik releváns ügy a rendőri brutalitásról a Landaeta Mejías testvérek és mások kontra Venezuela ügy. Ebben az ítéletben az IACHR megerősítette, hogy Venezuela nem tett eleget azon kötelezettségének, hogy az erőszak alkalmazására vonatkozó megfelelő jogszabályok révén garantálja az élethez való jogot (Brothers Landaeta Mejías and Other vs. Venezuela ügy).

Végül az Omeara Carrascal és mások kontra Kolumbia ügyben az IACHR megállapította a kolumbiai közbiztonsági erők tagjai és a félkatonai csoportok közötti kapcsolatok meglétét (Omeara Carrascal és mások kontra Kolumbia ügy). Igazolták azt a kapcsolatot, amelyet ezek a csoportok akkoriban a Nemzeti Hadsereg, a Nemzeti Rendőrség és a Biztonsági Igazgatási Osztály tagjaiból álló Unidad Nacional Antisecuestro y Extorsión (UNASE) nevű állami biztonsági szervvel tartottak fenn.

Ezeknek az eseteknek a feldolgozása fontos annak megértéséhez, hogy a rendvédelmi szervek hogyan alkalmazhatnak olyan szélsőséges erőszakot, amely szükségtelen halálesetekhez vezet. Fontos megérteni, hogy a rendvédelmi szervek nagy nyomás alatt vannak ezekben a helyzetekben, azonban a kiképzésük arra irányult, hogy feszültség alatt is képesek legyenek intézkedni. Ezért fel kell készülniük az efféle helyzetekre, értékelnük kell a körülményeket, és meg kell próbálniuk elkerülni, hogy az áldozatok száma indokolatlanul magas legyen. Fontos megvizsgálni ezeket az eseteket a rendvédelmi szervek szempontjából, hogy ha a jövőben hasonló helyzetbe kerülnek, megértsék a helyzetet, amellyel szembesülnek, és a közöttük és a velük találkozó emberek között fennálló eltérő viszonyokat.

Következtetés

Ez a tanulmány azt próbálja bemutatni, hogyan működik az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság, és hogyan dönt az élethez való jognak az állam rendvédelmi szervei által történő megsértésével érintett ügyekben. Az a cél, hogy bemutassuk, miként kezdett el az IACHR a kezdetektől fogva elmarasztalni országokat a védelmi szerveik által elkövetett súlyos jogsértések és emberiesség elleni bűncselekmények miatt, amelyek személyek erőszakos eltűnésével kapcsolatosak. Az IACHR számos esetben hozott már ítéletet ezzel a bűncselekménnyel kapcsolatban. A többségükben az államot találták bűnösnek.

Megfigyelhető, hogy az IACHR az ebben a szakaszban megnevezett esetek közül több esetben is elítélte az államot az élethez való jog megsértése miatt.

Az általam választott irodalom segítette a tanulmány szerkezetének kialakításában. Az élethez való jogról eltérő meglátásokkal rendelkező szerzők összehasonlításával sikerült megállapítani, hogy miért olyan nehéz és érdekes ezt a jogot ilyen szűkített perspektívából vizsgálni. Medina Quiroga szövege is ezt a megközelítést adta a 4. cikk megértéséhez, és ahhoz, hogy hogyan lehet különböző nézőpontokból értelmezni, amit ebben a tanulmányban el akartam érni. Nem könnyű feladat megérteni és alkalmazni az élethez való jogot ezekben az esetekben, és ezért nagyon fontos, hogy az IACHR hogyan dönt az e jog megsértésével kapcsolatos ügyekben. Az volt az elképzelésem, hogy egy kibővített körképet adjak arról, hogyan döntött az IACHR az elmúlt években az élethez való joggal kapcsolatban, és milyen fejlődésen ment keresztül az élethez való joggal összefüggésben 34 éves fennállása alatt. Továbbá fontos látni, hogy a jog folyamatosan fejlődik, és hogy ez a bíróság ezt az idők során folyamatosan követte.

Remélem, hogy az IACHR jövőbeni gyakorlatában több olyan ügyben fog dönteni, amely az élethez való jog megsértésével kapcsolatos, mint eddig. Így lehetséges, hogy a jövőben a rendvédelmi szervek és az élethez való jog megsértésének más felelősei tartózkodni fognak az atrocitások elkövetésétől. Fennáll a lehetősége annak, hogy az IACHR által kialakított gyakorlatnak köszönhetően az élethez való jog megsértésével kapcsolatos esetek száma csökkenjen. Ezen túlmenően elképzelhető, hogy az élethez való jog megsértésének kevesebb esete kerül az IACHR elé, mivel azokat a hazai bíróságokon meg lehet oldani.

Felhasznált irodalom

- Bom Costa Rodrigues, R. C. (2005). El Nuevo Concepto del derecho a la vida en la jurisprudencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos. [Az élethez való jog új fogalma az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság joggyakorlatában]. *Revista del Foro Constitucional Iberoamericano*, 1(9), 74–112.
- García-Huidoboro, R. F. (2014). Concepto de Derecho a la Vida. [Az élethez való jog fogalma]. *Magazine Ius et Praxis*, (1), 261–300.
- IACHR. Case Blake V. Guatemala. Merits. Judgment 24 January 1998. Series C No. 36.
- IACHR. Case Bulacio V. Argentina. Merits. Judgment 18 September of 2003. Series C No. 100.
- IACHR. Brothers Landaeta Mejías and Other V. Venezuela. Merits. Judgment of 27 of August 2014. Series C No. 281.
- IACHR. Case Durand y Ugarte V. Peru. Fondo. Judgment 16 August of 2000. Series C No. 68.
- IACHR. Case Garrido y Baigorria V. Argentina. Merits. Judgment 2 February 1996. Series C No. 26.
- IACHR. Case of the “Panel Blanca” (Paniagua Morales y otros) V. Guatemala. Merits. Judgment 8 March of 1998. Series C No. 37.
- IACHR Omeara Carrascal and Other V. Colombia. Merits. Judgment of 21 November of 2018. Series C No. 368.
- IACHR. Massacre La Rochela V. Colombia. Merits. Judgment of 11 May 2007. Series C No. 163.
- IACHR. Case Neira Alegría and others V. Peru. Merits. Judgment 19 January of 1995. Series C No. 20.
- IACHR. Case Velásquez Rodríguez V. Honduras. Merits. Judgment 29 July of 1988. Series C No. 4.
- Isaac, J. C. (1996). A new guarantee on earth: Hanna Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights. [Új garancia a világban: Hanna Arendt az emberi méltóságról és az emberi jogok politikájáról]. *The American Political Science Review*, 90(1), 61–73.
- Medina Quiroga, C. (2005). *La Convención Americana: Vida, Integridad Personal, Libertad Personal, Debido Proceso y Recurso Judicial*. [Az amerikai egyezmény: élet, személyes integritás, személyes szabadság, tisztességes eljárás és bírósági jogorvoslat]. Centro de Derechos Humanos.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *Vida by Real Academia Española*. <https://dle.rae.es/vida?m=form>

Alkalmazott jogszabályok

American Convention on Human Rights [Amerikai Emberi Jogi Egyezmény]

European Convention of Human Rights [Európai Emberi Jogi Egyezmény]

International Covenant of Economic, Social and Cultural Rights [Nemzetközi Egyezségokmány a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogokról]

Inter-American Convention about Enforced Disappearance [Amerika-közi egyezmény az erőszakos eltűnésről]

Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons [A személyek erőszakos eltűnéséről szóló Amerika-közi egyezmény]

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kaliman S. J. (2024). Az élethez való jog fejlődése és alakulása az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2375–2397. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2375-2397>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáféréssel szembeni tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Kaliman Sabrina Judith, aki a kalimansabrina@gmail.com e-mail címen érhető el.



The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks

Sarolta Nagy

Dr., chief physician
National Public Health Centre,
Department of Occupational Health and Hygiene
nagy.sarolta@nngyk.gov.hu



Abstract

Aim: Work diagnostic examinations are carried out to assess aptitude, job selection, pre-rehabilitation assessment and follow-up, career guidance. Work diagnostic tests include aptitude tests, various questionnaires, work practice tests and instrumental examinations. For instrumental testing, portable work psychology testing instruments or so-called ‘work-simulators’ can be used. Work simulators have been used for selection, assessment of aptitude, training for jobs requiring a high level of attention and with an increased risk of accidents. In the author’s opinion, work diagnostic instrumentation, work simulator tests (e.g. ErgoScope) can be well integrated into the protocol of primary and specialised occupational health care tasks.

Methodology: The author conducted an online questionnaire survey among occupational health specialists working in Hungary to find out whether they use work diagnostic tools, and if so, which ones, and whether they would be willing to send workers for instrumental work diagnostic tests. 272 second-level medical fitness for work examinations were reviewed for their inclusion in the instrumental work diagnostic tests.

Findings: It is clear from the questionnaire responses that very few occupational health specialists have the opportunity to use occupational diagnostic instrumentation in their work, but 60.62% of them would be happy to send patients for instrumented skills testing. From the documentation of the second level

The manuscript was submitted in English. Received: 06 February 2024. Revised: 23 March 2024.
Accepted: 3 April 2024.



medical fitness for work examinations, the author selected those where aptitude tests had been carried out and those where an instrumental aptitude test would have assisted the assessment.

Value: It can be concluded that, in addition to the second level occupational/professional medical fitness tests, instrumental occupational diagnostic tests could be easily integrated into the examination protocols of occupational health, in the first level occupational/professional medical fitness tests, in career counselling and in the occupational rehabilitation process, and would significantly assist the work of occupational health professionals.

Keywords: occupational diagnostics, work simulator, ErgoScope, occupational health

Introduction

In Hungary, employees have the right to safe working conditions and a working environment that do not endanger their health, which the employer is obliged to provide. The occupational health service assists the employer in this task (Act XCIII of 1993¹). Employers must provide basic occupational health services for their employees. Occupational health services at all three levels (primary occupational health care, specialised care and central services) provide occupational health services. The basic occupational health services carry out medical fitness for work examinations, care for workers with chronic illnesses and provide information to workers on their job, health and safety at work. The primary occupational health services work with employers to prevent ill health and to create a safe working environment that does not endanger health. This is achieved through participation in risk assessment and occupational rehabilitation measures. The main tasks of occupational health centres are to carry out secondary occupational and vocational medical fitness examinations and to assist in the investigation of occupational diseases. The Occupational Health Centre has clinical, occupational psychology, toxicology and ergonomics departments, and in addition to investigating occupational diseases and providing expert advice, it also supports the work of occupational health professionals working in primary and specialist care by offering consultation and professional guidance (Act XCIII of 1993¹, Decree No 27/1995²). The compulsory instrumentation

1 Act XCIII of 1993 on Labour Protection.

2 Decree 27/1995 (VII.25.) NM on occupational health services.

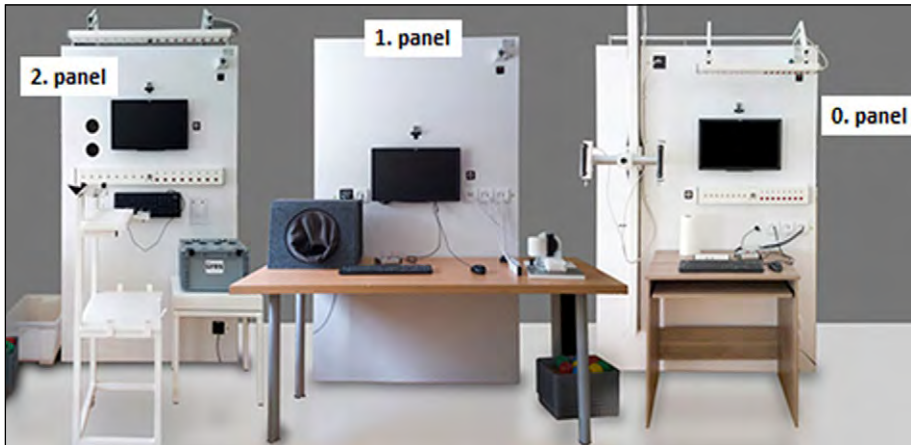
of occupational health practices is regulated by a decree, according to which portable occupational psychological testing devices and work simulators are not compulsory equipment in the practices of primary and specialised occupational health care services.³

Occupational diagnostic tests are carried out in a wide range of cases, to assess aptitude, for job selection, pre-rehabilitation assessment and follow-up, career readiness, career guidance. The general occupational diagnostic examination assesses the general abilities, mental and physical condition that affect the ability to work. The purpose of a targeted job diagnostic test is to assess the skills needed to perform a job, a sub-task. Job diagnostic testing is done using aptitude tests, various questionnaires, work practice tests and instrumental tests. Work psychology testing instruments can measure specific sub-skills, the so-called ‘work sample tests’, the work simulators can be used to test several skills and tasks in one test. Work simulators have long been used for training, assessing aptitude, selection for a particular job (aircraft simulator, nuclear power plant control room simulator, live working training track, material handling simulator, medical, surgical simulators), skills development, entertainment. To assess work readiness, according to the international literature, the most commonly used work simulators would be the Blankenship FCE system, ERGOS work-simulator, Ergo-Kit, Valpar Work Samples, Metriks Education, Isenhagen Work System, and a four-panel work diagnostic tool developed in Poland. The Ergo-Scope work simulator (Figure 1), developed in Hungary, was first used in the Government Offices but now the University of Pécs and a security service company also have ErgoScope work simulators (Izsó, 2012; [URL1](#); Juhász, 2019; Tokarski, 2022; [URL4](#); Goutteborge, Wind, Kuijer & Frings-Dresen, 2004; Rustenburg, Kuijer, & Frings-Dresen, 2004; Izsó, Székely & Dános, 2015; Dévényi & Tibold, 2022).

3 Decree No 60/2003 (X. 20.) of the EESC on the minimum professional conditions for the provision of health services. Annex No 1 Occupational health code: primary and specialised occupational health care 2501 and 2502.

Figure 1

ErgoScope work simulator

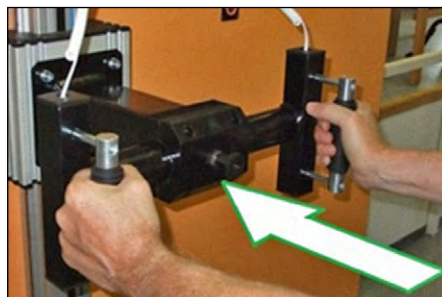


Note. [URL2](#).

The ErgoScope, an installed work simulator, consists of 3 panels (panel 0, panel 1, panel 2) and can be used to perform 36 tasks, workflows and measure 203 sub-skills. On panel 0 of the ErgoScope, dynamic and static forces can be tested (pushing, pulling horizontally, vertically and lifting to chair height) (Figure 2). On panel 1, the tasks (wrist grip, finger grip, touch, one-handed, two-handed, pencil use) can be performed in a sitting position (Figure 3). In panel 2, all tasks are performed standing up, and eye-hand coordination, attention, complex tasks, tolerance of monotony and workload are tested (sequencing switches, quickly manipulating buttons, performing tasks in the right order, sorting, sorting and quickly completing) (Figure 4). The psychological and functional realism of the ErgoScope work simulator matches the simulated work tasks (Juhász, 2019; Rustenburg, Kuijjer, & Frings-Dresen, 2004; Jókai, 2018).

Figure 2

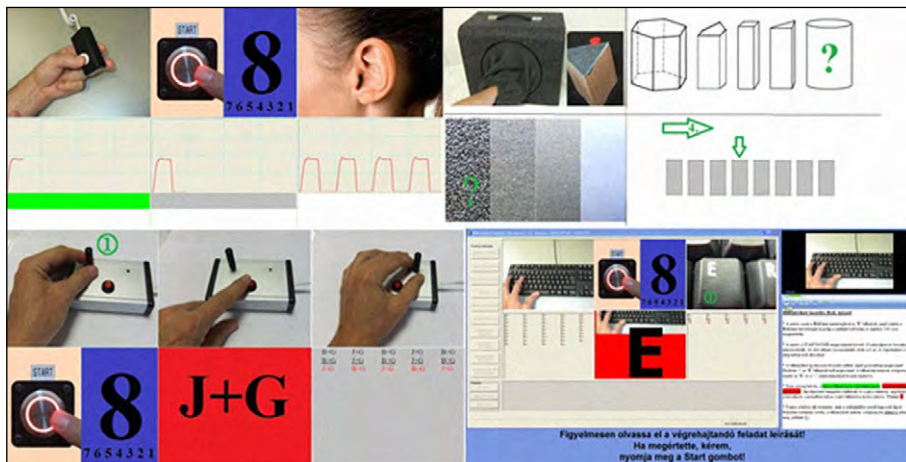
ErgoScope panel 0, lifting to chair height and static pressure horizontally with two hands



Note. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

Figure 3

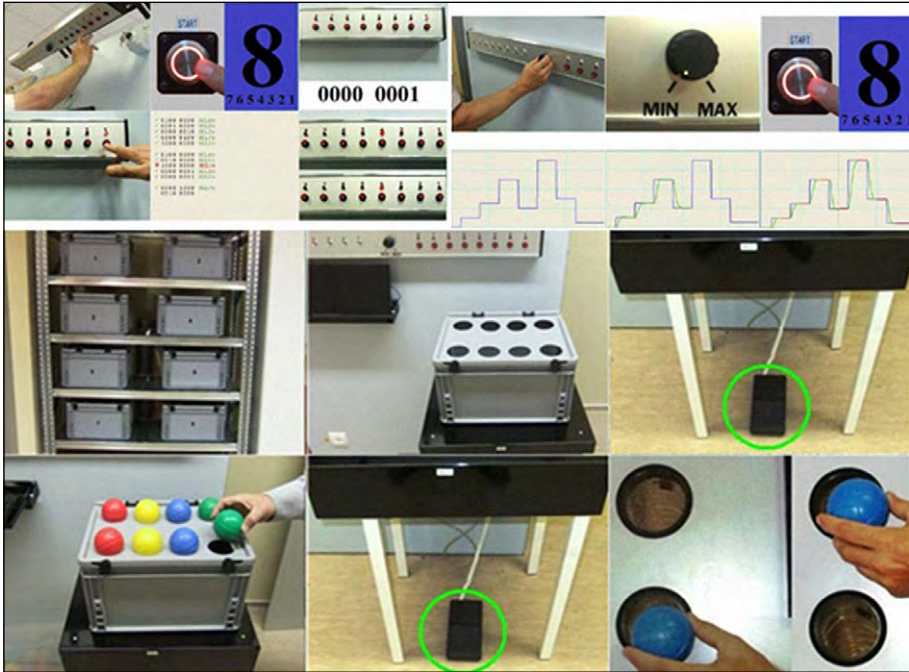
ErgoScope panel 1, finger grip, touch, stylus use and keyboard handling



Note. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

Figure 4

ErgoScope 2. panel, use of push buttons, switches, job description task



Note. Jókai, Smudla & Pálosi, 2018.

In 2018–2019, we conducted tests on ErgoScope work simulators and portable work psychology testing devices for the Piarist Lookout Centre to develop a methodology. In this research, work diagnostic studies with people with disabilities and students about to make a career choice, we observed that the ErgoScope work simulator and portable work psychology testing tools are useful in career counselling. The ErgoScope and portable occupational psychological testing devices can be used to assess the abilities of people with disabilities, but some tasks need to be made accessible and not all tasks can be performed by people with all disability groups (URL3; Nagy & Jókai, 2019; Jókai & Nagy, 2020). For the Piarist Outlook Centre, we prepared a protocol for the use of job diagnostic tools for career counselling. As part of this methodology, a list of the skills that can be measured by work diagnostic tools and the skills required to practise 30 professions has been drawn up in tabular form (Figure 5) (Jókai, 2018).

Figure 5

Capabilities that can be tested with the ErgoScope work simulator – detail

Table 2. Capabilities measured on the ErgoScope work simulator. This is a self-made table.

CAPABILITIES MEASURED ON THE ERGOSCOPE WORK SIMULATOR				Physical abilities												Cognitive abilities						Personal competences	
				Static loading and body position			Dynamic loading						Fine motor skills, sensorimotor performance			Sensation, perception, attention, memory, thinking						Qualities, personality traits	
Part No. 8 Static force measurement				Part No. 1. Measuring, and forces																			
Dynamic forces				Weight	Weight	Weight	3-point finger grip	Key grip	Handshake														
	with left hand	with right hand	with two hands	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	right/left hand	
Standing position	x																						
Sitting position		x																					
Manual handling (carrying)			x																				
Lifting (to table's weight)			x																				
Waist bent down				x																			
Stepping					x																		
Walking																							
Pulling																							
Stretching																							
Pushing																							
Walking on stairs, ladders																							
Marching, running, quickly																							
Grip with finger																							
Grip with hand, arm, knee, stability																							
Speed of reaction																							
Coordination of movement																							
Rotation of wrist, hand, arms, kneeling																							
Collar vision																							
Near vision																							
Spacial and depth vision																							
Distance vision																							
Hearing																							
Sense of balance																							
Taste perception																							
Smelling																							
Tactile																							
General intelligence (problem-solving, logical reasoning, language (verbal/mathematical ability))																							
Attention (focusing attention, sharing attention)																							
Short-term memory																							
Minority interest																							
Ability to work independently																							
Perseverance																							
Stress tolerance																							

Note. Jókai, 2018.

Based on the literature review and experience with instrumental ability tests, work diagnostic instrumental tests can be included in the protocol of occupational health tasks in the first and second level of occupational/professional medical fitness tests and occupational rehabilitation measures. Work diagnostic instrumental examinations would facilitate the preparation of opinions and proposals by providing objective data.

Objective

We aim to integrate work diagnostic instrumental measurements into the testing protocols for primary and specialised occupational health care tasks in a way that best supports the work of occupational health professionals. Before reviewing the testing protocols, we wanted to get the views of occupational health specialists working in primary care in Hungary on the use of occupational diagnostic instrumentation.

Methods

In 2020, we conducted an online questionnaire survey among occupational health specialists working in Hungary entitled '*Demand for the use of occupational diagnostic tools in primary and specialised occupational health care – Survey*'. The link to the questionnaire was sent to the e-mail address list of occupational health specialists provided to the Occupational Health and Hygiene Department of the National Center for Public Health and Pharmacy (NNGYK) for professional correspondence. In addition to the consent form, the questionnaire contained 20 questions, including 12 single-choice, 4 multiple-choice, 2 multiple-choice checkboxes and 2 opinion questions. The completed and submitted questionnaires were received in excel spreadsheets and did not contain any identifiable data, thus ensuring complete anonymity during the online survey. The questions covered the branches of the economy served by the occupational health services, the occupational diagnostic testing tools used or known to be used by the services, and knowledge of assistive technologies.

The online questionnaire survey showed that work diagnostic instrumental tests were welcomed by the profession, so we analysed the feasibility of incorporating instrumental aptitude tests through examples of aptitude tests already carried out.

To support the justification for the instrumental aptitude tests, we analysed the documents of the second level occupational medical aptitude tests carried out at the Occupational Health Care Unit of the NNGYK between 2019 and 2021. Of the cases reviewed, we selected those where an instrumental aptitude test was performed and analysed whether the objective result of the aptitude test influenced the decision on fitness.

Results

The link to the questionnaire was sent to 1307 addresses, 235 person have opened the questionnaire, a total of 88 completed questionnaires were received, 3 of which were answered in the negative to the consent form, so these questionnaires were excluded from the processing. Finally, 85 questionnaires were processed. Half of those surveyed work full-time exclusively as occupational health specialists. The response rate is low, but it should be noted that this is typical for online surveys. On the other hand, the sample was obviously selective, as only those with a higher propensity to complete the questionnaire and who were interested in the questionnaire topic were included in the sample. The valid responses received are not representative of all primary occupational health services, but those that are open to new tasks are. According to the respondents, the diseases that were most often problematic in the assessment of fitness were the same as the diseases most often encountered in the prescription of the NNGYK at the stage II fitness assessment. Thus, despite the few responses, the target group for whom we would like to introduce instrumental occupational diagnostic testing in occupational health as a priority has been confirmed.

The primary occupational health services that responded to the questionnaire serve workers from all sectors of the economy. A single primary occupational health service may have contracts with several companies, so that it can cover workers from several sectors of the economy. To question 3 of the questionnaire ‘For which medical conditions/illnesses did you most often request a grade II occupational/professional medical fitness examination?’ the occupational health specialists in the survey most often referred workers for a degree II medical examination for psychiatric conditions, cardiovascular and musculoskeletal disorders (Figure 6). In Table 1, the lesions for which work diagnostic instrument measurements would have helped in deciding on eligibility (lesions marked in green) represent 56 mentions, 36.1% of the total. This means that in more than a third of the cases where occupational medical aptitude tests at stage II requested by the doctors completing the questionnaire, instrumental aptitude tests would have helped in the decision.

Figure 6

Percentage of health conditions for which a Grade II medical examination is most frequently requested, based on the online questionnaire survey. The health conditions for which an occupational diagnostic assessment might have been warranted, depending on the nature of the condition, are highlighted in green.

Disease	Number of mentions	Percentage distribution of mentions
Psychiatric disorders	25	16,13%
Musculoskeletal disorders	21	13,55%
Cardiovascular diseases	16	10,32%
Epilepsy	15	9,68%
Post-stroke condition	13	8,39%
Ophthalmic disorders	12	7,74%
Noise pollution	12	7,74%
Diabetes mellitus	11	7,10%
Other neurological abnormalities	8	5,16%
Disability: reduced mobility	6	3,87%
Disability: hearing impairment	5	3,23%
Cancer diseases	4	2,58%
Imbalances	3	1,94%
Endocrinological lesions	2	1,29%
Disability: intellectual disability	1	0,64%
Autoimmune diseases	1	0,64%
Disability: visual impairment	0	0%
Disability: autism spectrum disorder	0	0%
Total mentions	155	100%

Note. Table prepared by the author.

Questions 10 to 19 of the questionnaire asked about knowledge of occupational diagnostic measuring instruments and whether occupational health specialists would be willing to send workers for testing. 60.62% of the respondents had no experience but would send. 3.61% have experience and would still send a patient for an instrumented skills test. The highest percentage would be sent for a balance test (stabilometer) ([URL5](#)), a memory test (tachyscope) ([URL6](#)), an attention test and a work simulator test (ErgoScope) ([URL2](#)). Of the 85 survey respondents, 76 (91.57%) occupational health specialists do not have access to an ability test.

At the Occupational Health Specialist Care Unit of the NNGYK, I reviewed the documentation of 272 second-level occupational medical fitness examinations from 2019 to March 2021. The three most common health conditions for which the Grade II medical fitness for work examination was carried out were the same as in my online questionnaire survey, musculoskeletal, psychiatric and cardiovascular conditions. Of the secondary occupational medical fitness tests reviewed, 29 would have benefited from an instrumental occupational diagnostic test to assess fitness. Of the 29 cases, only 6 workers had the possibility of an instrumented aptitude test.

Some of the more interesting cases are the 23 secondary occupational medical examinations in which it was not possible to carry out an occupational psychological instrumental aptitude test:

- Residual paralysis due to stroke as a symptom of right upper limb weakness. They have to use a computer for their work, and the existing abilities of their fingers and hands should have been tested. The use of a keyboard on panel 1 of the ErgoScope ([URL2](#)) work simulator would have been ideal for this test.
- The small joints of the upper limb of a patient with multiple sclerosis were also affected. Much of their work involves using a computer, with a small amount of light manual handling. They would have had to test the movement of fingers, hands, arms, grip strength of fingers and hands. To perform this test, they were required to perform the tasks of keyboard use, key grip, pencil use and hand grip on the ErgoScope work simulator panel 1 ([URL2](#)).
- A person working as a kitchen assistant has a weak left side due to paralysis. Hand grip, hand-arm stability, wrist and hand rotation, standing, manual material handling skills should have been tested. These abilities could be tested with the ErgoScope work simulator in panel 0 lifting to chair height and in panel 1 hand grip, wrist flexion and in panel 2 with the workload task ([URL2](#)), Risossay finger dexterity tester ([URL7](#)).
- An employee who is undergoing an examination because of a hand finger amputation would be working as a warehouse worker. Hand grip, hand and arm stability, wrist and hand rotation, and manual material handling skills would have been assessed. These abilities could be assessed using the ErgoScope Panel 0 lifting to chair height and panel 1 hand grip, wrist flexion and panel 2 workload task ([URL2](#)) and the Ricossay finger dexterity test ([URL7](#)).
- The person was working as a cleaner until the employee suffered a skull injury with residual symptoms of loss of vision and paralysis. In this case, the following abilities should be assessed: hand grip, hand and arm stability, wrist and hand rotation, manual handling, motor coordination, standing,

utility. These abilities can be measured using the ErgoScope Panel 0 dynamic lift to chair height, panel 1 hand grip, wrist flexion and extension, panel 2 rotation from the eye, workload task (URL2), Ricossay finger dexterity tester (URL7), Crawford work test (URL8), tremor meter tests (URL9).

- The employee was working as a cleaner until the employee suffered a skull injury with residual symptoms of loss of vision and paralysis. In this case, the following abilities should be assessed: hand grip, hand and arm stability, wrist and hand rotation, manual handling, motor coordination, standing, utility. These abilities can be measured using the ErgoScope Panel 0 dynamic lift to chair height, Panel 1 hand grip, wrist flexion and extension, Panel 2 rotation from the eye, workload task (URL2), Ricossay finger dexterity tester (URL7), Crawford work test (URL8), tremor meter tests (URL9)
- The young employee, who worked as an electrical engineer, suffered an accidental injury to their hand and a residual contracture of the fingers. The skills to be tested are finger grip, hand grip, hand and arm stability. Work diagnostic tools to be used to test the required skills: ErgoScope 1st panel key grip, pencil grip, hand grip, 2nd panel rotation from the eye (URL2), Ricossay finger dexterity test (URL7), Crawford work test (URL8).

The six secondary occupational medical examinations, during which it was possible to take an occupational psychological instrumental aptitude test:

- Case 1. Dentist has memory loss due to a cerebral infarction. During the aptitude test, a tachistoscope memory test (URL6), an attention test (URL10), and the Ricossay finger dexterity test [20] for hand and finger dexterity, eye-hand coordination were performed. The scores were within the reference values and good manual dexterity was observed. They could continue working.
- Case 2. Armed security guard with limited movement of upper arm after shoulder injury. Tested with a tremor meter at examination (URL9), unable to hold the tremor meter in the target position. The employee accepted that he could not work as an armourer and would like to learn a new trade.
- Case 3. Armed security guard, non-dominant hand IV and V finger accidental amputation was questionable fitness. They were tested with a tremor meter (URL9), could not hold the tremor meter on purpose, so accepted that they were not fit for armed guarding, employer was able to transfer them to another job.
- Case 4. A worker with poor eyesight, who had been working as a cook for 20 years due to constantly deteriorating eyesight, was assessed for hand coordination (URL11) and Ricossay finger dexterity (URL7). Accurate hand and finger movements, a firm grip with fingers and good hand-eye coordination were observed and allowed to continue working as a cook.

- Case 5. Mechanical mechanic, progressive neurological disease as a consequence of musculoskeletal complaints due to their examination of their fitness. The worker was tested with a stabilometer balance test (URL5) and Ricossay finger dexterity test (URL7). The worker scored close to the lower limit of the reference values and was allowed to continue working. After a few weeks of work, they became tired quickly and their movements became unsteady due to fatigue, so they were no longer employed. In this case, if we had had the opportunity to perform the test series on panel 2 of the ErgoScope work simulator (URL2), we would have found out his excessive fatigue during light physical work.
- Case 6. Chimney sweep presented for a grade II fitness for work examination due to latent strabismus. They do not have to go out on the roof during their work. Their sense of balance was tested with a stabilometer (URL5), with good results. The employee was allowed to continue working.

Discussion

Despite the small number of valid questionnaires completed (85 valid questionnaires received out of 1307 sent out), the responses received confirmed the importance of the wider use of occupational diagnostic instrumentation in occupational health and, through this, in occupational safety and health. More than half of the respondents, despite not using ability meters, would be happy to send patients for testing. Of the 18 groups of health conditions for which workers are sent for a second-degree occupational medical assessment, 6 (musculoskeletal conditions, post-stroke, ophthalmological conditions, mobility impairment, balance disorder, intellectual disability) may be worthwhile to perform work diagnostic measurements, depending on the loss of function, which accounts for one third of the requests for a second-degree occupational medical assessment in the questionnaire responses.

An analysis of the documentation of secondary occupational medical fitness examinations revealed that instrumental ability tests play a significant role in the assessment of fitness for work in secondary occupational medical fitness examinations. In five out of the six cases where we had the opportunity to carry out an instrumental assessment of ability, the assessment helped us to make a decision and supported the final opinion. In one case, the results of an instrumental occupational psychology test were acceptable, but were subsequently confirmed as unsuitable. In this case, further instrumental ability tests would clearly have helped to reach an earlier decision on unfitness, but due to a lack

of equipment, this was not possible. The ErgoScope work simulator could have been used to carry out the workload, monotony tolerance test series in order to find out the fatigue of the work.

During the analysed secondary occupational medical fitness examinations, it was realised during the routine medical examination that it was necessary to carry out occupational diagnostic tests. Thus, a long period of time elapsed between the first level medical examination and the second level medical opinion. If it is available to occupational health practitioners in primary services, i.e. they can refer a worker for an instrumented occupational diagnostic test, the time for the process can be shortened. Thanks to the shorter time to decide on fitness, the worker is off work for a shorter period and the employer does not have to pay replacement or absence. During the occupational rehabilitation procedure, instrumental work diagnostic examinations could be part of the scheme of occupational medical fitness tests, already carried out during the occupational fitness examination due to the changed health condition, and thus the occupational health specialist could immediately make a recommendation for the adaptation of the job, work environment, and the new job. In the occupational rehabilitation process, the time factor is also important for both the worker and the employer. A good example of the use of work diagnostic tests in career guidance is the career guidance and labour market counselling and development for disadvantaged young people at the Piarist Outlook Centre (Török, 2018; Glied, Nagy & Lázár, 2021).

Summary

When occupational health specialists were interviewed, it was clear that specialists in the primary occupational health service were in favour of the possibility of sending workers for occupational diagnostic tests. Analysis of documentation of second-degree occupational medical fitness examinations has shown that in many cases instrumental occupational diagnostic tests would support or help in the decision. Most often, the use of the ErgoScope work simulator would have been necessary.

Among the tasks of occupational health, in addition to the second-degree occupational medical examination, first-degree occupational medical examinations, occupational medical examinations, career counselling and occupational rehabilitation procedures, instrumental occupational diagnostic tests would be of great help. For young people who are learning a trade, have a health condition or a disability, it is very important that they learn a trade that matches their abilities, so that they have a chance of finding work in the labour market.

Occupational rehabilitation can only be carried out successfully if the worker's skills are known and the risks of the jobs in the company and the skills required to fill them are known. Occupational rehabilitation is successful when a worker with a disability, chronic illness or disability can return to work and perform a full-time job.

Today, when some sectors of the economy are facing labour shortages, it is very important that all people of working age can find a job that matches their skills. This is the only way to optimise the distribution of labour in the labour market. This would be facilitated by the availability to occupational health services of instrumented occupational diagnostic tests, tests on the ErgoScope work simulator and portable occupational psychological ability testing devices. This could be achieved if at least the occupational health centre, and ideally some of the occupational health centres, were equipped with a 3-panel ErgoScope work simulator and portable occupational psychological ability testing equipment.

References

- Dévényi, R. E. & Tibold, A. (Eds.) (2022). *ErgoScope: a munkaképesség objektív vizsgálatának elméleti kérdései és jó gyakorlatai*. [ErgoScope: theoretical issues and good practice in objective assessment of work capacity]. Pécsi Tudományegyetem https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/ergoscope_kotet.pdf
- Glied, H., Nagy, Z. É. & Lázár, L. (2021). Kibontakozást és tanulást segítő szolgáltatások sajátos nevelési igényű fiataloknak a gödi orientációs évben [Personal development and learning support services for young people with special educational needs in the Göd orientation year]. In Molnár, Gy. & Tóth, E. (Eds.), *Új kutatások a neveléstudományokban 2021. A neveléstudomány válaszai a jövő kihívásaira* (pp. 208–221). Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága. https://konferencia.pte.hu/sites/konferencia.pte.hu/files/UKN_2021.pdf
- Goutteborge, V., Wind, H., Kuijjer, P. P. F. M. & Frings-Dresen, M. H. W. (2004). Reliability and validity of Functional Capacity Evaluation methods: a systematic review with reference to Blankship system, Ergos work simulator, Ergo-Kit and Isernhagen work system. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 77(8), 527–537. <https://doi.org/10.1007/s00420-004-0549-7>
- Izsó, L. (2012). Munkaszimulátorok alkalmazásának lehetőségei a munkavégzés biztonságának javításában [The potential of using work simulators to improve safety at work]. *Munkavédelem és Biztonságtchnika*, 24(4), 10–16.
- Izsó, L., Székely, I. & Dános, L. (2015). Possibilities of the ErgoScope high fidelity work simulator in skill assessment, skill development and vocational aptitude tests of physically disabled

- persons. In Sik-Lányi, C., Hoogerwerf, E.-J., Miesenberger, K. & Cudd, P. (Eds.), *Assistive Technology: Building Bridges* (pp. 825–831). IOS Press.
- Jókai, E. & Nagy, S. (2020). The raison d’être of work diagnostic tests in the work safety of disabled employees. *Biztonságtudományi Szemle*, 2(S11), 15–23. <https://biztonsagtudomanyi.szemle.uni-obuda.hu/index.php/home/article/view/89/85>
- Jókai, E., Smudla, Sz. & Pálosi, A. (2018). *Mérésvezetői instrukciók az ErgoScope munkaszimulátoros vizsgálatsorozat levezetéséhez – módszertani kézikönyv* [Instructions for test supervisors to conduct a series of tests on the ErgoScope work simulator – methodological manual]. Scope Instruktor Kft.
- Jókai, E. (Ed.) (2018). *Munkadiagnosztika, Kutatási jelentés és Módszertani kézikönyv* [Work Diagnostics, Research Report and Methodology Manual]. Scope Instruktor Kft.
- Juhász, I. (2019). Pályaalkalmassági vizsgálatok és alkalmazásuk az emberi erőforrások kiválasztásában – különös tekintettel a személyiségtesztekre [Aptitude tests and their application to the selection of human resources – with particular reference to personality tests]. *Munkaügyi Szemle*, 62(5), 65–74.
- Nagy, S. & Jókai, E. (2019). Pályaorientációs központ fejlesztése során végzett pilot vizsgálat munkadiagnosztikai méréseinek tapasztalatai és módszertana [Experience and methodology of a pilot study on work diagnostic measurements in the development of a career guidance centre]. In Németh, K. (Ed.), *Tavaszi Szél 2019 Konferencia. Nemzetközi Multidiszciplináris Konferencia* (pp. 454). Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Török, R. (2019). Pályaorientációs fejlesztés sajátos nevelési igényű fiatalok számára – egy modellkísérlet kutatási eredményeinek bemutatása [Career guidance development for young people with special educational needs – presentation of the research results of a model experiment]. In Farkasné Gönczi, R., Gereben Ferencné & Lénárt, Z. (Eds.), *Rehabilitáció – életkorok, intézmények, szükségletek és lehetőségek a szolgáltatások hazai rendszerében* (pp. 269–273). Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete és ELTE Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Rustenburg, G., Kuijjer, P. P. F. M. & Frings-Dresen, M. H. W. (2004). The concurrent validity of the ERGOS Work Simulator and the Ego-Kit with respect to maximum lifting capacity. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 14(2), 107–118. <https://doi.org/10.1023/B:JO-OR.0000018327.27554.58>
- Tokarski, T. (2022). Narzędzia do oceny funkcjonalnej zdolności do wykonywania wybranych czynności pracy [Tools for assessing functional ability to perform selected work activities]. *Ergonomia*, 11, 17–19. <https://doi.org/10.54215/BP.2022.11.29.Tokarski>

Online link in the article

URL1: *Alkalmasság vizsgálati eszközök Magyarországon*. <https://prezi.com/cwl8epgjzidh/alkalmassagvizsgalati-eszkozok-magyarorszagon/>

URL2: *Innomed Medical's website*. <https://www.innomed.hu/munkaszimulatorok>

URL3: *Munkaköri alkalmasság – vizsgálatok megváltozott munkaképességű és sérülékeny dolgozói csoportok körében.* https://www.dsgi.hu/met/subsites/enye31/JokaiErika_ENYE31.pdf

URL4: *Ocena zdolności do pracy z zastosowaniem narzędzi do oceny funkcjonalnej oraz testów e-kompetencji.* https://m.ciop.pl/CIOPPortalWAR/file/96348/Ocena_zdolnosci_do_pracy.pdf

URL5: *Description of Stabilometer.* <http://www.strukturainstruments.hu/stabilometer.html>

URL6: *Description of Tachistoscope.* <http://www.strukturainstruments.hu/dtc.html>

URL7: *Description of Risossay finger dexterity tester.* <http://www.strukturainstruments.hu/ricossay.html>

URL8: *Description of Crawford work test.* <http://www.strukturainstruments.hu/crawford.html>

URL9: *Description of Tremormeter.* <http://www.strukturainstruments.hu/mtr.html>

URL10: *Description of attention test.* <http://www.strukturainstruments.hu/aat.html>

URL11: *Description of hand coordination.* <http://www.strukturainstruments.hu/hct.html>

Reference of the article according to APA regulation

Nagy, S. (2024). The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2399–2415. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2399-2415>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

Data will be made available on request.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Sarolta Nagy, who can be contacted at nagy.sarolta@nngyk.gov.hu.



The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights

Sabrina Judith Kaliman

PhD Candidate
University of Szeged,
Doctoral School of Law and Political Science
kalimansabrina@gmail.com



Abstract

Aim: To examine different aspects of the evolution and development of the right to life in the Inter-American Court of Human Rights. Moreover, to analyse certain cases related to the violation of this right and its procedural and substantial aspects.

Methodology: The methods chosen for this article are Documental Analysis and Case Study. To conduct the research, the methodological technique of documental investigation will be used. The objectives will be reached through the examination, reading, and critique analysis of the documents. The methodological technique selected allows through the observation and the analysis of documentation to look back, understand, and interpret the current reality. The subject of study is the Inter-American Court of Human Rights (IACHR). The main documents are going to be texts of doctrine about this tribunal and the right to life and the case-law of contentious cases of this Court.

Findings: This text establishes theoretical definitions. Furthermore, tries to define the crime of enforced disappearances that have been very important for the development of the right to life in the IACHR and which is a crime against humanity. Other important characteristic of this paper is that it examines the obligation to investigate, the procedural aspect of the right to life, the interpretation of Article 4 of the American Convention of Human Rights (Right to Life) and the proportionality of the use of the force of security forces in relation with the violation of the right to life.

The manuscript was submitted in English. Received: 21 March 2024. Revised: 24 April 2024. Accepted: 29 July 2024.



Value: To give important concepts about the study of the right to life taking as case study the evolution and development of this right in the Inter-American Court of Human Rights.

Keywords: Right to Life, Inter-American Court of Human Rights, Proportionality, American Convention of Human Rights

Some characteristics of this work

I chose this subject for this article because this issue is important in a world where the right to life has, and is, being violated at a massive reach. Because of this, it is relevant to establish these subjects and put out the knowledge I acquired.

It is relevant to emphasise in connection with this work the relations between the right to life with the right to the security and liberty of a person; as well as the prohibition against torture, degrading or inhuman treatment or punishment that are observed in Article 5 of the American Convention on Human Rights. These rights are all connected to each other in different ways.

Furthermore, it is important to clarify that the judgments of the Inter-American Court of Human Rights are ones about the background and merits of the matter. It will exclude provisional measures and preliminary exceptions.

The right to life in the main instruments of human rights

There are multiple conventions, treaties or declarations that establish the protection of the right to life. Among them, the most important instrument of human rights is the Universal Declaration of Human Rights of 1948. The base of these instruments is the prohibition of arbitrary deprivation of the life of a person. The radical change in the protection of the right to life that supposed to understand this right in an integral, universal and indivisible way rises from the protective instruments of the Vienna Convention of 1993.

The Inter-American Convention about Enforced Disappearance of Persons

The Inter-American Convention to prevent, sanction and eradicate the violence against women, also named *Convention of Belém do Pará* (Costa Rodríguez, 2005).

Currently, human rights are seen as indivisible from each other. The first instrument that established the protection of human rights was the Universal

Declaration of Human Rights of 1948. Article III determines: *'Everyone has the right to life, liberty and security of person'*. It is essential to highlight that this article shows how indivisible human rights are in general and mostly these three rights: life, liberty and security that generally are violated together. This declaration was not binding and for that, it was established the International Covenant on Civil and Political Rights gives mandatory character to the protection of this right.

The protection of the right to life is established in the American Convention on Human Rights in its Article 4. This norm establishes the protection of the right to life and the prohibition of the arbitrary deprivation of the right to life in the first sub-section. However, the following sub-sections are about the death penalty that has been prohibited in the countries which are parties of the IACHR.

Costa Rodríguez establishes this recognition of the intrinsic dignity of the human being. This author also relates this article with Article 9 of the International Covenant on Civil and Political Rights that establishes the prohibition of arbitrary arrest detention or exile (Costa Rodríguez, 2005). Most of the cases of violation of the right to life examined in this work are related to arbitrary detention like the cases of enforced disappearances. Other cases are related to the arbitrary use of force or torture. Costa Rodríguez determines that for all human rights to be effective it has to be complying with the right to life and it is a positive obligation of all states to assure this (Costa Rodríguez, 2005).

In the book *American Convention: life, Personal Integrity, Personal Liberty, Due Process and Judicial Recourse* by Cecilia Medina Quiroga it is established that the reach and content of the protection of the right to life is a complex work. This is related to the debate about how this right is guaranteed and is hard to find a conciliation between different positions (Medina Quiroga, 2005).

Concerning the right to life and its difference from other rights, there is a debate about whether it is only a right or if staying alive is also an obligation of the people which has to be assured by the State. The interpretation of Article 4 of the American Convention is very complex. Because of that other research is necessary to determine what the IACHR is trying to establish in its judgments and stating as international law.

The subject of the right to life has a very rich literature about several aspects of this right. As it was mentioned above there are texts about the right to life and its meaning, its characteristics and even debates concerning this one (abortion, euthanasia, etc.). All of this is very helpful to introduce the subject. In this way is possible a holistic view of the right to life before analysing the cases of the Court.

Medina Quiroga does not dedicate her work to the importance of dignity in the right to life, her analysis is interesting from another perspective that related

to the obligation of the state to investigate the violation of the right to life (due process) and the different forms of reparation of the right to life that are a very relevant aspect of this human right.

Definitions and concepts of the right to life

Renata Cenedesi Bom Costa Rodrigues establishes about the IACHR the importance of dignity as an essential attribute of the human condition independent of sex, race, religion, nationality, social position or any other specificity (2005). The importance of the dignity of the human person was established and developed by Hannah Arendt when this author determined the importance of human rights even before these were named as such. Arendt focuses on several problems related to human rights but does not develop a theory. However, her political theory is centred around the problems that had its roots in the failure of the rights of the people to ensure human dignity (Isaac, 1996).

Costa Rodrigues aims to establish why there is a necessity for an extension of the juridical protection of life starting with the judgments ruled by the Inter-American Court of Human Rights. It is important to highlight that Costa Rodrigues wants to prove that the jurisprudence of the IACHR has amplified the concept of the right to life. Costa Rodrigues proposes to analyse the role of IACHR in the protection of the right to life. There are two organs in the Inter-American System of Human Rights: The International Court of Human Rights and the Inter-American Commission of Human Rights (Costa Rodríguez, 2005).

This represents the rescue and the reaffirmation of the principle of indivisibility of human rights and the dignity of the person. These are the two principles that could be considered the axis of transformation of this right. The idea is to offer an amplified concept of the right to life that also includes the aspects of civil and political rights, such as economic, social and cultural rights (Costa Rodríguez, 2005).

To analyse the crimes against life it is important to define what is considered life. Costa Rodríguez establishes that according to the dictionary of the Royal Spanish Academy “Vida” (life in Spanish) comes from the Latin Vita ([URL1](#)). This means force or activity substantial intern through which the being that possesses it works. Furthermore, a more accurate conception could be that it is the space that happens from the birth of a person, animal or vegetal until its deceased. In a pure naturalistic concept, it is safe to say that the right to life is the right to the own physiological and biological existence (Costa Rodríguez, (2005).

It is possible to determine: for the authors examined here the right to life is intrinsically united to the dignity of every human being except for García Huidoboro

(García-Huidoboro, 2014). I follow the ideas of Arendt and Costa Rodrigues about the importance of the dignity of the person in the right to life.

Certain peculiarities of this right must be taken into account to understand the crime against the right to life:

- 1) Is the ontological basis of all other rights;
- 2) The violation of this right is irreversible, it is impossible to give back the life to a human being, and this implies that disappearance of the titular of this right;
- 3) The definition of life generates conflicts between ethical, moral and religious concepts, which gives rise to debates about abortion or euthanasia (García-Huidoboro, 2014).

This work will not enter into debate with the discussions about abortion, euthanasia or the death penalty even though they are part of the natural debate of the right to life.

For this article, it is vital to recognise the existence of a right to the juridical protection of life that is acknowledged as a human right both at a national and international level. This means that all humans are the recipients of this right for the mere fact of being human.

Different conceptions of the right to life

It is relevant to establish the ideas of the text of García-Huidobro about the five different conceptions of the right to life. The author states that is possible to identify five conceptions of the right to life:

- 1) One of them sustains that the right to life consists of the right to live, or to live with dignity.
- 2) Other suggests that this right consists of the right to live well or live with dignity.
- 3) A third proposes understanding that the right to life consists of the right to receive everything which is minimally necessary to not die immediately.
- 4) This conception proposes to understand the right to life simply as the right to not be killed.
- 5) A fifth posture subscribes to the idea that this right consists in which we are not killed arbitrarily (García-Huidoboro, 2014).

The author established in the first part of his work the right to not be killed arbitrarily. This conception parts from the base that the object to the right to life

is not life as a phenomenal reality but a conduct of third parties, that kill arbitrarily another person. This concept differs from the biological concept of life, which understands the period from birth to death. (García-Huidoboro, 2014).

There are several reasons for the distinction between the right to life and the life and understanding that the object of the right to life is not the life itself.

To determine the object of the right to life is necessary to begin with a general consideration. The right is something that implies a juridical relation with other subjects. The object of a right cannot be a thing or an entity, because the right will be structured as a dyadic relation between the titular and the thing. The dyadic relations do not have juridical relevance because it does not regulate the conduct of third parties.

Another reason to discard that the object of the right to life would be life is that someone can lose their life as a phenomenal reality (or biological support) without their right to life having been violated. In effect, a person can die without being killed arbitrarily. The contrary to this is that all the deaths occurred by homicide.

The development of constitutional jurisprudence compared to the right to life (García-Huidoboro, 2014). The author establishes the different conceptions of the right to life. The first conception sustains that the right to life consists of the right to live, to remain alive or to continue living.

García-Huidoboro criticised this posture by saying that:

- a) Firstly, having a right to live or remain living will imply a right to not die. According to the author, this is absurd, as this is an ephemeral physiological state. In effect, all the known form of life dies at some moment. This conception of the right to life supposes immortality.
- b) Secondly, many factors can contribute to the fact that a person cannot keep living or remain alive. According to the author, the biggest example is when a person is sick with an incurable illness and dies. We cannot conceive the rights in a way that they can be understood as violated even if no human being, or the State, had anything to do with them.
- c) García states that we must understand the rights like they are assured by the State, at least in some sense. For this, we cannot comprehend the right to life as the right to live because the State cannot ensure living because human beings are not immortal. It is important to establish the difference between saying that the right to life means the right to live and that the right to life implies the right to not be killed arbitrarily. The difference resides in that the last idea does not demand immortality (García-Huidoboro, 2014).

The author also criticizes the second conception which says the right to life is not only the right to live but also the right to live well with dignity. He establishes

that living well is a vague idea. Also, the dignity and the material and spiritual conditions of human existence may have no relation with the State and its conduct (García-Huidoboro, 2014). I disagree with this posture of the author taking into account that the interpretation of the treaties and the International Covenant of Economic, Social and Cultural Rights has established that the material conditions for a person to live with dignity must be given by the State. The idea of these norms is that a person can fulfil the minimum conditions such as food, house or education to live with dignity. The same argument can be applied to the third conception of the right to life which establishes that the right to life includes the right to be given that one minimally requires for life to continue (García-Huidoboro, 2014).

The fourth conception sustains that the right to life consists of the right to not be killed. The author sustains that this conception is not acceptable because if it does not include the clause of arbitrariness it transforms this right into an absolute right. The problem with this is the legitimate defence (García-Huidoboro, 2014). A person may kill another if it is in danger of his or her own life. On this point, I agree with the author.

It is important to clarify that I believe the author has valuable arguments about the different conceptions of the right to life, however I cannot interpret the ones he describes as he does to understand it and I am not in concordance with their arguments in many cases.

In resume, the author summarises that for him the only way to understand the right to life is as the right that people not get killed arbitrarily. He establishes as a synthesis that the right to life means:

- a) The primary obligation of not killing arbitrarily another person.
- b) Positive secondary obligations to prevent somebody is being killed arbitrarily. These obligations are several and must be determined.
- c) Eventually positive obligations are directed to satisfy and comply with the right that should be determined (García-Huidoboro, 2014).

In the last part, I agree with the author who is developing the subject of this research about the violation of the right to life by homicide, the killing of a person arbitrarily.

I chose two authors for this section who are on opposite sides regarding the dignity linked to the right to life. Costa Rodrigues, whose opinion is the line of thought I follow, believes that the intrinsic dignity of human beings is interlinked with the right to life of a person. García Huidoboro, although establishes conceptions with the idea that the first and second above-mentioned conceptions of the right to life are linked to dignity, criticised this conception and

concluded that the only real conception of the right to life is to not be killed arbitrarily. I believe that is important to know all perspectives and ideas and for that, it is interesting to analyse authors that do not have the same line of thought.

Enforced disappearances in the Inter-American Court of Human Rights

One of the notorious crimes in the jurisprudence of the IACHR is the enforced disappearances. This crime is an infamous violation of the right to life and has been recognised as such in the IACHR. This tribunal has established that this constitutes a breach of the obligation of the state to guarantee the right to life in a preventive and effective way. The crime of enforced disappearance of a person constitutes a multiple and continuous violation of several rights acknowledged in the American Convention of Human Rights. For Latin America, the enforced disappearances started during the decade of 1970 and unfortunately, this crime still exists. This crime is committed to create a generalised state of fear and insecurity in society (Costa Rodríguez, 2005).

The first case of enforced disappearance was ruled by the IACHR in 1989. During the decade of 1990, with the adoption of the Inter-American Convention about Enforced Disappearance, great changes were seen in the internal regulations of the state parties. This instrument defines enforced disappearance and establishes the impossibility of the state of exemption of responsibilities to a person who alleged due obedience to superior instructions that authorised or established the enforced disappearance. Furthermore, this convention established: the responsible for this crime only can be judged by the common jurisdictions which are competent, removing all possibility of a special jurisdiction like the military and eliminating the immunities for these charges (Costa Rodríguez, 2005). This was a major change taking into account what had been established by the countries with dictatorships that allow these immunities or judgments. The only extenuating situations are that the disappeared person appears living or that the person who is being judged contributes information about the crime.

It could be determined that the enforced disappearances are a violation of three rights: Article 5 – personal integrity, Article 7 – personal liberty and Article 4 – right to life. The Court decided that it would be a violation of the right to life even when the death is not proven. The IACHR has established that there has been a violation of the right to life in all cases of forced disappearance that the Court has ruled, and all of them referred to the victims whose corpses have not appeared (Medina Quiroga, 2005).

The violations of several rights in enforced disappearances

The first case about the enforced disappearance in the practice of the IACHR was Velásquez Rodríguez V. Honduras. The IACHR has determined that this crime constitutes a breach of the obligation of the State to guarantee the right to life in a preventive and efficient way. After this judgment, there was an extension of the juridical protection of the right to life in the decisions of the IACHR in the '90. In the year 1994, the Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons was adopted (Case Velásquez Rodríguez V. Honduras).

Honduras was condemned for not guaranteeing of the duty of preventing any violation of the rights established in the Convention. The case of Velásquez Rodríguez was a paradigmatic point for the IACHR and other tribunals and this judgment was quoted and used as background in numerous subsequent decisions. Renata Cenedesi Bom Costa Rodrigues establishes the importance of this case by stating: *'This judgment represents the first step to the extension to the concept of the right to life for not conceiving this right in a restrictive form, demanding of the states the positive obligation of taking all the necessary providences to protect and preserve the right to life.'* (Costa Rodríguez, 2005).

It is established the obligation of the State to protect the life by omission and by action. This means that the State has both a positive and a negative obligation to protect the lives of human beings.

Interpretation of Article 4 of the American Convention on Human Rights and the cases in relation

It is relevant to interpret Article 4 of the American Convention on Human Rights. Article 4 of the American Convention on Human Rights establishes *'Article 4. Right to Life.*

- 1. Every person has the right to have his life respected. This right shall be protected by law and, in general, from the moment of conception. No one shall be arbitrarily deprived of his life.*
- 2. In countries that have not abolished the death penalty, it may be imposed only for the most serious crimes and under a final judgment rendered by a competent court and under a law establishing such punishment, enacted before the commission of the crime. The application of such punishment shall not be extended to crimes to which it does not presently apply.*
- 3. The death penalty shall not be reestablished in states that have abolished it.*

4. *In no case shall capital punishment be inflicted for political offences or related common crimes.*
5. *Capital punishment shall not be imposed upon persons who, at the time the crime was committed, were under 18 years of age or over 70 years of age; nor shall it be applied to pregnant women.*
6. *Every person condemned to death shall have the right to apply for amnesty, pardon, or commutation of sentence, which may be granted in all cases. Capital punishment shall not be imposed while such a petition is pending a decision by the competent authority.*' (American Convention of Human Rights).

Reading only the first subsection, it seems that the right consists of not being arbitrarily deprived of life, that this right belongs to every human being, and it is stated that this right is protected by law. The following five subsections established the death penalty. The editors of this Convention were mostly against the death penalty, but there was no conciliation with the states at the moment of writing the Convention. For that, the primary idea is to try eliminating as much as possible from the opportunities of the state to deprive the life of a person. Medina Quiroga establishes that this article must be interpreted as the respect for the right to life, but, also understanding the obligation of the States. A positive and negative obligation of guaranteeing the execution of actions that allow the effective enjoyment of the right.

This author establishes: subsection 1 of Article 4 consecrates the right to life of every person who respects his or her life, and because of this, nobody can arbitrarily be deprived of it. This implies that at least in certain circumstances, it is prohibited for the State to deprive a person of his or her life (Costa Rodríguez, 2005).

The right to life is not absolute in the sense that some situations exist in which is possible to deprive the life of a person without incurring the violation of Article 4.1 of the Convention. A possibility that it could happen is through the imposition of the death penalty established by a tribunal (Costa Rodríguez, 2005).

Another possibility is the deprivation of life by an individual in legitimate defence, own or of a third party. This means the circumstances that lead to a legitimate defence that is not specifically in the letter of Article 4 of the American Convention but it does appear in Article 2 of the European Convention of Human Rights that protects the right to life. A third possibility of the deprivation of life is by the security forces as a result of the legal use of the force in the persecution of legitimate purpose (Costa Rodríguez, 2005). This is a very dangerous concept because sometimes the security forces exceed their function and abuse their strength causing the deaths of people.

Subsection 4.1. of the Article adds that the right to life '*will be protected by the law*' establishing the positive obligation of the State. This amplifies the field of participation for the State. It includes actions that can affect the conduct of the agents of the State, as well as particulars. By this positive obligation, the State must take the necessary measures, legislative of other nature, to prevent violation of the right to life or punish those that occur taking into account what the American Convention states and the development of its norms through the jurisprudence (Costa Rodríguez, 2005).

As the author summarized the principles in many of its decisions the Inter-American Court of Human Rights has established: '*The active protection of the right to life and other rights consecrated in the American Convention, it is framed in the State's duty of guarantee the free and plain exercise of the rights of all people under the jurisdiction of the State and requires that this adopts the necessary measures to punish the deprivation of life and other violations to human rights, and to prevent the violation of any of these rights by the own security forces of third parties acting under their acquiescence.*' (Case Bulacio V. Argentina).

Furthermore, if a person is arrested by the police, this is a very sensitive moment since they loses contact with the outside world, and their other fundamental rights such as physical integrity may be at risk.

According to Medina Quiroga, it opens a new field for the action of the State that is related to the formulation of adequate procedure norms to control their agents, the establishment of an independent and impartial organ that proceeds the control and the regular application of these measures, without discrimination, with the end of talk out eventual offenders.

Medina Quiroga highlights what the IACHR has determined about the importance of the punishment of the perpetrators of the violation of the right to life, and all human rights, which has to do with how the ECtHR has developed the right to life in its jurisprudence.

The IACHR has established: if '*a violation remains unpunished in a State in a way that the victim is not restored the fullness of their rights*' (Case Bulacio V. Argentina). It is understood as the duty of guaranteeing the free and plain exercise of the people subject to its jurisdiction.

The more frequent form of impunity is produced by the passivity of the Tribunal to whom it belongs to decide in a case of an alleged violation of the right to life. However, the most evident is the one that is produced as a consequence of the laws of amnesty.

When death is not the result of necessarily wanted use of force, corresponds to the superior organ to examine the facts taking into account what is established

in the American Convention. In this way, it will be decided if it is an affectation of a human right compatible with the Convention. First, it is necessary to examine if there was a norm that authorised the use of the force of the respective agent. Secondly, if the force was used to achieve a permitted purpose by the law. Finally, if the measure that results in the deprivation of life is '*necessary in a democratic society*'. It is vital to examine if the measure is conducive and proportional and if it does not exist another alternative to achieve the objective.

There are several interesting cases to analyse in the practice of the IACHR about the right to life in this special aspect. The first case of enforced disappearance was the one ruled by the IACHR: Velásquez Rodríguez vs. Honduras (Case Velásquez Rodríguez V. Honduras). This judgment was a paradigmatic point for this and other tribunals and was quoted and used as background in numerous subsequent decisions. '*This judgment represents the first step to the extension to the concept of the right to life for not conceiving this right in a restrictive form, demanding of the states the positive obligation of taking all the necessary providences to protect and preserve the right to life.*' (Costa Rodríguez, 2005). This case was interposed by the Inter-American Commission of Human Rights before the Court on 24 April 1986. The requirement established that there was a violation of Article 4 (right to life), Article 5 (right to personal integrity) and Article 7 (right to liberty). Manfredo Velásquez Rodríguez was deprived of his liberty without a judicial warrant by the members of the armed forces of the state of Honduras and disappeared without leaving a trace. Honduras was condemned for the violation of the articles of the American Convention of Human Rights named above. The state was also condemned for not guaranteeing the duty of preventing any violation of the rights established in the convention. It is necessary to highlight that it shows both obligations of the state: the positive, which includes the inviolability of the right to life, and the negative.

Another critical case of the IACHR is Panel Blanca (Paniagua Morales and Others) because expands the concept of the victim (Case of the 'Panel Blanca' [Paniagua Morales y otros] V. Guatemala). Before this judgment, the victim was considered only as the person who has been killed, tortured or disappeared, among other crimes. This decision expands the concept of the victim to the relatives of the direct victim of the crime. The court condemned the state to pay compensation to the siblings of the person who disappeared because of moral damage. These were the indirect victims that according to the court, and they did not need to show that there was an affective relation being enough the consanguinity.

In the judgment in the case of Garrido and Baigorra V. Argentina 1996, it was determined that '*Argentina has the juridical obligation of investigating the facts that lead to the disappearance (...) and to submit the process and sanction their*

authors, or partners and all the people who had participated in the events' (Case Garrido y Baigorria V. Argentina).

In this case, it is documented that the obligation of guarantee is different from the obligation of repair, establishing that the victim of a violation of human rights can renounce the compensation that is due and the State does not have to pay, but, if the particular forgives the author of the violation, this is not exempt to the State of the obligation of sanction, except in the case of a prosecutable crime at the request of the individual (Case Garrido y Baigorria V. Argentina).

About the proportionality of the measure if it is conducive and proportional and if does not exist another alternative to achieve the objective is important and for example the Case of Neira Alegría and Others V. Peru. The legitimation of the death of 118 inmates in a pavilion of the prison San Juan Bautista was called into question. This was a consequence of the order given by the Peruvian Navy to demolish the pavilion after the inmates, who had mutinied, surrendered. In the judgment, it was considered that Peru had the duty and the right to execute the demolition of the mutiny. This one had produced the detention of three agents as hostages, lesions to other four agents and a shooting that caused deaths among the forces which tried to finish the insurrection. For these conditions named above, the Court introduced the standard of the 'necessity in a democratic society' and added that the right of Peru did not allow the exercise of power without any limit. Based on several proofs, it was concluded that the elements of the case did not justify the volume of the force that was used (Case Neira Alegría and others V. Peru).

There was a similar situation in the Case of Durand and Ugarte V. Peru. The Court determined that it was proven that a pavilion was demolished by the forces of the Peruvian Navy, who made a disproportionate use of force about the danger of the mutiny (Case Durand y Ugarte V. Peru).

Obligation to investigate

There are some aspects of the obligation to investigate that are not clear in Article 4 and its interpretation. One of them is the identification of the violated right in case it does not comply with the obligation to investigate, process and sanction and the identification of who can be recognised as victims of the breach of this obligation.

Medina Quiroga highlights what the IACHR implies is that the State must proceed *ex officio* to investigate, process and sanction. This obligation is its juridical duty that must be fulfilled whatever agent the violence can be attributed,

even with particulars. This obligation must be fulfilled regularly, inescapably and without discrimination. All the mentioned above, regarding the obligation of investigate, process and sanction brings the incompatibility with the Convention and the phenomenon of impunity as a consequence. This word can be established as *'the lack in its set of investigation, prosecution, capture, trial and condemnation of the responsible of the violations of the protected rights by the American Convention'* (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga determines that the obligation to investigate is necessary in the cases when the death has been wanted, as well as, if it was not a product of desired use of the force. The first type of case is the one that will be the object of this research. The importance of the complement of the obligation to investigate has been highlighted by the IACHR in some judgments when holding that *'are inadmissible the dispositions of the prescription or any obstacle of domestic law though which is pretend to avoid the investigations and sanction of the responsible of the violations of human rights'* (Case Bulacio, Case Trujillo Oroza, Case Barrios Altos).

Furthermore, it can be considered that the obligation belongs to the right to life (or the right to personal integrity that are interlinked.) If this obligation does not comply, it violates these rights (Medina Quiroga, 2005).

The task of investigating, processing and sanctioning must be undertaken *'with seriousness and do not as a simple formality condemns beforehand to be fruitless'* (Case Bulacio, Case Trujillo Oroza, Case Barrios Altos). There is a necessity for a serious investigation, previous to the judicial procedure, to determine the circumstances of the death by hands of third parties. This is necessary to decide if there is a base for the State to exercise its punitive faculty, demand the guarantees of independence and impartiality to the non-judicial organs that realise the first tasks of the investigation (Medina Quiroga, 2005).

This is what is was established in the case Velásquez Rodríguez V. Honduras (mentioned above) where it was declared: *'Honduras has violated in prejudice of Ángel Manfredo Velásquez Rodríguez the duty of guarantee the right to life recognized on Article 4 of the American Convention.'* (Case Velásquez Rodríguez V. Honduras).

Medina Quiroga mentions the Case Blake V. Guatemala, where it was decided by the Court that it was incompetent in this matter. This was because the IACHR established that it was unqualified to know about the violation of the right to life. After all, the body of the victim was found and it was accredited that the death, and the kidnapping, of Mr. Blake were previous to the date of acknowledgement of the contentious competence of the IACHR by the State of Guatemala (Case Blake V. Guatemala. Merits).

This judgment examines the problem of the lack of investigation into the possible rights of the relatives of Mr. Blake. It concludes, quoting the United Nations Declaration about the Forced Disappearance of Persons, in Article 8.1, which comprehends the right of relatives as victims with judicial guarantees. This gives the relatives of Mr. Blake the right to the effective investigation of the disappearance and death by the authorities of Guatemala. Also, this includes the compensation for damages (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga states that the Court could have been in a difficult position due to the jurisdiction to examine the death of the victim, whose relatives were the ones alleged to be the indirect victims. This problem of lack of jurisdiction does not explain that this has been extended interpretation to other cases where the Court had competence abandoning the idea of the obligation of investigate that comes with the substantive right (Medina Quiroga, 2005).

In the case of Paniagua Morales and Others, (named above) the ruling declared that the State violated the right to life of the victims because it was proven that agents of the State were the ones who deprived several persons of their lives. But in this example, that the examination of the lack of investigation would be in respect of the facts of the case, denounced by the Commission under Article 8 of the Convention:

‘8.1 Every person has the right to a hearing, with due guarantees and within a reasonable time, by a competent, independent, and impartial tribunal, previously established by law, in the substantiation of any accusation of a criminal nature made against him or for the determination of his rights and obligations of a civil, labour, fiscal, or any other nature.

8.2. Every person accused of a criminal offense has the right to be presumed innocent so long as his guilt has not been proven according to law. During the proceedings, every person is entitled, with full equality, to the following minimum guarantees:

- a. the right of the accused to be assisted without charge by a translator or interpreter, if he does not understand or does not speak the language of the tribunal or court;*
- b. prior notification in detail to the accused of the charges against him;*
- c. adequate time and means for the preparation of his defence;*
- d. the right of the accused to defend himself personally or to be assisted by legal counsel of his own choosing, and to communicate freely and privately with his counsel;*
- e. the inalienable right to be assisted by counsel provided by the state, paid or not as the domestic law provides, if the accused does not defend himself personally or engage his own counsel within the time period established by law;*

- f. *the right of the defence to examine witnesses present in the court and to obtain the appearance, as witnesses, of experts or other persons who may throw light on the facts;*
- g. *the right not to be compelled to be a witness against himself or to plead guilty; and*
- h. *the right to appeal the judgment to a higher court.*

8.3. *A confession of guilt by the accused shall be valid only if it is made without coercion of any kind.*

8.4. *An accused person acquitted by a non-appealable judgment shall not be subjected to a new trial for the same cause.*

8.5. *Criminal proceedings shall be public, except insofar as may be necessary to protect the interests of justice. The case of Blake was a few months before Paniagua Morales and as a reason, the Court did not consider the concept of indirect victims that was born with this judgment.*’ (American Convention of Human Rights).

Another aspect that must be cleared up is the relation with the nature of the obligation to investigate. For Medina Quiroga, to know the truth is an important part of the reparation. According to this, the obligation to investigate has two purposes: prevent and satisfy through the prevention (Medina Quiroga, 2005).

This author determines that an indispensable attribute of the State is the guarantee of the right which includes reparation. The right to life demands that the State have mechanisms and manners of reparation for the event of being violated. The truth is also considered as a form of reparation. The reparation normally will consist of pecuniary compensation, but other modalities may be required (Medina Quiroga, 2005).

The Court has ordered a reparation in money for the relatives of the deceased victim, which it established normally at a later stage in the background ruling. Despite the compensation, the Court may order other possible reparations such as typifying the crime of disappearance in the domestic legal system of a country. Another form of reparation is to find the remains of the victim and deliver them to the relatives (Medina Quiroga, 2005).

The conclusion about what has been mentioned from the perspective of the author is that the obligation to protect the right to life which demands the State to take a set of dissuasive actions, of prevention, of control of deprivation of life in the hands of third parties and reparation of violations to this right. These actions cannot be described precisely for each case, but the States must obey the central objective of the obligation of guarantee, and choose the best possible form to decrease the possibility of the infractions to the right to life and,

when they even occur, of taking the necessary measures so that the infraction is not immune and to compensate the moral and material damage suffered by the victim (Medina Quiroga, 2005).

Medina Quiroga establishes the connection between the phenomenon of disappearances and the right to life. In the cases I referred, the Court chose the path of describing the figure of the disappearance in terms of the violations of human rights of the Convention that this implied, but without specifying that these violations must be treated as a unity (Medina Quiroga, 2005).

The Court stated: about the violated rights established the disappearance *'constitutes multiple and continuous violations of several rights recognised in the Convention. The practice of disappearances has implied with frequency the execution of the detained, in secret and without formula of judgment followed by the concealment of the corpse with the object of erasing every material trace of the crime and seeking the impunity of whose committed, what it means a brutal violation of the right to life.'* (Case Velásquez Rodríguez V. Honduras).

The IACHR has delivered several judgments related to enforced disappearances and has maintained what was stated before. In the majority of the cases, the state was found guilty.

I believe that there has been a development in the process in various aspects since the Court began ruling judgments related to the violation of the right to life.

The first issue is the concept of victim. As it was explained in the case 'Panel Blanca', the concept of the victim was not just the person who died or disappeared but also there were indirect victims as the relatives of the direct victim. Another aspect that was developed was the differing cases of enforced disappearances, which in the beginning seemed like separate crimes and now the Court take these cases as a unity, or maybe is better to call it as a category of violation of the right to life by security forces. From 1989 until today the Court has acknowledged the similarities in these cases and why they form a unity. Another development was that no more amnesty was accepted before the Court. If the domestic law gave impunity to a criminal that violated the right to life and the case went to the Court, after careful consideration and investigation the Court decides whether this person is guilty or not without taking into account the possibility of an amnesty or impunity. These situations were also less frequent in domestic courts.

Another improvement has been the reparation to the victim or the relatives. The evolution of cases has shown that the Court has taken this situation seriously stating in its judgments several ways of reparations for the harmed. Finally, the Court only can take cases that were decided on every step of the domestic legal system, but it is prone to revise that the investigation of the state parties has been effective and impartial and that the state investigated, processed and

sanctioned ex-officio. If this does not happen, the Court will punish the state for the lack of an effective investigation.

The proportionality of the use of force by security forces

The proportionality also must be examined to create a whole tableau of these cases. It is an important subject for the violation of the right to life by security forces, when they use force that is not proportional with the situation they are facing.

One can find several judgments about the disproportionality of the use of force in the IACHR. One example is the mentioned above Case *Neira Alegría and Others v. Peru*. I chose this case because is a good example of the disproportionate use of the force by security forces that can establish how, sometimes, these can overreact with the situation and as result people died when these deaths could be avoided. This case is about the disproportionally use of force by agents of security of the State. In this case, it was established the positive obligation of the State of the protection to the right to life.

There was a violation of the right to life provided in Article 4 of the American Convention of Human Rights. This judgment is related to the right of the State to use force although this implies the deprivation of life in the maintenance of the order. Despite that in this case there was a riot in a prison and the inmates were very aggressive and had guns, it was established that the government gave orders that had as a consequence an unjustified number of deaths. There was a disproportion of the employee war potential and a dissimilar use of violence by security forces about the given situation that they were facing. Regarding the disproportionate use of force, it is safe to establish a reasonable conclusion that people were arbitrarily deprived of their lives. The IACHR determined that despite the existence of a right and a duty correspondent to the State of maintaining the legality and the internal order, even with the use of force, this right cannot imply the violation of the obligation to protect the life that is the ultimate goal of all democratic State (*Case Neira Alegría V. Peru*).

Another exemplary case of the disproportionate use of force is the IACHR *Bulacio V. Argentina*. This is an example of police brutality when police forces arrested a boy and he was beaten to death. The Court established that this practice was incompatible with the respect of human rights. The IACHR determined that the State must prevent the security forces or third parties acting under their authority from violating the rights established in the American Convention. It was declared that the security forces must respect the right to life of every person under its jurisdiction (*Case Bulacio V. Argentina*).

Then, in the case *Massacre La Rochela V. Colombia* the State of Colombia confessed the facts and partially flattened the pretensions. The IACHR established violation of Article 4 of the American Convention of Human Rights, the State was responsible for the death of 12 officials that integrated the Judicial Commission and there was a violation of the article concerning the three survivors. The Court accepted the international responsibility of the State for the facts that occurred on 18 January 1989 (Case *Massacre La Rochela V. Colombia*).

Another relevant case about police brutality is *Brothers Landaeta Mejías and Other V. Venezuela*. In this judgment, the IACHR affirmed that Venezuela had not complied with its obligation to guarantee the right to life through adequate legislation about the use of force (Case *Brothers Landaeta Mejías and Other V. Venezuela*).

Finally, in the case *Omeara Carrascal and Other V. Colombia*, the Court found the existence of links between members of the public security forces of Colombia and paramilitary groups (Case *Omeara Carrascal and Other V. Colombia*). It was verified the relationship that these groups had maintained at that time with the State security body called the *Unidad Nacional Antisecuestro y Extorsión (UNASE)* integrated by members of the National Army, National Police and the Administrative Department of Security.

The development of these cases is relevant to understand how these forces can use an extreme coerce that cause deaths that are not necessary. It is important to understand that security forces are in a great pressure during these situations; however, they had the training to act under tension. For this reason, they should be prepared to face these situations, evaluate the scene and try to avoid the major numbers of casualties as possible. It is important to examine these cases for the security forces so if they are in a similar position in the future they understand the situation that they are facing and the dissimilar proportion between them and the people they meet.

Conclusion

This paper tries to give a vision of how the Inter-American Court of Human Rights works and decides about cases related to the violation of the right to life by security forces of the state. The idea is to show an evolution of how this Court started to condemn countries for serious violations and crimes against humanity committed by their security forces concerning the enforced disappearances of persons since the beginning. This Court has ruled on several cases of this crime. In the majority, they found the state guilty.

It is possible to observe that in several of the cases that were named in this section, the IACHR has condemned the state for the violation of the right to life.

The literature I chose helped me to create the structure of this work. By comparing authors with different insights about the right to life it was possible to establish why this right is so hard and interesting to examine in this narrowed perspective. Also, the text of Medina Quiroga gave this approach to understanding Article 4 and how can be interpreted from different points of view which is what I wanted to accomplish in this work. It is not an easy task to understand and apply the right to life in these cases, and for that is so important how the IACHR decide in the cases related to the violation of this right. The idea was to give an expanded panorama of how the Court has been deciding all these years about the right to life and the evolution that it had in its 34 years of existence about the right to life. Furthermore, is important to see how there is an evolution of the law constantly and that this Court has followed this through time.

I hope in the future practice of the Court will decide more cases related to violation of the right to life, that already occurred. In this way it is possible that in the future the security forces and other perpetrators of violation of the right to life abstain themselves from committing atrocities. There is an opportunity that with the practice of the IACHR less cases of violation of the right to life will take place. Furthermore, it is feasible that fewer cases of violation to the right to life will get to the IACHR because they can be solved in the domestic courts.

References

- Bom Costa Rodríguez, R. C. (2005). El Nuevo Concepto del derecho a la vida en la jurisprudencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos. *Revista del Foro Constitucional Iberoamericano*, 1(9), 74–112.
- García-Huidoboro, R. F. (2014). Concepto de Derecho a la Vida. *Magazine Ius et Praxis*, (1), 261–300.
- IACHR. Case Blake V. Guatemala. Merits. Judgment 24 January 1998. Series C No. 36.
- IACHR. Case Bulacio V. Argentina. Merits. Judgment 18 September of 2003. Series C No. 100.
- IACHR. Brothers Landaeta Mejías and Other V. Venezuela. Merits. Judgment of 27 of August 2014. Series C No. 281.
- IACHR. Case Durand y Ugarte V. Peru. Fondo. Judgment 16 August of 2000. Series C No. 68.
- IACHR. Case Garrido y Baigorria V. Argentina. Merits. Judgment 2 February 1996. Series C No. 26.
- IACHR. Case of the “Panel Blanca” (Paniagua Morales y otros) V. Guatemala. Merits. Judgment 8 March of 1998. Series C No. 37.

IACHR Omeara Carrascal and Other V. Colombia. Merits. Judgment of 21 November of 2018. Series C No. 368.

IACHR. Massacre La Rochela V. Colombia. Merits. Judgment of 11 May 2007. Series C No. 163.

IACHR. Case Neira Alegría and others V. Peru. Merits. Judgment 19 January of 1995. Series C No. 20.

IACHR. Case Velásquez Rodríguez V. Honduras. Merits. Judgment 29 July of 1988. Series C No. 4.

Isaac, J. C. (1996). A new guarantee on earth: Hanna Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights. *The American Political Science Review*, 90(1), 61–73.

Medina Quiroga, C. (2005). *La Convención Americana: Vida, Integridad Personal, Libertad Personal, Debido Proceso y Recurso Judicial*. Centro de Derechos Humanos.

Online link in the article

URL1: *Vida by Real Academia Española*. <https://dle.rae.es/vida?m=form>

Laws and regulations

American Convention on Human Rights

European Convention of Human Rights

International Covenant of Economic, Social and Cultural Rights

Inter-American Convention about Enforced Disappearance

Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons

Reference of the article according to APA regulation

Kaliman, S. J. (2024). The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2417–2438. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2417-2438>

Statements

Conflict of interest

The author has declared no conflict of interest.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethics

No dataset is associated with this article.

Open access

This article is an Open Access publication published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>), in the sense that it may be freely used, shared and republished in any medium, provided that the original author and the place of publication, as well as a link to the CC License, are credited.

Corresponding author

The corresponding author of this article is Sabrina Judith Kaliman, who can be contacted at kalimansabrina@gmail.com.



INTERJÚ

Új központi hivatal felel Magyarország védelmi tervezésének összehangolásáért

Interjú Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével

A new central office is responsible for coordinating Hungary's defence planning

Interview with Tibor Lakatos police brigadier general, Deputy Director-General of the Defence Administration Office

Márton Balázs

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
marton.balazs@uni-nke.hu



Magyar
Közszolgálati
Egyetem



A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 08. 30. Átdolgozás: 2024. 09. 20. Elfogadás: 2024. 10. 12.



Absztrakt

A nemzetközi rendszer stabilitását fenyegető világméretű trendek időről időre nehezen kezelhető regionális vagy helyi válsággócok kialakulásához vezetnek. A biztonsági környezet kedvezőtlen változására a legtöbb ország a védelmi és ellenálló képességének erősítésével reagál. Magyarország környezetében az elmúlt időszakban több olyan esemény is bekövetkezett, amelyek a koordinált, teljes körű, de egyben rugalmas védelmi tervezés felépítését indokolják. Ennek fő felelőse a 2022-ben központi hivatalként megalakult és a Miniszterelnöki Kabinetiroda alá tartozó Védelmi Igazgatási Hivatal, amelynek főigazgató-helyettese, Lakatos Tibor r. dandártábornok beszélt a szervezetről és a legfontosabb feladataikról.

Kulcsszavak: védelmi igazgatás, veszélyhelyzet, honvédelem, rendészet

Abstract

Global trends that threaten the stability of the international system lead from time to time to regional or local crisis that are difficult to manage. Most of the countries respond to the unfavorable changes of the security environment by strengthening their defense and resilience capabilities. Several events have occurred in Hungary's security environment in the past period which justify the construction of coordinated, comprehensive, but at the same time flexible defense planning. The main responsible for this is the Defense Administration Office, which was established as a central office in 2022 and belongs to the Cabinet Office of the Prime Minister. The deputy director-general, Tibor Lakatos police brigadier general spoke about the office and their most important tasks.

Keywords: emergency management, crisis situation, defence, law enforcement

Mondhatni, hogy a Védelmi Igazgatási Hivatal (Hivatal) egy fiatal szervezet, hiszen idén novemberben ünnepelte első születésnapját. Mivel telt a Hivatal első éve?

Az első évben végzett feladataink sokrétűek voltak. Először is a jogszabályalkotásban való részvételt említeném. El kellett fogadni a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (Vb.) végrehajtási rendeleteit, valamint a Vbő. hatálybalépésével módosultak bizonyos ágazati jogszabályok, például a katasztrófavédelemről szóló törvény. A Hivatal ezeknek a jogszabályok az előkészítésében tevékenyen részt vett. Másodszor,

mint új szervezetnek, ki kellett építenünk kapcsolatainkat a minisztériumokkal, társszervekkel. Ennek érdekében számos megbeszélést szerveztünk, sőt meglátogattuk az összes területi védelmi bizottságot (Magyarországon összesen húsz területi védelmi bizottság működik, vármegyénként és a fővárosban egy-egy – szerz.), amelyek szakmai felügyeletét immáron a Hivatal végzi. Harmadszor, a NATO Válságreakálási Rendszere alapján nemzeti válságreakálási intézkedéseket kell elfogadni, amely feladatot a Honvédelmi Minisztériumtól vettük át. Negyedszer, elkezdtek az ország összehangolt védelmi tervének az előkészítését, amely egy minősített tervdokumentum, ami meghatározza a Magyarországot fenyegető védelmi és biztonsági kihívással összefüggésben szükséges összehangolt védelmi tevékenységet, eljárást és együttműködési feladatokat. Ehhez kockázatértékeléseket kellett készítenünk, melyek meglepte egyébként uniós kötelezettség is. Végül, de nem utolsó sorban, kialakítottunk a nemzeti eseménykezelés koncepcióját.

A Belügyi Szemle olvasói többnyire szakemberek, mégis, ha laikusoknak kellene elmagyaráznia, hogy a Hivatal milyen szerepet tölt be Magyarország védelmi rendszerében, milyen választ adna?

Az imént említett Vbö. törvény a védelmi és biztonsági igazgatás központi szerveként határozza meg a Hivatalt. Védelemi képességre külső, tipikusan katonai támadással szemben van szükség. Biztonsági képességek alatt az ország belső biztonságára kell gondolni, a közrend fenntartására, az ország irányítása folytonosságának megőrzésére, egyszerűen a kormányzásra, a lakosság védelmére, lényegében arra, hogy az ország rendkívüli helyzetekben is működni tudjon. A védelem és a biztonság ott kapcsolódnak össze, hogy a fenntartásukért ugyanazok az erőforrások vehetők igénybe, csak éppen ezek szerepe változik. Ezeket az erőforrásokat számba kell venni, és fel kell készülni szinte bármilyen jellegű rendkívüli eseményre. A Hivatal végzi ezt a felkészítést a rendvédelmi szervek (például a rendőrség, Terrorelhárítási Központ stb.), de a minisztériumok szintjén egyaránt.

Melyek a hivatal fő feladatai és ezek ellátásához milyen hatásköröket gyakorolhat?

A Hivatalnak többek között össze kell hangolnia a Magyarország védelmi és biztonsági érdekeivel összefüggő igazgatási feladatokat és azok ellátását. Koordinálja a Vbö.-ben meghatározott védelmi és biztonsági tervezés feladatait. Ha a Kormány úgy dönt, akkor nemzeti eseménykezelő központot működtet,

amelynek fő feladata az összkormányzati válságkezelés, illetve a különleges jogrendi feladatellátás szakmai koordinációja és összehangolása felkészülési időszakban, valamint védelmi és biztonsági esemény idején. Koordináljuk az összehangolt védelmi tevékenységre történő összkormányzati felkészülést, előkészítjük a védelmi és biztonsági szervezetek, valamint a közigazgatás állományának védelmi és biztonsági célú felkészítésének követelményeit, de az előzőkön túl még számos egyéb feladatot is ellátunk, például ellenőrizzük a védelmi és biztonsági célú feladatellátást és az arra való felkészülést a minisztériumok, kormányzati főhivatalok és központi hivatalok tekintetében.

Milyen erőforrásokkal dolgoznak, kikből áll a csapat?

Mondhatni, hogy kis szervezet vagyunk, a Hivatal engedélyezett létszáma 31 fő. A csapat jórészt hivatásos állományú kollégákból áll, akiket a Belügyminisztériumból vagy a Honvédelmi Minisztériumból vezényeltek hozzánk. A szervezetet tekintve a hierarchia csúcsán a főigazgató áll, dr. Kádár Pál személyében. Én töltöm be az egy főigazgató-helyettesi beosztást, és egyúttal a nemzeti eseménykezelés előkészítő törzset is vezetem. Három főosztályunk van, élükön főosztályvezetőkkel. A főosztályvezetők sok éves katonai és katasztrófavédelmi tapasztalattal bíró szakemberek, akik kivétel nélkül vettek már részt korábban valamilyen kiemelt válsághelyzet kezelésére létrehozott operatív törzs munkájában.

Milyen különleges képességek, kompetenciák szükségesek a kollégáiknak a Hivatalban folyó tevékenység hatékony és eredményes ellátásához?

Ahogy a hatáskörünkből kitűnik, alapvetően koordináló szervezet vagyunk, amelyhez elengedhetetlen a jó kapcsolatteremtő- és fenntartó képesség. Ezen kívül a vonatkozó jogszabályok megfelelő ismerete nélkülözhetetlen. Előnyt jelent, ha valamilyen tapasztalattal bír az illető a védelmi igazgatás területéről. Ez nem megugorhatatlan követelmény, hiszen a védelmi igazgatás mint feladat már eddig is létezett, csak – ahogyan arra már utaltam – széttagoltan. A válsághelyzetben az első és legfontosabb a higgadtság és a türelem, amelyhez jó lényeglátásnak kell társulnia.

Hogy néz ki egy átlagos munkanapja?

Reggel fél ötkor szoktam kelni, majdnem minden nap hat és hét óra között edzeni megyek. Hiszem, hogy a napi stressz oldására fontos a rendszeres testmozgás. Reggelente van egy eligazítás vagy értekezlet a teljes állomány részvételével,

esetleg szűkebb, vezetői körben. Napközben többnyire megbeszéléseken, egyeztetéseken veszek részt azokkal a szervekkel, amelyekkel a Hivatalnak együttműködése, kapcsolata van. A jó gyakorlat és más országok tapasztalatainak beépítése végett a külföldi partnerszervezetek vezetőivel rendszeresen találkozom, így sokat utazom külföldre. Vannak európai uniós feladataink is, részt veszünk munkacsoportüléseken, így időnként Brüsszelben is megfordulok. Végül, a felkészüléshez szükséges erőforrások fejlesztése, beszerzése zajlik jelenleg, például válságkezelési számítógépes szoftveré. Ezért viszonylag sűrűn kell külső szereplőkkel, cégekkel tárgyalnom.

A legtöbben a koronavírus-járvány alatt az Operatív Törzsben végzett megfeszített munka nyomán találkozhattak a nevével, akkor az Országos Rendőr-Főkapitányság Rendészeti Főigazgatóságának főosztályvezetőjeként dolgozott. Milyen út vezetett a Hivatal főigazgató-helyettesi beosztásáig?

Még a járvány alatt kerültem a Rendészeti Főigazgatóságon belül a kommunikációs csapat élére, azonban az ezzel járó teendőket a veszélyhelyzetkezelési feladatok miatt nem tudtam érdemben ellátni. Később, amikor megfogalmazódott a Hivatal felállításának ötlete és velem együtt egy nemzeti eseménykezelési képesség kialakításának az igénye, akkor már felmerült a nevem ennek a vezetésére. Elsősorban a koronavírus-járvány alatt és ezt megelőzően több válsághelyzetben, például a 2015-ös migrációs válságban szerzett tapasztalataim miatt. A Hivatal felállítását megelőzően a Belügyminisztériumban létrejött a Védelmi Igazgatási Főosztály, ezt én alakíthattam ki. Majd a Védelmi Tanács (a Védelmi Tanács a kormányzati döntéshozatal különös hatáskörű politikai döntéshozó fóruma, elnöke a miniszterelnök, titkára a nemzetbiztonsági főtanácsadó, tagja a Miniszterelnöki Kabinetirodát vezető miniszter, a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a külügyi és külügyminiszter, valamint a nemzetbiztonsági főtanácsadó – szerz.) döntése volt, hogy az eseménykezelési képesség előkészítő feladatait a Hivatal főigazgató-helyettesi beosztásában lássam el. Fontosnak tartom hozzátenni, hogy örömmel dolgoztam a Belügyminisztériumban. Egy ilyen képesség létrehozása nagy szakmai kihívás és megtisztelő felkérés volt, így elvállaltam.

Hogyan tudja összeegyeztetni elfoglaltságait családi életével, van-e olyan hobbija, amely segít a kikapcsolódásban?

Leginkább a sport, a testmozgás által. A work-life balance szempontjából a koronavírus-járvány alatti időszak lényegesen rosszabb helyzet volt. Szeretek utazni is, bár mostanában ezt leginkább a szolgálati utak teszik ki.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Márton B. (2024). Új központi hivatal felel Magyarország védelmi tervezésének összehangolásáért – Interjú Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével. *Belügyi Szemle*, 72(12), 2439–2444. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i12.pp2439-2444>

TARTALOMJEGYZÉK

1. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	5
Sorbán Kinga: A jogellenes tartalomközléssel megvalósított kibercbűncselekmények elleni fellépés eljárásjogi dilemmái a nemzetközi együttműködésben	7
Domokos Andrea: A kapcsolati erőszak áldozatai	27
Mágó Barbara: „Állampolgárság 30”, avagy a magyar állampolgárságról szóló törvény elmúlt három évtizede	41
Bakai Kristóf Péter – Dézsi Zsolt – Szabó Andrea: Vámszakemberek közös képzése az Európai Unióban.....	55
Hevesi Judit Ildikó: A szénhidrát-anyagcsere állapot jellemzése a folyamatos szöveti glükózmonitorozó rendszer alkalmazása mellett.....	75
Vásárhelyi Örs: A veszélyes üzemek információbiztonsági képességeinek fejlesztési lehetőségei napjaink kihívásainak tükrében.....	89
Héra Gábor: A japán kōban közösségi rendészeti modell.....	113
Kinga Sorbán: Procedural dilemmas of cybercrimes involving illegal content dissemination in crossborder situations.....	133
Gábor Héra: The Japanese kōban community policing system	153
Hollósvölgyi Máté: Az emberkereskedelem elleni küzdelem szervezetrendszeréről és az áldozatok segítése Ausztriában	171

2. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	183
Tóth Marcell Máté: A digitalizáció egyes kihívásai a büntetőeljárásban.....	185
Fekete Csaba – Tóth Nikolett Ágnes – Gál Erika: A magyar autósport-rendezvények rendészeti vonatkozásai	211
Meggyesfalvi Boglárka: A gyermekek által saját magukról készített online szexuális bántalmazást ábrázoló tartalmak vizsgálatával kapcsolatos kihívások	227
Tóth Levente: Hazai közterületi videomegfigyelő rendszerek állapota és fejlesztési lehetőségei	243
Teknős László: Természeti katasztrófák tendenciális változásainak elemzése, értékelése	267
Erdős Ákos – Christján László – Szabó Andrea: Az intézkedéstaktikai képzés kompetenciafejlesztő hatásával kapcsolatos hallgatói percepciók kvantitatív vizsgálata a pénzügyőrök körében	289
László Teknős: Analysis and Evaluation of Trends in Natural Disasters	309
Boglárka Meggyesfalvi: Challenges in investigating self-generated online child sexual abuse material	329

Tegyey Andrea Cecília: Pszichológia a közszolgálatban I. (Recenzió a Haller József és Farkas Johanna szerkesztésében megjelent könyvről).....	341
Szabó Csaba – Fazekas-Pátyodi Szandra: „A kutatói hálózatrendszerben való részvétel, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése és fenntartása fontosabb, mint bármikor” Interjú dr. Nogel Mónikával , a Széchenyi István Egyetem egyetemi docensével.....	349

3. SZÁM

Várkonyi Zsolt Kristóf, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa titkárának előszava. Vallás és reintegráció című tudományos konferencián elhangzott előadások	363
Di Blasio Barbara: A keresztény hit szerepe a női fogvatartottak reintegrációjában	365
Hezam Leila Melinda: A vallási nevelés szerepe a harmadlagos bűnmegelőzésben	393
Erdélyi Csaba: A vallásgyakorlás helyzete, szerepe, lehetőségei a büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységében	415
Kovács Mihály: A művészet és a hit kapcsolódási lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között.....	431
Domokos Andrea: Valláserkölcsi nevelés egykor és ma	449
Tihanyi Miklós – Sivadó Máté – Fekete Márta – Miklósi Márta: Van-e kapcsolat a vallásos meggyőződés és a megbánás között? Kutatás hosszúidős fogvatartottak körében....	461
Köbel Szilvia: A börtönlelkészi szolgálat alapjogi vetülete –a jogdogmatikán innen és túl ..	491
Leila Melinda Hezam: The role of religious education in tertiary crime preventions	501
Barbara Di Blasio: The role of Christian faith in the reintegration of female prisoners	521

4. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	557
Solt Ágnes: A rejtve maradt gyermekbántalmazás és a gyermekvédelmi (és igazságszolgáltatási) rendszer működése közötti összefüggés	559
Lontai Márton – Pamzsav Horolma – Petrétei Dávid: Mesterséges intelligencia a törvényszéki tudományokban. Revolúció vagy invázió? I. rész.....	577
Gosztonyi Gergely – Lendvai Gergely Ferenc: Bezárva és kizárva. A digitális szakadék értelmezése a rabok internethez való hozzáférés jogának vizsgálatával az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában	593
Jónás Kitti Anett: A koronavírus-járvány hatása a magyar közigazgatásra, különös tekintettel a pártfogó felügyelői eljárásokra	611
Budavári Árpád – Ruff Tamás: A közterületen szolgáló rendőrök biztonságértelmezése, együttműködési készsége, és a közbiztonság problémáinak meghatározása Fejér vármegyében	629
Balogh Mónika: Munkahelyi képzésekről való vélekedés egy empirikus kutatás eredményeinek tükrében	657
Turós Tímea – Szűcs Endre: Sportlétesítmények őrzés-védelmének speciális aspektusai...685	
Márton Lontai – Horolma Pamjav – Dávid Petrétei: Artificial Intelligence in Forensic Sciences. Revolution or Invasion? Part I.....	701
Tímea Turós – Endre Szűcs: Special aspects of guarding and protecting sports facilities ...	717

Finszter Géza – Korinek László: Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő XIII. száma elé	733
Etter Kálmán – Lippai Zsolt – Bacsó Bernadett – Pressburger Tamás – Erdélyi Katalin: Nemzetközi Rendészeti Figyelő XIII	737
Czibrik Eszter: Recenzió Hohmann Balázs: Az átláthatóság értelmezése és követelményrendszere a közigazgatási hatósági eljárások tükrében című monográfiájáról...	757

5. SZÁM

Dr. Kovács Gábor az MRTT főtitkárának előszava a Magyar Rendészettudományi Társaság megalakulásának 20 éves jubileumi évfordulójára	769
Dr. Felkai László a Belügyi Tudományos Tanács elnökének köszöntője a Magyar Rendészettudományi Társaság alapítására.....	770
Petrétei Dávid: Kriminálisztika, rendészettudomány, forenzikus tudományok – gondolatok az MRTT jubileuma kapcsán.....	773
Sallai János: A magyar rendészettudomány 180 éve.....	791
Korinek László: Önkormányzati rendőrség.....	805
Vass Gyula – Ambrusz József – Restás Ágoston – Varga Ferenc: A katasztrófavédelmi kutatások eredményei és fejlesztése a rendészettudomány rendszerében.....	815
Solti István: Nemzetbiztonság mint kutatási terület irányai és kilátásai.....	835
Skorka János Tamás: Szabálysértési „kontra” közigazgatási bírság.....	849
Lohner Klaudia: Speciális nyomozástámogató és viselkedéselemző tevékenység	871
Dávid Petrétei: Criminalistics, police science, forensic sciences – reflections on the anniversary of the Hungarian Association of Police Science	893
Gyula Vass – József Ambrusz – Ágoston Restás – Ferenc Varga: Results and Future of Disaster Management Research in the System of Law Enforcement Sciences.....	909
Tóth Nikolett Ágnes: „A legnagyobb eredményünk a rendészettudományi kutatások feltételeinek a megteremtése” Interjú Dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy úrral.....	929
Tóth Nikolett Ágnes: „A Magyar Rendészettudományi Társaság a következő húsz évben is biztosan megtalálja a helyét a tudomány világában” Interjú prof. dr. Sárkány István ny. r. vezérőrnagy úrral	935

6. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	947
Ambrusz István: Közfeladatot ellátó személy-e a pedagógus? Egy jogalkotási hiba margójára.....	949
Finszter Géza: A titkos eszközök alkalmazásának jogi alapjai.....	961
Sallai János: Az első rendőrségítörvény-javaslat	975
Haspel Orsolya: Egyes közlekedési szabályszegésekre vonatkozó közigazgatási bírságolási kérdése.....	987
Ladislav Igenyes – Jozef Balga: Szlovák rendészeti jogszabályok jellemzése.....	1001
Buzás Gábor: A rendőri intézkedések szabályozásának története 1881-től	1021
Girhiny Kornél: A helyszíni kihallgatás kriminálisztikai fejlődésfolyamata hazánkban	1037

Szilvs Gyrgy Péter: A rendri fellpssel kapcsolatos panaszok rvid történeti ttekintse.....	1057
Balla Zoltán: Ceterum censeo, ne beszéljnk mg rendszettudomnyrl (Vitaforum).....	1069
Gza Finszter: Legal basis for the use of covert means.....	1087
István Ambrus: Is the teacher is a person with a public function? On the margin of a legislative error.....	1101

7. SZM

Szerkesztsgi elsz 1119	1119
Székely Gyrgy László: A bngyi adatgyjts néhány fogalmi s szabályozási kérdése .	1121
Tóth Mihály: Bukkank s kiterk a pnzmoss szabályozásának hazai útjn	1143
Hautzinger Zoltán: Preambulum az idegenjogi szakigazgats rendszerében	1167
Tóth Levente: Az intelligens fenyegets. Hogyan veszlyeztetheti a mesterséges intelligencia a biztonságunkat	1187
Kardos Pál – Fle Ferenc – Lippai Zsolt: A hatékony fellépést nehezítő jogi akadályok a hulladékká vált járművek közterületről történő eltávolításával összefüggésben.....	1207
Erdélyi Ákos: A szexuális bűncselekmények nemzetközi és hazai bűnügyi statisztikai mutatói.....	1225
Frizs Sándor: A német rendőrségek irányítási rendszere	1241
Levente Tóth: The Intelligent Threat: How Artificial Intelligence Can Compromise Our Security	1257
kos Erdélyi: International and domestic crime statistics indicators of sexual crimes.....	1275
Finszter Gza – Korinek László: Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyel XIV. sma el.....	1289
Drusza Tamás – Andrs Hunor Lehel – Mészáros Andrea – Pressburger Tamás: Nemzetközi Rendészeti Figyel XIV	1293
Tegzey Andrea Ceclia: Egy hivats ABC-je (Recenzió Horváth József, Kovács Gábor s Kovács István azonos című könyvről	1313
Dános Valér – Fazekas-Pátyodi Szandra: „A bntelen falu” Interjú Bechtold Tamás sal, Vl község polgármesterével és Kovács Zsolttal , a Gárdonyi Rendrkapitnysg vezetőjével.....	1319

8. SZÁM

Szerkesztőségi előszó 1333	1333
Hamza Gábor: Az Amerikai Egyesült llamok (USA) alkotmányának sjtossgai.....	1335
Lontai Márton – Pamzsav Horolma – Petrétei Dávid: Mesterséges intelligencia a trvnszki tudományokban. Revolúció vagy invázió? II. rész	1355
Vigh Katinka Rozanna: Nem az a kérdés, hogy az emlék téves-e, hanem hogy mennyire. Az emlékezés jelentősége az igazsgszolgltatsval összefüggésben	1371
Máté Szilveszter: Mesterséges intelligencia és a rendszetelmlet	1387
Veszprémy László Bernát: Lngok a sttben. Elhibázott népbírósági eljárások az 1943. prilis 29-i dorosicsi krhztz kpcsn.....	1405

András Hunor Lehel: A helyi közbiztonság megteremtésének részesei, a vagyonvédelmi alapítványok	1427
Hegyesi Zoltán: A közigazgatás szervezési elvei a területi közigazgatás vizsgálatának szemszögéből	1447
Fliegauf Gergely – Várnai Dóra Eszter: Kriminogén rizikófaktorok az önmérgező serdülők szuicid szándékának alakulásában. Hipotézisek felvetése pszichiátriai konfliktusmunka alapján	1471
Gábor Hamza: Characteristic Features of the Constitution of the United States of America	1495
Márton Lontai – Horolma Pamjav – Dávid Petrétei: Artificial Intelligence in Forensic Sciences. Revolution or Invasion? Part II	1513
Korpics Márta – Paksi-Petró Csilla: A Módszertani kézikönyv a kreatív tanúhoz című szakkönyv könyvismertetője.....	1527
Fazekas-Pátyodi Szandra: „Történelmi időszak részese lehettem” Interjú Túrós András ny. rendőr altábornaggyal	1535

9. SZÁM

Catherine de Bolle, az Europol igazgatójának ajánlója	1550
Dr. Pintér Sándor, Magyarország belügyminiszterének előszava	1554
Vas Zsolt – Szongoth Richárd: Europol-együttműködés a magyar bűnüldözésben	1557
Vetter Dániel: Az Europol-együttműködés tapasztalatai	1575
Europol Innovation Lab – Dános Valér: Az MI-fordulat: hogyan használja fel az Europol a mesterséges intelligenciát a súlyos szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben	1589
Europol European Cybercrime Centre – Szabó Csaba: Az Europol szerepe a kiberbűnözés elleni küzdelemben	1599
Ujfalussy Nikolett: A bűnüldözési információcsere nagy kihívása	1609
Bakai Kristóf Péter – Csatlós Zsolt: Pénzügyőrök az Europolban. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint jogelődje a Vám- és Pénzügyőrség részvétele az Európai Rendőrségi Hivatal munkájában	1623
Hegyaljai Mátyás: Europol 25, Magyarország 20.....	1637
Antonio Ortiz: Az Europol terrorizmus elleni küzdelemben nyújtott szerepe: több mint 25 éves partnerség	1649
Catherine de Bolle director of Europol introduction	1662
Dr. Sándor Pintér, Minister of the Interior of Hungary foreword	1666
Zsolt Vas – Richárd Szongoth: Europol cooperation in Hungarian law enforcement	1669
Dániel Vetter: Experience of the Europol cooperation	1685
Europol Innovation Lab – Valér Dános: The AI-shift: how Europol is leveraging artificial intelligence to combat serious organised crime and terrorism.....	1699
Europol European Cybercrime Centre – Csaba Szabó: Europol’s role in the fight against cybercrime	1707
Nikolett Ujfalussy: The big law enforcement information exchange challenge.....	1715

Kristóf Péter Bakai – Zsolt Csatlós: Financial guards at Europol. Participation of the National Tax and Customs Administration and its predecessor, the Hungarian Customs and Finance Guard in the work of the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation.....	1727
Mátyás Hegyaljai: Europol 25, Hungary 20.....	1741
Antonio Ortiz: Europol's Counter-Terrorism Role: over 25 Years of Partnership.....	1751

10. SZÁM

Előszó	1769
Domokos Andrea: A gazdasági, társadalmi és egészségügyi válságok hatása a családon belüli erőszak áldozataira	1771
Ibolya Tibor: Detektív arcképvázlatok egy tabló ürügyén	1785
Tihanyi Miklós: Adalékok az abortusz büntetőjogi megítélésének történetéhez.....	1801
Tóth J. Zoltán: Az állami és nemzeti jelképek büntetőjogi védelme Európában	1821
Garai Renáta: Mi történik az igazságszolgáltatásban? Hatóságok és bántalmazottak a kapcsolati erőszak színterén	1841
Czine Ágnes: A büntetés-végrehajtási döntések alkotmányossági értékelése, megítélése, figyelemmel a büntetés-végrehajtási kreditrendszer bevezetésére.....	1859
Dobrocsi Szilvia: Az anyanyelv használatának joga és annak érvényesülése a magyar büntetőeljárásokban.....	1881
Tóth Mihály: Megjegyzések a nyomozás körüli „időutazás” régi és újabb állomásaihoz...	1899
Andrea Domokos: The impact of economic, social and health crises on victims of domestic violence.....	1917
Ágnes Czine: Evaluation and assessment of the constitutionality of penitentiary decisions, in the light of the introduction of the penitentiary credit system	1929

11. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	1957
Cieleszky Péter: A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak	1959
Hóttó István: A különleges jogrend állami keretrendszere a veszélyhelyzet intézményének kontextusaiban	1975
Szabó Hedvig: A mesterséges intelligencia rendeletszabályozási kerete a bűnüldözés és a nemzetbiztonság területén.....	1995
Kruzslyt Judit – Ludányi Gyula – Ujvári Zsolt: A méh- vagy darázscsípés okozta anafilaxiás sokk vizsgálata a triptáz enzim és a méh-, illetve darázsméreg specifikus immunglobulin E szintek vérből történő meghatározása alapján, egyres rendkívüli haláleseti eljárásokban.....	2015
Trapp László: A kontaktreagálásokat befolyásoló tényezők az intézkedések során, valamint azok integrálása képzési rendszerekbe	2041
Héra Gábor – Füstös Mónika – Mészáros Zoltán: Látencia és felszínre kerülés kapcsolati erőszak esetén	2061

Hegedűs Judit – Tóth Levente: A hatékony operátori tevékenység kulcstényezői	2077
Kovács Ágnes – Kriskó Edina – Pálvölgyi Tamás – Balatonyi László: A kormányzati kríziskommunikáció eszközei a 2022. évi rendkívüli aszály tükrében	2097
Judit Hegedűs – Levente Tóth: Key Factors of Efficient Operator Activities	2121
Ágnes Kovács – Edina Kriskó – Tamás Pálvölgyi – László Balatonyi: Government crisis communication tools in the light of the extreme drought of 2022	2139
Finszter Géza – Korinek László: Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV. száma elé	2161
Sümegh Attila – Bélai Gábor – Radvánszki Ronett – Horváth Biborka – Vörös Aura: Nemzetközi Rendészeti Figyelő XV.	2165

12. SZÁM

Szerkesztőségi előszó	2195
Tóth Nikolett Ágnes: Szemelvények a sportrendezvények biztonságának aktuális kérdéseiről	2197
Solti István: A szürke OSINT gyanús	2219
Varga Szabolcs – Sebestyén Fruzsina: Bántalmazás jelenségének vizsgálata az enyhén értelmi fogyatékos és az ép intellektussal rendelkező, tipikus fejlődésű középiskolás tanulók esetében	2241
Budaházi Árpád: A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása	2267
Horváth Imre László: A veszélyhelyzeti jogalkotás sajátosságai és tapasztalatai. Összefüggések a veszélyhelyzeti jogalkotás és a kormányzati koordinációs tevékenység között	2287
Fórizs Sándor: Becsületbíróági ügyek a BM Határőrségnél 1960-ban	2317
Nagy Sarolta: A munkadiagnosztikai műszeres mérések helye a foglalkozás-egészségügyi feladatok protokolljaiban	2331
Lontai Márton – Pamzav Horolma – Petrétei Dávid: A szakértői elfogultság a büntetőügyekben I. rész	2349
Zelena András: Gyász- és veszteségfeldolgozás a rendvédelmi szervek kötelékében	2365
Kaliman Sabrina Judith: Az élethez való jog fejlődése és alakulása az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon	2375
Sarolta Nagy: The place of work diagnostic instrumental measurements in the protocols of occupational health tasks	2399
Sabrina Judith Kaliman: The Development and Evolution of the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights	2417
Márton Balázs: Új központi hivatal felel Magyarország védelmi tervezésének összehangolásáért. Interjú Lakatos Tibor r. dandártábornokkal, a Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgató-helyettesével	2439

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő, lektorált, magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat.

A Belügyi Szemle a <https://belugyiszemlejournal.org/> folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

Részletes szerzői útmutató az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/2>

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA) kiadványban megjelent cikkek nem tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli.

Az etikai nyilatkozat, valamint a közzétételi visszaélésekre vonatkozó nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/10>

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A nyílt hozzáférésről szóló nyilatkozat az alábbi URL linken olvasható: <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle/libraryFiles/downloadPublic/7>



Telefonszám: +36 (26) 795-922; BM: 24-626
Email: szerkesztoseg@belugyiszemlejournal.org
Web: <https://belugyiszemlejournal.org/>

A borítóképet tervezte és szerkesztette: Dr. Szabó Csaba

A FOLYÓIRAT INDEXELÉSE

A Belügyi Szemle/Academic Journal of Internal Affairs (AJIA), (nyomtatott ISSN 2062-9494 és online ISSN 2677-1632) havonta megjelenő lektorált magyarországi és nemzetközi jogtudománnyal, közigazgatással, államtudományokkal, kriminológiával, valamint biztonsági és rendészeti tudományos kutatásokkal foglalkozó tudományos folyóirat, amelynek székhelye Budapest (Magyarország).

Az AJIA egy nyílt hozzáférésű folyóirat, amelyet jelentős tudományos adatbázisokban indexelnek a cikkek felfedezhetőségének és hivatkozásának maximalizálása érdekében. Az AJIA követi a [COPE magatartási kódexében](#) felvázolt publikációs etikával kapcsolatos legjobb gyakorlatokat. A szerkesztők azon dolgoznak, hogy az első benyújtást követően időben meghozzák a döntéseket, valamint az azonnali online közzétételt, ha egy kéziratot közzétételre elfogadnak.

A cikkek a megjelenést követően azonnal és ingyenesen hozzáférhetők a nyilvánosság számára. A cikkek végleges változata azonnal feltehető egy intézményi adattárba, amennyiben a cikk tartalmaz egy hivatkozást a <https://belugyiszemlejournal.org/index.php/belugyiszemle> oldalon közzétett eredeti cikkekre. Minden publikált cikk a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported License alá tartozik.

A folyóiratot indexeli



Ára: 530 Ft

